

VARGA LÁSZLÓ

KERESZTÉNY FELELŐSSÉG

PÁZMÁNY-KIADÁS

VARGA LÁSZLÓ S. J.:

KERESZTÉNY FELELŐSSÉG

II. RÉSZ

BUDAPEST, 1943

PÁZMANY PÉTER IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA

Nr. 112/1943. Imprimi potest. Budapestini, die 9. Februarii 1943.
P. Napholcz S. J. Praep. Prov. Hung. — Nihil obstat. P. Franciscus
Zsiros S. J. censor dioecesanus. Nr. 3208/1943. Imprimatur. Strigonii,
die 16. Aprilis 1943. Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában. Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.

1. RÉSZ

A FORRADALOMMAL SZEMBEN

A kereszténység mint szociális hatalom

Csőd és bukás, a tévedés rendes következménye szokta az embereket önvizsgálatra, belátásra és belső átalakulásra kényszeríteni. Akármint mentetjük és magyarázzuk mi keresztények azt a sorozatos vereséget, amelyet az utóbbi években elszenvedtünk, rendkívül kedvező alkalmat nyertünk a Gondviseléstől, hogy magunkba szálljunk és mind elveinket, mind eddigi magatartásunkat felülvizsgáljuk. Ahol ugyanis még nemrég keresztény tömegek szinte egyik napról a másikra vad szenvedélyességgel üzennek harcot az Egyháznak és minden habozás nélkül vetik magukat az újkori pogányság valamelyik mozgalmának a karjaiba, ott nem egyedül a konkolyhíntő ellenséget terheli a felelősség, ott talán méginkább felelősek azok, akik a hazugság ésrontás képzeletét megcsúfoló elhatalmasodásának nem vetettek szilárd gátat. A tanító Egyház világosan megmutatta, miben áll ez a felelősség. Az emberek legelembb életjogai Istentől adott jogok és a velük járó kötelekességek szintén Isten akaratából nehezédnek ránk. Mivel pedig azok, akik tévesen Isten fiainak hitték és hirdették magukat, e jogokat elismerni és azokért harcba menni nem voltak hajlandók, milliók fordultak el Istentől, mert csalódtak az istenhívő emberekben. Lázadók és eretnekkek borzalmas tévutakon mindig ugyanazt keresik, ami az istenország lényege: békét az igazságban. Ezért vándorolnak egyik rendszerből a másikba, egyik birodalomból a következőbe és nem találják meg a békét, mert nem látják az igazságot, de vakon hisznek a hazugságban. Ma ez a totális állam természetes gyermeke a másik babonának, a nyugati szabadelvű demokráciának.

Sokak szerint, akik a dolgok mélyébe tudnak nézni, ez a gyorsuló zuhanás az embertelenségbe, előjele annak a történelmi viharnek, amely az egész nyugati műveltsé-

get el fogja pusztítani. Reméljük, hogy ezek a sötét sejtelmek nem válnak valóra és reméljük, hogy a féktelen tömegösztrönök zsarnoksága majd megtörik, mert az európai társadalomnak az a töredéke, amely még valóban kereszténynek mondható, a maga hivatásának tudatára ébred és e hivatást mindenre elszántan vállalni is fogja. Másszóval ez azt jelenti, hogy a kereszténységnek a kisebbségi sorsból kiemelkedve ismét uralkodó szociális hatalommá kell lennie, mert csak így lesz képes nemcsak elszórt egyeseket, hanem az egész társadalmat megmenteni. E vállalkozás sikerének azonban több feltétele van s közöttük az első a célnak és a hozzá vezető útnak világos látása. Krisztus megváltotta az egész embert, tehát a társadalmat is, mert az ember lényegénél fogva társaslény. Ahol a megváltás végbemegy, ott győz az igazi béke. Ez a béke azonban nem diplomáciai kérdés, amelyet szövetségi rendszerekkel, külügyi sakkhúzásokkal, a veszélyfészek bekerítésével vagy hadműveletekkel lehet megoldani, hanem olyan emberi feladat, amelyet csak magasabbrendű erők birtokában lehet megoldani. Ne gondolja senki, hogy itt jámbor vágyakkal és szende, édes álmokból építgetünk légvárakat. Ezért előre megjegyezzük nevetséges félreértések elhárítása végett, hogy valami paradicsomi békeállapot lehetőségében mi sem hiszünk. Aki a hittudományt némileg ismeri, jól tudja, hogy akkor is lett volna zavar és háborúság a földön, ha az első ember azt a végzetes bűnt el nem követi. Csak azt akarjuk megállapítani, ami minden józan ember előtt nyilvánvaló, hogy az állandósult forradalmi és világháborús feszültség természetünk mai állapotában sem szükségszerű, tehát elkerülhető valami. A teljes erkölcsi bomlottság és a tökéletes szentség között igen tárgyilagosan elgondolható olyan állapot is, amelyben az ellentéteket nem mindig úgy intézik el, hogy először a kardot vagy a bombát dobják a tárgyalási terem asztalára. Ma sem természeti törvény az, hogy a háború legyen a rendszer és az igazságos megegyezés a ritka kivétel, a valószínűtlen történelmi csoda!

A keresztény társadalom mint Krisztus titokzatos

teste, azaz kegyelmi szervezet és azután isteni rendelkezés szerint külső, jogi formában megnyilvánuló társaság, önmagában is szociális hatalom, de céljában meghatározott lényege szerint természetfölötti közösség. Neki a lelki közjót, az üdvösség ügyét kell szolgálnia és a világ ügyeivel csak ezen a címen szabad foglalkoznia. Ezért a Katolikus Akciónak, mint hierarchikus mozgalomnak is teljesen és szigorúan a lelki érdektől megszabott határokon belül kell működnie. Szociális hatalom a kereszténység világi vonatkozásban is, mert az egész embert életének minden vonatkozásában krisztusi egyéniséggé formálja, akinek legfőbb törvénye a szeretet és igazságosság. Az igazi keresztény mindenütt: a piacon, a tőzsdén, a bankban, a törvényhozásban, a politikai harcmezőn, sőt még a háború poklában is e két törvényt tekinti legfőbb zsinórmértéknek, minden tétellel erről tesz bizonyosságot s így lesz a föld sava és a társadalom kovásza. E két törvény ugyanis a közösség köteléke s ahol tökéletes keresztények élnek együtt, ott tökéletes közösség is van.

Szociális hatalom továbbá a kereszténység azért is, mert legfőbb őre, támasza és megtartója a nemzet sejtjének, a családnak. Üdvösségforrássá teszi a házasságot, amikor azt szentségi rangra emeli s a magzat és gyermek jogait védi a kényelem és divat életpusztító önzése ellen. Ez a vallás tette a családot ismét azzá, aminek a Teremtő szánta, a jellemforrás nagyszerű műhelyévé, amit semmiféle más intézménnyel nem lehet helyettesíteni. Egyszóval az Egyház adja a legjobb polgárokat az államnak, ez a kereszténység jelentősége szociális és politikai téren.

Bármilyen nélkülözhetetlen és fenséges is e teljesítmény, a társadalom és állam megmentésére ma mégis elégtelen. Ez az a tény, amelyet a keresztények zöme s akárhányszor az igen jók sem ismernek fel, pedig ez a legfőbb oka annak a tengersok szégyenletes kudarnak, ami bennünket az utóbbi időben ért. Amennyire igaz, hogy végső fokon minden az egyéni tényezőn fordul meg, annyira bizonyos az is, hogy társadalmi reformot csak

társadalmi úton lehet végrehajtani. Az állami, gazdasági és társadalmi élet tere ugyanis nem tartozik közvetlenül az Egyház hatáskörébe, mert ezek kimondottan ideigvaló értékek. Ha az Egyház ezen a téren is vezető és közvetlenül cselekvő szerepet igényelne magának, valószínűleg forradalmi útra lépne, mert a dolgok természetes rendjét forgatná fel. A keresztények azonban egyszerre mindkét ország tagjai, és mivel az államélet lényegénél fogva belső kapcsolatban van a lelki és erkölcsi érdekekkel, a keresztény ember nem lehet az előbbivel szemben sem közömbös. A hívó embernek tehát, mert keresztény, törekednie kell arra, hogy a közéletben a keresztény erkölcsi törvény lehetőleg maradéktalanul érvényesüljön! Továbbá a vallása kötelezi arra is, hogy teljes értékű tagja legyen a hazának. A keresztények tehát nem mint az Egyház tagjai, hanem mint állampolgárok kötelesek tisztán lelki érdekből is a közéletben a politika sajátos módszerével és fegyvereivel érvényesíteni politikai világnézetüket.

Van azonban még egy másik szempont is, ami erre a kollektív közéleti cselekvésre kötelez bennünket s ez az egyetemes emberi érdek szolgálata. Mivel politikai világnézetünk egyenes függvénye az emberi élet értékéről és értelméről alkotott felfogásunknak, szükségképpen más államszemlélete van a kommunistának, a szabadkőművesnek és a nemzetiszocialistának, mint a katolikusnak. Mi katolikusok abban a kiváltságos helyzetben vagyunk, hogy a mi politikai hitvallásunk igazságáért, amennyiben ez a legfőbb alapelveket tartalmazza, maga a tanító Egyház, tehát az Isten tekintélye kezekszik. Ez nem annyit jelent azonban, amint ma legtöbben gondolják, hogy ezt a társadalom- és államszemléletet csak az Egyház tagjai fogadhatják el és más hiten lévők mitsem kezdenek vele. Mint XI. Pius írja a Divini Redemptoris körlevélben, még tárgyilagosan gondolkodó kommunisták is elismerhetnék, hogy az Egyház szociális tanítása messze felülmúlja Marx és Lenin elméleteit. Ha csak a munkáskérdést tekintjük, hívó és hitetlen egyaránt kénytelen belátni, hogy az a megoldás,

amelyet az Egyház javasol, a baj gyökerét ragadja meg, és ha végrehajtják, felesleges lesz minden forradalom. Az Egyház tanítása ugyanis e téren majdnem egészen azonos a természetes emberi gondolat belátásaival. A közösségi élet természetéből, a szinte kézzelfogható társadalmi valóságból, vagyis a sokat emlegetett tényekből kiolvasható tételek ezek, amelyek minden korban és minden égtájon egyaránt érvényesek. Ennek igazolására teljesen elég pl. a szociális igazságosság tanát mint társadalomszervező elvet kiemelni. Ha valaki ennek tartalmát helyesen meglátta úgy, amint az Egyház tanítja, minden más elgondolást és jelszót, legyen az a szabadelvűség vagy totális állam, el fog utasítani, mert belső ellentmondásukat szinte első tekintetre megérti. A katolikus társadalomtan tehát nemcsak keresztényekre szabott elmélet, hanem olyan társadalomépítő program alapja, amelyet azok is helyeselhetnek, akik hitünket nem fogadják ugyan el, de a legelemibb erkölcsi kérdésekben egyetértenek velünk. Ilyen alapon azután mi katolikusok más keresztényekkel, sőt minden jóakarátú emberrel is együtt működhetünk, de csak akkor, ha nem elégszünk meg azzal, hogy az igazság kemény szikláján állva cáfolgatjuk a kor divatos hazugságait, hanem pozitív választ és útmutatást nyújtunk minden keresőnek és tévelygőnek. Sokkal fontosabb az új társadalmi rend épületéhez egyetlen követ szállítani, mint a marxizmusról vagy bármilyen más tudományos eretnekségről könyvtárakat összeírni. A katolikusok, főleg azok, akik a mindenáron való békének hívei, nagyon gyakran súlyos bűnöket követnek el maguk és a társadalom ellen azzal, hogy az örök igazság kiváltságos birtokosainak érezvén magukat, a hamis biztonságérzet áldozatai lesznek. Elfelejtik, hogy a világot nem azok kormányozzák, akik nem tévednek, hanem akik elszántan cselekszenek és a közvélemény nem azok után indul, akik a hazugságokra figyelmeztetik, hanem azokat követi, akik a társadalmi bajok orvoslását ígérik. Ha tehát a keresztények ma ismét vissza akarják hódítani azt a helyet a közéletben, amely

őket megilleti, a nagy korkérdések gyakorlatilag is megvalósítható megoldását kell nyújtaniok.

Ebben az irányban elindult összes eddigi vállalkozásaink elégteleneknek bizonyultak, mégpedig nem a sokat emlegetett korszellem mostohasága, de a kísérletek tárgyi fogyatkozásai miatt. Hiányzik elsősorban a szellemi, a tudományos előkészítés. Ez a munka nem az egyházi tanítóhivatal feladata, hanem azoké a szakembereké, akiknek hivatásuk lenne az államtudomány, a társadalom- és a közgazdaságtan mai vívmányainak birtokában a megfelelő reformjavaslatok kidolgozása. Ilyen tudományos rendszerek és javaslatok természetszerűen nem tarthatnak igényt arra, hogy az Egyház hivatalosan is magáévá tegye azokat, de erre nincs is szükség. Nem tagadjuk, vannak e téren nagyon komoly eredmények is, de ezek még csak kezdek és elindulások, míg az olyan arányú alkotások, mint pl. Marx, Sorel vagy akár Maurras művei, a mi részünkön majdnem teljesen hiányzanak. Ennek oka kétségtelenül az, hogy van rengeteg tudósunk, akik bár nagyon járatosak az erkölcsstan elveinek taglalásában, de a mai élet tudományos megismerésének hiányával vannak, s viszont vannak elsőrendű katolikus politikusaink és közgazdák, akik meg a hittudomány vívmányait nem ismerik. Így azután nem csoda, hogy az események irányításához nyúlni és a legidősebb szellemi harcokba beleszólni nem vagyunk képesek. Ha ugyanis ma valaki közülünk a kapitalista rendszerben vagy az állami tervgazdálkodásban pusztító uzsora ügyével úgy akar foglalkozni, hogy az érdekelték is kénytelenek legyenek rá felfigyelni, annak nem elég Szent Tamás vagy Lugó bíboros tételeit szakszerűen előadni és a szép disztinkciókat felsorolni, mert a mai gazdaságpolitikus fülében ez úgy hangzik, mint a régi egyiptomiak nyelve. Pedig az igazság kétségtelenül Szent Tamásnál és Lugónál van, de annak mai alkalmazásáról nekik sejtelmük sem volt. Bölcséleti és hittudományi tankönyveink is mind e szellemiség jegyét viselik magukon és sokkal többet foglalkoznak egyes régi iskolák valóban érdektelen, sőt időt rabló vitáival, a kiélezett félreérté-

sekkal, mint a mai emberiséget gyötrő szellemi és erkölcsi nehézségekkel. Ezért kellene minden országban, ahol a katolikus tudományosság már erőre kapott, szervezeten és tervszerűen együttműködniök azoknak, akik a társadalom és gazdasági élet tudományával foglalkoznak és szakadatlanul hallatni hangjukat a közvélemény bődítő zúrzavarában. Az ilyen szellemi közösség készíthetné elő a szükséges törvényjavaslatokat, s ezzel elejét vehetnők rengeteg bajnak, ami éppen a kapkodva és hevenyészve szerkesztett törvényekben leli magyarázatát. Továbbá egész mai társadalmi rendszerünk teljesen hibás alapokon nyugszik, s azért oly féktelenül nyugtalan. A helyes állam- és társadalomszervezés alapelvei a mi birtokunkban vannak. Ezekre kellene a tudomány módszerével minden ország sajátos viszonyait tekintetbe véve az egész épület részletes tervét felépíteni. Csak így felkészülve tudunk majd könnyűszerrel elnémitani kártekhony jelszavakkal dolgozó népbolondítókat, akik erkölcsi gátlás nélkül törnek egyetlen álmuk, a hatalom felé. Mennyi nyomorúságtól, mennyi esztelen erőpazarlástól kímélhattük volna meg a társadalmat, ha a mi tudásunk fényét nem rejtjük véka alá, míg a bolsevizmus elszánt harcosai egyideig szinte a félvilágot meghódították. Mi vagyunk a felelősek, hogy az emberiség megváltást kereső vergődésében annyi hősiességet, becsületet, boldogságot, életet és vagyont fecsért el örült ábrándokért. A szegények két kézzel kaptak az ígéretes hazugság után, mert az igazság szolgálói nem álltak őrhelyükön.

Teljesen felesleges lenne e célból valami újabb, sok külsőségben és személyválogatásban elfulladó intézményt alakítani, amint ezt a nálunk uralkodó divathoz hűen sokan gondolnák. Agyonszervezés és igazgatás helyett a termékeny együttműködést és munkafelosztást kell csak biztosítani, lehetőleg minél kevesebb tárgyalással. E szellemi közösség kiadványaiért az Egyház vagy a Katolikus Akció semmi felelősséget nem vállalna, mert a hívek ilyen irányú működése már nem tartozik közvetlenül a lelki hivatal hatáskörébe. Valami hasonló kezdeménye-

zést láttunk már német földön a mult évtized elején, de a munkálatok közismert okok miatt megszakadtak. Részen rokontermészetű vállalkozás indult el a löweni egyetem keretében és az eddigi előkészületek igen komoly eredményeket ígérnek. Ilyen irányú munka folyik az Egyesült Államokban a virágzó katolikus egyetemeken s ennek egyik szócsöve a kivételes tekintélyű „America” című folyóirat. Nem nehéz elképzelni, mennyire más lenne a társadalom helyzete, ha az osztályharc, a gazdasági erkölcs és jog terén az életvalóság ismeretének birtokában ugyanolyan tekintéllyel léptünk volna fel, mint annakidején egy Sziénai Bernardin, Suarez vagy Las Casas tették.

Azonban a tudományos munka és írás még korántsem elegendő ahhoz, hogy a mi igazságunk erejével megváltuk a már állandósult háborús feszültségben és forradalomban vergődő társadalmat. Mindaddig írott malaszt marad minden igazság és jog, amíg egy közéleti hatalomra fejlődött mozgalom nem képviseli azt. Ilyen reformot parancsoló közvéleményt megteremteni a Katolikus Akció nem képes, mert nem ez a közvetlen feladata, tehát eszközei is hiányoznak hozzá. Nem alkalmas erre egy politikai párt sem, mivel annak minden erejét igénybe veszi a hatalom megszerzése végett folytatott küzdelem, sokszor a szédítés és rontás eszközeivel. Ilyen módszer a népet tömeggé aljasítja, a durva szenvedélyeket hangulati harccá fokozza, márpedig viharral építeni és reformálni nemigen lehet. Tehát a kívánt célt csak egyetemes jellegű és felsőbbrendű erkölcsi hatóerőkkel dolgozó társadalmi mozgalom érheti el, amely a pártalakulat korlátaitól és gátlásaitól szabadon az emberben a jobbik ént tudatosítja. Olyan eszközökkel kell dolgoznia, amelyek szöges ellentétben vannak a mai rendszerben uralkodó gyakorlattal, vagyis meg kell szüntetnie a polgári társadalom és a totális állam belső szerkezeti ellentmondását. A polgári társadalom eszménye a jogállam, ahol tehát a tárgyi jog felette áll minden hatalomnak. Ámde ez a jogrend fölöttébb fogyatékos, mert a legfontosabb közéleti kérdéseket nem a

jog erejével oldja meg, hanem durva érdekharcban álló társadalmi hatalmak döntésére bízza. Ezáltal a jogrend tekintélyét veszti és mindenütt a bomlasztó törekvések kerekednek felül és a bűn, a barbárság meg a szerencse lesz a létfenntartás legbiztosabb eszköze. Micsoda jogállam az, ahol a nemzeti jövedelem elosztását féktelenül harácsoló kartellek és állandó bérharcban álló szakszervezetek intézik? Micsoda jogrend az, ahol a földmunkás a kaszát gyilkos fegyverré egyenesíti, mert a nyomor kiölt belőle minden józanságot? Az őserő törvénye ez az emberi jog uralma helyett.

Olyan reformra van tehát a mai társadalomnak szüksége, amely elsősorban a gazdasági életben szerez érvényt a közérdek és az igazságosság követelményének, mert a gazdaság minden egyéb életlehetőség alapja. Egészséges családi szervezet, magasabb műveltség és nemzetvédelem e nélkül el sem gondolható. Ámde a gazdasági és társadalmi jogrendet helyreállítani és fenntartani a szokásos törvényhozással és közbiztonsági szervekkel nem lehet, mert ez társadalmi és nem állami feladat. Ezért a társadalomnak kell magát a szociális rendiség szellemében megszerveznie, természetesen az állam szükséges támogatásával, hogy önkormányzati alapon állandóan szabályozza a maga életét, a fejlődés rohamával lépést tartva, amire az állami közigazgatás teljesen alkalmatlan. Ez azonban csak akkor valósítható meg, ha a közvéleményben uralkodó társadalomszemlélet helyébe a mienket iktatjuk, ha egyesekben és tömegekben felébresztjük a hitet, hogy a maitól lényegesen eltérő társadalmi jogrend is lehetséges. Ma itt van az idő, mikor egy ilyen tartalmú mozgalom átütő sikert érhet el, mert a sok csalódás és kiábrándulás némileg fogékonnyá tette a lelkeket a józanságra, és a véres kudarcok meggyőzték az összes osztályok komolyabb elemeit, hogy egymás nélkül nem boldogulhatnak és hiába követelnek új jogokat, ha ugyanakkor újabb kötelezettséget nem akarnak vállalni.

Evangélium és forradalom

A népies szocialista történetlátás, amely minden esemény végső indítékát a kenyérkérdésben és osztályharcban látja, Jézust tekinti az első nagyszabású forradalmárnak, amint ezt céhbeli elvtársaktól számtalanszor hallottuk. Nyilván azért, mert oly félre nem érthető világossággal mutatta meg a gazdagság és erkölcsi nyomor között fennálló végzetes kapcsolatot. Krisztus történelmi szerepének ilyen értelmű magyarázatát nemcsak a kegyelem vezetése alatt álló hívő érzület, hanem a tények is visszaautasítják. Annyira határozottan ismételte Ő, hogy küldetése egyáltalán nem világi, hanem örök érdekek szolgálatában áll és országa nem e világról való, hogy szavait és jellemét legalább e tekintetben jóhiszeműen félreismerni többé nem lehet.

Nem csoda tehát, ha nagyon sokan abban a tudatban élnek, hogy minden forradalom egyenes tagadása a kereszténységnek, minthogy a kettő között lényegbeli és fogalmi ellentmondás van. Első tekintetre valóban meg lehet ütközni azon, ha valaki hívő ember létére bármilyen formában jelentkező forradalommal szemben rokonszenvet mutat. Nem mondta-e meg Krisztus, hogy ellenségünknek mindkét arcunkat tartsuk oda megütésre és a gyűlöletet jósággal győzzük le? Nem írta-e Szent Pál, hogy a Nérókért és Tiberiusokért is imádkozunk? Azután az is meg van írva, hogy minden hatalom Istentől van s ezért a szolgák tisztelettel engedelmeskedjenek testi uraiknak, mint Krisztus Urunknak. Nem világos-e mindebből, hogy a kereszténynek minden elnyomást, zsarnokságot, uzsorát és visszaélést a hatalommal békén el kell tűrnie és legfeljebb csak azt teheti, hogy az erős és tekintélyt képviselő bűnösökért imádkozik vagy megterésükért vezekel?

Ha a keresztény gondolatnak e tételnél meg kellene állnia, nagyon egyszerű lenne, legalábbis elméletben, a válasz arra a kellemetlen kérdésre, amelyet az igazságért, az elnyomottakért lázadók, mint lelkiismeretük

legnagyobb kinját vetnek fel; miért nem nyúlhat a jog az erő fegyveréhez, mikor a gonoszság mindenütt durva erőszakot használ? Talán Isten csak vértanúkat akar látni az üdvösség országában, és a földön azt óhajtja, hogy nyáját szabadon szaggassák ordító oroszlánok? Péternek ugyan megtiltotta, hogy védelmére kardot rántsón, de ezzel bizonyára nem akarta megtiltani, hogy például Kapisztrán János fegyverbe szólítsa a magyarságot a keleti barbárság ellen.

Nem lehet célunk, hogy egy rövid írásban Isten országának és a földi államnak összes kapcsolatait kibogozzuk, vagy ezzel kapcsolatos néhány ellentmondás látszólagos voltát kimutassuk. Tény az, hogy ifjúságunk polgári eredetű rétegében is egyre hangosabb lesz bizonyos forradalmi hangulat: legalábbis jó néhányan már abban a boldog tudatban ringatják magukat, hogy megtalálták a magyar probléma egyetlen kulcsát a meglévő rend osztatlan gyűlöletében. Egy közülük ezt a meglátást így fogalmazta meg: ha rossz a ház, amelyben lakunk, földig le kell azt bontani, hogy újat építhessünk helyette. Ismerve a mi véralkatunkat, nem kell attól tartani, hogy az erős szavakat mindjárt erős tettek is fogják követni, mindamellett nem szabad e jelenséget teljesen figyelmen kívül hagyni, mert a lázas politikai álmódosítás megrontja a fiatal lelket és alkalmatlanná teszi az igazi feladat vállalására. Ha valaha, akkor ma van szükség arra, hogy ezer jelszó vad ostromát szenvedő fejekben az értelem éles fénye verje el az ötletzavar sötétjét. E tekintetben is, mint minden más hasonló természetű tárgyban, az Egyház hagyományos tanítása lehet csak a mérvadó, amely van legalábbis annyira figyelmet érdemlő és eredeti, mint a forradalom és politikai erőszak szaktudósainak szinte unalomig csépelt elméletei.

A forradalom fogalmának, mivel nagyon bonyolult és sokárnyalatú életjelenséget fejez ki, szükségképen nem egyértelmű a tartalma. Latinul — amit a nyugati nyelvek nagyrésze változtatás nélkül átvett — *revolutio* és a *revolvere* igéből származik, ami annyit jelent, mint visszagördíteni, visszahengeríteni. Ennek a kifejezésnek

nagyon mély társadalombölcseleti értelme van, amire a nemrég lejátszódott nemzeti forradalmak egyes jelszavai is utalnak. Mikor a társadalmi szervezet annyira felbomlik, hogy a rendszerré vált rendetlenség többé el nem viselhető, vissza kell térni a természetes közösségi életformához. Ilyen fordulatot szívesen bélyegeznek baloldali, polgári és szabadelvű körök reakciónak, pedig valójában a legteljesebb értelemben vett haladás a tökéletes társadalmi lét felé.

Tágabb értelemben revolúciónak mondunk minden mélyreható változást a nemzetek életében, amely hosszabb vagy rövidebb idő alatt új történelmi korszakot nyit meg, új jogrendet, életfelfogást, erkölcsöket és művészeti irányokat juttat uralomra. E nagy fordulatokat mindig hatalmas szellemi mozgalmak előzik meg, amelyek a régi értékrangsor helyébe újat állítanak. Kereszténység, reneszánsz, reformáció, felvilágosodás és szocializmus mind olyan szellemi áramlatok voltak, amelyek gyökeresen más irányt adtak az élet folyásának. Bizonyos mértékig hasonló hatást gyakorolnak a nagy felfedezések (Amerika, gőzgép, villamosság, rádió) meg a politikai és szociális nyugtalanság. Nem mindig üdvösek ezek a forradalmak, sőt nagyon gyakran végzetessé lesznek, ha az isteni világrend és természet törvényeit figyelmen kívül hagyják vagy egyenesen tagadják.

Szorosabb értelemben véve forradalomnak nevezzük — ez az, amire általában gondolunk, amikor a szót halljuk vagy kiejtjük — a fennálló politikai rendnek erőszakos felforgatását, amelyet maga a nép vagy annak egyrésze visz végbe. Az ilyen mozgalmak elindítója mindig valami feszültség, amelyet vagy a hatalmon levők visszaélései és erkölcsi renyhésége vagy mesterségesen szított elégedetlenség szokott előidézni. Nem szabad tagadnunk, hogy a forradalom célkitűzése igen gyakran erkölcsi szempontból kifogástalan szokott lenni, sőt néha nagyon is kívánatos, csak az eszközökben és a módszerben van a hiba, ami azután szükségképen magát a célt is megghiúsítja. A legnagyobb hiba abban van, hogy vezetők és tömegek egyaránt vakon hisznek az erőszak

varázshatalmában, mintha valaha is sikerült volna egy társadalomerkölcsi problémát golyóval vagy husággal megoldani. Mindamellett a forradalom nagyon is jól érzi, hogy az erkölcsi pátozra feltétlenül szüksége van és ezért új normát állít a régi helyébe. Szüksége van oly módon alakított lelkiismeretekre, hogy azokban egyetlen parancsa aggályba és gátlásba ne ütközzék. Csinál tehát a maga céljának egészen megfelelő embertelen erkölcsiséget, amely nem egyszer szörnyű hősiességre is képessé teszi híveit. Barbárságában is nagyvonalú példát nyújtott erre Lenin, aki rendszeréhez híven a bolsevista lélek legfőbb törvényének ezt hirdette ki: ami a proletárságot az osztályharcban segíti és erősíti, erkölcsileg helyes, és ami hátráltatja, rossz és igazságtalan. Ebben van a forradalom belső ellentmondása: kultúrát akar teremteni azzal, hogy annak legnagyobb értékeit tagadja. Csak természetes, hogy ilyen alapokon elindulva ugyanazt a véres komédiát játssza végig. Az első felvonásban szabad folyást engednek a legvadabb tömegösztönöknek, lerontanak minden korlátot, felrúgnak minden tekintélyt, a vagyon szabad zsákmánylás martaléka lesz; szadisták és örültek a történelmi szereposztás alkalmával előnyben részesülnek. Miután a gyilkos mámor csömörbe fulladt és a rend vágya ismét előtérbe nyomul, a forradalom vezetői hasonlóan meg egymással a legdrágább koncert, a hataloméért. Újabb mészárlás veszi kezdetét, amely a rémuralomban éri el csúcspontját, míg végül is az általános kimerülést követő józanság a romok felett új élet kibontakozásának enged helyet. Nem egyszer megtörténik, hogy ilyenkor a megmenekült régi hatalmak, akik semmit sem felejteneek és nem tanulnak, visszatérnek és ott akarják folytatni az életet, ahol valamikor abbahagyták. Az ilyen vállalkozás mindig kudarcba fullad, és csak elodázza, de nem oldja fel a válságot.

Felesleges bővebben bizonyítgatni, hogy ma már az öntudatra ébredt kereszténység vezető szellemi megegyeznek abban, hogy az európai társadalmat és művelődést az új barbárság részéről fenyegető pusztu-

lástól csak a keresztény gondolat teljes győzelme mentheti meg. Másszóval ez annyit jelent, hogy a kereszténységnek egyedül uralkodó társadalmi hatalommá kell lennie, ha nem akarjuk tovább is tétlenül nézni, miként tarolja le az emberi jóság és okosság minden vetését a számító rombolás. Természetesen nem lehet arról szó, hogy a középkort visszahozzuk bármilyen időszerű formában, arról sem, hogy valahogyan felújítsuk azt a rendszert, amelyet a baloldal klerikális iránynak nevezett. A társadalmi élet alaptörvénye az egység és igazságosság, tehát az Egyháznak, mint az erkölcsi rend őrének, kötelessége és joga van irányt szabni híveinek akár milyen világi ügyeiben is, ahol az erkölcsi értékek forognak szóban. Azonfelül az Egyháznak főleg a társadalmi, gazdasági és állami rendre vonatkozólag világosan meghatározott, önálló felfogása van, amelyet minden hívének vallania kell, aki lélekben is hozzá akar tartozni. Erősen alá kell húznunk azonban, hogy a keresztény társadalombölcselet és politikai erkölcsstan a közösségiélet bennható törvényeinek rendszere, amely a dolgok természetéből folyik. A kereszténység azt követeli, hogy ezeket a lényegből fakadó lételveket mindenki tiszteletben tartsa és cselekvését azokhoz is szabja. Nem kívülről és idegen területről kölcsönzött normákat akarunk tehát rákényszeríteni a világra, hanem a Teremtő eredeti eszményét, amely az ember, az állam és gazdaság természetéből kiolvasható. Minthogy pedig ezt az eszményt a maga tévedéstől nem torzított tisztaságában csak az Egyház őrizte meg, azért beszélhetünk ma önálló és sajátos keresztény társadalmi programról.

Továbbá ennek az Egyháznak nemcsak az a küldetése, hogy híveit kiszabadítsa a világ rontó öleléséből, hanem az is, hogy ezt a világot minden viszonylatban — *instaurare omnia in Christo!* — az ősi, isteni tervezet szerint alakítsa. Ideiglenes és örök értékek egymás mellett, sőt egymásba fonódva foglalnak helyet a földön, lényegüknél fogva különböznek egymástól, de szét nem szakíthatók végzetes következmények nélkül. Az Egyháznak nem feladata az emberek földi országait kormá-

nyozni és reformálni, legalábbis nem közvetlenül, hanem hűveinek szent kötelessége ezt vállalni az ő lelki irányítása mellett. Éppen ezért csak az a hívő számíthat tökéletes kereszténynek, aki tökéletes állampolgár is egyúttal. Ez igazságok régóta ismeretesek, ha másutt nem, legalább a hittudományt művelő körökben. Nagy késéssel és igen rendszertelenül világi hűveink is tudomást szereznek róluk, sőt ma már a legjobbak komolyan érdeklődnek is irántuk. Mióta a hivatalos pápai nyilatkozatok és tanítások nyomán egyre élesebben rajzolódik ki a lelkekben a helyes társadalmi rend képe, minduntalan felvetődik a megvalósítás módozatának kérdése is. Ha nem könnyű, főleg ma, mindenegyes országban a konkrét célokat megjelölni, még kevésbé könnyű a hozzájuk vezető utakat megmutatni. Az érdeklődők egyházi körök részéről csak azt az óvatos választ kapják, hogy erkölcsi törvénybe ütköző eszközöket nem szabad soha használni. Ez a felelet egészen helyes ugyan, de azt nem mondja meg, melyek a jó eszközök vagy legalábbis az erkölcsi szempontból semlegesek. Vannak, akik az említett választ egyáltalán nem tudják értékelni, mert úgy érzik, mintha az erkölcs valami külső, idegen nagyhatalom lenne, főleg az egészen világi ügyekben, amelyek ezeknek sajátos természetével nem törődve, mindenütt az Isten vagy Egyház jogait és a maga primátusát érvényesíti. Ennek a tévedésnek lélektani oka bizonyára az, hogy az erkölcsi törvény kiskorunktól kezdve — a rossz pedagógia felelős ezért — mint kellemetlen tilalomfa áll képzeletünkben, amely ösztönös érzésünk szerint inkább gátolja és szegényíti, mint gazdagítja az életet. Pedig az erkölcsi törvény egyenesen azt követeli, hogy a jó céloknak megfelelő eszközöket alkalmazzuk és az élet minden területének sajátos törvényei szerint járjunk el. E szerint tehát a gazdálkodó ember akkor cselekszik erkölcsösen, ha tevékenységében a gazdaság, természetesen nemcsak a magán-, hanem a közgazdaság elveit is mindig szem előtt tartja. Ugyanez áll az állampolgárról is, politikusról, közigazgatási hivatalnokról, bankárról, ügyvédről stb. Viszont, aki a profán életnek bármely

viszonylatában vét súlyosan az ott szóbanforgó tárgyi célok és érdekek ellen, ugyanolyan mértékben sérti meg az isteni törvényt is. Ha például egy államférfi hanyagságból vagy vétkes tudatlanságból nagy kárt okoz nemzetének, minősítetten súlyos bűnt követ el az erkölcsi világrend és következőleg Isten ellen is. Mennyi szerencsétlenséget meg lehetne előzni, ha elevenen élne a köz tudatban, hogy olyan állást megfelelő képesség híján senki se merjen vállalni, amelytől a közösségnek vagy legalábbis nagyon sok embernek a sorsa függ. Ha a mozdonyra nem engednek fel olyan vezetőt, aki nem eléggé járatos a maga mesterségében, vajjon szabad-e tisztán személyi érdekek miatt fontos közéleti szerepet bízni olyan egyénekre, akik erre mind erkölcsi, mind szakértelem szempontjából alkalmatlanok?

Ezek megfontolása után nem lehetetlen a főntebbi módszerkérdésre válaszolni. Ha szem előtt tartjuk, amit előbb a forradalomról kifejtettünk, nyilvánvaló, hogy keresztény ember vagy politikai tömörülés még akkor sem léphet a forradalom útjára, ha nyilvánvalóan gyors és gyökeres átalakulás szükséges az állam életében. Ilyen lépés azért lenne erkölcstelen, mert céltalan, sőt a váltságot még mélyebbé tenné. Amikor a forradalmat mint megoldási lehetőséget visszautasítjuk, arra a formájára gondolunk, amely a törvénytelen erőszakba veti minden reményét. A mi erkölcstanunk ugyanis, amelyet az emberiség legbölcsebb szellemei dolgoztak ki századokon át, Szent Páltól kezdve Liguori Alfonz és mondjuk Lehmkuhl és Vermeerschig páratlan tudományos rendszerré, a törvényes ellenállást fizikai erő alkalmazásával bizonyos esetekben nagyonis megengedhető eszköznek tekinti a politikai életben. Jóllehet a lázadást teljes egészében elítéljük, a passzív ellenállást, vagyis az engedelmesség nyílt megtagadását lelkiismereti kötelességnek mondjuk igazságtalan, következőleg belsőleg erkölcstelen törvényekkel és rendeletekkel szemben. Teljes világosság kedvéért idézzük de la Taille meghatározásait: a passzív ellenállás esete akkor áll fenn, ha egyszerűen nem engedelmeskedünk egy törvény előírásának. A tör-

vényes aktív ellenállás törvényes eszközökkel kényszeríti ki egy törvény megváltoztatását; a fegyveres ellenállás erővel akadályozza meg valamely törvény végrehajtását; a lázadás a tekintély ellen irányul, amely a törvényt hozta. Az utolsó fellépés mindig tilos; az első mindig kötelező; a második mindig meg van engedve. Ami a harmadikat illeti, a katolikus hagyomány ezt is megengedettnek tartja, ha más mód nincs arra, hogy a jognak érvényt szerezzünk, ennek azonban nagyon szigorú feltételeket szab.

Az első a szükségesség: a fegyveres erő csak akkor használható, ha minden törvényes eljárás hasztalannak bizonyult vagy nyilvánvalóan előre látható, hogy célt nem fog érni. Ilyen esetekben is csak a szükséges eszközöket szabad alkalmazni. Csak annyi erőszakhoz szabad folyamodni, amennyi feltétlenül szükséges a zsarnokság megszüntetésére, mivel olyan kormány, amely a közjót súlyosan veszélyezteti és az ellen cselekszik, nem lehet törvényes. Végső oka ennek az, hogy a kormányzat hatalma nem terjed tovább, mint betöltendő rendeltetése, ami nem egyéb, mint a közjó szolgálata. A tekintély első-sorban teher, mielőtt tehát ezt a terhet nem vállalja, a jogossága is megszűnik.

Második feltétel a hasznosság: ha ugyanis az adott viszonyok között nincs komoly remény arra, hogy az ellenállás sikerre vezet, inkább el kell tűrni a zsarnokságot, mert különben a fejtelenség még nagyobb lesz és a közösség még több kárt szenved. Ilyen esetekben teljesen áll az a mondás, hogy aki a politika porondján elbukik, nem volt igaza. A fölkelésnek joga van arra, hogy helyreállítsa a rendet, de arra nincs, hogy a nyomorúságot még fokozza, mert a rend felbomlása rosszabb, mint egy rossz kormányzat. Aki ezt az érvelést belátja, nem vádolhatja az erkölcsöt kétszínűséggel, hogy azok mellé áll, akik győznek.

Harmadik feltétel: hogy az eszközök arányban legyenek a visszaéléssel, amelyet meg akarunk szüntetni, más-
szóval csak a végső és rendkívül súlyos esetekben szabad

a fegyverhez nyúlni. Vagyis csak akkor, ha a közjó igen nagy és közvetlen veszélyben forog.

Ha mármost azt kérdezzük, hogy konkrét esetben ki fogja eldönteni, mikor szabad és jogos az ellenállás, mindent jól megfontolva utolsó fórumnak az egyéni lelkiismeretet kell tekintenünk. Többször megkeresték az utóbbi időben is hasonló ügyekben a Vatikánt vagy egy-egy püspöki kart, és a válaszokból mindig kitűnik, hogy a Szentszék vagy a főpásztorok kollégiumai a végső döntést a hívek belátására és okosságára bízták.

Az újabb skolasztikusok között talán Maritain foglalkozik a legbehatóbban a katolikus erkölcsi rend és társadalmi reform érdekében indítandó politikai küzdelem módszereinek problémájával. Eredetisége abban van, hogy Szent Tamás nyomán a lelki erősség erényének lélektani elemzéséből kiindulva, a mai viszonyok között a szándékosan vállalt és keresett szenvedést tartja legfontosabb fegyvernek abban a politikai harcban, amelyet a keresztény társadalom öntudatra ébredt részének meg kell indítania, hogy a közéletben ismét vezető szerephez jusson az evangélium kultúrája, a liberális züllesztés és a proletár forradalom barbárságával szemben.

Ezzel az írással nem volt más célunk, mint röviden ismertetni az Egyház hagyományos nézetét a forradalom erkölcsi értékéről, főleg azokra való tekintettel, akik talán jóhiszeműen keresztény és nemzeti meggyőződést hangoztatva, egy mindent megmozgató lendülettel akarnának utat törni a magasba egy szerencsétlenségbe zuhant népnek. Az a nyugtalanság, amelynek láza olyan hevesen rázza a mi fiataljaink lelkét, nemcsak mesterseges hangulatgyártásból ered, hanem nagy félelmek és sejtések gyötrelmes élményéből is. Aki a fenyegető végzet vad szorítására csak keserű megadással tud válaszolni, elveszett ember. Az óvatosság igen bölcs és ajánlatos dolog, de ha a tehetség és bátorság hiányának palástjává tesszük, lejárátjuk vele az okosak tekintélyét és a bolondok malmára hajtjuk a vizet. Ha igaz, hogy jól kormányozni annyi, mint előre látni, akkor a forradalmak története nagy lecke lehetne azoknak, akik

mások sorsát irányítják. Amikor az események gyors iramot diktálnak a népeknek, akkor nem lehet megállni vagy fontoskodva lépegetni, hanem a türelmetlenségtől feszülő erőket nagy feladatok igájába és alkotó munkába kell fogni, mert a mulasztásokat nem lehet hősiesen vállalt vértanúsággal jóvátenni.

A Rerum Novarum évfordulóján

Immár ötven éve annak, hogy a halhatatlan XIII. Leó tanítása a szociális kérdésről az érdektelen tekintély tiszta erejével szólt bele a háborús és forradalmi készülődéstől zajló századvégi történelembe. Az igazság ragyogó pallosával hasította át azt a vaksötét éjtszakát, amely a dühödt szenvedélyektől és rontó hazugságoktól rengő kapitalista világra borult. A szellemi élet piacán egyetemi professzorok, a pénz zsoldjában izzadó betűvetők, áltudósok, népvezérek és hamis próféták észvesztve loholtak a korszerű ámitások és tudományos mesék után. A páholykőművesek szabadgondolata elérte a tömegeket és szocializmus lett belőle, amely a társadalmi szervezet nagy részét befertőzte. Mindenki félrebeszélte már, ha életbevágó ügyekről, ha az ember mivoltáról, az állam céljáról és szervezéséről, a munkáról, a családról, a művelődésről, a forradalomról, a házasságról és erkölcsről volt szó. A polgári osztály a francia forradalmat ünnepelte és tiltakozott, amikor a szakszervezetek újabb forradalmat hirdettek. Harsogva dicsőítette az emberi szabadságot és egyenlőséget és nem értette, hogy a proletárok is ezt követelték maguknak. Magasztalták a gondolat szabadságát és szörnyűködtek, hogy a munkások egészen szabadon másképpen gondolkoztak, mint a munkaadók.

Ez a bábeli nyelvvizavar annak a lélekrombolásnak, annak az erkölcsi pusztulásnak volt egyenes következménye, amely az Isten és kereszténység tekintélyének tagadását tekintette a haladás legfőbb vívmányának. A

tévedést mondták igazságnak és a rosszat jónak, olyan tökéletesen félreismerték az ember valódi érdekeit és rendeltetését. Ennek a teljes összeomlásba rohanó nemzedéknek szól XIII. Leó tanítása a munkások helyzetéről, vagyis arról a kérdésről, amelyben kézzelfogható lett a liberális korszak, a szabadelvű művelődés teljes erkölcsi és politikai csődje. Az isteni törvény a társadalom építő és fenntartó elve, s amely nép ezt nem veszi tekintetbe, sőt tudatosan tagadja e tény, azt összetöri a törvény.

A megvetett isteni akarat letiporja a lázadókat, mert a lázadás Isten ellen forradalmat és gyűlöletet szít az emberek között és a forradalom csontot zúz, testeket szaggat szét, utcai torlaszokat és bitófákat emel. Így vagy úgy, de Istennek mindig igaza van! Ez igazság birtokában, a nagy főpapok szent jóságával gyujtott világosságot Leó pápa a vaksötétben vergődő századvégi nemzedéknek.

Az igazi kultúra javainak isteni sáfárja, az útmutató, az orvos, a nagy ébresztő és szabadító volt ő. A süketítő zsvajban és könyörtelen marakodásban is számosan akadtak, akik az ő szavára vártak és a szabadító világosságot befogadták. Mint a „Quadragesimo Anno” körlevél első részében írja XI. Pius, Leó pápa művének üdvösséges hatását alig lehet felmérni. A keresztény társadalmi reform aranybullája volt ez, mert legmagasabb erkölcsi tekintélyével igazolta és nagyszerű vállalkozásokra serkentette mindazokat, akik félreértések, vádak, gyalázkodások és tenger üldöztetés közepette hőiesen küzdöttek a munkásság megváltásáért, hogy a világot fenyegető forradalmat átfogó reformmal megelőzzék. Megindult a csodálatos munka, amelyhez foghatót még nem látott a történelem. Csodálatos volt, mert emberfölötti szeretet, reménytelen remény és a sikert is feledő szívósság kellett hozzá. A mozgalom jóformán mindenütt a megnemértés, a csökönys ostobaság és a gyűlölködő támadások durva ellenállásaiba ütközött, s mégis hatalmas eredményt ért el.

Szellemi téren a Rerum Novarum alapja lett a ke-

resztény szociális tudománynak, amely a körlevélben meghirdetett elvekre építette fel az új társadalmi, politikai és gazdasági helyzetnek megfelelő elméletet, a szolidarizmus munkarendszerét. Míg a marxizmus merő bíráló volt, amelyből csak forradalmi kiáltványokat szűrtek ki, a katolikus szociális iskola kidolgozta a munka társadalmának alkotmányát a hivatásrendiségben. A korporatív eszmét, ezt a ma annyira felkapott és oly kevésbé megértett tant, a katolikus tudomány mentette át a kapitalista század közvéleményével dacolva a mi korunkba. Még azok is, akik nem fogadták el a mi rendszerünket, kénytelenek voltak foglalkozni vele, olyan tekintélyt vívott ki magának az ellenséges tudományos világban. Catherin, Biederlack, Lehmkuhl, Leclercq, Taparelli, Pesch Henrik, Vermeersch, Tischleder könyvei és írásai betörték az egyetemekre, sőt többen tanszéket kaptak ott. Nagy folyóiratok, mint a Stimmen der Zeit, Schönere Zukunft, Etudes, The Month, America, Cité chretienne, Vie Intellectuelle, Razon y Fé álltak a mozgalom szolgálatában. Ketteler, Mercier bíboros, a nagy dominikánus A. M. Weisz, Prohászka, Plater ezt hirdették az egész művelt világot besugárzó tekintélyükkel. Európa valóban nem mondhatja, hogy hiányzott neki a világosság és irányítás a nagy forradalmakat megelőző években. Aztán jött az újkor egyik legnagyobb egyénisége, XI. Pius, aki mint legfőbb tanító folytatta Leó pápa munkáját, elsősorban a Quadragesimo Anno körlevélben. Nem az Egyház és a kereszténység hibája, hogy a mai nemzedék nem fogadta el a megváltó igazságot. Ügylátszik, annyira kimerült, erkölcsileg és szellemileg annyira lerongyolódott, hogy a keresztény műveltség súlyát már nem bírja el. Pusztulnia kell tehát, mert útjában áll a boldogabb holnapnak, amelyet tiszta és erős jellemek fognak megteremteni.

A tudományos munka mellett erős szociális mozgalmak is indultak a Rerum Novarum nyomán. Elsősorban a munkásság nagy szervezetei sorakoztak a pápa mellé Németországban, Ausztriában, Belgiumban, Hollandiában, Svájcban, Itáliában, Franciaországban és hazánkban. A

világháború után főleg Belgiumban és Franciaországban a legendás Cardyn kanonok csodálatos tavasztígérő mozgalmat csinált a munkásifjúsággal. A háború miatt megroppant ez a lendület, de az új Európában e tábor még hallatni fogja szavát, mert az őskereszténység túláradozó, friss erői feszülnek benne. Az új Portugália társadalmi alkotmányát ugyancsak a Rerum Novarum sugalmazta és vezetősége ennek a szellemében nőtt fel. Az Egyesült Államok katolikus egyetemein neves tudósok működnek és a fiatalok ezreit készítik elő a szociális munkára, amely az amerikai kapitalizmus helyébe a szociális igazságot fogja állítani. Ugyanott a Szociális Reform Ligájában több mint nyolcmillió ember tömörült már, hogy sürgesse és kiharcolja azt a reformot, amely elhárítja a fenyegető forradalom veszélyét.

Azonban e roppant erőfeszítések, amelyeket csak hézagosan említettünk, mind nem voltak elegendők arra, hogy a forradalmakat megakadályozzák a gyökeres reformok végrehajtásával. A Rerum Novarum javaslatait nem fogadták el sem a kapitalisták, sem a kormányok, sem a politikai pártok, sem a szocialista szervezetek, mert olyan erkölcsi megújulást, olyan mélyreható felelősséget követelt mindenkitől, amilyenre ezek nem voltak hajlandók. Követelte a szabadgondolat megtagadását, a divatos szellemi bálványok ledöntését, a liberális vagy szocialista gazdasági elméletek felszámolását, hogy a munkát, a tulajdont, a családot, a kultúrát ismét az isteni világrendbe állítsák. Az erkölcsi műveltség hiánya akkora volt e körökben, hogy az egyszerű óvatosságról is megfeledkeztek. Hiányzott belőlük az előrelátás, az elemi józanság érzéke; a szabadgondolat valóságos szellemi vaksággal verte meg őket. A végzet beteljesedését a Rerum Novarum mozgalma már nem tudta feltartóztatni. A szociális kérdés ma is megoldatlan és ezért XIII. Leó tanítása éppen olyan időszerű és annyira újság, mint ötven évvel ezelőtt, és minden forradalomnál nagyobb meglepetés és minden csodánál váratlanabb lenne, ha a mostani nemzedék részeg kábulatából felocsúdva, ezzel a programmal indulna államot szervezni. Valóban a tör-

tételemben folyton az isteni gondolat következetessége érvényesül: a bennható logika, amely békével áld, vagy háborúval ítél és elbukik rajta az emberhangyák minden nevetséges lázadása.

Fájdalmas ünnep nekünk katolikusoknak ez az évforduló, mert a Rerum Novarum olyan vádirás ellenünk, amellyel szemben nem lehet védekezni. Ajzottabb lélekkel olvassuk, mint valaha, mert érezzük, hogy ennek a megváltó tanításnak birtokában megtörhettük volna a tőke zsarnoki hatalmát és megelőzhettük volna a forradalmat, ha ellenségeink elszántságával mentünk volna a küzdelembe. A katolikus társadalom nagyrésze azonban nem vette komolyan sem a veszélyt, sem a pápa szavát. Ha mi a század elején úgy támadtuk volna a kapitalizmust, ahogyan a pápa jellemezte mindjárt a körlevél elején, ha szakadatlanul hirdettük volna, hogy a falánk uzsora bomlasztja szét a népeket, megsemmisíti erkölcsi vagyónunkat és gyilkos gyűlölettel tölti meg a dolgozó milliók szívét, akkor ma bizonyosan nem vergődnénk a földi kárhozat észbontó kinjaiban. Ha mi annak idején nyíltan az elnyomottak és kizsákmányoltak mellé álltunk volna, és éppúgy harcoltunk volna a bérúzsora ellen, mint támadtuk az erkölcstelen sajtót, ma már a szociális állam békéjét élvezné a társadalom és nem kísérletezne olyan rendszerekkel, amelyeknek vége csak világraszóló fiaskó lehet. Ha mi akkor elfogadtuk volna, hogy a munkajog fontosabb és szentebb, mint a tulajdonjog, akkor a munkások ma nem lázadnának a szegények Megváltója ellen. Mi elkéstünk, és ezért az elénk tornyosuló feladat ma sokkal nehezebb, mint valaha volt.

Komoly figyelmeztetés a Rerum Novarum azoknak is, akik ma szociális megváltást ígérnek a népeknek, de ugyanakkor száműzni akarják a közéletből a kereszténységet. Ez a kérdés a bűn termése, és az erkölcsi nyomor természetes következménye. Tehát semmiféle szocializmus nem hozhat megoldást, ha az embert még jobban kiszakítja az isteni világrendből és még inkább eltávolítja a lelki gyógyulás forrásától, mint a liberalizmus tette.

Ha az új állam csak tökéletesebben szervezi meg a szabadgondolat istentagadását, sőt azt a hatalom minden eszközével rákényszeríti a társadalomra, ha más formában tovább is a darwinista szemléletnél marad és az emberben csak tenyészállatot lát, csak befejezi a pusztulást és kimélyíti a válságot, amely a szabadelvű demokráciát csődbe vitte. XIII. Leó világosan kifejtette, miért nem lehet a társadalmi békét megvalósítani a kereszténység nélkül, s azóta nyilvánvaló lett minden keresztényellenes kísérlet kudarca, de még erre sem nyílt ki a vaksággal megverték szeme. Micsoda szálnalmas és nyomorult féreg az ember, ha egyszer életének gyökerétől elszakad! Minden rendszerváltás teljesen meddő marad, ha az új rend alkotmánya nem az isteni gondolatot iktatja törvénybe. Ha az anyagi jólét igézetének fejében lerontja a vallást, minden erkölcsiség alapját, egyenesen végzetes minden olyan politikai és gazdasági átalakulás, amely nem becsüli semmire az emberi életet, megveti a szabadságot és igazságot.

Az új szociális állam tehát vagy keresztény lesz, vagy egyáltalában nem lesz szociális.

Fölösleges kérdések?

Bőven terített úri asztalnál ültünk, nem aranyéhes zsidók, hanem az Irás szerint élő jó keresztények ebédlőjében. Könnyedén, szellemesen folyt a társalgás. A pompás bor feledtető varázsa egy órára elnémította a sötét gond kegyetlen hangját. Egy órára mintha elállt volna a lelkek befelészírása. Én meg közben számígtatni kezdtem, majdnem úgy, mint Júdás tette azon a felejtetetlen vacsorán, ahol egy asszony nárdusának illatától nehéz lett a házban a levegő. Összeadtam, mibe kerülhetett a levestől kezdve a dohányig a kis baráti lakoma. Jelentéktelen összeg, mondaná rá egy szállodás a pesti Dunapartról. Bennem azonban mégis ugatni kezdett a lelkiismeret hú kuttyája, mert egyszerre metszően éles képben láttam a kis Német Kató vastag portól lepett

szép arcát és törekeny alakját, amint hajnaltól napnyugtáig gereblyézi a cséplőgép szájából és hordja a nagy kazal mellé a búzatőreket. Ezért kap naponta másfél pengőt, hogy télen ne kelljen mezítláb járnia és rongyokban fagyoskodnia. Aztán láttam a másfélpengős kaszásokat, zsákolókat, az egész szomorú robotos sereget, a kényszerből mindig nagybőjtre fogott, száz- meg százezer rongyos magyart. Micsoda nagy pénz ezek zsebében tíz pengő, amit mások egyetlen ebédnél elköltenek!

Aztán egyik kérdés a másik után rohanta meg agyamat, amelyekre a szív feleletet követelt. Istenem! milyen gyorsan és bölcsen beszél a szív és milyen lomhán és zavarosan válaszolgat a szegény értelem! Értékegyenletek meredtek előm és egy nagyszerűen logikus gondolatsor, amelynek hallatára az élet, a gyakorlat embere csak sajnálkozva mosolyog. Végeredményben minden vagyon és gazdasági jó a munkából fakad, a tőke is, és erről disputálni igazán fölösleges. Ricardo meg a többi tekintélyes doktor mind ezt tanította, még Marx is tőlük tanult valami hasonlót. A keresztény gondolkodók szintén csak ezt állították. Az is bizonyos, hogy nemcsak dolgozni, hanem élni is kell az embernek. Kemény a kijelentés, hogy aki nem dolgozik, ne is egyék; de ebben az is foglaltatik, hogy aki pedig dolgozik, annak legyen is mit ennie.

Most aztán itt van a szörnyű kérdés: mennyit kell dolgoznom, hogy legyen jogom eleget enni? Másszóval: meg lehet-e szabni elég pontosan, mennyit ér kinek-kinek a munkája? Hogyne, feleli a gyakorlat embere, hiszen a munkáért fizetnek, fillérekek meg van szabva az ára. Ha többet ér a munka, többet adnak érte a piacon; ha kevesebbet, kisebb az árfolyama. Olyan egyszerű az egész, hogy csak szobatudósok és kákán is csomót kereső filozófusok nem látják be.

Ámde ez a tétel távolról sem oly világos és biztos, mint amilyen egyszerűen hangzik. Sőt éppen az élet és a valóság, amire oly gyakran hivatkoznak a szakemberek, szintén nem hajlandó ebbe belenyugodni. Végére a lelkiismeret is csak valami s annak zsinórmértéke az

igazságosság, és egyenlőséget követel a bér meg a teljesítmény között. Továbbá azt sem lehet tagadni, hogy az élet ma igen csúnyán elakadt, vadul nyugtalankodik; talán éppen azért, mert az igazságosság a bérpolitikában nem jut szóhoz. Ha netalán valaki erre azt feleli, hogy annál rosszabb, ha az élet nem tud alkalmazkodni az elmélethez, könnyen nevetségesnek fogják tartani még okos emberek is. Talán az úgynevezett nyugati világban mindenki elfogadja ma már, hogy az emberi érdek fölötté áll minden más érdeknek. Ez másszóval kifejezve az örök erkölcsi elv, amely az országok fundamentuma, vagyis az igazságosság. Mit szól mármost az igazságérzet ahhoz, hogy az egyik ember szakadásig túrja a földet meg vágja a rendet pár garasért, amiből kalóriaszükségletét sem tudja fedezni, míg a másik ember nem képes a felét se elfogyasztani annak, amit készségesen eléje tálnak. Miért van az, hogy az egyik a húst és a vajat csak a kirakatban bámulja meg, míg a másik a magyar étrendet sem találja elég változatosnak? A felelet csak egy elmélet lehet, amelyet a tények túrhetően valószínűvé tesznek: az egyik a munkájáért kevesebbet kap, mint amennyit megérdemel, a másik pedig jóval többet.

•

Valamikor régen, olyan régen, hogy már tökéletesen kiesett az emlékezetből, az volt Európában a közvélemény, hogy a fölösleg nem mindig annak a tulajdona, akinek a birtokában van. Ágoston püspök ezt remekül így szövegezte szinte közmondássá: *superflua divitum sunt necessaria pauperum* — a gazdagok fölöslege az inségesek mindennapi kenyeré. Nem lehet tagadni, csapja össze kezét a céhbeli üzletember, szellemes szónoki formula, egy szentnek jól is áll, aki minden hidat fölétett maga mögött, de mi lenne velünk, ha a templomon kívül is a szentekre hallgatnánk! Hiszen ez teljes anarchiába vinne bennünket, főleg a mai világban, amelynek törvényeiről Ágostonnak fogalma se lehetett. Igen ám, csak hogy amit a hippói püspök mondott, az meg a szeretet törvénye, amiből félelmetesen következik, hogy a szeretet, ha komolyan vennők, anarchiába

sodorna bennünket. Ezzel benne vagyunk az ellentmondásban és a tökéletes utópiában. Ime, idáig vezet a túlzásba vitt erkölcs és az elvont logika. Micsoda szörnyűség azt állítani, hogy a ruha, amit viselek, nem mind az enyém, hanem valami ismeretlen, rongyos kubikosé; hogy a színházi páholybérletem ára egy átokházi aszszonynak a tejre való pénze, mert őt csemetéjének csak hajában főtt krumplit tud adni minden reggel! Talán a strandfürdők építésére fordított összegeket a napszámósok béréből vonták le, vagy a svájci nyaralásom költségét szintén a zalai kisgazdák izzadták össze? Hogyan lehet ilyesmit gondolni, milyen meglódult agy merné ezt bizonyítani?

Pedig talán nem is lenne oly nehéz a bizonyítás; egyszerű matematika az egész, ha elfogadjuk, hogy Ágostonnak elvben igaza van. Jó keresztény embernek nehéz volna ebben kételkednie. Tudjuk, ezen a téren egy példa rendesen semmit sem mond, sőt vissza is lehet fordítani, mert hiszen a kivétel csak erősíti a szabályt. Gyakran azonban egy példából sok világosság robban az értelmi sötétbe és száz hasonló jut rögtön eszünkbe. Merőben ilyen világító például szolgáljon egy eset. Pár hónappal ezelőtt nagyszerű ára volt a rozsnak. Valamelyik alföldi községben egyetlen zsidó a rozsüzleten kb. 40,000 pengőt keresett. Megkereste, de bizonyos, hogy nem szolgálta meg, legalább is nem egészen, ha a megszorult emberektől mondjuk tíz pengőért szedte össze mázsáját. Nyilvánvalóan a dolgozó magyar alaposan megrövidült és a kereskedői szellem megmutatta fölényét. Erkölcsnek és igazságnak a mai rendszerben ehhez semmi köze, mert ma ilyen világot élünk! Természetesen ez csak egy nagyon primitív példa, amelyhez hasonlót ezrével lehetne gyűjteni, de nem pusztán erről van itt szó. Uralkodó gazdasági rendszerünk remekül bonyolult gépezet, amelyben az átlagember akkor se tudna eligazodni, ha betekintést engednének neki. Így aztán csak érzi, de nem tudja, mikor, hol, milyen taktikával, mennyi százalékot ütnek le a jövedelméből. Most azonban nem ilyen részletkérdéssel akarunk foglalkozni, hanem a ke-

resztény törvényben rejlő állítólagos anarchia veszélyét vizsgáljuk közelebbről.

Itália történetében, természetesen a középkorban, előfordult egyszer, hogy az emberek egészen egy szentnek a varázsa alá kerültek. Mindenki csak róla beszélt, érte lelkesedett. Szava úgy hatott, mint isteni kinyilatkoztatás, és ahol megjelent, ott a haragosok kibékültek, a rablók megtértek, az emberfarkasok bárányokká szelődültek, az éhesek jóllaktak, a rongyosakat felöltöztették, az uzsorások gyóntak, a kereskedők nem csaltak, a lopott pénzt visszaadták, egyszóval a ferences szellem meghódította a lelkeket. Az egész ország olyan világi kolostorféle lett, ahol a kontemplatív élet hangulata uralkodott, felfedezték az emberek ismét Krisztust, valami ismeretlen öröm, egy új, hatalmas élvezet, a kegyelmi béke vert tanyát a szívekben, mert az Isten szent komédiása, a föld egyik legboldogabb embere, becsalogatta a szegény halandókat az igazi életbe, a titokzatos szépség hazájába. Az emberek alig hittek a szemüknek, mert ilyen változást álmukban se tudtak elképzelni. A világi élet irama annyira lelassúdott, hogy szinte belerémültek a „felelős tényezők” és tanácstalanul bámulták a nagy csodát. Azonban semmiféle csoda nem tart sokáig, ez a varázs is elvesztette erejét és minden visszazökkent a régi kerékvágásba. De azért a nagyszerű ünnep nem volt hiába, hiszen nemcsak a hazugságból, hanem az igazságból is mindig marad valami bennünk, ha mélységeiben rendül meg tőle a szívünk. Szent Ferenc szegénységétől gazdagabb lett ez a nyomorúságos világ és isteni szép mosolyától derűsebb lett a siratnivaló élet.

Valami ilyen váratlan csoda kellene ma nekünk! Talán még a politikusok is szívesen vennék, mert időt nyernének vele és nem egy kínos félelemtől megszabadítaná őket. Csak az üzleti világ vezérei és tudósai jönnének éktelen zavarba. Lassúbb lenne a termelés, csökkenne a fogyasztás, esnének a papírok, lohadna a munkakedv, fekete nap lenne a tőzsdéken és esetleg újabb bankzárlatot kellene elrendelni. Mennyi katasztrófa csak azért, mert a közönségnek kedve kerekednék kicsit

elmélkedni és megjavulni! No de nem kell komolyan félni egy ilyen veszélytől! Valamivel nagyobb baj az, hogy most már nemcsak a szocialista forradalmak és kísérletek zavarják a gazdasági rendet, hanem meggon-
dolatlan keresztények, sőt papok is a tőke törvényei ellen fordulnak. Mi lesz akkor, ha majd nemcsak az állam, hanem valami új erkölcs fanatikussai is beleszólnak az üzletbe, féktelen bírálataikkal fölzaklatják a közvéle-
ményt és megfélemlítik a tőkét? Ki fogja ennek az árát megadni, ha nem a félrevezetett közönség? Ez lesz csak az igazi anarchia, amely a jónak álarca alatt készül föl-
forgatni a már amúgyis beteg társadalmi rendet. Nem elég világos lecke-e az orosz fejlődés? Ma már a vak is láthatja, hogy a bolsevizmust Sztalin csak a kapitalista
módszerrel tudta megmenteni, ami annyit jelent, hogy a győzelmes (?) szocializmus is csak akkor maradhat uralmon, ha megtagadja önmagát és iskolába jár azokhoz,
akiket meg akar buktatni. Örök és meg nem dönthető igazság, hogy egyedül a haszon, még hozzá a nagyobb haszon a gazdasági haladás biztosítója és a vagyoni
egyenlőtlenség a jólét föltétele. Föllendülés csak ott van, ahol emelkedik az osztalék, tekintélyes a nyereség,
elég magas a kamatláb és mindenki megtalálja a számí-
tását. Vajjon ki erőltetné meg magát, ha nem sarkálna a többiek versenye? Ki törekednék magasabb állásba,
ki vállalna nagyobb felelősséget, ha nem lenne nagyobb a velejáró jövedelem is? Ki akarna vezérigazgató lenni,
ha nem kapna nagyobb fizetést, mint egy könyvelő? Olyan nyilvánvaló mindez, mint az egyszerű. Most
aztán jönnek holmi elérzékenyült népboldogítók, felelőt-
len bujtogatók és az élet vastörvényeit akarják össze-
törni, nem gondolva arra, hogy ezzel az életet magát is megsemmisítik. Szegények mindíg voltak és lesznek,
minek tehát azt a lehetetlen kérdést bolygatni, hogy Német Kató vagy Csécs István miért nem kapnak pen-
gőnél nagyobb napszámot? Fölösen vannak és kevés a munkaalkalom, ez a szomorú tény, amelyen egyelőre
változtatni nem lehet. A fölösleges kérdések oktanok és gyakran veszélyesek. Most pedig az úgynevezett

keresztény etika egészen hallatlan és új igazságokkal áll elő: jövedelmek arányosítását, a vállalatok ellenőrzését és hasonló nevetséges dolgokat követel. Ki nem látja, hogy ennek csak anarchia lehet a vége? — Így beszél egy tapasztalt, okos ember. Még azt is hozzá lehet fűzni, hogy ez a becsmértelt polgári világ a nyomorról sem feledkezik meg. Itt van a karitás, a népjóléti hivatal, munkásbiztosító és ezer segélyakció. Mikor láttuk azt, hogy a jobbmódúak ilyen komolyan törődtek volna a szegénység problémáival? A rendszernek ez a korrektívuma jól működik és többet igazán nem tehetünk.

Mindez csakugyan nagyon megnyugtató lenne, vagy legalábbis bele kellene törődnünk, ha nem látnók az érem másik oldalát is. Teljesen igaz, hogy vannak erős gazdasági törvények, amelyeket megkerülni nem lehet, csak az a kérdés, vajjon az illetékes körök valamennyi ilyen törvényt ismerik-e és ha ismerik, komolyan alkalmazkodnak-e azokhoz? Vajjon honnan ered az anarchia a mi társadalmunkban, ha ezek a törvények tökéletesen szabályozzák az életet? Azt talán csak senki sem meri mondani, hogy az erkölcsi pátoz túltengése és a szentek utópiája zavarja meg ennyire a békét meg a rendet? Minden józan ember belátja, hogy a gazdaságot nem lehet egyedül a szeretet ösztönére vagy erényére alapozni, mint a szocialisták álmodják. A legfőbb lendítő erő az életben mindig a magunk érdeke lesz, mert az önszeretet magában véve nemcsak kifogástalan valami, hanem egyenesen erkölcsi kötelesség. Nem lehet mással szemben jó, aki még magát sem képes igazán szeretni. Ez a törvény csakugyan a természet szava, a vérünkbe van oltva, amelyet emberi hatalom soha nem fog megváltoztatni. Ha azonban az egyén tökéletesen csak a közösségben boldogulhat és érvényesülhet, akkor nyilvánvaló, hogy a saját érdekében kell a többieket is segítenie, mert különben a közösség fölbomlik, mégpedig az egyén vesztére. Másszóval a magunk érdekében kell másokat legalább az igazságosság erejéig szeretnünk, ha ugyan van még fogalmunk, miben áll kinek-kinek a legjobban fölfogott érdeke. A közösség érdekének, vagyis

a szociális igazságnak szolgálata tehát éppen olyan szigorú törvénye a nemzetgazdaságnak, mint az egyéni haszonérdek érvényesülése. Mivel ezt a tényt nem ismertük föl kellően, azért buktunk bele az anarchiába és a Csécs Istvánok meg Gyömbér Lászlók ezért nem hiszik el semmiféle kegyesszavú honatyának, hogy őket ebben a hazában teljesértékű embernek és magyarnak tartják. Abból az ellentétből, amely a haszonérdek és a szeretet parancsa között főleg a gyakorlatban fönnáll, teljesen nyilvánvaló, hogy súrlódástól mentes, paradicsomi állapotot ezen a földön még radikálisan keresztény alapon sem fogunk teremteni. Ennek végső oka a metafizikában, az emberi lét szükségképpen véges és esetleges természetében gyökerezik s ezen változtatni nem áll módunkban. Ha valaki ebben a tragikum vonását látja, nem mondunk ellene, csak akkor legyen elég bátor tovább is gondolkozni és levonni a következtetést, hogy nekünk itt nincs maradandó városunk és hogy egész lényünk csonkasága, főleg pedig gazdasági életünk fogyatkozásai nem egyebek, mint egyetlen nagyszerű utalás egy másik, a mostanitól teljesen különböző és fogyatkozást nem ismerő életre.

Viszont azonban azt sem fogadhatjuk el, hogy nevetséges az emberi élet értelmét a boldogságban keresni, mert jósággal és igazsággal nagy békét és megelégedést lehetne ebben a világban is teremteni, ha komolyan értenénk hozzá. Azért csak jöjjenek és legyenek minél többen a megváltó szeretet hírnökei, a félreértett és lemosolygott álmodozók! Ha az evangélium békéje anarchia, csak hozzák nekünk ezt az anarchiát és bátran lázítsanak az erkölcsi tunyaság meg a hitványság ellen, mert lábuk nyomában béke fakad. Ezek a nagy nyugtalanok kellene most ide, hogy erősítsék a nyomorultak hitét és rettegésbe kergessék azokat a szerencsétleneket, akik be akarják érni ezzel a földdel, mert minden bizalmuk a vagyonban és erőszakban van. Az Írásból tudjuk, hogy a Teremtő azokért alkotta és tartja érdemesnek tovább forgatni ezt a világot, akiknek kevés a világ. Ne felejtjük el, hogy ők már egyszer győztek és Krisz-

tus igájába szelídítették a szomorú emberállatot. Hol van megírva, hogy soha többé nem fognak győzni?

Igy lesznek a fölösleges kérdések szükségeseek, és az utópiák a legkívánatosabb valóság!

Tartozunk a munkásságnak!

Nem arról a ki sem számítható összegről van itt szó, amivel a tőkeérdekeltségek megrövidítették a munkásosztályt. Ezt ma nálunk senki visszafizetni nem tudná, pedig ez minden bankrablásnál súlyosabban esik a latba azon a törvényszéken, ahol az emberi hitványságot az isteni igazság szerint mérik. Ne mondja senki, hogy nem mi keresztények voltunk az uzsorások, mert hallgatásunkkal, közönyünkkel bűnrészesek voltunk, tehát a kárterítésre kötelezve vagyunk. Még többet vétettünk azonban a magyar munkásság ellen azzal, hogy megszervezésükkel, szellemi vezetésükkel sem törődtünk, hanem átengedtük őket prédául olyanoknak, akik a politika útján törtek a hatalom, a fény és gazdagság felé, mivel az üzlethez nem értettek vagy nem akartak bajlódni vele. Így lettek a munkások vállán e későn érkezett társadalmi elvetéltek az egész ország urai akkor, amikor a felelős vezetőosztály kiejtette kezéből a kormányt. Azután leszámoltunk néhány gazemberrel, de nem számoltunk le önmagunkkal és megátalkodtunk az erkölcsi renyhesség bűnében, mert a keresztény és nemzeti ébredés korszakában is akárhányszor fontosabb volt egy országházi komédia, egy igazgatósági tagság vagy hajtóvadászat, mint a magyar munkásélet sötét problémái.

Azt még értjük, hogy e felelősséget nem érezték azok, akik csak a politikai jelszavak cégtábláját festették át és maradtak, amik voltak. Egyáltalában nem menthetők azonban a többiek, akik a keserű történelmi leckét megértve, úgylátszik, magukhoz tértek és ma komolyan veszik a kereszténységet. Nem célunk most az ő kereszténységüket tüzetesen elemezni, csak megállapíthatjuk, hogy az a vallásosság, amelynek annyi nagyszerű meg-

nyilvánulását látjuk már a hétköznapi életben is, bár komoly, bensőséges meggyőződésből fakad, nem eléggé fölvilágosult és még távol marad attól a radikálisan egyértelmű magatartástól, amelyet az evangélium szelleme követel. Ezt a mai magyar kereszténységet még túlságosan megüli a multnak rengeteg rossz hagyománya: az előítéletek garmadája, a teljesen hamis társadalomszemlélet, egyszóval mindaz, ami miatt a teljes krisztusi életet igénylő fiatalság ezt a vallásosságot polgárinak bélyegzi. Ezért nem találtuk meg az utat a munkásság lelkéhez. Az úri modort nem volt bátorságunk fölcserélni a krisztusival, mert akkor be kellett volna ismerünk, hogy egész multunk egyetlen szörnyű tévedés volt. De valami mégis történt! Prohászka vetése szépen sarjadni kezdett a fiatalság szívében. Aztán jött a nagy válság és a pokoli nyomor egymáshoz közelebb sodorta az embereket, mert segíteni kellett, ha másért nem, legalább a polgári nyugalom biztonságáért. Jöttek a pápa nagy levelei a proletárok megváltásáról és a halálos közöny jégpáncélja megtört. Az igazság ellenforradalma elindult és a budapesti Katolikus Akció szervezni kezdte a munkásságot is. Egyházközségi szakosztályok keretében egyik tanfolyam a másikat követi és a munkásvezetők százai állanak már a lelki tűzvonalban, olyanok, akik azért szakadtak el szocializmustól és más hasonló szociális eretnekségtől, mert megismerték a teljes igazságot és belátták, hogy a pápa programja az egyetlen igazi leszámolás a kapitalista rendszerrel, amely életüket megnyomorítja. Ez a munkásság azonban azt is érzi, hogy nem elég az új szociális tanítást megismerni, mert abból valóság csak akkor lesz, ha a mozgalom tagjai egészen lelket cserélnek Krisztussal és fölveszik vele az eleven, bensőséges, kegyelmi kapcsolatot. A Vatikán útmutatása szerint a munkásság apostolai elsősorban munkások lehetnek s ezért meg kell adni nekik a lehetőséget, hogy a lelki magány semmivel nem pótolható előnyeiket ők is élvezzék. Ma még a magyar munkás máskor nem talál erre alkalmat, mint szombaton délután és vasárnap, mivel 3–4 napos lelkigyakorlatra nem állhat ki

az üzemből. Az EMSzO már megfelelő helyet is talált, azt ki is bérelte, de anyagi erő hiányában megfelelően berendezni nem tudja. Ebben a tekintetben teljesen a megértő katolikus közönség támogatására van utalva, hogy minél hamarabb megkezdhesse ezt az annyira sürgető munkát és a rendelkezésre álló, szűkreszabott lehetőséget kihasználja.

Nagyszerű látni, mennyit áldoznak a jó hívek új istenházak építésére és fölszerelésére, de ne felejtjük el, hogy a Szentlélek eleven templomai a megkeresztelt emberek s ha fontos a templomhiányon segíteni, még fontosabb utat törni az evangéliumnak abba a lélekvilágba, ahol eddig Marxnak és Bebelnek nagyobb tekintélye volt, mint Krisztusnak. Sokat áldozunk szépszávú harangokra is, de a gyárak, bányák és szakszervezetek birodalmában az érchang kongását nem hallják meg, ott csak a Krisztushoz visszatért bajtársak bátor hitvallása, igehirdetése és világító példaadása zengeti meg a szívek visszhangját. Helyes, ha nem sajnáljuk a súlyos ezreket, hogy remekművű aranykeretbe foglaljuk Krisztus testét, de sokkal helyesebb emberi szívből, munkáslélekből formálni méltó szentségtartókat az Élet Kenyerének.

Távol van tőlünk, hogy a magyar munkásságot megsértsük, de az igazságot meg kell mondanunk, még ha nagyon befájdul is a lelkünk. Ez az ország nemcsak területében szakadt darabokra, itt a lelkek egysége is meg van törve. Egyik ilyen letört rész az a munkás-ság, amely még ma is idegen szellem jármát hordja. Fölszabadítani egyedül az evangélium erejével fogjuk, ha a Katolikus Akció iskolájában és a lelki magányban ismét Krisztus pártjára állnak azok, akik a pénz robotjában föllázadtak ellene, mert félreértették Őt hűtlen híveinek viselkedése miatt. A munkásság történelmi szerepe még nincs befejezve s a holnap eseményeiben ennek az osztálynak, amely minden másnál egységesebb és harcosabb, továbbra is döntő szava lesz, tehát elő kell készíteni, hogy a maga roppant hatalmával ne romboljon, hanem igazi rendet, társadalmat és államot építsen.

Magyar muzsikok a Tiszaháton

Kórógy-szentgyörgy csak parányi zuga az életsivatagnak. Ezek az emberek már nem is lázadoznak, pedig valamikor az első szocialista képviselőt küldték a parlamentbe. Nem hisznek már semmiben, még a forradalomban sem, de az Istent keresik. Köztük érzi az ember, hogy a magyar lélek olyan titokzatos világ, amelyet talán sohasem fognak teljesen kiismerni. Értelmes, okos nép és valamikor jobb napokat látott, amikor 6 pengő napszámért mérte és emelte a földet. Türelme oly szívós, mint a munkabírása. Csak azért tudják elviselni szörnyű sorsukat, mert valahogy a vérükbe ment át az a hit, hogy a végzettel is dacolni tud, aki nem veszt el türelmét. Ragaszkodnak az élethez, bármilyen mostoha legyen is, mert szeretik a családjukat.

Tavaly vagy 80-an, az idén 154-en jöttek össze olyan „tanyai” zárt lelkigyakorlatra, csak estére mentek haza aludni. Asszonyaik felváltva főztek nekik valami egyszerű kosztot, ők meg egész nap hallgattak, imádkoztak és énekeltek. Néha úgy rémlett nekem, hogy talán maga a jó Isten is kevésszer láthatott valami ehhez foghatót! Jajgatott az emberben a lélek, amikor maga előtt látta azt a másfélszáz férfit bezsúfolva egy pajtakápolnába, ahogy éhségtől bágyadt szemmel és kiaszott arccal hallgatták az Isten országának ígéit, a krisztusi politika programját, az egyetlent, az igazit, annyi nagyhangú emberi szófecsérlés és népbolondítás után. Abban a kápolnában megrendítő élmény volt minden reggel a mise. A pápa miséje a Szent Péterben nem lehet soha olyan ünnepélyes! Deákat nem tanult kubikusokból állt a latin kórus, a tömjénfüst a gyötrelemben égő lelkek áhítata volt és a csupasz kis istenházát betöltötte a férfi-szomorúság, az egyetemes, feneketlen nyomor meg a magyar végzet súlyos, halálos pompája!

Pár órát beszélgettünk is egymással. Amit elmondtak magukról és övéikről, még borzalmasabb volt, mint megjelenésük. Egy darab pokol és földi kárhozat az a vidék ott a Tisza völgyében. Téli időben egy család

átlagos jövedelme hetenkint 1—2 pengő. Alig lehet kibírni a fájdalomnak ezt a litániáját. Némi enyhítést jelent, hogy a Szociális Testvérek naponta 350 iskolásnak adnak ebédet és a jó plébános, Verdon Lajos, mázsaszámra osztja a kenyeret. De mi az ennyi szerencsétlennek! És azok az emberek nem kérnek alamizsnát, nem akarják más nyakába varrni családjukat, nem koldulnak, hanem munkáért esedeznek és nincs senki, aki adna nekik. Dr. Steuer György mindent megmozgat értük, de ő sem mindenható.

A papnak legborzasztóbb élménye ezek láttára, hogy nem tehet értük semmit. Gyámoltalan, nyomorult ember lesz köztük ő is. Hivatásának és emberi gyöngeségének terhe összezúzza.

Amikor a szegvári kubikusok Loyola iskoláját járták, gyóntak és imádkoztak, a spanyol proletárok templomokat perzseltek föl és Sztalint éltették, mert ott is elszámították magukat azok, akik a milliók fölött uralkodtak, világiak és egyháziak egyaránt. Amikor a szegvári proletárok mély csendben elmélkedtek, magyar földön országszerte állt a bál, sikongott a jazzmuzsika és zajlott a tánc és egyik bankett a másikat érte és itták a temérdek áldomást a nemzet egészségére. Dr. Verdon számítása szerint, ha az ő nyomorultjainak családonként 450—500 P évi jövedelmük volna, senkinek a feje nem fájna Szegváron. Pedig ennyi juthatna nekik könnyen a mai nyomorúságos kis nemzeti jövedelemből is.

Gazdagok és szegények, akik nem tudnak találkozni

A keresztény jóságnak és összetartásnak nagyszerű sikere, hogy ma már jóformán minden egyházközség legelső kötelességének tekinti, hogy a maga szegényeiről gondoskodjék. Természetesen, főleg vidéken, a végrehajtás messze elmarad a jószándék mögött, leginkább az anyagi eszközök hiánya miatt. Bármennyi legyen is azonban ez a fogyatkozás, meg kell állapítani, hogy

lassan bár, de azért komolyan közeledünk az evangélium igazi szelleme felé, amely az ősegyházban oly következetesen megvalósult. Ha a világnak Krisztusban kell és lehet csak meggyógyulnia, akkor először a keresztény társadalomnak kell fönntartás nélkül minden félszegséggel leszámolnia és a forradalom romboló kedvét a jóság és könyörtelen igazságszeretetet radikalizmusával letörnie. Krisztus szeretete azonban lényegénél fogva egyetemes és olyan, mint Szent Pálé volt, aki éppen oly szenvedélyesen kereste a gondokat, mint a keresztet. Nem volt neki elég, hogy a világ egy részét zárja szívéhez, hanem magára vette minden egyház ügyét-baját és úgy emésztődött értük, mintha mindegyik a legkedvesebb alapítása volna. Ő volt a nagy összekötő a szétszórt kis egyházközségek között, hogy távozása után tengereken és országokon át is egyet dobbanjon a szívük. Saját lelke gondját és nyugtalanságát ültette mindnyájukba és ez volt az egységnek, a hitnek és apostoli hódításoknak legjobb biztosítéka.

A szegény községeknek éppúgy, mint a célszerű szegény magyarnak különösen a mostani zord időkben nagyok a gondjai. Mihez fogjon az a plébános, akinek jóformán csak ínségmunkára és támogatásra szoruló hívei vannak és kívülről semmit sem kap? Ha minden plébánia és kerület egyformán ínséges volna, kár lenne a szót vesztegetni arra, hogy fogjanak össze és támogassák egymást. Átlagkeresztényektől nem lehet azt követelni, hogy a nagyon elesettek kedvéért a szükségesen fölül mindent odaadjanak. Ekkora hősiességre a szeretet nem kötelez, de nem is erről van szó. Tegyük föl ugyanis, hogy van egy városban néhány egyházközség, ahol ezreket gyötör az éhezés, fagyaszt a ruhátlanság és ugyanakkor jómódú ember keresve is alig akad azon a környéken, akit meg lehetne sarcolni az irgalom nevében. Tegyük föl továbbá, hogy ugyanabban a kereszténynek hirdetett városban van nem egy egyházközség, amelynek évi jövedelme 40—50, sőt talán 80.000 pengőre is rüg és aránylag kevés ínséges van a hívek között, magától

merül föl a kérdés, vajjon kinek az érdeke az, hogy az utóbbiak ne vegyenek tudomást az elsőről?

A szegény község papja pedig így elmélkedik: Szabad nekem a misére hívni az embereket, főleg öregeket és gyerekeket, amikor az Isten-házában farkasordító a hideg, a nyomorultaknak nincs téli ruhájuk, a kicsinyeknek lábszára meztelen és kék a fagytól és kis mellükben hurut és a tbc. förtelmes köhögése?

Ha van még Istenünk és merünk őszintén beszélni, tegyük csak föl a kérdést: vajjon lehet-e sok eredménye ott az igehirdetésnek, ahol a földi gyilkos gondok megbütítják az embert? Lehet-e csodálkozni azon, ha ezek szemünkbe röhögnek, amikor a keresztény szeretet és összetartás fölényéről teszünk tanúságot előttük? Borzalmasabb valami nincs, mint ha az evangélium szépsége gyűlöletes komédiává torzul azoknak lelkében, akiket elsősorban jött megváltani Krisztus.

Ő komolyan akarta, de az emberek nem. Micsoda szívet rettentő látvány az a Titokzatos Test, amelynek egyik része aranyba öltözött, a másik meg sátán-vörösbel! Lehet-e a gyűlöletnek mesterien egységes arcvonala ellen sikraszállni olyan táborral, amelynek elemeit már csak a külső jogi kötelek tartják végtelenül lazán össze? Gyámoltalan magában így kesereg a muzsikok papja.

Ha még egy városnak a keresztényei sem tudják észrevenni egymást, ha szomszédos egyházközségek nem tudják megosztani egymás gondjait, országos és távolabbi viszonylatban még kevésbbé fognak találkozni. Biztosra vesszük azonban, hogy csak a helyzet nem ismerése magyarázza meg az egyébként érthetetlen és látszólagos közönyt!

Mozgolódás a bolsevizmus ellen

Jó későn ez is megszületett! Egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy nem sokat lehet látni belőle, pedig a front és akció a közfelfogás szerint rendesen tapasztalható jelenségek szoktak lenni. Végzetes lenne, ha a szé-

pen fejlődő front ezt az idegességet a másikon elhatalmaskodott pánik és a maga félelmetes ereje jelének venné. Se az egyikről, se a másiktól nincs ma még szó! Annyi bizonyos, hogy a vörös veszedelem ellen alakuló mozgalom nemcsak új ígét, hanem új eseményt is hozott a magyar életbe. Vannak benne olyanok, akikben a legutóbbi véres események és baloldali politikai sikerek a pesti tanácsköztársaság rémuralmának minden keserű emlékét fölverték és a moszkvai imperializmus elleni gyűlöletet újból felszították. Vannak aztán olyanok is, akik azért csatlakoznak, mert remélik, hogy ez a vállalkozás, amelyet nem egyszerű becsvágy, hanem egy nagyon közeli végzetforrásból fakadó üdvös félelem teremtett meg, végre már komolyan leszámol a félszekségek, halogatások és tehetségtelen jószándékok rendszerével. Aztán ott van a nemzeti érzésű fiatalság a maga szüntelenül újraéledő reményeivel és vágyaival valami nagyszerű, a szürkéségből és ténfergésből kiemelő lendület után. Ilyenkor mindig azt hiszik szegények, hogy végre kievickélhetnek abból a történelmi árokból, amelybe életük kocsiját a nagy katasztrófa letaszította. Mindezen tényekre való tekintettel talán érdemes keveset elmélkedni, milyen konkrét feladatok várnak ennek a frontnak a munkájára?

Nem kell bővebben fejtegetni, hogy pusztán külföldi divatok kedvéért teljesen fölösleges idehaza egy tessék-lássék, kiállítási célokat szolgáló reklámmozgalmat csinálni. Ha nincs komoly veszély nálunk, akkor nevetséges ilyen frontot alakítani. Nem létező ellenség ellen mozgósítani komédia lenne. Lassan egyre jobban és egyre többen meggyőződnek azonban arról, hogy a veszély közletről fenyeget és itt az ideje a cselekvő és már nemcsak latolgató elszánásoknak. Azért világosan kell látnunk, mekkora az ellenség ereje, hol támad és milyen eszközökkel meg aztán kik a szövetségesei?

A bolsevizmus ereje nem abban van elsősorban, hogy a világ hatodrésztét tartja kezében, annak minden munkaerejét, katonai hatalmát, nyersanyagforrását és hadviselési meg földrajzi előnyeit, hanem abban, hogy

a félelmetes hatalom olyan merész és korszerű változást ígér a milliók ösztöneinek és étvágyának, amely a képzeletet teljesen lenyűgözi és ugyanakkor erkölcsi igényét is kielégíti. Milliók megsértett igazságérzetének szolgálatát teljes elégtételt azzal, hogy előtérbe helyezi az embert, még hozzá az átlagembert, aki a jelentéktelenség diadalát ünnepli a teljes egyenlőség alkotmányában. Itt ugyanis az a borzalmas bomlasztó elv érvényesül, hogy senki se merjen különb lenni a többinél, mert az sérti őket. A jelszó: ha már én tucatember vagyok, más is maradjon szépen a földszinten. Márpedig ez az egyenlőség minden haladásnak, minden okosságnak és igazságnak halála s éppen ezért, sajnos, nagyon valószínű, hogy meg fog valósulni, mert a közvélemény eléggé ebbe az irányba hajlik már. E mellett nem lehet tagadni, hogy ez a hit az anyagban, proletáruralomban, gépkultúrában, végleges, tökéletes anyagi jólétben, a jövő államban olyan varázssal van a lelkekre, hogy azokból valóssággal hősies magatartást képes kiváltani. Ezek az emberek nemcsak aranyat és egyéb anyagi javakat áldoznak föl a világforradalom diadaláért, hanem ezrével lepik el a világot és mint valami apostolok, hallatlan veszéyek között terjesztik az eszmét és nem félnek se börtöntől, se haláltól, se gyalázattól, mert hisznek a maguk igazában. Nem hisznek se Krisztusban, se bűnben, se kárhozatban, de hisznek valami megváltásban, mert érzik az élet mostani berendezésének teljes ostobaságát. Hiszik azt, hogy meg tudják váltani a földi kárhozattól, a nyomortól, a munkanélküli sorstól, az éhezéstől, a hidegtől, a megvettetéstől a proletárt. A szeretet, a béke igazságországát akarják megalapítani minden időkre, természetesen a jószág Istene nélkül. Minden jószándékuk, minden konokságuk és hősiességük ezen az alapvető tévedésen fog összetörni egyszerűen azért, mert nem számolnak a tényekkel. Egyelőre azonban hisznek erősen és őszintén.

Az erőt csak a nagyobb erő győzheti le, a vakhit csak a tisztább, mélyebb hit előtt hódol meg. Tudunk mi annyira hinni a magunk igazában, mint ők a tévedé-

sükben? Látjuk-e mi, hogy mennyi eltorzított, nagyszerű keresztény gondolat van az ő „vallásukban”? Hiszünk-e mi komolyan abban, hogy itt a földön kezdődik az Isten országa és hogy ezt a földet igazán nem adták árendába a sátánnak, mint sok nagy birtokot szoktak katolikus tulajdonosaik a zsidónak? Belátjuk-e már, hogy mi burkolt manicheisták vagyunk, amikor nem merjük már remélni és akarni, hogy valami okos rend legyen az emberek, a munka, a közigazgatás, a hitel, a kereskedelem és az újság országában is? Mi az oka annak, hogy nem hiszünk az evangélium szépségének isteni vonzásában?

Annyi bizonyos, hogy a bolsevizmus elsősorban világnézet és csak aztán forradalom, kollektív gazdálkodás és politika. Gondolom, még kevesen merték megállapítani, hogy milyen sokan vannak köztünk, akik már alapjában véve teljesen megérték a vörös akció számára és akiket csak emberi tekintet, vagyoni érdek köt a még főnálló rendhez. Azt sem hiszik el komolyan, hogy az a bizonyos társaság, amely a magyar közönség többségének szellemi keresletét igen kitanult és gátlástól mentes üzleti érzékkel kiszolgálja, habár öntudatlanul, erkölcsileg pompásan előkészíti a talajt Sztalin és Vorosilov számára. Nem a bolsevizmus szolgálatában áll-e az a szomorú, kritikátlan vallási kritika, amelyet pl. a Pázmány egyetem orvosi karán egy öreg professzor talál fel a botránkozó és megdöbbenő fiatalságnak? Micsoda tömegek lehetnek itt, akik már egész bomlott erkölcsi életükkel hívják azt a világot, ahol a betegesen izgatott, piszkos mámort istenítő csodaembernek minden szabad lesz s ahol az emberi útálatosság törvényesen létjogot, sőt elismerést nyer. A pánszexualizmus förtelmes nyomorának áldozatai oly tökéletesen megérték a vörös forradalomra, hogy ellenállás nélkül, bármely nap besöpörhetik a kalapács és sarló táborába. Az anyagban szellem és cél van tudat nélkül, itt azonban a szellemtelen és céltalan túlhajtása az ösztönéletnek lesz világnézet és művelődésre képtelenné teszi az embert. Tehát a bolsevizmus elleni mozgalomnak első teendője legyen ezt a nagyipari vállalkozás formájában űzött rombolását

a magyarság erkölcsi tőkéjének megállítani azzal, hogy elsősorban az irodalmi és rokon szakmákban „utazó” művészeket, kufárokat és spekulánsokat könyörtelenül elnémitják.

A bolsevik politikai nemcsak azért tette magáévá az anyagelvű világnézetet, mert ezzel milliókat tud magához láncolni, hanem azért is, mivel olyan emberekkel semmit sem kezdhet a maga osztályharcos morálja szerint, akik a lelkiismeret tekintélyét tartják legfőbb törvényes fórumnak. Ők nem igazságot akarnak tenni, hanem győzni és uralkodni mindenáron. Ahol pedig még lelkiismeret van, ott az igazság a legfőbb parancsoló és nem a hatalom önkénye. Nem csoda tehát, hogy a gondolkozó és erkölcsi felelősséget érző ember hitvány ellenforradalmár az ő szemükben. Ki kell tehát kutatni, hogy az egyetemtől kezdve le a tanyai csapszékekig, hol folyik a vallásellenes propaganda és vele szemben nem erőszakkal, hanem a meggyőzés embereivel fölvenni a harcot.

Azt már úgysem tehetjük meg, hogy a moszkvai leadót elhallgattassuk, amely hétről-hétre szítja a reményt a magyar proletárban is szemenszedett hazugságokkal és nagyképű ígéretekkel. Mutatja-e valami jobban bizonyos vezetőkörök szellemi szegénységét, rövidlátását és meg nem bocsátható hanyagságát, amely ha tudatos volna, súlyos kötelességmulasztás lenne, hogy még most sem gondoskodtak arról intézményesen, hogy a vörös propagandát kellőképpen ellensúlyozzák? Vagy talán nem hisznek a veszélyben? Akkor egyáltalában nem valók irányító szerepre. Vannak íratlan törvények is, vannak, főleg vezetőállásban levő egyéneknek olyan súlyos kötelességeik, amelyek paragrafusokba nem foglalhatók.

Kétségtelenül aggasztó tünet az is és szinte azt lehetne mondani, hogy egy nemzedék, egy osztály vagy faj teljes kimerülésének, az életről való lemondásának jele, hogy a bolsevizmusnak komoly kritikával földolgozott irodalma sincs magyar nyelven, mert egy-két szórványosan megjelent könyv és cikk még nem jelent

irodalmat. Hol vannak aztán a nép fölvilágosítását szolgáló, ügyesen, legalább olyan pedagógiai tehetséggel megírt füzetek, könyvek és színdarabok, mint az orosz kiadványok? Azzal a kifogással talán már senki se mer előállni, hogy erre nincs pénz vagy nincsen munkaerő?

Az igazság az, hogy nincs hozzá értelem, belátás és hit — különben a maga fölényére oly büszke polgári társadalom már régen egyenrangú ellenfélként állna az új tatárokkal szemben. Elég egyényt kiemelni: a szovjet filmek, legalább amelyek külföldre kerülnek, minden szempontból fölülmúlják Hollywood bántóan komolytalan, vásári gyártmányait. Magyar munkásoktól tudom, hogy egy olyan vörös film, mint pl. A volgai hajós, valósággal önkívületbe ragadta a közönséget, mert volt benne mély emberi érzés, nagyvonalú, halálosan komoly orosz művészet, volt benne világnézet, amelyet úgy kezdenek hinni, mint Krisztus születését és volt benne, bármennyire torzított formában is, durva emberi nagyság. Ilyen művészekkel szemben tánc- és szépségverseny, divatbemutató, dolláros arisztokrácia bamba pöfeszkedése és hasonló drámai iparcikkek és kellékek igazán figyelmet sem érdemelnek. Annyi bizonyos, hogy a bolsevizmus egy szédítő arányú tévedés, de a sátán tévedése és hazugsága, aki nagyon komolyan veszi a szerepét — és nem pénzért dolgozik, hanem a lelkekért.

Óriási lendítőerőt ad a bolsevizmusnak, hogy a vallást és a nemzeti gondolatot úgy tudja feltüntetni, mint konzervatív tényezőket, amelyek a ma fennálló rendet támogatják és helyeslik. Annak a sokat emlegetett afrikai nagy madárnak biztosan nagyobb a politikai tehetsége, mint azoké, akik azt hiszik, hogy a bolsevizmust le lehet győzni a nélkül, hogy a kapitalizmussal leszámolnánk. Azt a proletár nem tudja megállapítani és elhinni, hogy a társadalom zöme az orosz földön rosszabb viszonyok közt él, mint a polgári országokban; az sem tenne rá maradandó hatást, ha kézzelfoghatóan bebizonyítanók neki, hogy a munkásnak nálunk aránylag úri dolga van, míg Sztalin rosszabbul kezeli, mint a traktort vagy a lovat. Az ilyen érvelésekre neki ezer

és egy válasza van és ezek között legfőbb a hite, hogy ott szebb élet lesz, ahol a munkás lesz az úr, aki csak egyet akar: igazságot tenni és mindenkit egyformán megbecsülni. Nyugodtan állíthatjuk azt is, hogy szociális kérdés és forradalmi veszély nem lenne sehol, ha mindenki egyformán szegény és nyomorult lenne. Sőt akkor sem lenne meg ez a veszély, ha csak a proletár élődnie és a nyomorúság hivatásos vámszedői lázadónának. Így ugyanis semmi erkölcsi alapja nem lenne és legföljebb azt érnék el, hogy néhány emberben mestersegesen elégedetlen hangulatot ébresztenének. A lázító mozzanat a mai helyzetben az, hogy az emberek látják, mennyire könnyű lenne fizikailag anyagi szükségleteik kielégítése, ha a jogi lehetőséget megadná a mai társadalmi rendszer. Kétségtelen, hogy a vörös áradat ellen a legszilárdabb védőgát a kereszténység és a nacionalizmus. Európa és vele hazánk tragédiája akkor fog beteljesedni, ha e két szellemi nagyhatalom nem tud találkozni egymással vagy ami még rosszabb lenne, ha az utóbbi szembefordul az előbbivel. Azonkívül még belsőleg is át kell alakulniok, mert mai formájukban nem igen állhatják meg a helyüket.

A kereszténységen értjük azt a társaságot, amelyik még hisz Krisztusban, a természetfeletti életben és a megváltásban. Ha alaposabban szemügyre vesszük ezt a társaságot, nem tagadhatjuk, hogy úgy, ahogy ma van, nem lehet egy igazságos rend, egy új világ erjesztő kovásza. A mi jó keresztényeink ugyanis, nagyon sok esetben saját hibájukon kívül, társadalomszemléletben, gazdasági etikában, szóval szociális világnézetben egyáltalában nem állnak többé egyazon alapon, hanem áthasonultak annak az osztálynak uralkodó erkölcsi elveihez, amelyhez rang és vagyoni állapot szerint tartoznak. Legtalálóbban fejezte ki ezt a lélekalkatot egy kis párizsi proletárgyerek, amikor büszkén kijelentette a papjának: jövőre majd nem itt tartjuk a fölvonulást, hanem a belvárosban s majd megmutatjuk odabent az uraknak, milyenek a Jézus Szíve kommunistái. Vagyis a pénzes keresztény kapitalista marad, még ha mindennap áldozni

jár is, és e munkás szocialista, egyelőre még a kongregációban és a harmadrendben is. Ismétlem, nem a maguk hibájából, hanem járatlanságból és mert a környezet kényszeríti őket erre. Első feladatunk legyen tehát megteremteni a teljesen egyöntetű szociális világnézetet a saját táborunkban.

De ugyanez áll a nacionalista körökre is. Amíg a nemzeti érzés, a fajszeretet csak egy szép, misztikus szenvedély marad, amíg csak az elvont hazáért és nemzetért hevül és a rongyos magyarok mellett semmitmondó szájalommal megy vagy robog el, mint a bolsevizmus komoly ellenfele nem jöhet számba. Ha pedig a szociális erkölcs ad súlyt és vonzást mind a kereszténységbe, mind a nemzeti érzésbe, akkor a kettőnek szükségképen találkoznia kell. Ez az erkölcsi hatalom aztán nyomban le fog számolni a forradalom szülőanyjával, a mai gazdasági jogrenddel, amelyben a tőkeérdék nemzet- és kultúraellenes előjogokat bitorol. Továbbá, mielőtt a forradalom alól kihúzták a látszólag érvényes jogi alapot, különösen olyan józan és természeténél fogva békés hajlamú nép, mint a magyar, mégcsak nem is fog gondolni valami esztelen lépésre.

Mi az oka annak, hogy sokan még most sem látják be, hogy Marx tanításában rengeteg és alapvető tévedések mellett sok igazság is van? A szocializmusnak pedig éppen ez a le nem tagadható igazság-mag adott tekintélyt és hatalmat a lelkek fölött. Szégyenletes, de való tény, hogy a polgári társadalom azért vesztett csatát és fog még veszteni a proletársággal szemben, mert szellemileg egyáltalán nincs fölkészülve egy ilyen súlyos kimenetelű küzdelemre. Be kellene már egyszer látnunk, hogy az igazságnak még torzított formájában is hódító varázsa van. A kommunizmus tévedése ellen csak az fog sikeresen harcolni, aki az elrejtett igazságot is meglátja benne, és ennek a veleje az, amit a bolsevik terrorista banda sohasem fog megérteni, hogy az ember többet ér, mint a tőke és a tulajdon. Nem hiszem, hogy tévednénk, ha azt állítjuk, hogy a szocializmus és kommunizmus soha a kereszténység nél-

kül napvilágot nem látott volna vagy legalábbis nem azzal az erkölcsi mozzanattal megszépítve, amellyel még ma is félre tudja vezetni a könnyenhitőket.

Egyébként is a fogalmak könyörtelen tisztázása csak egy kis része az elvégzendő munkának, mert itt már aztán sokkal többről van szó, mint egyszerű hitvitáról. Amint a kizsákmányolás, a zabolátlan és arcátlan uzsora tény, éppúgy tény a szovjet és a szocializmus is; egyénekben, tömegekben, hitben, jogrendben, intézményekben testet öltött filozófia, amellyel szemben a mi harcunk csak akkor lehet sikeres, ha szintén tényekkel tudunk előállni. Marxot talán tíz mondatban meg lehet cáfolni és eddig már könyvtárakat összeírtak ellene, de Marx mégis él és hódít, mert még mindig szaporodnak a proletárok és akik a rendre vigyáznak, nem hajlandók vagy képesek belátni, hogy a nyavalyás ember még nem lesz jobban, ha a kuruzslót szidjuk előtte, de érdemlegesen nem segítünk rajta. A szocialisták és bolsevikik kontárok, de még nagyobb kontárok és bűnösök azok, akik ismerik az igazságot, tudják, mit kellene tenni a beteggel és ujjukat sem mozdítják és legfeljebb aszpirint adnak be tüdővész ellen.

Az új vörös taktika tanulsága

Ha igaz az a hír, amely pár héttel ezelőtt röppent föl Moszkvából, hogy a népbiztosok kormánya törvényes formában visszaadja a parasztoknak az orosz földet, akkor azt kell mondanunk, hogy a kommunizmus mint közgazdasági rendszer megbukott, mint tudomány csődöt mondott, de a politikában fölényesen győzött s ezzel megmentette a már bukófélben levő forradalmat és önmagát is. És ha ez így megy tovább, nyilvánvaló lesz, hogy a szocialista gondolat nyíltan is annak bizonyul, ami mindig volt: hatalmas propagandaeszköz, amely a Szovjet hatalmi örületét van hivatva szolgálni. Csak propagandaeszköz és semmi több! Kiviteli cikk, amelyre az orosz földön nincs többé szükség, mert ott már úgyis a mun-

kásosztály kezébe került a politikai uralom s ezzel a proletárság számára megnyílt a párton keresztül a korlátlan érvényesülés lehetőségének útja. Amint a francia polgár a forradalom révén a francia császárok és királyok örökébe ülhetett, mint köztársasági elnök és kormányfő, éppúgy a bolsevizmus is elérte célját, amikor megsemmisítette a régi uralkodó réteget és a maga embereit látja a Kremlben székelni és a régi cári nyaralókban üdülni. Most már csak az van hátra, hogy ezt az előnyös helyzetet megszilárdítsák, azért alakítják át lassan a forradalmi termelési rendet is.

A mi szempontunkból sokkal fontosabb azonban a Szovjet világakciójában beállott módszerváltozás. Eddig folyton arra néztek otthon és külföldön egyaránt, hogy a párt minőség tekintetében kifogástalan legyen. Ezért szorgalmazták, hogy a keretek ne táguljanak, hanem inkább szűküljenek. Rendszeressé vált nemcsak a tagok szigorú ellenőrzése, hanem a sejtek állandó rostálása a nem megbízható elemek kilökésével. Elsősorban a bolsevik dogmatika tisztaságára vigyáztak, mert ebben látták a győzelem föltételét. Nem tűrtek körükben senkit, aki akár az elméletben, akár a stratégiában engedményekre és megalkuvásra hajlott. Szakképzett rohamcsapatokat alakítottak, hivatásos forradalmárokat neveltek, akik mindig kaphatók a legnehezebb szolgálatra is. A műkedvelőket éppúgy gyűlölték, mint a kispolgári párttá „aljasult” szocialistákat.

Most, mintha belátták volna tévedésüket, szinte az ellenkező végletbe csaptak át. Annyi bizonyos, hogy a közelmúlt nemzeti forradalmainak sikere, a szocialista pártok letörése gondolkodóba ejtette őket. Ekkora ellenállásra és a nacionalizmusnak ilyen viharszerű föltámasztására valószínűleg nem számítottak. Másrészt belátták azt is, főleg Franciaországban, hogy eddigi taktikájukkal a többséget sohasem tudják megszerezni. Szövetségre léptek tehát a szocialistákkal, akiket nemrég még eretnekeknek és árulóknak bélyegeztek. sőt velük együtt megalkották az egységes néparcvonalat. Annyira mentek a türelemben és megértésben, hogy még a kimondottan

„klerikális” szervezetek felé is baráti jobbot nyújtottak. Olyan szívélyes volt ez a gesztus, hogy a pápa kénytelen volt figyelmeztetni az illetékes egyházi és világi köröket a mögötte fenyegető veszélyre. Szinte az a benyomásunk, hogy Moszkva teljesen magáévá tette az osztrák marxisták egyik szellemi vezérének, Bauer Ottónak azt a megajtó javaslatát, hogy a szocialista párt legyen világnézeti téren olyan türelmes és előzékeny, mint a régi liberálisok voltak. Szerinte a keresztény munkásság annál gyorsabban hagyja el hitét, minél kevésbbé zaklatják miatta. Mihelyt a társadalmi élet, a gazdasági rendszer megváltozik és a proletárkultúra elterjed, a vallás magától eltűnik az életből, mint a fejlődést gátló fölösleges akadék.

Ugyanakkor, amikor a bolsevizmus lemond az erőszakos térítésről és mint az elnyomottak fölszabadítója lép fel az elégedetlenek, nemcsak munkások, hanem hivatalnokok, kispolgárok, gazdák előtt is, nem csinál titkot abból, hogy igazi eszménye a szovjet-állam, mint az új emberiség legtokéletesebb és végleges életformája. Még azt is belátták Moszkvában, hogy a nemzeti érzést sem szabad többé oly könnyelműen mellőzni vagy éppen durván legázolni, mint eddig tették. Azt vallják ők is, amit Seipel többször hangoztatott, hogy a tényeket tiszteletben kell tartani minden gondolkodó embernek.

Nézetem szerint ez a nyájasarcú kommunizmus veszélyesebb, mint a régi kíméletlen. Veszélyesebb, mert válogatott elemekből álló magva, amelyet az elmúlt másfél évtized kemény fegyelmében képeztek ki, a maga igazi mivoltát többé megtagadni nem fogja, csak alkalmazkodik a tömeghangulat minden árnyalatához és így biztosítja az összes forradalmi erők egyesülését. Milyen szánszalmasan gyatra és rövidlátó vele szemben az ú. n. polgári front, sőt még a katolikus szervezkedés is! Szinte az a benyomásunk, hogy Moszkva démoni eszességén keresztül kell megtanulnunk Szent Pál bölcsességét, aki csak úgy tudott a nemzetek apostola lenni, hogy „mindenkinek mindene” lett. Hát azt is meg kell érnünk, hogy a világ fiai már nemcsak a maguk nemében okosabbak a világosság megvakult fiainál? Micsoda pokoli

látvány a vörös titkárokat az evangéliumból lopott szellemi fegyverzetben látni!

S mit teszünk mi? Jobban félünk minden újítástól, mint a legvaskosabb tévedéstől. Dőlnek belőlünk a szép szociális szóvirágok, sokszor bizony sután és nevelésesen. Nincs az a mondvacsinált tekintély, amelyet nem tisztelnénk. Csak magunk nem vesszük észre, milyen gyáva és kétértelmű ez a viselkedésünk. Nem vesszük észre, hogy a kommunista front most ugyan száz művészi álarcot rakott föl, de egy dologban nem ismer megalkuvást; ebben, nem pedig örült ígéreteiben van az igazi ereje — amennyiben a mai helyzettel könyörtelenül szembefordult. Hiába áztatjuk magunkat! Az igaz, hogy a rend és a nyugalom fontos a közérdek miatt. A tőkének volt és van még ideje, hogy a maga jószántából mentse meg önmagát és a társadalmat. Ma már azonban biztos, hogy ehhez nincs tehetsége, még ha talán némi jószándékot érez is hozzá. A régi világnak akárhány bölcsét megkérdezzük, mind azt mondja, hogy nincs megoldás. Aztán csak panaszkodnak és vádolnak: Ha rájuk hallgattunk volna, nem lenne ma semmi baj. Miért nyúlt bele az állam, a politika és a reform az ő ügyeikbe, most ők lássák, hogyan lábolnak ki ebből az ingoványból!

Utótt a kollektív rendezés órája, a nyomor türelme végét járja és Moszkvának van programja. A Quadregesimo anno nagyszerű alap az elinduláshoz, de semmi több. Nem is értik meg az emberek, amíg minden ország a maga konkrét nyomorúságának gyógyítására nem alkalmazza, ami természetesen egy jóindulatú forradalmi lépés lenne a mai közfelfogás szerint. Ezt nem akarjuk belátni, nem merjük vállalni, azért vétetik el tőlünk az Isten országa!

A szocializmus eredményei

Ebben a háborúban a pusztulásnál is nagyobb rossz az, hogy a legtöbb ember még most sem látja ennek az iszonyatos történéseknek igazi értelmét. Nem látják, hogy

jönnie kellett annak, ami bekövetkezett, mert az előzmények ezt követelték. Nem látjuk, hogy ítélet van most a nyugati kultúra fölött, amely az anyag és nem az ember kultúrája volt, mert míg átkutattuk és szolgálatunkba kényszerítettük a természetet, vagyis mindazt, ami értékben az ember alatt van, közben a mi saját természetünk úgy elvadult, hogy már nem tudunk úrrá lenni fölötte. Az egyik világmozgalom, amely ezt a kultúrát hordozta és az eseményeket eldöntő hatalommal irányította: a marxista alapra álló szocializmus. Fél század óta nagy szerepet vitt a magyar életben is. Ipari munkásságunk zömét nálunk példátlan ügyességgel és szívóssággal szervezte meg és lélekben is teljesen a maga képére formálta. Most, amikor a keresztény társadalom is ítélet alá került és számot kell vetnie önmagával csakúgy, mint a vele szemben állókkal, újból szükséges szenvedélytől mentesen megmérni a szocializmus eredményeit, mivoltát és hatásait a mi egész életünkre.

Ez a számvetés azért sürgető, mert a nemzet szervezetében mélyreható átalakulás indult meg, amelynek célja az, hogy az összes osztályokat tökéletes közösségbe olvassza. Most is közösségben élünk, de ez még vajmi fogyatékos, mert az egyes osztályokat sok tekintetben mélységes érzelmi és erkölcsi ellentét állítja egymással szembe. Kétségtelenül egyik legnehezebb feladat lesz szocialista hitű munkásságunk megnyerése erre a vállalkozásra, mert merő kényszerítéssel és parancsszóval igazi közösséget teremteni nem lehet. Ehhez pedig első-sorban az kívántatik, hogy mindenegyes osztály felülvizsgálja eddigi magatartását a társadalmi kérdésben, de ugyanerre kell magát a munkásságnak is elhatároznia. Ilyen értelemben történt már nyilatkozat a vezetés részéről, és éppen azért tüzetesen meg kell vizsgálni, vajjon a némileg módosított szocializmus szervesen kapcsolódó része lehet-e az egyetemes magyar kultúrának? Nem foglalkozunk itt a szocializmus számos árnyalatával, sem azzal, hogy a magyar munkásság mennyire értette meg és fogadta be a marxista gondolatvilágot, mert csak

a könnyen megállapítható legfőbb tényeket és a lényegbevágó elvi kérdéseket akarjuk tisztázni.

A szocializmust világtörténelmi szerephez Marx tudományos és közéleti működése segítette. Ez a kivételes tehetségű ember valóságos prófétai lángolással hirdette a munkásság emberi egyenjogúságát és teljesítményének értékét a közgazdaságban. Bár egész rendszere alapjaiban téves, kétségtelenül meglátott nem egy olyan igazságot, amelyet kortársai nem is sejtettek. Elméletben tagadta ugyan az erkölcsi világrendet, valóságban minden írását és egész tevékenységét valami mély erkölcsi szenvedély fűtötte át, mert a rendszer durva anyagelvűsége ellenére és a következtelenséggel nem törődve a munkás személyi méltóságának elismerését követelte a társadalomtól. Elsősorban ezzel rázta föl a világ közvéleményét. Leginkább feltűnő az egészben az, hogy a marxizmus elvben tagadja az isteni törvényt és az emberi személyiséget s így a programon kívül valószínűleg azt, ami benne leginkább érdemel elismerést. Marx óta is számtalanszor találkoztunk ezzel a jelenséggel: nagyon sok szocialista emberileg értékeesebb, mint a világnézet, amelyet hirdet, mivel az erkölcsi haladás igénye bennük is a természet parancsa s ez erősebb minden önkényesen szerkesztett elméletnél. Csak így érthető, hogy egy Edward Heimann is szocialistának mondja magát, pedig a materializmust teljesen elveti és Robert Wilbrandt egészen odáig megy, hogy a szocializmustól várja a kereszténység teljes győzelmét és megvalósulását. A huszas évek táján a svájci és német protestánsok között egy újabb mozgalom született, amelyet gyűjtőnévvel vallásos szocializmusnak neveztek, mert a kereszténység és a proletárság törekvéseinek meg egyeztetésén fáradozott. Gyakorlati jelentőségre ugyan nem emelkedett, de elevenen igazolja, mekkora eredménnyel működtek a szocialisták, amikor a mai kor legfőbb erkölcsi és emberi ügyét az érdeklődés középpontjába állították és hívő keresztényeket is bizonyos mértékig megnyertek maguknak.

Ausztriában és Magyarországon jóval előbb indult

el a társadalmi reformot sürgető keresztény szocializmus. Elvekben és gyakorlatban ugyan semmi köze Marx rendszeréhez, de kétségtelenül annak hatása alatt jött létre, ahogyan neve is mutatja. Amint a 18. században a francia egyház nem vette komolyan a forradalmi erők készülődését, a katolikus társadalom a múlt század első felében nem ismerte fel egészen a kapitalizmus győzelméből eredő új helyzet jelentőségét. Olyan látók és figyelmeztetők, mint Donozo Cortes saját táborukban találtak leghevesebb ellenállásra. A súlyos vádak ellen Rómához fordult igazolásért. Onnan ugyan kitüntető elismerésben részesült és támadói kénytelenek voltak elhallgatni, de a katolikusok általános magatartásán ez mit sem változtatott. A rövidlátás, közöny és maradiság majdnem teljesen béklyóba verte azokat az erőket, amelyek egyedül hozhattak volna megoldást. Amikor azonban a szocializmus szinte egyik napról a másikra félelmetes nemzetközi hatalommá nőtt és kíméletlen hadat üzent minden vallásnak, az alvajáró kereszténység is kezdett felocsudni és szembenézni a roppant történelmi feladattal. Míg a liberalizmusnak tudományos rendszerezője nem akadt, a szocializmus a tudományosság nehéz fegyverzetébe öltözötten lépett a porondra. A küzdelmet többé kikerülni nem lehetett és bár a katolikus tudományos élet a század második felében teljes erejében bontakozott ki, az új eretnekség nyomása alatt újabb lendületet vett és főleg az állam- és társadalomtudomány terén olyan fejlődésnek indult, amelynek eredményeit csak akkor fogja megcsodálni a világ, amikor majd a közvélemény újból fogékony lesz az igazság belátására.

A szocializmus kíméletlen és egyre erősödő rohama a kereszténység ellen végül véres üldözéssé fajult több országban. Ez már kinyitotta a keresztény társadalom szemét is, hogy eddigi gondolkozását és magatartását felülvizsgálja és gyökeresen megváltoztassa. Akiket a Szentszék tanítása és sürgetése, vezető szellemeik figyelmeztetése nem tudott felsekítenni a végzetes nyugalomból, azokat felébresztette a szocialista forradalmak eszeveszett tobolása. Most kezdik már megérteni, amit eddig a gyakor-

latban elsikkasztottak az evangéliumból. Kezdi már belátni, hogy annak a kereszténységnek, amely az evangélium összes következményeit nem vállalja, nem lehet se jövője, se hitele a világban. Talán csak most fedezik föl hitünk eredeti nagyszerűségét a maga teljességében és elfordulnak attól a torzképtől, amelyet maguknak Krisztusról faragtak. Isten bizonyára azért enged akkora szabadságot a tagadásnak és rombolásnak, hogy az igazságra térítse azokat, akik apostolainak hinni nem akartak. Ez az a jószándékú, jámbor társaság, amelyik nálunk amennyire csodálta és magasztalta Prohászka prófétai lángelméjét, épp olyan kevéssé vette komolyan szavainak tartalmát. A Kultúra és terror című írása prófétai látomás volt, de addig nem vették komolyan, míg a bolsevizmusban be nem teljesedett és ez közvetlen szomszédunk nem lett az északi határon. A kereszténység most abban a gyötrelemben születik újjá, amelyet a világhatalommá lett szocializmus támadásától kell szenvednie.

Mindez olyan eredmény, amire a szocialisták nem gondolhattak és éppen ezért még kevésbé számíthattak. Saját szempontjukból ez nem is lehet kívánatos. Amit azonban föltétlenül akartak, a keresztény hit lerombolását a proletárság lelkében, majdnem tökéletesen elérték még olyan országokban is, mint a katolikus Belgium és Ausztria. Meggyőzték a munkásságot arról, hogy az örök béke és jólét országa szükségképpen beköszönt, mihelyt az osztály nélküli társadalom rendje az általános szociális forradalom tüzeiben megszületik. Marx ugyan még azt hitte, hogy a kapitalista világ összeomlása valami természeti törvényszerűség erejével magától bekövetkezik, de későbbi szocialisták, mint Sternberg és mások olyan események miatt, melyek Marx előtt ismeretlenek voltak, az összeomlás szükségszerűségében alaposan kételkedtek. Azért föltétlenül szükségesnek tartották a proletárság céltudatos nevelését osztályharcra és forradalomra. A régi nemesi renden kívül nem találunk egyetlen társadalmi réteget sem, amelyben az osztályöntudat oly erőteljesen kifejlődött volna, mint a szocialista munkás-

ságban. Magábanvéve nagyon helyes és szükséges volt a proletárok lelkében fölkelteni a többiekkel egyenlő személyi méltóság tudatát és fölvilágosítani őket társadalmi és gazdasági szerepük jelentőségéről. Kíváncsi volt megmutatni nekik, hogy rájuk éppen úgy szükség van, mint bárki másra, mert megáll az élet és megáll minden kerék, ha erős karjuk akarja. Az is természetes volt, hogy ez az öntudat rossz társulásra, közös föllépésre, együttes cselekvésre és kölcsönös felelősség vállalására ösztönözte a munkásságot. A radikális szocializmus azonban ennél lényegesen többet, vagy helyesebben kevesebbet akart. Szándékuk szerint a munkások politikai hatalmának állandó gyarapodása nem szolgálhat semmiféle társadalmi reformot, mert az kifogná a forradalom vitorláiból a szelet. E tekintetben ugyanis alaposan megoszlottak nálunk a vélemények, mert a Bernstein-féle szocialista irányzat egyenesen elítéli a forradalmi magatartást és a fejlődéstől várja a gondolat győzelmét. Lenin valósággal kiátkozta azokat, mint a mozgalom pestisét, akik megalkuvásukkal belülről szerelnék le a proletárságban feszülő erőket. Bernstein iskolája merőben erkölcsi eszmét lát a szocializmusban és Marx alapvető tételeit tudományosan nem igazolható föltevésnek, sőt határozottan tévedésnek tekinti. A magyar szocialisták zöme ehhez az irányhoz tartozik. Elméleti kérdésekkel nem sokat bajlódtak. Híveiket a tudomány alig érdekelte; inkább kézzelfogható eredményeket akartak látni, ami józanabb is volt, mint a történelmi determinizmusba vetett hittel várni, vagy legföljebb siettetni a teljes összeomlást.

Párttagokat szerezni és megtartani általában csak akkor lehet, ha azok a csatlakozásban előnyt látnak. Azért meggyőzték a munkásságot, hogy szervezkedés és fegyelem nélkül sorsán nem segíthet, amikor a tőkésék is nagyrészt lemondtak a szabad-versenyről és szövetkezve léptek föl mind az árú- mind a munkapiacra. A szakszervezet mindig tekintéllyel tudott működni a bért árgyalásokon, ha képviselőik igazán rátermett egyének voltak és ugyanakkor a párt is egyre jelentősebb

szerepet vívott ki magának a törvényhozásban. Megvalósították továbbá a kölcsönös segélynyújtás intézményét és szövetkezeteik által anyagilag is szilárdan megalapozták a mozgalmat.

A kapitalista korszakban volt keresztény szociális mozgalom is és főleg Németországban, Hollandiában meg Svájcban ért el igen tekintélyes eredményeket. Különösen a Rerum Novarum megjelenése után a katolikusok reformtörekvései mind elméleti, mind gyakorlati téren egyre nagyobb lendületet vettek, de a szocializmus térhódítását megállítani nem tudták, mert a katolikus társadalom zömét sem tudták egységes gondolkodásra és magatartásra bírni. Ez volt egyik oka annak, hogy a munkásság millióit oly könnyűszerrel sikerült kiszakítani az Egyházból és részben a nemzeti közösségből is. El kell azonban ismernünk, hogy abban az időben, amikor az emberi munkaerőt úgy adták és vették, mint a lóerőt, és az ember, akinek két keze volt az egész vagyona, szükségképpen a gyengébb fél volt, a proletárok tömegei hathatós védelmet egyedül a szocialista táborban találtak. Az emberiségnek olyan újszerű parancsa volt ez, hogy a jótékonyság hagyományos formáihoz szokott jó keresztények egyenesen megrémültek tőle. A szocializmus hallatlan sikerei és sokszor végzetes győzelmei teljesen megvilágították a keresztény társadalom mulasztásainak arányait és megjelölték neki az emberfölötti feladatot is, amelyet vállalnia kell, mert egyedül a keresztények ismerik a kultúrát újjáteremtő erő ősforrását.

A szocializmus a tudomány mérlegén

Egy volt svájci szocialista, Leyoraz azt a kijelentést tette, hogy a tudományos marxizmust tíz mondatban meg lehet cáfolni ugyan, de a forradalmi mozgalmat magát megszüntetni csak akkor lehet, ha gyökeresen megoldjuk a szociális kérdést, mégpedig a kereszténység elvei alapján. Ez a megállapítás teljesen helyes, de kétségtelenül benne foglaltatik az is, hogy a gondolkozás győ-

keres átalakulása nélkül a rendszer-változás végre nem hajtható. Ha a szocialista munkásság alaposan nem ismeri Marx elméletét, egyes tételei jelszavak formájában valósággal vérébe íródtak, mivel az igazságnak érzelmét és képzeletet felgyújtó látszata lángol bennük. A tőkehalmozódás, a kizsákmányolás, a szükségszerű váltság, az elnyomorodás és összeomlás elmélete a történelmi fejlődésnek olyan nagyvonalú leírása, figyelmünket annyira lenyűgözi és akkora szellemi teljesítmény, hogy vele szemben csak az maradhat közönyös, akiben az értelem fénye teljesen kialudt. Ha a tények és a gondolat igazolják, kötelesek vagyunk elfogadni; ha pedig egészében és legfőbb részletében tévesnek bizonyul, akkor is el kell ismerni, hogy Marx a mi korunk nagy emberi problémáját akkora művészettel vetítette elénk és álkultúránk ellen akkora vádat emelt, amely mindenkit állásfoglalásra kényszerít.

Marx megvetette vagy lemosolyogta azokat, akik a jövő társadalmáról paradicsomi meseképeket rajzoltak az ábrándra mindig éhes közönség elé. Ő a szó szigorú értelmében tudományos munkát végzett és ez nem volt kevesebb, mint a kapitalista közgazdaság és társadalmi jogrend végsőkéig menő bírálata. Bár több tekintetben messze megelőzte kortársait, alapjában véve korának divatos szellemi légköréből egyáltalán nem bírta kiszakítani magát. A szellemtelen anyagelvűséget, amit Feuerbach és társai népszerűsítettek, minden bírálat nélkül fogadta el. Ez volt az első és legsúlyosabb tévedése, amely a valóság, az élet, az ember és történelem mély megismeréséhez teljesen elzárta előtte az utat. Jelentősége és időszerűsége miatt külön cikkben kell foglalkoznunk a szocialista világkép és életlátás lényegével s azért itt csak a gazdasági elméletet taglaljuk.

Marx a közgazdaság bírálatában a kapitalizmus kialakulásának magyarázatát kísérelte meg, hogy ebből következtetve megmutassa, miként fog az egész történelmi folyamat szükségképen lezárulni a szocializmusban. Mivel elméletben sem szabadságot, sem erkölcsi erőket nem ismer, szerinte a kapitalista korszak olyan

szakasza a fejlődésnek, amelyet kikerülni nem lehet. Egyszerűen szükséges előfeltétele annak, hogy létrejöjjön a tökéletes társadalmi rend, mert belső törvényei ellenállhatatlan erővel kényszerítik bele a társadalmat a szocializmusba. Másszóval, egyszerűbben mondva előbb jönnie kell a rossznak, hogy abból szülessék meg a teljesen jó. Ez a fölfogás is mutatja, mennyire járatlan volt Marx az élet legfontosabb kérdéseiben és mennyire nem ismerte az ember természetét az, aki meg volt győződve, hogy véglegesen megfejtette a történelem értelmét, ami szerinte addig senkinek sem sikerült. Szinte érthetetlen, hogy olyan éles elme, mint ő, ilyen vaskos tévedésre egész életén át nem jött rá. Nem vette észre, hogy az okozat nem lehet több és jobb, mint az ok maga, és a kígyótojásból nem szokott galamb kelni. Abban igaza van, hogy a kapitalizmusból könnyen lehet forradalom, de ebből viszont nem az örök béke születik, hanem legföljebb a kizsákmányolás más rendszere és újabb forradalom, főleg akkor, ha a történelem legfőbb értékét, az erkölcsi jót annyira mellőzik, mint Marx tette.

Kevésbé szembeötlő az eredeti tőkehalmozódásról szóló elmélet téves volta. E szerint ugyanis a kapitalizmus csak úgy jöhetett létre, hogy a nép nagy részét erőszakkal kiforgatták vagyonából és nem maradt más megélhetési forrása, mint a pusztá munkaerő, amit aztán a tőke megvásárolt. A történelemből ezt a föltevést igazolni nem lehet. Voltak ugyan erőszakos kisajátítások, de a széles tömeges proletárosodását ezzel magyarázni nem lehet. A jobbágyok fölszabadítása és a céhek eltörlése mellett elsősorban a népesség példátlan arányú megszorodása révén jött létre az a nagy emberfelesleg, amely sem a mezőgazdaságban, sem a kisiparban elhelyezkedni nem tudott és kénytelen volt a városba vagy tengerentúlra vándorolni, hogy munkát és megélhetést találjon.

A szocialista rendszer középpontjában áll a kizsákmányolási elmélet. E helyen nem bíráljuk Marx értékelését, amely tudományosan tarthatatlan, mivel a gazdasági értéket egyedül az árucikkben megalvadt

munkának tulajdonítja. Sokkal fontosabb az az állítása, hogy a tőke nyeresége a munka értéktöbbletének kisajátításából keletkezik. Ez annyit jelent, hogy a tőkéstől csak a munka csereértékének árát kapja, jöllehet a használati érték ennél sokkal nagyobb. Az értékkülönbözetet a fennálló jogrend alapján a tőke egyszerűen kisajátítja magának és ez a nyereség egyetlen célja a kapitalista gazdaságnak. Ez a megállapítás azonban amilyen egyszerű és világosnak tetsző, éppen oly kevésbé felel meg a valóságnak.

Kétségtelenül igaz, hogy a kapitalista rendszerben a munkásság tekintélyes része nagy szegénységben és nyomorban sínylődött, amint XI. Pius pápa is világosan megállapítja, de az is bizonyos, hogy az úgynevezett kizsákmányolás nem a termelés, hanem az értékesítés területén ment végbe. A vállalkozó ugyanis nyereséghez csak az árupiacon jutott, amikor a termelési költséget jóval meghaladó áron értékesítette cikkeit. Az egyed-áruság vagy a kartelek révén üzött uzsora azonban az összes fogyasztókat érintette és nemcsak a munkásokat. Mivel pedig Marx egész rendszere arra a föltevésre épült, hogy a kizsákmányolás már a közgazdaság termelési szakaszán történik és mivel ezt tudományosan igazolni nem lehet, az egész elmélet a tárgyilagos bírálat előtt jóval hamarabb összeomlott, mint a kapitalista rendszer maga. Ha pedig a munkásság egyoldalú kizsákmányolását bizonyítani nem lehet, akkor a kapitalizmus szükségszerű összeomlására sem lehet belőle következtetni. A szocializmus újabb irányai és iskolái között valóban egyet sem találunk, amely azt tanítaná, hogy az összeomlás természetes fejlődés útján következik be. A revizionisták egyenesen tévesnek minősítették; Sternberg ugyan szükségesnek tartja a forradalmat, de határozottan kijelenti, hogy a munkásság tekintélyes része erre egyáltalán nem hajlandó, mivel a tőke hűbériséget teremtett magának. A szakmunkások, akik elsősorban számítanak, magas béreket élveznek s azért nem forradalmasíthatók. Angliában például a munkanélküliek kétszer akkora segílyt kaptak, mint amekkora a Szovjet-

ben elsőrendű munkások keresete volt. Sternberg szerint a szocialista gondolatot csak akkor lehet megmenteni és győzelemre vinni, ha a forradalmi kedvet mesterségesen, fölvilágosítással, meggyőzéssel és neveléssel ismét felébresztik a proletároknál. Főleg azzal érvelt, hogy a fenyegető imperialista háborúkat csak a munkásság egységes föllépése tudná megelőzni.

A kapitalizmusban voltak válságok, de ezek egyre enyhébbeknek bizonyultak és a rendszert egyáltalán nem rendítették meg. A háború utáni válságra a marxisták nem hivatkozhatnak, mert ennek merőben politikai okai voltak és nem gazdaságiak. Tévedett Marx abban is, hogy az átlagos nyereségráta állandóan csökken. A kamatláb ugyan nem volt állandó a kapitalista korszakban, de az állandó hullámváz ellenére sem mutatott hanyatló irányzatot. Magától értetődő ez a jelenség, mert a népesség rohamos növekedésével és az igények meg a szükségletek emelkedésével állandóan fokozódott a kereslet a tőke után. Ilyen körülmények között sohasem képződik tőkefelesleg, de nem egyszer tapasztalható a tőkehiány és az ára is ennek megfelelően emelkedik.

A tények cáfolták meg az elnyomóróhadási elméletet is. A múlt világháború előtt a viszonylagosan hosszú béke alatt állandóan emelkedett a bérjövödelem. 1800-tól 1903-ig Angliában a munkaidő felére csökkent, míg a bérek az eredetinek kétszeresére emelkedtek. Teljesen hasonló volt a fejlődés Németországban, jölehet e század alatt a birodalom lakossága 22 millióról 66-ra szaporodott. Sombart pedig kimutatta, hogy a kapitalizmus klasszikus hazájában, az Egyesült Államokban a munkabérek 1850 és 1910 között 150 százalékkal emelkedtek. Hosszú évtizedeken át ezért nem volt a szocializmusnak talaja Amerikában, amíg a világ gazdasági válság a termelést meg nem bénította. Amint már említettük, ezt a válságot azonban nem gazdasági tényezők idézték elő.

Újabb neves szocialisták egybehangzóan figyelmeztetnek arra is, hogy a kapitalista rendszer a föld nagyobb részén még jóformán ismeretlen. Míg a kapi-

talizmus előtt ilyen korlátlan terjeszkedési lehetőség áll, a rendszer gyors összeomlása természetes fejlődés alapján nem várható.

Aki a közgazdaság elemi törvényeit ismeri, kénytelen Marxnak a jövő államáról alkotott nézetét is tévesnek minősíteni. Ez a távlati kép teljesen az utópiák országába tartozik. Az osztály nélküli társadalom, amelyet állami szervezet sem tartana össze, az örök fejtelenség és forradalom társadalma lenne. Ahol rend van, márpedig a szocialisták ezt föltétlenül akarják, ott bizonyos társadalmi tagozódásnak is lennie kell. Ott kormányzók és alattvalók, vezetők és engedelmeskedők lesznek és ezzel kialakulnak az új osztályok, legfőljebb más lesz a nevük, de a lényeg megmarad. Abban a társadalomban szükség lenne egységes gazdasági tervre, egy parlamentre, központi vezetésre, végrehajtó hatalomra, vagyis menthetetlenül megszületne belőle a szocialista, a munkásállam óriási hivatalnoki karral. Bármennyire tehetséges emberek gyakorolnák is a hatalmat, a szertelen ábránd, a tökéletes közösségi gazdálkodás megvalósítása akkor sem sikerülne. Hogyan fogják közületi, tehát hatósági úton megállapítani a szükségleteket minőség és mennyiség szempontjából; hogyan osztják szét a tőkét, a nyersanyagot és a munkaerőt: mind olyan kérdések, amelyekre kielégítő vagy némileg megnyugtató választ senki nem adott. A szocialista gazdaságban egyszerűen lehetetlen a kalkuláció, az észszerű számítás, mert a tőkehasználat ára, a kamat hiányzik. Ahol pedig a tőke okszerű kihasználására nincs mód, ott súlyosan szenved a közérdek és a jólét emelkedése nem remélhető. Ez a gazdaság továbbá nélkülözné a legfőbb lendítő erőt, a vállalkozói kedvet és a kezdeményező akaratot a dolgozóknál. Aki pedig a helyes önérdeket kikapcsolja a gazdaságból, az egész szervezet idegeit vágja el.

Metsző gúnnyal, de teljes joggal hasonlította Chertont a szocialistákat olyan rendőrséghez, amelyik a zsebtolvajlást úgy szünteti meg, hogy levágatja az összes lakosok zsebeit. A szocializmus a tudomány és a tények

ítélőszéke előtt pervesztes lett. Akik a tudományos gondolkodás és az igazságosság előharcosainak tudják magukat, önmaguknak tartoznak, hogy ebből a tényállásból, bármennyire nehéz is, minden következtetést férfiasan levonjanak. Annál is inkább kötelesek erre, mert felelősség terheli őket a tömeggel szemben, amely eddig jóhiszeműen követte őket.

A szocialista világnézet és a kereszténység

Nem ismeri az emberi lelket, aki azt hiszi, hogy a szocializmust a tudományos bírálat fegyverével le lehet győzni. A megsemmisítő cáfolat régen elkészült már, de a szocialista mozgalmat egyáltalán nem gyengítette, még kevésbé rendítette meg. Reményekből él mindenki és a marxizmus azért hódított meg annyi lelket, mert az igazságos rend, az egyenlőség, az örök béke, egyszóval a teljes földi boldogság káprázatos ígértét vetítette a robotoló milliók elé. A mozgalmat elsősorban világnézeti erők és eszmék hajtották s azért csak ezen síkon lehet vele sikeresen küzdelembe bocsátkozni. Tárgyilagos gondolkozó szemében ez a tény egyedül teljesen megvilágítja a marxista világkép belső ellentmondását.

Minden világnézet arra készült, hogy a valóság magyarázata legyen. Marx is erre törekedett, amikor a történelmi materializmus elméletét megalkotta. A szaktudomány minden kétséget kizáróan megmutatta, hogy ez a fölfogás nincs összhangban a tényekkel, mert a termelés módja csak egy a sok tényező között, amelyek az eseményeket kiváltják és a történelmi fejlődést meghatározzák. Scheler, M. Weber, Rickert, Steinbüchel és Sombart kutatásai megmutatták, hogy ez a fejlődés túlnyomóan szerves folyamatosságban történik és nem a dialektikus ellentétesség törvénye szerint. Azt is igazolták, hogy az európai élet nagy átalakulásaiban az ókortól a középkoron át napjainkig a végső mozgató okok

mindig szellemi erők és átalakulások voltak, nem pedig a gazdasági tényezők. Az is nyilvánvaló, hogy a történelmet az emberek csinálják és nem a determinizmus vak törvénye és hogy az elnyomottak, a kizsákmányoltak legalábbis annyira töreksenek sorsuk pillanatnyi javítására meg az ellentétek kiegyenlítésére, mint a forradalomra. Marx és Engels adós marad a felelettel arra a kérdésre is, hogy honnan erednek a gazdasági rendszerben a változások. Minthogy ezeket gazdasági okokkal magyarázni tovább nem lehet, szükségképpen valami szellemi tényező hatására kell következtetnünk. A legnagyobb változást a gazdasági életben kétségtelenül a gépi termelés idézte elő, amit nem valami gazdasági erő hozott létre, hanem a természettudomány fejlődése.

Mindaz csak másodrendű dolog a gyökérproblémához viszonyítva, amit a szocializmus fölvetett és annyira tudatosított, hogy azt többé megkerülni vagy elhanyagolni nem lehet. Ez a probléma pedig lényegében világnézeti és erkölcsi. Emberi létünk velejáról és egész kultúránk alapjáról van szó abban a küzdelemben, amelyet a szocializmus a fönnálló és minden mai életrend ellen folytat. Könnyörtelenül gyökeres és az egész életet meg-rázó újjáértékelés a szocializmus lényege s azért első-sorban ezen a téren kell vele számot vetni. A történelmi materializmus ugyanis nem az utolsó szó a szocialista tanításban. Marx maga a teljes anyagelvűséget soha nem fogadta el olyan értelemben, mint Lenin tette, de egész rendszere annak egyenes függvénye és Lenin logikusan járt el, amikor a végső következtetést is levonta belőle. 1843-ban írta Feuerbach hatása alatt: „Aki a vallást megsemmisíti, előmozdítja a nép igazi boldogulását. Tehát a történelem föladata, hogy megalapozza a földi élet igazságát, miután a másvilág eltűnt a gondolkozás látóköréből.” Engels szerint pedig a világ egysége egyedül annak anyagiságában áll. Lenin azután tökéletesen megfogalmazza ezt a világnézetet, amelyen az egész szocializmus nyugszik: a mindenségben nincs más tárgyi valóság, mint az önmagát mozgató és állandó fejlődés-

ben levő anyag. Csak az létezik, amit az érzékek megfognak és az érzetek merő tulajdonságai a magát mozgató anyagnak. Elsőleges mindig az anyag; a gondolat, a tudat, az érzet magasabbrendű fejlődés eredményei. A szellem és lélek másodlagos jelenség, az agyvelő működése és a külvilág visszatükröződése az érzékekben. A szellemi, erkölcsi és vallási élet csak a mindenkori termelési viszonyok felépítményei. Minden filozófia, még inkább a vallás, amely az anyagiságon kívül más valóságot is állít, csak az uralkodó osztályok érdekeit szolgálja, butító mákony és részegítő szer, teszi hozzá Lenin.

Az uralkodó osztályok előkelő „felvilágosodása” és a szabadgondolat istentagadása ilyen fogalmazásra talált a proletárok nyelvén. A század szellemi betegsége elhatalmasodott az egész társadalmon. Milliók és milliók vannak ma Európában, akik többé nem kételkednek Istenben, hanem egyenesen hisznek abban, hogy nincsen más valóság, mint az anyag és nincsen más öröm, mint a roskadó asztal gyönyöre és a vér sivár izgalma; nincs halhatatlanság, megváltás, se bűn, se felelősség; az ember a földön csak Isten nélkül boldogulhat és a vallás kiirtása az emberi jólét első feltétele. Ha csak a bolsevisták hirdetnék ezt, még tűrhető volna a helyzet, de mit reméljünk akkor, amikor nem egyszer ellenségeik is hasonló világnézetet vallanak, amikor a munkaadó is ugyanúgy gondolkozik, mint a proletár, amikor a földesúr is olyan materialista, mint a zsellér. A szocialista világnézet nem egyedül a proletárok vallása, mert hiveinek száma valóban légió a társadalom minden osztályában. A század betegsége ez és súlyosabb, mint az erkölcsi romlottság: ez a szellem romlottsága, ez a tudatos és szándékos önvakítás. Korszerű formában az anyag és lélek ősi küzdelme folyik most a világban és a szocializmus az anyag pártjához szegődött.

A katolikus gondolkozás mindig azt hirdette a világnak, hogy kellő tudás nélkül nem lehet mély hitbeli meggyőződésre jutni, mert a tudás előfeltétele az okos hitnek. Mielőtt Krisztusnak hiszünk, tudnunk kell, hogy Isten van, aki Őt a világba küldötte és küldetését vilá-

gosan igazolta. E tudás nélkül értelmesen hinni nem lehet. Azért művelt kereszténynek csak az számít, aki tudja, miért és kinek hitt és erről számot is tud adni bárkinek. A szocialista azonban anyagelvű világnézetét igazolni sohasem tudja, mert ez lélektani és logikai képtelenség. Régi mondás szerint senki sem olyan hiszékeny, mint a hitetlen. Állítólag csak azt fogadja el, amit ésszel bizonyítani és megismerni lehet. Márpedig mindmáig senki sem tudta értelmesen bebizonyítani, hogy Isten, lélek, halhatatlanság, szabadakarat, örökérvényű erkölcsi törvény nincs. Az együgyű mozlimnak és az afrikai fétisimádónak van csak olyan vak hite, mint a „szabadgondolkodó” materialistának, mert a hívő ember legegyszerűbb kérdései teljesen zavarba hozzák és adós marad a felelettel.

Marx jobban hisz a mindenségben uralkodó célszerűségben, mint bármelyik keresztény, mivel meg van győződve, hogy a társadalmi fejlődésben is vaskényszerű törvény működik a dialektikus változás szabályai szerint, és ellenállhatatlanul egy végső, tökéletes állapot felé mozgatja a társadalmat. Mi keresztények ebben nem merünk hinni, mert nincs hozzá elegendő alapunk. Azt ellenben látjuk, hogy a természet egy káprázatos gépezet, amelynek mérhetetlen titkait lázban forró aggyal fürkészi az ember és minél többet fedez fel belőle, annál nagyobb lesz előtte a titok. Tudjuk és ebben talán az igazhitű szocialisták se kételkednek, hogy a rend és célszerűség a bölcsesség alkotása. Tudjuk, hogy ez a világ tele van értelemmel és az egész látható mindenség csak egy láthatatlan okosság remekelése és tükre. Mi ruhát szövünk a kenderből, de olyan csodálatos élő szövetet, mint egy virágzó kenderszál, emberi lángelme nem tud teremteni. Mi elvisszük a mézet a méhtől, a méh az akácvirágtól, de egy élő méhet, egy fehéren ragyogó akácvirágfürtöt soha létre nem hoznak nagy tudományukkal. Van tehát egy láthatatlan mérnöke a mindenségnek, van a természetben egy emberfölötti értelem, aki forrón melegít a napban, búzáat csiráztat a barázdá-

ban, kenyeret érlel a kalászban és ez a lángelme a mi Istenünk.

Azt is látjuk, hogy ebben a gépezetben minden össze van hangolva és illesztve és a végtelen sok részt egyetlen célgondolat foglalja egységbe. A szemünkben tüneményesen felel meg egymásnak a fény, a szín, a látóideg és a lélek. A föld sóiból, a nap melegéből akácfa lesz, aztán levél és virág, a virágból cukor és a cukorból táplálék. A rend tehát benne van a dolgokban. A jelenségek és tények mögött mozgó erő van, az erő mögött a törvény, a törvény mögött a bámulatos terv és a terv mögött az építő művész, és ez a művész az Isten.

Az istenkérdés csak annak nem probléma, akiben az értelem fénye kialudt vagy a gondolkodás képessége valami eszeveszett, bódító propaganda állandó hatása alatt megbénult. A többiek mind vagy attól félnek, hogy elveszítik őt vagy attól, hogy megtalálják. Ez az egyszerű és leplezetlen igazság ebben az élet-halál kérdésben. Aki pedig tudatosan, belátás ellenére álérvekkel iparkodik ezt tagadni, annak fővádója az értelem lesz, amelyel magát elvakítani igyekszik.

A természetben isteni rend van, de az emberek között nincs, mert nem élnek az erkölcsi rend törvénye szerint. A szocialistákat az igazságérzet szenvedélye fűti és a tökéletes társadalmi rend győzelméért harcolnak, de ugyanakkor lerombolják a lelkekben az erkölcsi rend alapját, a vallást. Ez a következtetlenség és ellentmondás a szocializmus tragédiája. Nem akarják tudomásul venni, hogy vesztébe rohan a társadalom, amely az anyagi jólétén és a testi szerelmen kívül más értéket nem ismer. Az erkölcsi tisztasággal együtt elpusztul a kultúra is, a fizikai jólét is, mert az ösztönök elvadulása felbontja a rendet, aztán erőszakot, éhséget és feneketlen nyomort szül.

Démoni erők borzalmas komédiát játszanak most az emberiséggel. A kommunisták a katolikus szerzetesi eszmény szociális szervezetét akarják rákényszeríteni a társadalomra kereszténység nélkül; vagyonközösséget

lemondás nélkül, önzetlenséget erkölcsi kultúra nélkül, tökéletes egyenlőséget áldozat nélkül; szorgalmat felelősség nélkül; rendet belső fegyelem nélkül; a szolidaritás parancsát Isten tekintélye nélkül. Ha valakinek, akkor a szocialista mozgalomnak volna szüksége a kereszténységre; e helyett vesztere tör annak a vallásnak, amely a szocialista világban is képviseli majd az igazságosság és szeretet és megváltás ígérését, vagyis az igazi szociális rendet a szocialista erőszakkal szemben és az erkölcs főségét annak tagadóival szemben.

A szocializmus erkölcsisége

A kultúra és a jólét teljes felbontása akkor következik be, amikor a szellem maga is elromlik. Ebben az állapotban az értelem csak arra szolgál, hogy a tévedést hamis érvekkel igazolja. A szegény pogány Ovidius még őszintén bevallotta, hogy „látom és helyeslem a jót, de mégis a rosszat cselekszem”. Ez az ember valóságos bölcs és szinte szent volt a mai szocialistákhoz képest, akik tagadják az erkölcsi törvény föltétlen és minden időben kötelező érvényét. Azt tanítják Marx nyomán, hogy az erkölcs a mindenkori termelési viszonyok függvénye és amint megváltozik a gazdasági rendszer, új erkölcsi szemlélet váltja fel a régit. Szerintük csak egy dolog állandó a világban: a szakadatlan fejlődés és változás, de ugyanakkor minden logikát sutba vágva azt is vallják, hogy a szocialista társadalmi rend végleges állapot lesz, a zavartalan béke és a tökéletes jólét rendje, amelyben lényeges változás már nem fog történni.

Mielőtt a szocializmus erkölcsi szemléletét ismer-tetjük és bíráljuk, kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy ezzel semmiképpen nem akarunk értékelő ítéletet mondani a mozgalom híveinek erkölcsiségéről, mert az ilyen eljárás ellenkeznék mind a szeretet parancsával, mind a tárgyilagossággal. Köztudomású tény ugyanis, hogy nagyon sokan az elméletet nem ismerve vagy annak jelentőségével mitsem törődve jogosnak vélt ér-

dekből, sőt egyenesen eszményi lelkesedésből csatlakoztak a szocializmushoz. Mindennél beszédesebb e tekintetben Marx esete. Munkatársaitól tudjuk, milyen kí méletlen és gyűlölködő tudott lenni és mennyire szertelen önérzet fűtötte, de példás családi életet élt és mint a tökéletes férj és apa eszményét ismerték.

Minden erkölcsi szemlélet szoros folyománya egy világnézetnek. Ez áll a szocializmusra is. Az erkölcsi jó és rossz megítélése mindig attól függ, hogy Istenről és az emberről milyen fogalmat alkotnak maguknak. Mivel a tudományos szocializmus szellemi valóságot, akaratszabadságot nem ismer, és mivel a társadalmat és az embert csak merő élettani jelenségnek tekinti és a történelmet is természeti erők és törvények szükségszerű eredményének tartja, benne erkölcsi meggondolás vagy értékelés nem játszik szerepet. Erkölcsből mentes, akár a vegytan, az anatómia vagy az élettan. Egyetlen szocialistának sem sikerült azonban teljesen elvonatkoztatni az erkölcsi és jogi meggondolásoktól, mert az erkölcsi élmény annyira nyilvánvaló tény, hogy akkor is tudomásul kell venni, ha pusztán természeti jelenségnek minősítjük. Jellemző erre Marxnak az a fejezete, amely a proletárság elnyomódását tárgyalja. Legtöbben, akik ezt emlegetik, nem figyelnek föl arra, hogy Marx első sorban a munkások erkölcsi és szellemi nyomoráról beszél, amikor leírja, hogy a kapitalista termelés bennható törvényei okozzák a szegényedést, az elnyomást, a szolgáltatást, a lealjasodást, a kizsákmányolást és végül a szervezett munkásság föllázadását. Csak az volt a baj, hogy Marx gondolkodása itt megáll és nem számolt a nagy ellentmondással, amely az egész mozgalomnak végzete lett. Leszűkítette látókörét és nem törődött a roppant nehézséggel, amelyet Heimann, a szocialista egyetemi tanár oly könnyörtelen nyíltsággal tárt föl és röviden kifejezve így hangzik: erkölcsi nyomorba sodródott tömeggel nem lehet magasabbrendű kultúrát és a mainál különb társadalmi rendet teremteni.

A szocializmus eszménye a szabadság rendjében élő és az állam nélkül önmagát tökéletesen kormányzó

társadalom, amelyben mindenki képességei szerint dolgozik és szükségleteihez mértén fogyaszt. Első tekintetre nyilvánvaló minden némileg gondolkozó ember előtt, hogy az ilyen eszményt csak eszményi emberekkel lehet megvalósítani, akik az egyéni érdekeket föltétlenül alárendelik a közérdeknek. Hallatlanul magas erkölcsi követelmény ez, főleg ha még azt is hozzátesszük, hogy a szocialista társadalomban az állam rendező hatalma is hiányoznék. Csak mesékben találunk szertelenebb ábrándot, mint a szocializmusnak az a hite, hogy a kapitalista jogrend megdőlte után a forradalomban született új életkeretben önműködőleg megváltozik a társadalom erkölcsisége is. Ilyen valószínűtlenséget s ilyen lélektani csodát és politikai képtelenséget csak az állíthat, aki a történelemből semmit sem tanult és halvány fogalmat sem szerzett magának az ember igazi természetéről. Amiről a szocialisták álmodnak, azt bizonyos értelemben a katolikus Egyház régóta megvalósította. A szerzetesrendek valóban eszményi társaságok, mert bennük az egyenlőség, a munka- és vagyonközösség elve tökéletesen érvényesül, de törvényhozás és központi vezetés nélkül egyik sem állhatna fönn, pedig a tagok szabadon, a tökéletes élet vágyától sarkallva lépnek be és lelkük békéjét a szeretetből vállalt önfegyelmezésben keresik. A legjobbaknak ez a csodálatos vállalkozása is kézzelfoghatóan mutatja, hogy igazi közösség magas erkölcsiség nélkül fenn nem állhat. Ugyancsak egészen nyilvánvaló történelmi tapasztalat bizonyítja, hogy a szívnek és gondolkodásnak ilyen nemességét, a jellemek ilyen érettségét a kereszténységben rejlő erőforrások nélkül megszerezni nem lehet.

A szocializmus tehát a jövő államának eszményét eleve elbuktatja, amikor a csorda-ember erkölcsi szintjét teszi meg általános normának. Igazán nem érdemes forradalmat csinálni azért, hogy a polgári társadalom bomlott erkölcsi világa helyébe hozzá pontosan hasonló állítsanak szocialista megváltás címe alatt. Vagy talán azt hiszik a becsületes elvtársak, hogy amikor majd az a szocialista társaság jut uralomra, amely a szabad-

gondolkodó, materialista polgári osztálytól tanulta el a vallástalanságot, az erkölcsi felelőtlenséget, a szabad-szerelmet, az anyagiasságot, a szellemi és lelki műveltség megvetését és vágyainak netovábbja a jóllakott állat öröme, ilyen szálnalmas bölcseséggel megújítja a föld színét?

A szocializmus a kapitalizmus természetes gyermeke és ugyanabban a bűnben fogant, mint szülője. A szocialista erkölcsiség a mostani rendszer szerves tartozéka és azért a nyomortól sohasem fogja megváltani az embert. A proletár lélekben éppen annyira beteg, mint a többi osztályok és nem lesz belőle értékesebb és boldogabb akkor sem, ha mindazt megkapja, ami miatt a mostani szerencséseket irigylve gyűlöli. Az igazi szociális ember, az egyedül kíváncsatos holnap embere pedig az, akiben a felvilágosodott lelkiismeret korlátlan hatalmú úr, az igazságérzet olthatatlan szenvedély és a cselekvő szeretet az élet legfőbb vagyona. Ilyen emberek azonban egyedül az evangélium kultúra-talajában nőnek és sehol másutt. Viszont szédelgés és önámítás azt hinni, hogy a szellemi rabkosztra fogott tömeg megváltója lehet önmagának és a világnak.

Az általános értékelés után a szocialista erkölcsi-ség két fontos elemét különösen is meg kell említenünk. Az egyik az osztályharc elve, a másik a család intézményének tagadása.

A marxista gondolatvilág középpontjában a kiszákmányolási elmélet áll és ennek szoros folyománya az osztályharc szükségessége. Elhitették a munkással, hogy a tőke nem egyéb, mint az ő felhalmozott munkája, amelyet nem fizettek meg. Marx ugyan erkölcsi meg-gondolásokkal nem törődött, az elmélet mégis erkölcsi erőket mozgatott meg a proletároknak, amennyiben teljesen meggyőzte őket helyzetük és az egész rendszer jogtalanságáról. Egyúttal a történelmi küldetés tudatát is fölébresztette bennük és azt a hitet, hogy egyedül ők tudják legyőzni a kapitalizmus hatalmát, ami aztán lehetővé teszi az új társadalom megszületését. Marx szerint a mult mindíg a jövővel terhes és világra jönni mindíg

az erőszak segíti. Ime az erőszak tudományos igazolása, így érthető az osztályharc elve és benne találjuk meg a mozgalom sikerének titkát. A közelmultból ismeretes, mennyire mélyen rendítette meg ez a magatartás az állami és nemzeti élet alapját; megbénította a törvényhozást, megmérgezte a parlamentek légkörét, vajmi gyakran lehetetlenné tette a kormányzást, megakasztotta sztrájkokkal a termelést, a közgazdaságban állandósította a bizonytalanságot és annyira elvakította a munkásságot, hogy elemi érdekeiről is megfeledkezett a küzdelem hevében. Egészen végzetes volt azonban a társadalom erkölcsi életében okozott kár. Míg kezdetben volt az osztályharcnak bizonyos erkölcsi tartalma, később eltűnt belőle és teljesen arra irányult, hogy a kisajátítókat kisajátítsa. Nem volt többé szó igazságosságról és a termés eredményének jog alapján történő fölosztásáról. Osztálygyűlés lett az osztályharcból, amely tagadta az okos reform, az igazságos megegyezés minden lehetőségét. A szociális elégedetlenség, az állandósult lázongás lett a közélet uralkodó jelensége és az erkölcsiség egész tartalma a másik osztály, a többiek könyörtelen bírálata és támadása volt. Ma szinte mindenki meg van győződve, hogy azért tisztességesebb ember, mint a többiek, mert hibáikat meglátja és kíméletlenül pellengérre állítja. Márpedig nyilvánvaló, hogy az osztályharc és gyűlés szellemével telített tömeggel a szociális igazságosság rendjét megvalósítani nem lehet.

Teljesen félreértene bennünket, aki a mondottakból azt következtetné, hogy a kereszténység minden körülmények között megnyugvást, beletörődést és lemondást követel híveitől. A jogos harc az igazságtalanság, az elnyomás és kizsákmányolás ellen a keresztény törvény szerint kötelesség, csak azt írja elő, amivel a szocialisták nem törődnek: hogy az ilyen küzdelemben az egyetemes közérdeket senki meg ne sértse és a meglevőnél nagyobb bajokat ne idézzon föl.

A szocializmus másik végzetes erkölcstani tévedése a család intézményéről vallott fölfogása. Marx írásaiban semmi sem olyan megdöbbentő, mint az a könnyelmű-

ség és érzéketlenség, amellyel ezt a kérdést tárgyalja. Egyszerűen szükségesnek, sőt helyesnek tartja a régi stílusú családi szervezet felbomlását, amit a kapitalizmus forradalma idézett elő. Igaz, ő még borzalmasnak és undorítóknak mondja ezt a romlást, de érthetetlen naivsággal azt állítja, hogy a nagyipar teremti meg azt a gazdasági alapot, amelyen a család és a két nem viszonyának magasabbrendű formája fog kialakulni. A későbbi szocialisták ezt a tételt aztán bőségesen kiaknázták és a haladás nevében féktelen léhasággal folytatták arontást, amit a polgári szabadgondolat amúgyis vészesen elterjesztett. A legkisebb tartózkodás nélkül hirdetik, mint magától értetődő jogot és igazságot: a szabad szeretkezést, a házassági elválást, a nő és férfi egyenjogúsítását közéletben és termelésben és a családon kívüli nevelést társadalmi kezelésben. A csőcselékember erkölcsse ez, aki szerelemben csak viszonyt lát és az anyaságban élettani folyamatot. Minden szó gyenge ennek a durva és becstelen léhaságnak megbélyegzésére. Csak lázadni lehet az ilyen forradalom ellen és a szocialisták nem is fogják zavartalanul élvezni a várva-várt poshadt jólétet mindaddig, míg egész emberek és igazi keresztények lesznek a földön.

Az emberségéről, a lelki szabadságról, a mély örömről, a legszebb harcról, a tiszta szenvedélyről és az élet szeretetéről lemondott ember erkölcsisége ez: a törvénné magasztalt és szervezett rothadás az áltudomány kocsmacégére alatt.

A jövő társadalma

Amint már említettük, Marx műve és az egész tudományos szocializmus elsősorban a meglevő kapitalista rendszer bírálata és nem a szocialista jövő képének megrajzolása. A szocialista tudósok sohasem vették komolyan azokat, akik a szocialista holnap varázslatos álmát festgették a tömeg elé. Mivel azonban a fejlődés dialektikája történelmi szemléletükben lényeges

szerepet játszik, meg voltak győződve, hogy a múlt és jelen megértéséből a jövő alakulását is szabatosan kiolvashatják. Amint szoros következtetéssel leírták a kapitalizmus további fejlődésének útját egészen az elkerülhetetlen összeomlásig, éppen úgy vázolták nagy vonásokban a szocialista társadalmi rendszert is. Ez a jövőbe mutató, ez a roppant hatású távlati kép Marx óta a szocializmus lényegéhez tartozik és nélküle az egész elmélet hamarosan jelentéktelenséggé zsugorodott volna. A nép, a tömeg nem törődik a gondolkodókkal, de annál inkább hisz a prófétáknak. Így lett a tömeg lelkében a szocializmusból hit, egy tudományos színezetű messianizmus, egyetlen óriási várakozás és izzó remény, amely az égtől elfordulva evilági megváltásra számított.

Ha a szocializmus azt hitte, hogy a maga módszerével joga van a szociális és politikai fejlődés útját megjelölni, akkor mi is megtehetjük, hogy a jövő rendjéről adott vázlatokat tüzetes vizsgálat alá vegyük. Egyáltalán nem jóslásról van itt szó. Csak azt akarjuk megmutatni a tudomány kétségbe nem vonható eredményei alapján, hogy a szocialista társadalom és gazdaság nem lesz és nem lehet olyan, amilyennek eredetileg gondolták, mert tényekbe és igazságokba ütközik, amelyeket a világból kiküszöbölni se forradalmi lelkesedéssel, se elmélettel soha nem sikerül.

Azt állítja a szocializmus, hogy a jövő társadalmában állam nélkül fog élni. A győzelmes forradalom után egyideig ugyan megmarad még az állam mint hatalmi eszköz a proletárság kezében, míg az új berendezkedés megtörténik. Azután magától meghal az állam egyszerűen azért, mert feleslegessé válik. A megokolás jól hangzik, ha elfogadjuk azt a különös és túlságosan egyszerű föltevést, hogy az állam nem egyéb, mint az osztályharc hatalmi eszköze. Mihelyt nem lesznek osztályok, megszűnik az osztályharc és annak velejárója: az állam. Ez a szocialista tétel, a valóság azonban nem ilyen egyszerű, mint az elmélet. A szocialisták szeme előtt mindig a liberális állam lebegett és arról csakugyan

meg kell állapítani, hogy nem az igazi állam volt. Nem állt hivatása magaslatán és az uralkodó párt kezében az osztályharc eszközeül is szolgált, amint a Quadregesimo anno-ban is olvassuk. Beteg és rossz volt, mint a korszellem, amely teremtette, de még tévesebb az a következtetés, hogy a társadalomnak nincs szüksége az állami szervezetre. Az állami lét ugyanis a közösségi életnek annyira természetes követelménye, hogy nélküle az emberi együttélés egyszerűen lehetetlen és aki az egyik államrendszert megszünteti, kénytelen nyomban másikat állítani a helyébe. Ahol sok ember él együtt fejlettebb viszonyok között, ott a jogrend biztonsága nélkülözhetetlen. Kell tehát egy szervezet és intézmény, amely a közéletet szabályozza és ez a szervezet az állam. A dolog lényegén semmit sem változtat, ha más nevet adnak neki. Továbbá minden magasabb igényű társadalomnak szüksége van olyan közjavakra, amelyeket sem az egyének, sem kisebb csoportok nem tudnak létrehozni, hanem csak az egész nép együttes munkája. A szocialista társadalom is kénytelen lesz, ha jólétben akar élni, ilyen szervezett összefogásra, ami pedig annyit jelent, hogy akár tetszik a szó, akár nem, államban fog élni. Megerősíti ezt a tételt az is, hogy az újabb szocialista gondolkodók nagyrésze e tekintetben már teljesen elhagyta a marxista álláspontot és a szocializmus mint mozgalom kimondottan az államszocializmusban látja a gyakorlatilag megvalósítandó célt. Más szóval a szocialista társadalom menthetetlenül állam lesz és a régitől legföljebb csak abban különbözik, hogy más osztály tartja kezében a hatalmat. Legrosszabb torzképe a szovjet-állam, ahol a munkásság kormányozza rémuralommal a munkásságot, mivel a többi osztályokat már megsemmisítették.

A szocializmus másik dogmája az osztály nélküli társadalom. Abban teljesen igaza van, hogy a liberális társadalom osztálytagozódása helytelen, mert mindegyik osztály a közérdekkel és a többiekkel nem törődve a maga érdeke szerint akarta irányítani a közéletet. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk a szocialista társadalmi

eszményt, nyomban kitűnik, mennyire az ábrándok, az utópia világába tartozik ez is. Azt állítják ugyan, hogy az új rend a tökéletes szabadság és egyenlőség rendje lesz, de adósok maradnak a felelettel, mihelyt azt kérdezzük: mi lesz ennek a szabadságnak és egyenlőségnek a tartalma? Vagy a teljes individualizmusban feneklenek meg és akkor föladják az egyenlőséget vagy az utóbbit hangsúlyozzák, de akkor meg elsikkasztják a szabadságot. Ha nem szervezik meg a társadalmat és a rend kialakulását az erők szabad játékára bízzák, akkor ezen buknak el, ha pedig mereven alkalmazzák az egyenlőség elvét, akkor meg olyan vaskényszert fognak alkalmazni, amely megszüntet minden szabadságot. Az utóbbi eshetőség természetesen sokkal valószínűbb, mint az előbbi. Ahol pedig szervezetség van, még hozzá erős kényszerrel végrehajtott, a társadalom tagozódása rangfokozat és egyéb szempontok szerint szükségképpen bekövetkezik. Tehát új osztályok keletkeznek és a szervezés bármilyen nagyvonalú lesz is, a szervezés teljesen hiányozni fog. Olyan lesz ez a társadalom, mint egy óriási gépezet, amelyben az egyének, az egyes részek teljesen háttérbe kerülnek az egész érdeke előtt, pedig kultúra és jólét csak ott van, ahol elismerik, hogy az ember lényegesen több, mint állampolgár és munkás. Olyan lesz ez a társaság, mint a sok millió szalmaszál géppel hatalmas mértani tömbbé sajtolva és acélsodronnyal egybeszorítva. Egység lesz benne, de embernek való élet semmi.

Egyéni és közérdek, egyén és közösség kölcsönösen egymásnak vannak rendelve, de roppant feszültség is van köztük, amíg az egyén magában ezt fel nem oldja azzal, hogy önként áll a közösség szolgálatába, miután belátta, hogy személyiségének, erkölcsi tökéletességének teljes kibontakozását másként el nem érheti. Ez a keresztény közösségi eszme veleje és a társadalom rendje mindaddig nem áll helyre, míg ezt a gyakorlatban keresztül nem vesszük.

Arra sem tudnak elfogadható választ adni a szocialisták, hogyan fogják az egyént az egésznek aláren-

delni, vagyis ki fogja meghatározni, mi az igazi közérdek. Azt mondják: a társadalom. De akkor mered elének a még nehezebb kérdés: milyen normák szerint állapítja meg a társadalom a közjó tartalmát? Minthogy ma már nyoma sincs az egységes kultúrának, amilyen például a középkori volt, nincsen a szilárd értékmérő sem a társadalom kezében. Akkor pedig ebben az élet-halál ügyben mindig a társadalmi érdeké lesz a döntő szó, vagy helyesebben mondva azé a csoporté, amelyik a hatalmat birtokolja. Így lesz a társadalmi egész a minden, az öncél és végső cél, vagyis az egyetlen érték, és vele szemben a személyiség megsemmisülésre van ítélve. Mekkora pusztulást jelent az emberre nézve, csak az nem érzi, akiben a személyiség értékének tudata teljesen kialudt vagy soha föl nem ébredt. Ha megvalósul a szocializmus ilyen vagy megközelítően hasonló formában, végső állomása lesz az európai kultúra halálos betegségének és teljesen mellékes, milyen történelmi viharban fog az egész összeomlani.

Közgazdasági szempontból sem kedvezőbbek a szocialista megoldás kilátásai. Állami kényszergazdaság lesz belőle, de ha egyáltalán fenn akarja tartani magát, kénytelen lesz megalkudni a közgazdaság törvényeivel és a kapitalizmusból egyet-mást át kell vennie, ami nem is olyan lényegtelen, mint első tekintetre látszik. A termeléshez általánossá teszi a nagyüzemi keretet. Bár a minőség rovására, az iparban ez menni fog, de a mezőgazdaságban annál kevésbbé, mert az iparban erős az irányzat az állandó központosításra és üzemösszevonásra, de a föld iparában, ami a gazdaság alapja, teljesen ellenkező törvényszerűség érvényesül. A mezőgazdaság azonban érthetetlen módon a szocialista gondolatvilágban nem játszik szerepet. Olyan hamupipőkeféle jelentéktelenség, amit nem érdemes tudomásul venni. Ha a szocialisták nem akarják magukat végtelenségig gyermekes ábrándokban ringatni, be kell látniok, hogy a többtermelés nélkül föltétlenül csődbe kell jutniok. Ámde ennek olyan előfeltételei vannak, amelyek az eredeti szocialista eszmekörbe nehezen illeszthetők be

elveik föladása nélkül. Tovább hangoztatják majd az elveket erős meggyőződés hangján, de ugyanakkor taktikai okokból megalkusznak a valósággal is. Számosan az újabb szocialista szakemberek közül nyíltan bevallják, hogy a szocialista gazdasági rendszer más lesz, mint eddig képzelték.

A mostani termelés és gazdasági eredmény csak akkor biztosítható, ha abban a vállalkozó szerepe teljes mértékben érvényesül. Szakmunkásban is hiány van mindenütt, mert nehezebben helyettesíthető munkát végez. A vállalkozó munkája pedig még kevésbé helyettesíthető tetszésszerint. Kevesekben meglevő szellemi képesség, alkotó kedv és a felelősség vállalására megfelelő készség meg akaraterő kell hozzá. Tehetséges ember is csak akkor adja rá magát, ha megfelelő rendelkezési joga, illetőleg szabadsága van és a befektetett munkával arányban álló hasznot remél belőle. Ha a szocialisták erről a teljesítményről lemondanak és a termelésből kikapcsolják a vállalkozót, csak a szegénység és hanyatlás egyenlőségével vigasztalhatják magukat. Ha megtartják a vállalkozókat, akkor bizonyos mértékig szabad kezet és szabad kereseti lehetőséget kell nyújtani nekik. Ugyanez áll a munkásságról is. Ha köztulajdonba veszik az üzemeket, minden módon gondoskodni kell, hogy a munka irama ne lankadjon és a hozadék növekedjen, márpedig ez megfelelő ellenszolgáltatás nélkül semmi más eszközzel nem biztosítható. Művelt szocialisták ma már nem hisznek abban a mesében, hogy az ember természete és lélektana e tekintetben lényegesen meg fog változni.

Mint számítási eszköz megmarad a pénz. A helyes átképződés végett megmarad a piac, különben minden ellenőrzés lehetetlen lesz. Megmarad az üzemek versenye, mint előfeltétele a felelősségnek; megmarad a kamat, a tőkehasználat ára és vele együtt a földjáradék, különben le kell mondani a tervszerű és gazdasági termelésről; megmarad végül a munkabér és bérfokozat a fejlődő termelés érdekében. Mi marad ezek után még

az eredeti szocializmusból a termelő eszközök kisajátításán kívül, nem könnyű megmondani.

Amikor Landauer elvtárs kijelenti, hogy az utópiához bátorság kell és amikor beismeri, mert tanult és gondolkozó fő, hogy minden gazdasági rendszer több és nem egy elv megvalósításából áll, akkor mi kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a szocialista kísérlet sikere valószínűtlen és nem bátorság, de megdöbbentő vakmerőség kell ahhoz a játékhoz, amelynek a tétje az egész emberi kultúra.

A kapitalizmus végleges bírálata

Eddig természetjogi és keresztény szempontból vizsgáltuk a szocialista gondolatvilágot. Közben a tárgyilagossághoz híven ismételten kiemeltük, mennyiben volt igaza a szocialista bírálóknak a szabadelvű kapitalista rendszerrel szemben, de kénytelenek voltunk azt is megmutatni, mennyire nem tudta magát függetleníteni tőle, méghozzá igen lényeges dolgokban, főleg amikor a jövő társadalmának építő elveit határozta meg. A szocializmus elsősorban bíráló, elítélés, kárhoztatás és forradalmi riadó, aztán mozgalom, amelyet hatalmas erkölcsi erő, az igazságosság vágyának lobogó szenvedélye hajtott. Ilyen értelemben mondhatjuk Max Weberrel: a szocialista meggyőződést és reményeket sohasem fogják teljesen kiirtani a világból. Valamilyen formában a munkásság mindig szocialista lesz. Az is nyilvánvaló, hogy a szocializmus legfőbb formailag tudja leggyőzni a kapitalizmust, de a szellemével megbirkózni sohasem fog, mert ahhoz egészen más látás és más erők kellenek. Akármennyire hihetetlenül is hangzik a szó a mai ember fülében, egyszerűen kimondjuk: a kapitalizmusnak és vele együtt a szocializmusnak is *csak egyetlen radikális tagadása és ellenlábasa van és ez a kereszténység*. Természetesen nem az a felemás, lényegéből kiforgatott, lelketlen külsőséggé torzított, szellemtelen valláspótlék, amit a mai keresztények nagyrésze

képvisel a világ előtt, hanem az eredeti, amelynek isteni tüze és fogyatkozatlan életereje egy kisebbség lelkében ma is olyan világító és hódító, amilyen volt az első pünkösdi pünkösd.

Mielőtt tételünk bizonyításába fognánk, egy megjegyzést kell előre bocsátanunk, hogy sok félreértésnek elejét vegyük, amire merésznék hangzó állításunk alkalmat adhat. A keresztény tan nem egy a rengeteg elmélet közül, amely a gondolkozás világában megszületett. Minden dogmája mint létkérdés áll hívei előtt és ha valaki belső meggyőződéssel nem fogadja el az egész hitvallást, teljesen kizárja magát az Egyház közösségéből. Nem egy a sok rendszer közül, hanem egyszerűen legfőbb igazságok rendszere. A biztos tudáson alapuló hitből nyert felsőbbrendű tudás olyan tényekről, amelyek az emberi értelem természetes képességét meghaladják. Éppen ezért a kereszténység a hit dolgában, akár csak minden tudomány véglegesen igazolt igazságainak állításában, könyörtelenül merev. Csökkönyösen konzervatívnak vagyunk e miatt kikiáltva, de a művelt keresztény csak szánakozva mosolyog az együgyű ellenfeleken, akik még azt sem fedezték föl, hogy az igazság szükségképpen konzervatív, vagyis állandó és változatlan. Ugyanakkor azonban a keresztény gondolat katolikus, azaz egyetemes, átfogja az egész valóságot és ahol a létben ellentét van, nyugodtan megállapítja azt. Így egyszerre állítja, hogy van világ és van Isten, van anyagi és van szellemi, vannak testi és lelki igények, vannak személyi és közösségi jogok, van joga a tőkének és a munkának, de ugyancsak meghatározza, melyik nagyobb érték a másiknál és melyik jog előbbrevaló, mint a másik. Ilyen tudás és módszer birtokában bírálja és ítéli el a kereszténység a kapitalizmus társadalmi, közgazdasági és kultúra szemléletét az elmélet és a gyakorlat síkján egyaránt.

A megalázott és eltiport emberi méltóság nevében indított harcot a szocializmus a kapitalista rendszer ellen. Már megmutattuk, hogy a jövő államában az egyén és a személyiség éppúgy a rendszer kerekai alá

kerül, mint akár a kizsákmányolás korában. A szocialistának legfőljebb ösztönös sejtése van az ember méltóságáról, de a keresztény szabatosan tudja, hogy a Teremtő az embert minden földi érték fölé helyezte és a világban minden az ő szolgálatára van rendelve, tehát a gazdasági szervezet és benne a tőke is. A kereszténység azt is tudja, hogy a megváltás révén nekünk bizonyos értelemben isteni méltóságunk van; erkölcsi egészségünkért isteni vér folyt s azért az isteni jogrendet sérti meg, aki az ember személyiségét sérti. Mindennek lehet ára, de a munkás sohasem lehet piaci árucikk, tehát a munkaerő sem, mert személyiségével azonos. A munkás méltóságánál fogva a vállalkozónak szerződési viszonyban levő társa és nem dologi érték, mint a többi termelési tényező. A kapitalista társadalom elvben ugyan hangoztatta az egyenlőséget és szabadságot, de ezek a képmutatás jelszavai voltak, mert ahol az isteni joggal nem törődnek, — mindig így volt és így lesz a jövőben is — ott az ember húzza a rövidebbet. A tőkést az uzsora, a proletárt a gyűlölet bűne dönti végzetes erkölcsi nyomorba. Anyagi kultúrában egyideig tehetünk nagy haladást, de a magasabb kultúrát szinte egymással versenyezve romboljuk le és közben a társadalom menthetetlenül barbárságba süllyed.

Még nyilvánvalóbb a teljes ellentmondás kereszténység és kapitalizmus között, ha tekintetbe vesszük, hogy Krisztus minden emberrel jogilag azonosította magát, mikor a legkisebbet, azaz a legutolsót, a világ szemében senkiket is testvéreivé fogadta. A történelem legfőbb jogi ténye ez, de úgylátszik, nagy idő kell még hozzá, hogy jelentőségének tudatára ébredjenek az emberek. Aki pedig ezen a jogalapon áll, egyrészt világosan látja, hogy a kapitalista társadalom rendje az isteni szociális jogrend egyenes tagadása, másrészt súlyos kötelességének érzi, hogy annak hajthatatlan ellensége legyen. Kötelessége végsőkéig menő harcban állni olyan rendszerrel, amelyben a munkaerő csak árucikk és két osztály egyetlen kapcsolata a munkapiac, ahol a kereslet és kínálat törvénye szabja meg az árakat.

Marx sehol sem közelíti meg annyira a természet-jogi gondolkodást, mint a tulajdonról szóló fejtegetésében. Szerinte a kapitalista tulajdon a munkából eredő tulajdon tagadása, a szocializmus viszont tagadja ezt a tagadást és visszaállítja a dolgozó ember egyéni tulajdonát a kapitalista korszak vívmányai alapján: az együttműködés, a tőke közös birtoklása és a gépi termelés útján. A szocialisták ezt így fogalmazták meg a közönség számára: a termelő eszközök magántulajdonban többé nem maradhatnak. Akkor lesz valaki proletár, ha se biztos megélhetése, se tulajdona, se vagyonszerzési lehetősége nincs. Márpedig a kapitalizmus, bár a tulajdonjogot elvben nagyon is szentnek tartotta, széles néprétegeket megfosztott attól a lehetőségtől, hogy tulajdonhoz jussanak.

A katolikus tanítás szerint viszont a tulajdonjog éppen olyan természetes joga az embernek, mint az élethez való jog. Természetellenes tehát az a társadalmi és gazdasági rendszer, amely ennek élvezetét megakadályozza. Közismertek az érvek, amelyekkel a keresztény tudomány a tulajdon szükségességét bizonyítja. Különös időszerűsége miatt csak egyet emelünk ki. A tulajdon anyagi és erkölcsi függetlenséget biztosít a munkatársnak, mert akinek némi vagyona van, egyrészt külső támogatás nélkül is könnyebben viseli el a gazdasági életben időnkint föllépő válságokat, másrészt nincs arra kényszerítve, hogy sokszor nevetségesen alacsony bérért álljon munkába. Mindig egészségesebb állapot az, amikor két munkaadó fut egy munkás után, mint mikor ezer proletár rohamozza meg a gyár kapuit tíz munkahelyért tiporva egymást. Ha a kapitalizmust tagadjuk, akkor állítanunk kell a tulajdont és a kapitalista rendszer teljes fölszámolása csak akkor következik be, ha mindenkinek van tulajdona. Ez a keresztény álláspont. A szocializmus azonban elvként állítja föl azt, amit a kapitalizmus gyakorlatban valósított meg; a tulajdonfosztást, tehát inkább folytatása, mint tagadása az utóbbinak.

A kapitalista társadalom individualista, vagyis igazi

közösséget nem ismer, csak szabad versenyt és korlátlan érdekharcot. A szocializmus elvben ugyanúgy individualista, csak az egyének tömegét látja és végeredményben az állami mindenhatóságba fejlődik. A kereszténység az egyén és a közösség valóságát egyszerre állítja. Az állam is nagy érték, de a személyiség még nagyobb; az állam van a népért és nem fordítva. Mivel a közjó mindenki érdekét szolgálja, az egyén köteles magát alávetni a közérdeknek, viszont az államhatalom tartozik az egész nemzet jólétét előmozdítani és nem lehet egyik osztály hatalmi eszköze a többiek rovására. Az igazi közérdek nincs ellentétben a polgárok személyi jogaival és az állam első feladata a jogok egyetemes védelme. Így van teljes összhangban a magánérdek a közjával és így lesz az egyének tömegéből szerves közösség. Feltétlenül elismeri a kereszténység, hogy természetünkönél fogva egyenlők vagyunk, de tehetségben és erkölcsi minőségben annál inkább különbözünk egymástól; követeli azt is, hogy a közérdek határain belül minden polgár szabad legyen, de határozottan állítja, hogy sem az egyenlőség, sem a szabadság alapján közösséget alkotni nem lehet. E két jog inkább elválasztja, mint összekapcsolja az embereket, azért a közösség szervező elve csak a szociális igazságosság lehet, mert az egyetemes felelősség törvénye. Azt jelenti, hogy a társadalom mindenegyes tagja felelős az egész javáért és a többi tagokért és viszont az egész is felelősséget vállal a társadalom minden részével szemben. Ez a közösség teremtető és építő elve egyúttal erkölcsi és jogi törvény, de a szocializmusban éppúgy hiába keressük, mint a kapitalizmusban, viszont a keresztény erkölcsi-ségnek alapvető törvénye, s azért a kapitalizmus és teljes kereszténység, mint a tűz és víz, soha meg nem férhetnek egymással.

Az eredeti szocializmus a közgazdaságban kizárja a jogos önérdek érvényesülését, míg a kapitalizmus a magánérdeknek korlátlanul szabad teret enged és egyedül ettől reméli a lehető legtöbb egyénnek lehető legnagyobb jólétét. A keresztény gondolkodás nyíltan ki-

jelenti, hogy a jogos önérdék, a jogos haszonkeresés a gazdasági tevékenység legfőbb rúgója s ahol ez nem működik, ott megbénul az egész szervezet vagy legfőljebb az erőszak tartja némi mozgásban. Az önérdék kitűnő hajtóerő, ez csak akkor épít, ha a szociális igazságosság törvénye szabályozza. Mivel pedig a kapitalizmus e törvény jogosultságát tagadja és nem is hajlandó tudomásul venni, hogy e nélkül okszerű közgazdálkodás el sem gondolható, a kereszténység benne látja a mai kor egyik főeretnekségét.

Marx helyesen állapította meg, hogy a kapitalizmus intézményesen rombolta szét a család szervezetét. Individualista lényegénél fogva ellensége a családnak.

A szocializmus egyszerűen átvette tőle ezt a végzetes magatartást és a gyakorlatból elvet csinált. A kereszténység a családban látja a kultúra és jólét első forrását, amelyet szent és sérthetetlen jogok bástyáznak körül. A család jóléte megköveteli a tulajdont, az igényeinek megfelelő bérrendszert és gazdaság-vezetést az építkezés, a lakásbérlet, a hitelügy és adóztatás terén. Ha másért nem, egyedül a családellenes, sőt családirtó gazdaság-politika miatt is köteles a kereszténység megalkuvást nem ismerő harcban állni a kapitalizmussal.

Kapitalizmus és szocializmus csak tünetei a kor-szellem betegségének; ennek pedig csak egy orvossága van: az eredeti kereszténység és semmi más.

A szakszervezetek igazi hivatása

Fogalma sincs a munkáskérdésről annak, aki akár politikai, akár más érdekből a szakszervezetek feloszlatását követeli. Végleges oktalanság lenne ugyanis a munkásságot a létfenntartás egyik legfontosabb eszközétől megfosztani, amikor minden nemzetnek szüksége van öntudatos és érdekeit a saját erejéből szolgálni képes munkásosztályra. Ha a kapitalista korszakban a keresztény társadalom vállalta volna a proletárság védelmét, mi is kénytelenek lettünk volna szakszervezeteket alakí-

tani, részben más céllal és lényegében más szellemi tartalommal. Világszerte ezt cselekedte a keresztényszociális mozgalom is, amelynek minden elismerést megérdemlő vezetői és tagjai szinte reménytelenül, de annál nagyobb hősiességgel egyszerre háromszoros harcot vívtak. Szemben állt velük a kapitalizmus és a szocialista mozgalom roppant hatalma és a keresztény társadalom értelmetlen közönye.

A szakszervezetek föltétlenül szükségesek, de az eddigi tapasztalatokat és a szociális kérdés mivoltát ismerve az is nyilvánvaló, hogy hivatásuknak csak akkor felelnek meg, ha a pusztá érdekvédelmen túl a magasabbrendű társadalmi életforma megvalósításáért küzdenek. Szinte megsemmisítő élmény elképzelni, hol állna ma a világ, ha azt a mérhetetlen sok áldozatot, vagyont, tudást, lelkesedést, munkát és hősiességet, amibe a szakszervezkedés és a forradalmak kerültek, a probléma valóságos megoldására fordították volna. Az osztályharc túlságosan kevés ahhoz, hogy egy nagy mozgalomnak tartalmat és értelmet adjon. Erkölcsi értéke semmi, a célja utópia, eredménye államkapitalizmus szocialista felirattal. Hasonlóképen helytelen, ha a szakszervezetek elfogadják az adott állapotot és csak arra törekszenek, hogy igazságtalanságán valamit enyhítsenek, a visszaéléseket mérsékeljék, a rendszerben egyet-mást javítsanak, hallgatólagosan beletörődve a változhatatlanba. A forradalmi törekvés pedig még ennél is kevesebbet érő, mert az elvakultság és gyűlölet erőiből csak újabb kizsákmányolás rendje születik, nem pedig a szabadságé.

A szakszervezkedésnek tehát csak egyetlen okos célja lehet: fölemelni a munkásságot a proletársorsból, hogy teljesjogú tagja legyen a dolgozó nemzetnek a hivatásrendi közösség keretében. Akinek a név nem tetszik, találjon jobbat, de abban minden józan embernek egyet kell értenie, hogy a szociális kérdés megoldása egyedül a hivatásközösség alapján szervezett társadalmi önkormányzat útján hajtható végre, mivel a rendiségben a munkásság minden jogos igénye teljes kielégítést nyer mind társadalmi, mind gazdasági szempontból.

A kapitalista rendszerben papíron ugyan megadták a munkásságnak a teljes egyenjogúságot, a gyakorlatban azonban csak másodosztályú tagnak számított a társadalomban. Ez a tarthatatlan és jogtalan állapot megszűnik a rendiségben, mert a munkásság a munkaadókkal együtt mint teljesen egyenrangú fél intézi, vezeti és ellenőrzi a hivatási önkormányzat összes ügyeit. A szakszervezetek ma főleg azért idegenkednek a rendiségtől, mivel attól tartanak, hogy ezzel minden szabadságukat elveszítik és merő politikai eszközökké lesznek a mindenkorai államhatalom kezében. Ez a bizalmatlanság a rendiség félreismeréséből ered. Ha a rendek merőben magánjogi alakulatok lennének, vagy ami még rosszabb, állami hivatali szervek, valóban esztelenség lenne létrehozni őket, de erről egyáltalán nincsen szó. A rendek ugyanis az egyén és az állam közötti közjogi önkormányzatok, a szó szoros értelmében társadalmi és nem politikai szervezetek. Első feladatuk, hogy a közélet minden területén érvényt szerezzenek a szociális igazságosság törvényének, főképen pedig a gazdasági életben.

A rendi kamarákban folyik le az önkormányzat élete. Munkaadók és munkavállalók egyenlő számban küldik képviselőiket a kamarába és közösen hozott határozatokkal oldják meg főleg a munkaviszonyból eredő összes kérdéseket. Ezek a mondatok önmagukban szürkén, sőt semmitmondóan hangzanak, nem úgy, mint a tömeg képzeletét felgyújtó szocialista szólamok. Mihelyt azonban kellő előkészítés után a rendi önkormányzat működésbe lép, soha nem sejtett megdöbbenés ragadja meg az egész társadalmat. Szinte egy csapásra felszabadul az évtizedes lidércnyomás alól, amely nem egyszer a vakréműletig menő feszültségben tartotta és megmérgezte a közéletet. Akkor majd fölfedezik az emberek, hogy a valószínűtlen béke, a kölcsönös bizalom, a becsületes egyetértés is lehetséges, nemcsak a gyűlölettől fűtött osztályharc. Akkor majd megélik, milyen termékeny és nagyszerű valami az igazi rend: az igazságosság győzelme az öngyilkos önzés elvakultsága fölött. Akkor majd feltör bennük a sokáig elnémított jobbik én, az istenarcú, a felsőbb-

rendű ember, akiben az építés szenvedélyének öröme elfojtja a bosszúállás romboló dühét. És önvádtól dermedten ráocsúdnak majd, hogy a boldog élet kulcsa a szívek mélyén hevert elfeledten akkor is, amikor a szocialista ábrándvilág bűvöletében vergődtek.

Eleinte majd a kamarai tárgyalások forró légkörben folynak, míg a lelkekbe avasodott régi szellem fáradtra verekszi magát. Nehézmények és keserű vádak özöne ömlik majd a tárgyalóasztalra, de ezen a szakaszon türellemmel át kell esni, mert kitűnő eredménnyel fog zárulni. A munkaadók kénytelenek lesznek a munkásság nehézségeit tüzetesen átvizsgálni, viszont a munkások is kényszerítve lesznek a másik oldal problémáit tárgyilagosan fontolóra venni. A két fél a közvetlen megbeszélés keretében, ahol mindkét oldalról szakemberek ülnek, megismeri egymást és a kölcsönösen tartozó felelősség tudatára ébrednek. A munkaadók fölfedezik a munkásság igazi arcát, erényeit és hibáit egyaránt, és megismerik a proletársors kegyetlen kínzókamráit, ahol az emésztő gond a hóhérmester. Viszont a munkások is rájönnek a gazdasági élet kényszerítő törvényeire; meglátják, hogy gyakran milyen szűk határokat szab a lehetőség a reménynek és számításnak; szakszerű áttekintést nyernek a közgazdaság bonyolult szervezetéről és megtanulják a tények alapján megítélni a feladatokat. Akkor aztán megértik, hogy nem a forradalmak viszik előbbre az életet, hanem az okos és becsületes megegyezések.

Könnyen megsejtheti akárki, ha némi jószándéka van, hogy a szociális rendiség mérhetetlenül nagyobb újítás minden forradalomnál és eredetiségben a szocializmus egyetlen iránya sem léphet nyómába. Egyszerű, gyémántkemény, de ismeretlen igazságok rendszere és éppen azért az egyetlen megoldás, amellyel a munkásság önmagát és a társadalmat megajándékozhatja.

Mivel a rendek és benne a kamarák közjogi — még egyszer hangsúlyozzuk: nem állami! — testületek lesznek, az erőszak és önkény uralkodásának véget vetnek és a jog erejével oldják meg a társadalmajogi kérdéseket. Hogy csak egyet említsünk: a bérkérdés merőben erköl-

csi, tehát jogi kérdés s azért észszerűen csak jogi úton oldható meg, nem pedig a társadalmi és gazdasági erőviszonyból adódó hatalmi fölény parancsoló szavával. Az igazi kultúrának nyoma sincs abban a társadalomban, ahol jogi ügyeket nem jogi eljárással szabályoznak. Bizonyára az erőszakot azért nevezték el régóta ököljognak, mert az emberek elfelejtették, hogy a jogrendnek csak egyetlen forrása van: az igazságosság. Mély kultúra ott van, ahol a jogérzék és a szociális igazságosság mint íratlan törvény él a polgárok jellemében és a közvéleményben. Bár elsősorban a szociális jogérzék a fontos, de éppen úgy szükséges a társadalmi szervezet is, amely az igazságosság követelményének hatékonyan érvényt szerez. Ez a szervezet a hivatásrendiség.

Nem kell nagy képzelőtehetség ahhoz, hogy a szakszervezett munkásság szerepének jelentőségét a rendiségbe való átalakulásban megsejtsük. A szocialisták fogalmi szótárában előkelő helyet foglal el a kultúra. Ami tartalmat eddig adtak neki, vajmi silány, de nagyszerű dolog lehetne belőle, ha a munkásság szemét kinyitnák és becsületes önbírálattal a kultúra igazi tartalmára terelnék az elvtársak figyelmét. Ha fölvilágosítanák őket, hogy mérhetetlenül többet is elérhetnek, mint amit eddig akartak, és a forradalom hasztalan remélt eszményeit más alapon és tiszta formában hamarabb megvalósíthatják rombolás és anarchia nélkül.

A rendiség által a gazdaságpolitikában is döntő szerephez jut a munkásság. Köztudomású tény, hogy jó szociális politika megfelelő gazdaságpolitika nélkül el sem gondolható. Mivel a sokszor emlegetett kizsákmányolás, amint már megmutattuk, csak az értékesítésben, a javak forgalmazásában érvényesül, a rendek egyik elemi feladata lesz az árupiac szabályozása. A szakszervezeten keresztül a munkásság eddig csak mint termelő fél szólhatott bele, inkább kevesebb, mint több eredménnyel a közgazdaságba és az árupiacon rendesen elvesztette, amit a bérharcokon keresett, mert a béremelés költségtöbbletét a fogyasztóra hárították. A rendiségben a munkásosztály mint fogyasztó is teljes súllyal érvényesítheti akaratát,

amikor az árszabályozás elveit a vállalkozókkal közösen határozzák meg és a piac működését ellenőrzik. Az igazságos, tehát közgazdaságilag helyes árak kialakulását ugyanis egyrészt az árfelhajtás, másrészt a mesterséges árrombolás akadályozza meg. Márpedig a rendiség, mint ellenőrző szerv könnyen és eredményesen megelőzi vagy megakasztja az ilyen visszaéléseket.

Arról természetesen nem lehet szó, hogy a munkásság az új rendben olyan állami vagy községi hivatalnok-féle álláshoz jusson. A kellő fölvilágosítás hiánya miatt nagyon sokan ábrándoznak erről és nem gondolnak arra, hogy az ilyen megoldás egyértelmű lenne az államszocializmus-sal. Talán több lenne az egyenlőség, de lényegesen kevesebb a kenyér. A munkásság első érdeke a bérek emelkedése, de nem a névérték, hanem a vásárlóerő szerint. Ámde az ilyen béremelésnek egyetlen előfeltétele van: a többtermelés. A rendiség közérdekű gazdaságvezetést követelő hatalmával megszünteti az egyedáruságra szervezkedett tőke fölényét a fogyasztókkal szemben. Érvényre juttatja ismét a tömegtermelés törvényét, amely bizonyos határon belül mind a fogyasztók, mind a tőke érdekét egyaránt szolgálja.

A munkabér nagyságát egy föltétlen érvényű törvény határozza meg a rendiségben: a munkáscsalád szükséglete. Erkölcsi, gazdasági és nemzeti érdek követeli, hogy a család megélhetésének biztosítása álljon a gazdaságpolitika középpontjában. Így minden szorgalmas munkás jó beosztással és takarékossgal vagyont is gyűjthet magának és nehéz időkben sem szorul az inségkonyhára.

Ha a hivatásrendiség mind a társadalmi béke és közjó, mind a munkásosztály erkölcsi és gazdasági igényeit kielégíti emberileg elérhető módon, akkor a becsületes szándékú és művelt szocialista munkásságnak kötelessége e javaslattal a legkomolyabban foglalkozni, jól-lehet nekik idegen, keresztény oldalról terjesztik azt elő. Annál is inkább tartoznak ezzel maguknak és a társadalomnak, mert tudniuk kell, hogy a szociális kérdés megoldását a nyugati államok, a tekintélyi uralom alatt

élők csakúgy, mint a demokráciák majdnem kivétel nélkül ebben az irányban keresik.

A keresztény társadalom felelőssége és feladatai

Amikor főleg az utóbbi két évtized eseményeinek hatása alatt nagyon sok szocialista becsületesen felülvizsgálta eddigi álláspontját és tévedéseit nyíltan megvallotta, akkor a keresztény társadalomnak is kötelessége gyökeres önvizsgálatot tartani és magatartást változtatni a munkássággal szemben. Annál is súlyosabb e kötelesség, mert teljesen meg vagyunk győződve, hogy a szocializmus rossz úton, elégtelen eszközzel kereste a társadalmi kérdés megoldását, de ugyanakkor mi a világító igazságot a tudatlanság és mérhetetlen közöny vékája alá rejtettük, jóllehet a Vatikán számtalanszor oktatott, figyelmeztetett, kérve, parancsolva sürgetett. Egy kisebb-ség szót fogadott, de a lomha többség hallatlanba vette az idő és Isten parancsát. A forradalmi szocializmus vésses hadjárataiban a történelemben működő logika ereje nyilvánul meg; lerántja a keresztény önámítás álarcát, megöli a tunyaságot, megtorolja a mulasztást, tisztánlátóvá és sérénnyé égeti a lelkeket. Kíméletlenül felriaszt és sorbaállít bennünket.

Mennyire vagyunk felelősek a történelekért, a kereszténység történelmében eddig páratlanul álló hittagadásért, könnyen lemérhetjük, ha mulasztásainkat és megalkuvásainkat vesszük tekintetbe. 1891-ben jelent meg a munkások helyzetéről szóló pápai körlevél. Benne volt a kapitalizmus és szocializmus megsemmisítő bírálata és szabatosan megjelölte, mit kell tennünk, hogy az egész kultúránkat felperzselő démoni erők rohamát megállítsuk. A keresztény társadalom évtizedeken át alig vett róla tudomást. Prohászka lefordította magyarra, de még könyvtárakban is nehezen volt található, még kevésbé az értelmiség vagy a nép kezében. Úgy zuhantunk bele a kommunizmusba, hogy a legtöbben még azt sem tud-

ták, mit jelent a szó maga. Bőséges tapasztalatból tudjuk, hogy főiskolát végzett középosztályunkban fehér holló az olyan ember, aki egy tűrhetően képzett szocialista munkással szemben meg tudná védeni a keresztény álláspontot. Az értelmiség vallási műveltsége, amit a középiskolában nyer, nem elegendő arra, hogy az élet harcára is teljesen fölvertezze. A főiskolai években intézményesen lehetett volna gondoskodni a továbbképzésről, amely a szakképzettséggel, a látókör rohamos bővülésével lépést tart.

Még kevesebb történt a nép fölvilágosítása érdekében. Franciaországban találkoztam például egy magyar kommunista vezetőemberrel, aki nagy közönség előtt fejtegette nekem, hogy ő azért tagadta meg hitét és lépett a pártba, mert egy pesti katolikus tanoncotthonban nevelkedett. Az ősegyházban, de később is más volt a gyakorlat, mert a szentatyák majdnem minden beszédjükben foglalkoztak az akkori tévtanokkal, hogy a híveket alaposan tájékoztassák és megerősítsék a szellemi ragály ellen.

Amikor az értelmiség megbódult a szabadgondolat divatos szólamaitól, a népet kellett volna megőrizni az Egyházban, jól tudva, hogy azok voltak történelmünk fényes korszakai, amikor a nép Egyháza voltunk. Akkor azonban azonosítani kellett volna magunkat a dolgozó nép igazságos ügyével, anyagi és egyéb áldozatokkal nem törődve. E tekintetben — pedig itt a gyakorlati magatartás volt a döntő — a keresztény társadalom siralmasan megoszlott. Volt egy csoport, — ma már hatalmasan megnövekedett — következetesen, hit szerint gondolkodó és elszántan cselekvő emberek, a szociális keresztények, akik meglátták és vállalták a felelősséget és egyes területeken sikeresen küzdöttek meg a szocializmussal, de a fejlődés általános irányát megváltoztatni nem bírták. A többség azonban, — a szerint, hogy ki melyik osztályhoz tartozott — társadalomszemléletben és gazdaságpolitikában az uralkodó közvéleményhez alkalmazkodott: a munkás szocialista lett, a jómódú vagy gazdag meg kapitalista. A keresztény társadalom és általa maga a kereszténység

is e meg hasonlítás következtében valósággal botrány lett a világ szemében. Annnyira közismertek és részben még ma is élénken tapasztalhatók e tények, hogy teljesen fölösleges volna részletesebben ismertetni őket. A helyzetet élesen szemlélteti, ami állítólag egy északfranciaországi plébánián történt. A gyárvárosi negyedben működő pap jómódú, mondjuk kapitalista híveit csak a sötétség beálltával ment látogatni, nehogy a munkásokat elidegenítse magától. A proletárokat elvesztette volna, ha látják, hogy érintkezik a gazdagokkal. Még szomorúbb volt az állapot ott, ahol csak a polgári elemek tartottak fenn némi kapcsolatot az Egyházzal, a nép pedig teljesen elfordult tőle.

A helyzet felismeréséből könnyű következtetni, mi legyen most a teendő.

Mivel a cselekvés anyja a meggyőződés, először a magyar középosztályt kell a helyes társadalmi szemléletre és magatartásra bírni. Legtöbben ebből az osztályból valósággal csillagászati távolságban élnek az egész magyar élettől, holott ők lennének a vezetőréteg. Nekik a munkásság és a falu zsellérnépének világa idegen világ, rész, egy más bolygó, amellyel semmi közvetlen kapcsolatuk sincs. Meg kell értetni velük, hogy ez a szellemi és érzelmi közöny rájuk nézve is roppant veszélyt hord magában. Bármennyire kellemetlenül hangzik, kertelés nélkül ki kell mondanunk, hogy minden testület számára alaposan szervezett, szakszerű tájékoztató tanfolyamokat — és nem egy-egy szórványos előadást — kell rendezni minél sürgősebben. Akkor majd egyszerre belátják, amire egy gyárigazgató hosszú évek tapasztalata nyomán jött rá, hogy neki üzleti szempontból sem lehet közömbös, milyen gondolatvilágban élnek alkalmazottai: a vasöntők, az esztorgályosok és az anyagkezelők.

Hasonlóképpen kell munkába venni az ifjúságot is, főleg a közép- és felsőiskolákban. Az utóbbi évek közéleti eseményei elég mély hatással voltak rá, de a magyar szociális kérdés iránt felébredt érdeklődését nagyon is kétes értékű forrásokból elégíti ki. Az iskola feladata tehát, hogy e tekintetben komoly és egyöntetű irányítást adjon a tanulóknak. A nemzeti sorsközösség tudatosítása

önmagában elégtelen, mert kissé elvont és általános, tehát kevés tartalmú eszme marad, amíg hiányzik belőle a dolgozó néppel, a munkással, a paraszttal, napszámossal való sorsközösség belátása. Mennyire nem egészen korszerű, és tegyük hozzá, mennyire nem eléggé keresztény és magyar a közoktatásunk, abból is kitetszik, hogy a jobb-módú fővárosi fiatalságnak általában sejtelve sincs a nagy népi problémákról. Nem a tantárgyak szaporításáról van itt szó, hanem olyan valami megoldásról, melyet a múlt világháború vége felé alkalmaztak a középiskolákban, amikor egy héten át az órák keretében tájékoztatták a diákságot az ország helyzetéről és az akkori közvéleményben forrongó eszmékről.

Az erkölcsi oktatásban és nevelésben pedig sokkal részletesebben, sőt lényegesen másképp kell foglalkozni a szociális felelősség kérdéseivel. Az eredményes módszerhez tartozik az is, hogy a fiatalok megfelelő élményeket szerezzenek és a nép valóságos életét helyszíni tapasztalatból ismerjék meg. Ilyen tudatosított élmény döntő hatással van az érzékeny fiatal lélekre és számos fiatal-embert ismerünk, aki e miatt hivatásszerűen kötelezte el magát a magyar szociális szolgálatra és ostoba politizálás helyett az alkotó munkára.

Lassan ugyan, de egyre komolyabban érdeklődni kezd a közvélemény a hivatásrendi gondolat iránt. A hivatásszervezetben a mozgalom is megszületett és vidéki viszonylatban nagy lendületet vett. Eszméi és javaslati már hivatalos rendeletekben is kifejezésre jutnak. Feltűnő azonban, hogy főleg a KALOT és EMSzO működése nyomán egyelőre csak a falusi ifjúság és a munkásság körében hódít, míg az értelmiség vajmi kevés érdeklődést mutat iránta, holott neki volna rá legkönnyebb módja. Ha a keresztény erkölcsi rend egyik sarkalatos törvénye a szociális igazságosság és ha az is nyilvánvaló, hogy a társadalmi és gazdasági életben csak a hivatásrendiség útján érvényesíthető, akkor csak a mai keresztény lelkiismeret eltompulásának tulajdoníthatjuk azt a botrányos közönyt, sőt elítélő bizalmatlanságot és lemosolygó fölényeskedést, amelyet műveltebb körökben iránta mutatnak.

Pedig mindenkinek tudnia kellene, hogy a vadul burjánzó szociális eretnkségeket a legszellemesebb bírálattal sem lehet legyőzni, amíg a tömegek nem látják, hogy mi keresztények a helyes megoldást komolyan hirdetjük és hajthatatlanul akarjuk. Amíg bizonyos katolikus körök, még hozzá nem is jelentéktelenek, a hivatásrendi eszme apostolaiban csak rajongókat és ki nem forrt gondolkodású egyéneket látnak, addig a kereszténység erői béklyóba ver ten zsibbadnak és korlátlanul hódít tovább a tévedés. Nem látják ezek az alvajárók, hogy ilyen ügyekben a felelősségrevonás és a megérdemelt bűnhődés mindig csalahatatlanul bekövetkezik? Nem látják a már eddig elszenvedett borzalmas veszteségek és szégyenletes vereségeink okát? Vajjon csak az a mi sorsunk értelme, hogy megéljük a régi igazságot: a léhaság és végletes könnyelműség legszörnyűbb büntetése a lelki vakság?

Jól tudjuk, hogy a magyarság léte a jövőben teljesen attól függ: lényegesen emelkedik-e a szaporodásunk, vagy továbbra is megmaradunk a mostani holtponton. Tudjuk, hogy az erkölcsi felfogás gyökeres megváltozása nélkül e téren semmit sem remélhetünk, de kétségtelen az is, hogy a cél érdekében gazdasági reformok is szükségesek. Azért az örökösödésnek, a jövedelemelosztásnak, az adóztatásnak, a birtokpolitikának, egyszóval az egész gazdasági szervezetnek arra kell irányulnia, hogy a sokgyermekes család megélhetését lényegesen megkönnyítse. Aki a szocializmussal és a kapitalizmussal véglegesen le akar számolni, annak ilyen módon is a család mellé kell állnia. Különben a sok családvédő nyilatkozat és hitvallás nem egyéb, mint visszataszító kegyes képmutatás.

Az Evangélium szerint szívet és lelket kell cserélni, — az eredeti szövegben ezt jelenti a bűnbánat — hogy tagjai lehessünk az Isten országának. A munkásság lelkét mélyen átítatta a szocializmus materialista világnézete, a kereszténységnek ez a feltétlen és teljes tagadása. Ha ezt a társaságot, népünk tekintélyes részét, ismét szellem szerint is és nemcsak külsőleg vissza akarjuk iktatni a magyar közösségbe, ki kell cserélni a gondolkodását, életérzését és értékvilágát. Az írás és a puszta emberi szó,

bármilyen művészi és igaz legyen is az, erre elégtelen. Isteni erők áramába kell őket kapcsolni, hogy a helyes fogalmak és a tiszta igazság mellett eleven, a régi világukat gyökerestül felforgató élmény legyen bennünk a megváltás ténye és öröme, meg az újjáteremtő kegyelem hatalma. Erre az élményre egyetlen lehetőség a lelkigyakorlat. Budapest óriási nagyipari övezetében már régésrégén állnia kellene két egyszerű, de jól berendezett háznak, ahol évente ezer és ezer munkás tölthetne egy-két napot, amint munkabeosztásuk engedi, igazi magányban és lélekgyakorlásban. Ha idejében kezdtük volna, talán már ott tartanánk, hogy az üzemek még a háromnapos szabadságot is lehetővé tennék a jelentkezők számára. Joggal kérdezheti bárki, miért hanyagoltuk el ezt a föladatot. Annyi, nem egyszer tizedrangú ötletre miért tudunk jelentékeny összegeket költeni, de erre nem? Ha a francia, belga, német, angol katolikusok meg tudták csinálni, igazán nehéz megérteni, miért nem jutott erre a létfontosságú vállalkozásra a keresztény Magyarországon és a keresztény fővárosban.

Emberek azt szokták mondani: az idő nekünk dolgozik. Teljesen igaz, de csak akkor, ha a keresztények engedelmesen megértik az idő szavában visszhangzó isteni parancsot.

Az igazságos ár a mai közgazdaságban

Ha valaki közgazdasági szervezetünk roppantul szövevényes működésében a statisztika nyelvén kifejezett törvényszerűségek mögött vonagló emberi problémákat is meglátta, kénytelen megállapítani, hogy a mai üzleti gyakorlat és az egész gazdaságpolitika súlyos ellentétben van a keresztény erkölcs követelményeivel. Szakemberek kitűnően elemezték már e jelenség okait, de egyet nem méltattak kellő figyelemre, mégpedig azt, hogy a közgazdaságban uralkodó erkölcsi magatartás kialakulásában nem csekély szerepet játszott a keresztény igehirdetés is, amennyiben a gazdasági élet rohanó fejlődésével nem

tudott lépést tartani és az örök elvek megfelelő alkalmazásában messze elmaradt a korviszonyok követelményei mögött. Vajjon nem kell-e gondolkodóba esni azon, hogy amíg a szentatyák tanításában egyik leggyakrabban vizsgatérő tárgy a gazdagság, uzsora és nyomor kérdése volt, a 19. és 20. század hitoktatása szinte alig vett tudomást a gazdaságpolitikában rendszerré vált százcárú uzsoráról, amely minden idők legnagyobb eretnekségét, a szocializmust, majd meg a totális államot, mint szükségszerű társadalmi ellenhatást hozta létre. Az álreformokkal együttjáró mérhetetlen veszteséget talán mind elkerülhettük volna, ha annakidején a kisemmizett milliók a keresztény társadalom lelkiismeretének hatékony tiltakozásában megtalálják az erkölcsi támaszt, amelyre szükség volt.

Mindez azért történik így, mert a mi filozófiánk és teológiánk hallatlan egyoldalúsággal a marxizmus cáfolására vetette rá magát, s ugyanakkor a kapitalizmus által fölvetett erkölcsi problémákat meglehetősen elhanyagolta. Feltűnő módon jelentkezett ez a magatartás Marx csereérték-elméletének bírálatában. Míg tagadhatatlanul szellemes okoskodásának hibáit felmutattuk, nem vettük észre, hogy a szocializmussal nem lehet tudományosan leszámolni, ha a kapitalizmus bírálatában nem hatolunk mélyebbre, mint Marx és iskolája. A tényeket sokkal jobban látta meg, mint bárki más az ő korában, csak a tények értelmezésében tévedett. Abból indul ki, ami a klasszikus gazdaságtan vizsgálódásainak középpontjában áll: az áru- és munkapiac életének elemzéséből. Itt teljesen a kauzális szemlélet alapján elfogadja az akkori divatos felfogást, hogy az egész közgazdaság nem egyéb, mint társadalomléttani folyamat és ezért szinte fizikailag kényszerítő törvények irányítása alatt áll. Elfogadja tehát, hogy az árak kialakulása a piacon szükségszerű, s azt kutatja csak, hogy a gazdálkodásnak melyik szakaszán megy végbe a munkásság kizsákmányolása. (Milyen más irányt vett volna az emberi történelem, ha akkor a keresztény tudományosság művelői sokkal nagyobb figyelmet szenteltek volna a kizsákmányolás tényének kivizsgálására, mint a történelmi anyagelvűség megcáfolására!) Marx értékelmé-

letéhez híven azt vélte, hogy ez a termelési szakaszon történik, mi azonban már tudjuk, hogy a bérúzsora is első-sorban az árupiacon, tehát az árpolitikán keresztül érvényesül.

A marxizmusnak e teljesebb bírálata, amelyet főleg Th. Brauernek köszönünk, mutatja meg a maga teljes valóságában a kapitalista közgazdasági szervezet belső ellentmondását, amely szükségképpen a társadalom felbomlására vezetett. E rendszerben ugyanis a piac mellett minden más tényező jelentősége eltörpült, mert a piaci tevékenység és annak erőviszonyai szabályozták az egész gazdasági életet, a hitelügyet, a termelési politikát, a jövedelem- és vagyonmegoszlást, sőt a társadalom tagozódását is ez határozta meg. Ha szabad a filozófia nyelvét használnunk, a piac lett a közösségi élet létformája, mert az egyes osztályok jóformán csak a piacon keresztül talál-tak egymással kapcsolatot. Itt éleződött ki közöttük az a vad ellentét, amely egyiket a másik megsemmisítésére izgatta állandóan, mert a tőkés osztály a társadalom zömét állandó gazdasági függésben és létbizonytalanságban tartotta. Itt pedig az uralkodó tényező nem a sokat hangoztatott kereslet és kínálat törvénye volt, hanem az árpolitika, amelyben a hatalmi fölény játszotta a vezetőszerepet. A kapitalista piac élete mutatja meg legjobban, mennyire eltért a gazdaság a maga tárgyi rendeltetésétől és szembefordult az emberi kultúra magasabb érdekeivel. Mivel pedig a közgazdaságtan lemondott arról, hogy normatív tudomány legyen és megelégedett a természettudomány módszerével, merőben a tények megfigyelésére és értelmezésére szorítkozott. Vagyis lényegében véve értékeiteléseiben alkalmazkodott a közgazdasági gyakorlathoz, amelyből a közgazdasági szempontok megértése és érvényesítése teljesen hiányzott. Erkölcstani szemszögből nézve megdöbbentő, mennyire elvesztették a szaktudomány képviselői is tájékozódási képességüket e téren. Senki sem csodálkozik ma azon, hogy a manchesteri iskola a kor divatos tévedésének hódolt, de szellemi kultúránk végzetes hanyatlását igazán csak akkor vesszük észre, ha azoknak írásait forgatjuk, akik egyébként föl-

tétlen hívei a katolikus világnézetnek. Ennek bemutatására két neves szerzőt elég lesz idéznünk.

Az első a magyar tudományos élet egyik kiválósága s azért legyen szabad nevét nem említeni. Egyik tanulmányában, amelyben az áralakulás megítélésének elméleti szempontját tárgyalja, a következő kijelentések találhatók: „A középkor az igazságos árat kereste. Aquinói Szent Tamás nagy fáradsággal és gondossággal próbálta ennek elemeit megállapítani. — A klasszikus közgazdaságtan mosolyogva nézett e kísérletekre. Szerinte az ár szükségszerű. A verseny kialakítja az egyedül lehetséges, gazdasági helyzetnek megfelelő árat. — Kétségtelenül fontos megállapítás, hogy az ár nem igazságossági, hanem gazdasági kérdés. Mint olyannak, nincsen közvetlen összefüggése az igazságossággal, mert létezése a gazdasági szükségszerűség síkján fekszik. Ha mégis visszatérnek ma az igazságos ár kérdésére, ennek nemcsak az az oka, hogy sokan csodálatos csökönységgel nem akarják megérteni, hogy a gazdasági élet a maga törvényei alatt álló terület.” — Aztán megemlíti, hogy a jelenlegi piacon nagymértékben megszűnt a szabadverseny és találó megjegyzése szerint a kapitalista gondolkodás nem tudott eléggé megbékülni azzal a gondolattal, hogy az ár leszállítása sok cikkben nagyobb nyereséghez vezet, mint a túlságosan magas ár. Főképp ezért vannak ma ismét a közgazdák körében is hívei az igazságos ár elgondolásának. — Pedig a közgazdának mégsem lehet az igazságosság az árkérdésben az a mérték, amely e téren ítéletét irányíthatná, mert az igazságosság kritériumát szoros értelemben az árra nem lehet alkalmazni. A közgazdának e kérdésben nincs is szüksége az igazságosság fogalmára. Ugyanakkor azonban megállapítja, hogy „az árak legfőbb és tulajdonképeni igazi szerepe a termelés és fogyasztás összhangjának biztosítása”.

A másik szerző, *Adolf Weber*, egyik legnagyobb mestere a német közgazdaságtudománynak, így ír az *Allgemeine Volkswirtschaftslehre* c. művében: „Az igazságos ár követelménye nem tartozik a közgazdaságtan körébe, mert a mi tudományunk azzal foglalkozik, ami van,

és nem azzal, aminek lennie kell. A közgazda átlépné illetékességének határát, ha tudományának nevében olyan általános érvényű törvényt állítana fel, amelynek alapján el lehetne dönteni, mi az igazságos vagy igazságtalan.”

Ez idézetek világosan mutatják, milyen tökéletesen összetörött az európai kultúra egysége és mennyire mély szakadék tátong a közgazdaság és erkölcs között és mily sekélyes még a legjobbak világnézeti műveltsége is. Abban az említett tudósoknak feltétlenül igazuk van, hogy az ő tudományuknak semmi köze az erkölcsstanhoz, mert ez nem a tényeknek, hanem a törvényeknek tudománya, azonban súlyosan tévednek, ha azt gondolják, hogy az erkölcsnek nincs köze a közgazdaságtanhoz és hogy a közgazda módszeréhez híven tartózkodni tud minden értékítélétől, mert éppen a tények kényszerítik őket arra, hogy pl. a közgazdaságban fellépő zavarok okait kutatásák és a helyes gazdálkodás módozatait meghatározzák. Ez a tudomány ugyanis nemcsak azt keresi, ami örök a gazdaságban, hanem szükségképpen foglalkozik gazdaságpolitikával is, amint az említett szerzők tankönyvei mutatják, vagyis a valóság mellett a kellőség szempontja is feltétlenül érdekli őket. Amikor az ár mibenlétét vizsgálják, annak szerepét is meg kell határozniuk a közgazdasági egészben. Ha pedig ezt helyesen felismerik, máris elhagyták a pusztá tények síkját és szükségképpen foglalkoznak a célok értelmével is, ami bizonyos normák megállapítását is magával hozza. Így előfordul aztán szüntelenül az a feltűnő dolog a logika törvényei szerint gondolkodó tudósok írásaiban, hogy amit az egyik fejezetben mint hozzájuk nem tartozó problémát elhárítanak maguktól, néhány fejezettel később más címen és más szavakkal mégis tárgyalják, amint a fent idézett magyar professzor szövegéből is kitűnik. Az igazságos ár ugyan nem érdekli, de a közgazdaságilag helyes árpolitika annál inkább, s ugyanakkor nem veszi észre, hogy a két kérdés lényegileg összefügg egymással, sőt bizonyos értelemben azonos.

Keresztény világnézet alapján álló gondolkodó nem vonhatja kétségbe, hogy az ember gazdasági tevékeny-

ségeiben is alá van vetve az erkölcsi törvénynek, sőt ezen a téren is e törvényt kell legfőbb zsinórmértéknek tekintenie, vagyis a pénzügyi siker sohasem lehet igazolása az erkölcstelen üzleti politikának. Ebből következik, hogy a közgazdász az árelméletben nem tekinthet el az igazságosság követelményétől és nem tarthatja közgazdaságilag helyesnek azt, ami erkölcsileg helytelen, hacsak nem akarja az értékek rangsorát teljesen felforgatva a gondolkodás anarchiáját a tudományos haladás vívmányának tekinteni.

Itt azonban nyomban felmerül egy igen súlyos kérdés, amelynek megértése a gazdaságtudósok magatartását is megmagyarázza. E kérdés pedig így szól: Milyen kapcsolat alapján szól bele az igazságosság igényére hivatkozva az erkölcsstan a piac életébe? Vajjon az erkölcsstan a közgazdasági érdektől és meggondolásoktól függetlenül állítja-e fel a maga tételeit, avagy a kettő között lényegbe vágó és kölcsönös viszony van-e? Mivel e kérdést sem az erkölcsstan, sem a gazdaságtan képviselői nem tisztázták kellő alapossággal, sőt az utóbbiaknak jóformán sejtelmük sincs róla, a félreértés elkerülhetetlen lett. Minden fogalomzavar elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy az említett tudósok bizonyos esetekben feltétlenül elismerik az erkölcsstan beleszólási jogát a kereskedelembe, mert pl. az óvószerek, vagy a hamisított tej forgalmazását ők is teljesen tilosnak minősítik. Jelenleg azonban nem erről van szó.

Az erkölcsstan törvényei természetüknél fogva lét-törvények, vagyis az emberek tárgyi viszonyaiban gyökereznek. Ugyancsak ilyen léttörvények a gazdasági törvények is. Az erkölcsstan tárgya az erkölcsi jó és a gazdaságtan a gazdasági érték, vagyis a hasznos jó. Közismert oknál fogva a két értékrend között ellentmondás nem lehet, azért az erkölcsstan a maga tételeit a közgazdaságra vonatkozólag nem állíthatja föl a gazdasági lét és érdek ismerete nélkül, ami annyit jelent, hogy a teológus, amennyiben az igazságos ár elemeit kutatja, szorosan a gazdaságtudományra van utalva. Bizonyos értelemben ugyanúgy vagyunk ezzel az üggyel is, mint

az államtudomány és teológia viszonyával. Aki a politikus számára erkölcsi normákat állít fel, annak a politikai lét természetét tüzetesen ismernie kell. E kettő között azonban úgy látjuk, még mélyebb a kapcsolat, mint az erkölcsstan és gazdaságtan között. Azt kell tehát mondanunk, hogy ami közgazdaságilag helyes, az erkölcsileg jó, és ami közgazdasági szempontból szükséges, az erkölcsileg kötelező. Az árpolitikára alkalmazva ez azt jelenti, hogy a közgazdasági tevékenység a maga tárgyi célját csak akkor éri el, ha az árrendszer biztosítja a gazdálkodás lehetőleg zavartalan menetét, azaz a termelés és fogyasztás összhangját. Így lesz a közgazdaságilag megfelelő ár erkölcsileg igazságos és a szerződő felekre kötelező.

Az idézett magyar szerző kissé homályos szövegezésben azt a szokásos nehézséget hozza fel, hogy így az igazságosság mértéke bizonytalanná válik, mert az árat több, állandóan változó tényező kölcsönhatása határozza meg. Erre a kanonisták már kimerítően megfelelttek, mikor rámutattak az árhatár rugalmasságára és a felső és alsó határ közt mozgó minden árat kifogástalannak minősítettek. Kétségtelenül a kanonisták szeme előtt egy meglehetősen nyugalmi állapotban lévő gazdasági rendszer lebegett, amelyben a piac hőmérője, az árlépcsőzet nem mutatott naponként többször jelentkező lázas kiugrásokat, de vajjon a szertelen hullámzások és kilengések megfelelnek-e a közgazdaság tárgyi érdekkörének és nem arra mutatnak-e, hogy a gazdasági szervezet súlyosan beteg és nagyon is gyökeres rendezést követel? Nem feltűnő-e, hogy a mai szaktekintélyek közül olyanok is, akiket semmi módon nem lehet a kanonistákkal való szellemi rokonsággal vádolni, mint Keynes, Cassel és Spann ugyancsak a legnagyobb nyugalom és állandóság szükségességét vallják és például Cassel egészen odáig megy, hogy a versenyárat egyenesen károsnak minősíti és csak a költségárat tartja közgazdaságilag célszerűnek?

A bekövetkezett nagy fejetlenségért azonban nem egyedül a klasszikusok felelősek. Sokkal nagyobb a felelősség a teológusok részén, mert míg az előbbiek nagy-

szerűen ismerték a tényeket, a kapitalista világpiac életét, de helyes társadalom- és kultúrszemlélet nélkül, a teológusok — kivéve egyeseket, mint H. Pesch, Vermeersch, Nell-Breuning — beérték jóformán azzal, hogy a régi elveket, amelyek kétségtelenül mindig igazak maradnak bizonyos feltételek mellett, állandóan ismételtgették, de a kapitalista gazdasági rendszer ezernyi problémájával alig foglalkoztak. Így aztán nem szabad csodálkoznunk azon, hogy a közgazdaságtudomány nem vette őket tekintetbe. Sziénai Bernardin és Florenci Antonin a maguk idejében teljesen ismerték az üzleti élet egész területét, éppúgy, mint a legjobb velencei kereskedők. Ezért tudtak tekintéllyel fellépni velük szemben és a lelkiismereteken keresztül szóltak bele a gazdaságpolitikába. Aki csak némileg sejtí a hitel és pénzügy jelentőségét a mai gazdaságban, meg kell döbbennie, amikor azt látja, hogy néhány egyházi büntetéssel sokkal bővebben foglalkoznak tankönyveink, mint a hitelszörával. A keresztény társadalom lelkiismerete ennek következtében annyira eldurvult, hogy évtizedek kellenek majd, amíg közvéleményünket ismét a helyes irányba terelhetjük.

Amint már említettük, a tényeknek megfelelően került a gazdaságtudomány vizsgálódásainak középpontjába a piac, mert a gazdaságpolitikának társadalmi szempontból legfontosabb feladata, a hozadék felosztásának kérdése is szoros összefüggésben van az árelmélettel. Ez a felosztás ugyanis csak akkor lesz helyes, ha az árrendszert lehetőleg teljesen megfelel a közgazdaság tárgyi céljának. Mivel a javak nemcsak arra szolgálnak, hogy azokat felhasználjuk, hanem arra is, hogy más javakat szerezzünk meg velük, a gazdasági javaknak e második tulajdonsága annál jelentősebb, minél fejlettebb a gazdasági élet, azaz minél tökéletesebben érvényesül benne a munkafelosztás törvénye. Amíg a használati érték teljesen individuális jellegű, a csereérték szociális tényezők függvénye. A közgazdasági cél, a közjólet és általános jólet ugyanis megköveteli, hogy a javak meghatározott viszonyban legyenek egymással. A csereérték tehát az a tárgyi viszony, amelynek alapján kell a javakat egymás-

sal kicserélni, hogy a nemzetgazdaságra nézve fontos hasznosságuk lehetőleg teljes mértékben érvényesüljön. Az árban e csereérték jut kifejezésre.

A kanonisták tanítása szerint az árat több tárgyi és anyagi tényező határozza meg. Azért többféle árat szoktak megkülönböztetni, ú. m. a közönséges piaci árat, a törvényes és megállapodás szerinti árat. Ugyancsak beszélnek alsó-, felső- és középárról, s mivel ezek mind helyes árak, tehát igazságosak is. Nagy szerepet játszik felfogásuk szerint az árak meghatározásában az aestimatio communis, az általánosan uralkodó értékelés. Első tekintetre nyilvánvaló, mennyire keveset mond a mai gazdasági életben ez a tényező még akkor is, ha úgy módosítjuk, hogy nem az egyszerű vásárlóközönség felfogása dönti el az ár nagyságát, hanem a szakértők közvéleménye, mert ezzel a kérdést csak eltoltuk, de nem oldottuk meg, tehát más úton kell keresnünk a megoldást. Előre kell bocsátanunk, hogy a fejlett kereseti rendszerben a javak felosztása terén nem az egyes árak szerepe fontos, hanem az egész árrendszeré, ami nem egyéb, mint az árak kölcsönös viszonya egymáshoz. Nyilvánvaló ez abból is, hogy abszolút drágulásról, illetve olcsóbbodásról nem lehet beszélni, mert nemzetgazdasági szempontból semmit sem jelent, ha az összes árak — a munkateljesítmény ára is — egyszerre emelkednek vagy süllyednek. Nemzetközi viszonylatban természetesen nagy szerepet játszik az egyes országok árszínvonala, mert ettől függ az ország külkereskedelme és versenyképessége a világpiacon. Utóbbi időben érdekes kísérletek mutatják, hogyan lehet az árszintkülönbséggel járó nehézségeket gazdaságpolitikai intézkedésekkel némileg hatástalanítani.

Ha a moralista az igazságos ár megállapításában függ a közgazdaságtan tanításától, közelebbről vizsgálunk kell, vajjon ez mai eredményeivel megfelel-e a vele szemben támasztott igénynek.

A klasszikus iskolának kétségtelenül legjobb teljesítménye az árelmélet. Cassel azt állítja egyenesen, hogy az árképződésben és árszabályozásban található meg a közgazdaság igazi értelme. Ez az iskola az egész közgazda-

sági életet a piac köré csoportosítja, mert nézetük szerint a harmónia praestabilita elve alapján a piac vastörvényei önműködőleg szabályozzák a termelést és fogyasztást egyaránt. Ők az áralakulásnak okait és változatait vizsgálják csak, de annak tárgyi rendeltetésével nem törődnek. A cél jelentőségét annyira nem látják, hogy egyenesen tudománytalannak tartják, ha valaki ezt a tényezőt is mérvadónak tekinti, mert a közgazdaságtudomány normatív jellegét tagadják. Teljesen igaz, hogy az áralakulás nem függ egészen önkényes beavatkozásoktól, de viszont a fizikai törvények szabályosságát is nélkülözi. Klasszikussá vált tételük, hogy az árat a kereslet és kínálat kölcsönhatása határozza meg. Bizonyos, hogy a piaci ár így jön létre, de a sokat idézett törvényből egyáltalán nem világlik ki, mi módon jön létre és alakul a kereslet és kínálat maga, pedig éppen ebben rejlik a probléma. A közgazdaság ugyanis nem okok és okozatok egyszerű egymásutánja, hanem kölcsönhatások szövevénye, mert pl. amint az ár függ a kereslettől, éppúgy a kereslet is nagy mértékben az árak szerint alakul. Szabad piacon általában véve mindig mérvadó tényező a termelési költség s ezt a kereskedelemnek tekintetbe is kell vennie, de még a kötött piacon is számolni kell vele, különben súlyos zavarok állhatnak elő az egész szervezetben.

Cassel helyesen látta meg ugyan, hogy a piac beteges nyugtalansága, a szeszélyes árhullámzás nagy mértékben akadályozza és zavarja a termelést, de viszont súlyosan téved abban, hogy a termelési költséget tekinti az ár egyetlen meghatározójának. Elmélete nem egyéb, mint árnominalizmus, és nem is lenne képes rendet teremteni a közgazdaságban, mert egyrészt nem számol az egyes üzemek nagyon is eltérő költségtételeivel, másrészt a feltétlenül szükséges szabadversenyt is kizárja. Legfeljebb azt érné el vele, amit a kartellpolitikában is leginkább kifogásolunk, hogy t. i. az árak a legdrágábban dolgozó, leginkább elmaradott üzemek áraihoz igazodnak, s ezzel megnehezíti a megélhetést, míg az élhetetlenséget egyenesen jutalmazza.

Az áralakulás összetett életfolyamat, amelyet a mű-

szaki adottságokon kívül magasabbrendű szellemi erők is irányítanak. Az árakat egyrészt meghatározza a fogyasztók szükséglete és vásárló ereje, a rendelkezésre álló árumennyiség, a termelés módszere, másrészt az emberi szabad beavatkozás, tehát az áralakulás nem természeti, hanem mesterséges életjelenség. Ha pedig nem személytelen természeti erők, hanem az emberi cselekedetek irányítják a piacot, meg kell állapítanunk a tárgyi normákat, amelyekhez a vásárlónak és eladónak, illetve annak a nagykereskedelemnek igazodnia kell, amely ma az egész piacot kézben tartja. Mivel a közgazdaságilag helyes ár egyúttal az erkölcsileg kötelező, vagyis igazságos ár, ha a közgazdasági kérdést megoldottuk, az erkölcsstanira is válaszoltunk. Az erkölcsstan ugyanis az adás-vételi szerződésben látszólag csak egy elv, a csereigazságosság, illetve az értékegyenlőség szemmeltartását követeli a szerződő felektől, különben az egyik szükségképen az uzsora bűnét követi el a másik ellen. Ámde különnemű javakról lévén szó, az értékegyenlőség elvének alkalmazása nem vezet célhoz, mert a csereérték nem a javakban megtalálható tulajdonság, amelyet azok fizikai természetének vizsgálata és összehasonlítása alapján lehetne meghatározni, hanem csak a gazdaság tárgyi céljából kiindulva. Amint a közösség lényegénél fogva több valami, mint a tagok számszerű összege, éppúgy a közgazdaság is szerves egész, amelynek az egyes tagok érdekei fölött álló egyetemes célja van, s ez nem más, mint a gazdasági közjólét. Ezt a célt, amely az egész közösségnek és közvetve minden tagnak javát szolgálja, a gazdálkodó egyének csak akkor érhetik el, ha minden tevékenységük szerves összhangban van az egész érdekével. Ez a cél határozza meg tehát, hogy az adott termelési viszonyok mellett milyen javakat tekintünk értékben egyenlőknek. Az áralakulásnak ugyanis nemcsak magán-, hanem közgazdasági szerepe is van, mert a cseregazdálkodási rendszerben ez szabályozza a fogyasztást, a termelést és jövedelemelosztást. Ebből látható, milyen lényeges eltérés van a klasszikus iskola közgazdaságszemlélete és a mienk között. Tulajdonképen a klasszikusoknak nincs joguk közgazdaságról

beszélni, hanem csak több gazdaságról, mert az individualista társadalomfilozófia igazi szerves közösséget nem ismer.

Akkor igazságosak tehát az árak, ha közgazdaságilag helyesek; ez pedig csak ott valósul meg, ahol a javak kicserélése oly módon és olyan arány szerint történik, hogy a gazdasági folyamat zavartalanul bonyolódjék le, vagyis ahol termelők, kereskedők, munkások és fogyasztók egyaránt megtalálják a számításukat. Másszóval az adásvételi szerződés tartalmát az általános jólét, illetve a szociális igazságosság törvénye határozza meg úgy, amint ezt a bérszerződésre vonatkozólag pl. a Divini Redemptoris körlevél is tanítja. Ezért minden cikk árának szervesen be kell illeszkednie a nemzetgazdaság árrendszérébe, amely csak akkor lesz igazságos, azaz helyes, ha az egész nemzet gazdasági jólétét biztosítja. A csereigazságosság pedig azt követeli az egyesektől, hogy minden üzletkötésnél alkalmazkodjanak az általánosan érvényes irányításhoz.

Nem az erkölcsstan feladata tehát megállapítani, melyek a megfelelő árak, hanem a gazdaságtudományé, illetve gazdaságpolitikáé. Ennek főleg arra kell törekednie, hogy az árakat a mindenkori közgazdasági érdekeknek megfelelően arányosítsa. Gazdasági életünk mai szervezete és szelleme nem alkalmas erre s azért kell új közgazdasági rendszert bevezetni. Az állam e feladatot nem vállalhatja, mert illetékességét és képességét meghaladja. A gazdaságpolitika természeténél fogva a gazdálkodó nemzet munkaköréhez tartozik, tehát a szó szoros értelmében társadalmi és nem állami tevékenység. Ezért követeli a közgazdasági érdek a szociális rendiség megszervezését, mivel egyedül ez a rendszer alkalmas arra, hogy a gazdasági élet egész területén állandóan és intézményesen érvényt szerezzen a szociális igazságosság minden követelményének. Teljesség kedvéért megjegyezzük még, ami az árprobléma taglalásából is nyilvánvaló, hogy a szociális igazságosság elve, tartalmát tekintve, gazdasági téren nem egyéb, mint a közgazdasági okszerűség, vagyis a közgazdasági racionalizálás elve. Olyan elv,

amely a gazdaságtudomány előtt új és hatalmas távlatokat tár föl, s csak berögződött előítéleteknek köszönhetjük, hogy egyes szakemberek még mindig idegenkednek tőle.

Akik pedig a keresztény gazdasági etika roppant horderejét megismerték, sürgető kötelességüknek tartásák a keresztény társadalomban rejlő minden energiát szerves egységbe fogva a társadalompolitika síkján harcba vetni, mert a hatalom ereje nélkül minden társadalmi jog ábránd marad.

Közigazgatástudomány és államreform

Marx volt az első, aki meglátta az újkori gazdasági fejlődés és a jogrend szoros összefüggését és kölcsönös egymásra hatását. Ebben vélte felfedezni az okát minden forradalomnak is, amely szerinte akkor lesz elkerülhetetlen, amikor az uralkodó társadalmi rendszer és joggyakorlat nem tart lépést a termelési módszer fejlődésével s annak kihasználását akadályozza. Bármennyire át is kell értékelni Marxnak e tételét, annyi feltétlenül igaz marad belőle, amennyit a tények igazolnak. A katolikus társadalombölcselet a maga sajátos metafizikai nézőpontjából vizsgálva a kapitalista gazdaság és liberális államszervezet kapcsolatait, bizonyos mértékben hasonló megállapításra jutott, amint Brauer, Nell-Breuning és Gundlach idevágó tanulmányaiból kitűnik. Újabb megerősítést nyert e tétel a most hatalmasan fellendülő közigazgatástudomány részéről, amely a maga szabatos megfigyelő és rendszerező módszerével kutatja a modern államélet fejlődésének törvényszerűségeit és a belőlük levonható szervezési irányelveket. Egészen felületes szemlélő is kénytelen észrevenni, mennyire általános már a közvéleményben az államreform szükségességének tudata.

E politikai érdeklődéssel telített hangulat azonban nagyon komoly veszélyt is hord magában, mivel az újítási lázzal és kívánságokkal teljesen fordított arányban van a közönség elvi tájékozottsága, amely még a műveltebb, sőt az ú. n. mérvadó körökben is félelmetesen fogyatékos.

Ezért sürgeti oly nyomatékosan a világ legmagasabb erkölcsi fóruma, a Vatikán az állampolgári hivatásra és a helyes politikai cselekvésre nevelést, mint a szociális kérdés megoldásának feltételét. Katolikus felfogás szerint csak egyetlen helyes államszemlélet van, amely az emberi természetben gyökerező közösségi léttörvények felismeréséből fakad, és csak másodrendű, lényegtelen kérdésekben, amilyen pl. az államforma, tűr meg a viszonyok vagy a népakarat változásától függő módosulásokat. A léttörvények erősebbek minden emberi önkénynél és szeszélynél s azért minden államtudomány, amely a tények alapján áll és azokat helyesen értelmezi, szükségképpen a katolikus állameszme igazolására is szolgál. Ezt látjuk a közigazgatástudományban is. A közigazgatás az a politikai tevékenység, amelynek feladata az államcél közvetlen és hatékony megvalósítása. Ennek leginkább megfelelő eszközeit és útjait tapasztalati alapon kereső tudomány olyan általános érvényű és roppant jelentőségű tételeket állapított meg, amelyek nélkül igazi államreformot sem elgondolni, sem végrehajtani nem lehet. Mi magyarok ma abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy e tudománynak egyik, nemzetközi viszonylatban is legkiválóbb szaktekintélyét, Magyary Zoltán professzort a magunkénak vallhatjuk és nagyszabású műveiből a legteljesebb tájékoztatást nyerhetjük. E művek felölelik a közigazgatás egész tárgykörét és legvázlatosabb ismertetésük is külön tanulmányt igényelne. Három csoportba oszthatók. Az elsőbe tartoznak azok a munkák, amelyekben a szerző az alapvető elvi kérdéseket tárgyalja, a másodikba a mai közigazgatás szervezetének ismertetését nyújtó tanulmányok, s ezek közül külön kiemelendő a Magyar Közigazgatás Tükre, mint a maga nemében egyedülálló és jelentőségében alig felbecsülhető alkotás: végül a harmadik csoportba sorolandók a reformjavaslatokat tartalmazó művek. Jelen írásunkban csak arra szorítkozunk, hogy e lenyűgöző arányú szellemi vagyonnak állambölcseleti szempontból súlyos horderejű értékeit felmutassuk. Erre annál is inkább van szükség, mivel ma a magyar közéletben egyre szabadabban tobzódik a politikai kalózkodás,

és az idegenből idemásolt idétlen eszmék meg éretlen ötletek profétáitól hemzseg az ország. A részletkérdéseket tárgyaló tanulmányok mellett főleg „A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból” című munkát vetjük alapul, amely először francia nyelven jelent meg és Magyary Zoltán szemléletét mesterien tömör és világos fogalmazásban nyújtja.

Minden nemzet legmagasabbrendű életformája és kerete az állam. Másszóval úgy is lehet mondani, hogy ez a nemzet önkormányzatának szervezete, amely annak minden tagját és kisebb közösségeit egyetlen élő egészbe foglalja. Ez a szervezet lényegénél fogva hatalmi alakulat, mert célja a közérdek hatékony szolgálata, amelyben a nemzet egyetemes akarata és törekvései jutnak érvényre. Súlyos félreértések elkerülése végett az állam fogalmának kettős tartalmát élesen szét kell választani. Az első, a kevésbé ismeretes, nem egyéb, mint a nemzet politikai egysége; a másik, amire mindenki gondol, mikor államról beszél, a tekintélyt képviselő kormányzati szervek összessége. Míg az első teljesen azonos magával a nemzettel, a másik attól részben különböző, mint a nép fölött álló közszolgálati hivatalok egyeteme, vagyis a törvényhozás, közigazgatás és igazságügy testületei. Ez utóbbi a szoros értelemben vett államhatalom, amelynek mibenléte, működése és fejlődése a közigazgatástudomány tárgya. Míg a nemzet inkább természetes, a hatalom mesterséges képződmény, — azért szokták államgépezetnek nevezni — és olyan valami, mint egy kényszerítő acélváz, amely átöleli és átjárja az egész nemzetet és annak határozott formát ad. Jóllehet a hatalomnak a nemzettel szemben elsősorban szolgálati szerepe van, de mivel egyúttal mint a nép megbízottja az államfőiséget is képviseli, minden egyén, osztály és rend alája van rendelve, hogy a közérdeket a széthúzó és önös törekvésekkel szemben érvényesíteni tudja. A kapitalista gazdálkodás korában, amely a társadalompolitikai ellentmondások kora, a szolgálati szerepet (rendőrállam!) a közérdek lényeges kárára annyira előtérbe tolták, hogy a nemzet belső egysége felbomlott és a nyugodt fejlődést

zavaró ütközések állandósultak. A téves politikai dogmák megkötötték a kormányzat kezét, amely ennek következtében éppen akkor volt leggyöngébb, amikor nagyon erősnek kellett volna lennie, hogy a szervezett és egymást taszító társadalmi erőket együttműködésre szorítsa. A gépi termelés bevezetése a gazdaság világába, amit Magyary professzor igen szerencsés szóval ipari forradalomnak nevez, és a vele párhuzamosan érvényesülő szabadelvű jogrend káprázatos gyorsasággal szétmállasztotta az abszolutista-hűbéri meg céhrendszerű, részben még családi alapon nyugvó társadalmi szervezetet és semmi újat nem állított helyébe. A kétségtelenül hatalmas gazdasági fellendülés, amíg egyrészt a nemzetek vagyonát soha nem látott arányban állandóan növelte, másrészt proletársorsba taszította a nép nagyrészét, aminek szükségszerű folytatása az osztályharc, a munkáság forradalmi és államellenes magatartása lett. Ugyanakkor a tőke gyors iramban szervezkedett, egyre hatalmasabb érdekszövetségekbe tömörülve az állam fölé nőtt és a parlamenten keresztül a maga céljai szerint irányította a törvényhozást, a közvéleményt, sőt még a külpolitikát is. Tehát az ipari forradalmat követő társadalmi bomlás megsemmisüléssel fenyegette az államot, amely mint a rend, a törvény és az egyetemes nemzeti érdek legfőbb és egyedül hivatott őre csak szenvedőleges és másodrangú szerepet játszott az osztályérdektől fűtött pártok elvadulásig menő küzdelmeiben. Mindez pedig azért történt, mert a közigazgatás, alkotmány és jogrend fejlődése nem tartott lépést, sőt teljesen elmaradt a gazdasági és társadalmi fejlődés mögött. „A döntő tény tehát, — írja Magyary — amely korszakalkotó, az, hogy ma a nemzetek alkotmányuk keretében nem olyan viszonyok közt élnek, mint amelyekre ezeket az alkotmányokat szabták, és ebből az inkongruenciából súlyos problémák származnak.”

A tőkés termelésből keletkezett fokozott jólét lehetővé tette a népesség soha nem látott arányú szaporodását, ami siettette a nagyvárosok rohamos felduzzadását, és a sajátos városi életforma, főleg a nagyipari közpon-

tokban az állandó politikai nyugtalanság forrása lett. Mikor aztán a gazdasági rendszer belső lényegi fogyatkozásai a válságban többé kétségbe nem vonható módon megnyilatkoztak, az állami beavatkozás el nem maradhatott, ami a közigazgatás nagymérvű átalakulását vonta maga után, de egyúttal az állami szervezet válságát is szinte kézzelfoghatóan megmutatta.

E tények megállapítása nagy horderejű további belátásokra vezet. A közigazgatástudomány a maga talaján maradva kikényszeríti bizonyos elvi kérdések tisztázását és e vonalon szükségképen találkozik a katolikus állambölcselet és erkölcsstan tanításával, sőt ezt jelentékenyen alátámasztja és előmozdítja. Magyary professzor tételeiből kitűnik, mennyire súlyos tévedés volt a „semleges” állam eszméje, mind bölcseleti, mind történelmi szempontból, pedig ezt tekintette a liberális iskola egyik kimagasló vívmányának. Ez az iskola, amely a múlt század alkotmányait kidolgozta, a nemzetet és államot egyedekek és érdekcsoportok merő halmazának tekintette és minden alap nélkül hitt bizonyos társadalmi harmónia praestabilitaban, amely minden különös vezetés és fáradtság nélkül magától áll elő az egymással versenyző és ütköző erők játékból. A történelmi fejlődés azonban könyörtelenül meghazudtolta ezt a jóhiszemű eltévelyedést és teljes mértékben igazolta az organikus állam- és közösség szemléletet. Ez a szemlélet az államot szerves egésznek tekinti, amely egymásra utalt tagokból áll és valamennyien alá vannak rendelve a legfőbb szociális érték, a közjó hordozójának, a politikai tekintélynek. A szabadelvű korszak közéleti gyakorlata e tekintélyt annyira meggyöngítette, hogy végül is a nemzeti összetartás ösztöne kénytelen volt a parancsuralomba menekülni, mert nem talált már más eszközt az állami lét és nemzeti egység megmentésére. Állam és társadalom között mindig fönnáll bizonyos feszültség, ami magában véve nem baj, amíg a hatalom keze szabad, vagy a társadalmi alakulatok, mint pl. a különféle gazdasági szervezetek magukat tudatosan alárendelik a közös nemzeti érdekeknek.

Katolikus tanítás szerint minden államnak, bármilyen legyen az alkotmánya, akár demokratikus, akár monarchikus, szükségképen a tekintélyi elv alapján kell állnia, tehát bizonyos értelemben tekintélyi államnak kell lennie. A legtöbb parlamenti rendszerrel kormányzott államban ez az elv elhalványult és háttérbe szorult a rendszer súlyos fogyatkozásai miatt, mert a különböző és részletérdekek szolgálatában álló pártokból többséget csak kiegyezés és megalkuvás által sikerül alakítani. „A pártok nem átfogó kormányzati programok alapján létesülnek, hanem megoldatlan kérdések kifejezési formái, nevüknek (pars) megfelelően részletmegoldásokat képviselnek és a választóknak csak egy töredékét tudják meghódítani. Csak azoknak a kérdéseknek megoldása biztosítható, amelyekben nézeteltérés nincs. Az egyhangúság azonban sokszor csak negatívumban érhető el, abban, hogy valamely kérdést ne oldjanak meg, elhalasszanak” — állapítja meg igen szellemesen Magyary. Ezért nő egyre inkább Európában a bizalmatlanság e rendszer iránt és esik annyi szó a parlamentarizmus csődjéről. Véleményünk szerint perdöntően igazolja e tényt Lavergne bírálata és reformjavaslata is, aki pedig a köztársaság és parlament föltétlen hívének vallja magát. Mindebből szorosan következik, hogy a reformot kereső népeknek gyökeresen felül kell vizsgálniok eddigi szemléletüket és vissza kell menniök egészen az állami lét értelmét föltáró metafizikai igazságig.

Az ipari forradalomnak még egy másik szempontból is nagy hatása van az államéletre. Az éles gazdasági verseny nyomán az ipari termelésnek kialakult szervezetei a gazdaságosság és termelékenység törvényét egyesítik az egész vonalon. Ezt a jelenséget nevezzük ma racionalizálásnak, amely a tudományos megfigyelés módszere szerint megy végbe. Nem egyéb ez, mint a munkaszervezés tudománya, amely a munkaerő legtokéletesebb fölhasználásának útjait kutatja és állapítja meg. Csak az a vállalat dolgozik sikeresen, amelyben a szervesség elve az üzem minden részében kifejezésre jut. Az irányítás és ellenőrzés művészetének elmélete nagyon ter-

mékeny meglátásokat kölcsönzött a közigazgatási tudománynak is. Ebből szűrődik át lassan az államtudományba a strong executive: az erős végrehajtó hatalom, a scientific management: a tudományos ügykezelés, az efficiency: a hatékonyság és eredményesség fogalma. Amint a nagyipari termelésben a tárgyi szükséglet és lehetőség határozza meg a cselekvést, éppúgy kellene ennek az államvezetésben is érvényesülnie az ötletek, sekélyes pártkivánságok és elavult megszokások helyett. Magyary mesterien világos áttekintésben mutatja be, milyen formában kísérelték meg főleg a háború után alakult új államok közigazgatásukban az okszerű üzemi vezetés tanítását megvalósítani. Elvi, még helyesebben bölcséleti szempontból több nagyfontosságú tételt kell itt kiemelni.

Az üzemszervezés tudománya világosan meghatározza elsősorban a legfőbb irányító szerv feladatkörét. Minden szervnek természeténél fogva sajátos funkciója, szerepe van az egész szervezetben. Az egésznek jóléte és zavartalan működése csak akkor van biztosítva, ha minden szerv pontosan a neki szánt munkát végzi és a maga hatáskörét át nem lépi. Ebből logikusan következik, hogy minél magasabban áll egy hivatal a többi fölött, annál általánosabb, átfogóbb a munkatere is, és mind önmagát, mind az egész üzem életét megbénítja, ha olyan részletmunkát is vállal, amelyet az alsóbbfokú szerv is könnyen elvégezhet. Ilyen eljárás minden szempontból káros a közületre, mert a dolgok természetes rendjét fölforgatja. Tehát a legfőbb kormányhatóság csak akkor tölti be igazán a maga hivatását egy nemzet életében, ha a legfelső irányításon és ellenőrzésen kívül mással nem foglalkozik, mert ez önmagában is teljesen igénybe veszi még nagyon tehetséges egyének munkabírását is, annál inkább az átlagemberét. Ezért írja körül Magyary különös gonddal a miniszterelnök munkakörét, ami nem egyéb, mint műszaki érvényesítése a tekintélyi elvnek. Magától értetődik, ez a cél csak erős decentralizáció által érhető el, ami nem az önkormányzatok megszüntetését jelenti, hanem ellenkezőleg a helyes értelem-

bén vett állami totalitás, vagyis az államfőség elvének következetes alkalmazása.

Mivel eredményes közigazgatás szakszerű képzettség nélkül el sem képzelhető és mivel a szakszerű tudást ma is a végrehajtó szervek tagjai képviselik, sokkal inkább, mint a parlamenti törvényhozó testület, a holnap államában a vezetőszeretet a közigazgatás fogja vinni, míg a parlament hatalma visszaszorul arra a körre, melyet hivatásának természete világosan megjelöl, vagyis képviseli a nemzet politikai közvéleményét, akár rendi, akár számszerű többségi választás alapján, azután megszavazza a kerettörvényeket és ellenőrzi a közigazgatást. Itt önkénytelenül fölmerül az állambölcselet örök kérdése: melyik, a korviszonyokat is tekintetbe véve, a legjobb államforma? A mai közigazgatástudomány a maga pozitív módszerével alapjában véve ugyanazt a problémát boncolgatja, amelynek megoldását Aquinói Tamás a monarchikus és demokratikus elv egyesítésében látja.

A legfontosabb feladat, melyet ma az államszervezésnek meg kell oldania, a társadalom és az állam viszonyának rendezése. Erre mutat rá Magyar a „Deutsche Verwaltung” című folyóiratban legutóbb megjelent tanulmányában. A jelenlegi társadalom uralkodó tagozódási formái a gazdasági érdekharcban kialakult osztályok. Főntebb már vázoltuk, milyen veszélybe sodorta ezeknek egymás elnyomására irányuló küzdelme a nemzeti közösséget. Sem a teljes, sem az enyhébb formájú államszocializmus nem oldhatja meg ezt a kérdést. Az államilag irányított tervgazdaság a gazdaságosság elvébe ütközik, tehát nem marad más hátra, mint az állam legfőbb vezetése mellett működő önkormányzati szervezet, amely a gazdaságot visszaadja a maga rendeltetésének és arra kényszeríti mind a tőke, mind a munka hatalmi szövetségeit, hogy a nemzet egyetemes érdekének szolgálatába álljanak. A munkamegosztás, vagyis az okszerű gazdálkodás törvénye a szűkebb értelemben vett közigazgatásban is megköveteli, hogy a felsőbb hatóság ne intézzon olyan ügyeket, amelyeket az alsóbbfokú is elvégezhet. Ez másszóval kifejezve a subsidiaritás elve, ami annyit

is jelent, hogy az állam minden téren a társadalommal szemben a legfőbb irányítás fönntartásával a kisegítő szerepére szorítkozzon. Köztudomásúan ma a kormányzati tevékenységnek egyik kerékkötője, hogy megfelelő önkormányzati szervek hiánya miatt az állam közérdekből kénytelen olyan gazdaság- és társadalompolitikai feladatokat vállalni, amelyek képességeit és illetékességét meghaladják. Természetszerűleg a gazdasági rendek önkormányzata és a körükbe tartozó állami hivatalok áttelepítése a mai közigazgatás gyökeres átalakítását követeli. Ezt egy nagyarányú elméleti munkának kell megelőznie, amelynek elvégzése a közigazgatástudomány szakembereire hárul. Különösen nehéz lesz egyrészt a minden bürokráciára jellemző tehetetlenségi nyomaték és öncélúsághajlam leküzdése, másrészt pedig a kétféle közigazgatási hatáskörnek pontos kijelölése, nehogy a kormányzat tehermentesítését szolgáló törekvés újabb fölösleges hivatalokkal terhelje meg a közösséget. E kérdést illetően a magyar közvélemény még majdnem teljesen tájékozatlan, pedig a problémák egyre halmozódnak és sürgetik a megoldást. Szinte megretten a némileg tájékozott ember, amikor azt látja, hogy a nagy fejtelenség miatt a kereskedelmi kormány kénytelen a szövőmunkások bérszabályozásával foglalkozni. Ha ez így megy tovább, azt is megérhetjük, hogy a tanyai libapásztorok konvenciójának ügyét is államtitkárok fogják intézni.

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy amint a társadalmi lét bármennyi részletből tevődik is össze, valami egészet alkot, éppen úgy a vele foglalkozó tudományok között is szükségképen kell kapcsolatnak lenni. Az állam metafizikája a tények ismeretéből indul el és a pozitív jellegű államtudomány eredményeit nem nélkülözheti, viszont az utóbbi sem mondhat le a maga kára és az eltévedés veszélye nélkül a filozófiai megismerés révén szerzett és minden időben állandó érvényű igazságokról. Annál is inkább kell e kapcsolatokra ügyelni, mert az általános államtudományt eddig meglehetősen elhanyagolták s így még valósággal gyerekcipőben jár és valószínűleg az újabb forradalmak hatása alatt fog fellendülni.

Egyedül a katolikus iskolának van olyan államtana, amely az emberi lét egész valóságára épül föl, és döntő jelentőségű nyeresége lenne az európai kultúrának, ha a pozitív államtudomány ezt a hatalmas szellemi vagyont a maga területén értékesítené.

Magyary professzor fejtegetéseiben a tudományos stílus hűvös tárgyilagossága mögött éreznünk kell, mennyire átéli a szerző az európai ember és egy káoszba zuhant társadalom minden gyötrelmét. Ez a társadalom ma egyik forradalomból a másikba tántorog, mert elvesztette az egyetlen biztos utat, amelyet a társadalmi lét tényeiben gyökerező örök törvények jelölnek meg. A háború előtti nemzedék könnyelműségének árát a mostani kénytelen megfizetni akkora szenvedéssel, amely már szinte felülmúlni látszik a lélek teherbíróképességét. A legnagyobb tanulság, amelyet mindenkinek, aki másokért hivatalból is felelősséget visel, le kellene vonnia Magyary művéből, az, hogy a „jeder nach seiner Fassung” elve a gyakorlati politikában éppúgy, mint elméletben, tökéletesen megbukott és hogy a nagy politikának, amiről igen sok közéleti férfiúnak halvány fogalma sincs, a dolgok mélyébe látó tudásra és biztos dogmákra kell épülnie. Bármily fölényesen mosolyognak is ma még sokan és nem éppen jelentéktelen képviselői a közelmúltnak, hogy a világnézet mint jelszó befurakodott a közélet szótárába, ezzel a ténnyel komolyan kell számolni, mert a lélek mélyéből feltörő igény parancsára született meg. Minden nagy kultúrának alapja a szellemi élet egysége, amit Európa elvesztett már és azért esett ki kezéből a világhatalom kormánypálcája. „Nyugat hanyatlása” rohamos gyorsasággal közeledni látszik, Európa széttört, mert már régen elvesztette lelkét, akkor, amikor nagyságának alapját elhagyta. A holnapba néző ember nyugtalanságát fokozza, hogy a ma munkába álló nemzedék és az utána következő a másik végletbe esett. Amíg az öregek lelkét szétmarta a kétely és a féktelen kritika teljesen megvakította őket, a fiatalok még a szükséges kritikáról is lemondanak. Csak hinni és rohanva menetelni és hallatlan történelmi csodákat akarnak látni.

Ezért keresnek maguknak prófétákat és vezéreket, és ha akad valaki, akár egy kalandor, akár egy politikai küldetéstudattól megszállott, akár egy vad tehetség, aki szavával és egyéniségével megbabonázza őket, nem törődnek vele, igaz-e, okos-e, amit hirdet, határtalan bizalommal dobják a lábához szívüket. A tudás, a gondolat és felelősség fürgeteges éjszakába sötétedő alkonya ez. Átmeneti idő, vagy egy nagyszerű kultúra temetésének előestéje, ki tudná megmondani?

A magyar közösség szervezése a háborúban

Úgy érezzük, közhelyet ismételünk, amikor a közösség szervezésének fontosságát emlegetjük. Pedig a magyar közösség problémája ma még jórészt megoldatlan. Az egyik aránytalanul nagyobb terheket visel, mint a másik, az egyik nyer, amikor a másik veszít, az egyik boldog mosollyal virrad, mikor a másik kétségbe esik, az egyik lakomázik, mikor a másik koporsót kísér. Ez sokszor szükségszerű, de igen gyakran nem az. Ha a nem szükségszerű ellentétek nagyon felhalmozódnak egy társadalomban, előbb-utóbb biztosan szétvetik azt. A magyarok szeretik hazájukat, de annyira csak hazában és országban gondolkodnak, hogy e mellett alig veszik észre a benne élő népet. Pedig az ezeréves ország a mindenkori nemzetért van és nem fordítva, sőt az ország csak akkor marad meg, ha a benne élő nép erős. Ámde erős csak az a nép lehet, amely eleven, tudatosan akart közösségi kötelékben él. Tehát a közösség mindenkinek előny és hátrányosnak csak azok érzik, akik akkor boldogulnak legjobban, ha gátlás nélkül élhetnek vissza a szabadsággal.

A honvéd családjának ügye bántóan éles fénnel világítja meg a mi társadalmunk közösséget nem ismerő, sőt egyenesen tagadó magatartását. Nem annyira a jóindulat hiányzik ebből a magyar közönségből, bár a lelketlen közöny sem ritka jelenség, hanem a kellő szo-

ciális és politikai műveltség. Általánosan elfogadott tétel nálunk, hogy a közösség minden gondját egyedül az állam viselje. Megfizetjük adóval, amelyet mindenki a soknál is többnek tart. Ebben az egy dologban minden magyar: nagybirtokos, vállalkozó és napszámos teljesen egyetért. De azt már nem veszik észre, hogy az adóteher is éppen azért olyan nyomasztó és mégsem elegendő, mert a társadalom nem él közösségben, vagyis benne a kölcsönös felelősség tudata majdnem teljesen hiányzik. Ez ugyan elsősorban erkölcsi törvény, de egyúttal politikai okosság és gazdasági észszerűség követelménye.

Erkölcsi törvény, mert a szeretet parancsa. Márpedig a leggyatrább kereszténynek is tudnia kell, hogy a szeretet terheinek vállalása kemény föltétele az üdvösségnek. Istennel nem lehet jó viszonyban az, aki a felebarátnak tartozó felelősségek elől szökik.

A politikai okosság parancsa a közösség akarása, mert az ország belső szilárdsága elemi föltétele minden eredményes államvezetésnek. Ámde a belső béke csak ott szilárd, ahol az osztályharc nem tartja állandó feszültségben és nem bomlasztja marakodó pártokra a népet. A szociális feszültség ugyanis bőséges érvényesülési lehetőséget nyújt a törtetőknak, a mindenáron beérkezni akaróknak, sőt a tisztesség álarcát szolgáltatja a közéleti útonállóknak. Hadviselés idején pedig a közösség eleven tudata hatalmasan fölfokozza a katonaság harckészségét. Ez a nemzeti hűség egyik legfőbb biztosítóka és a hazaszeretet erős indítóka, mert a bevonultak tudják, hogy a társadalom gondjaiba vette övéiket. A házához kétszeresen láncolja szívüket az édes otthon emléke és kényszer nélkül vállalják a honvédelem minden kockázatát.

Ugyanezt követeli a gazdasági észszerűség is, amely abban áll, hogy minél kisebb költséggel és minél egyszerűbb eljárással érjük el a kívánt eredményt. Tehát amit egy ember el tud végezni, azt ne csinálja három; amit a községben el lehet intézni, azzal ne szaladjanak a magas kormányhoz, és amit a társadalom meg tud oldani, azt ne hárítsa az államra. Ez a leggyorsabb és legolcsóbb eljárás, de azért nem alkalmazzuk, mert a mai társadalom

csak milliók kavargó tömege, de nem céltudatosan szervezett közösség. Az állami közigazgatás ma azért olyan drága és mégis hiányos, mert reá nem tartozó feladatokat kell vállalnia a politikai érdektől szorongatva, s ezeket szükségképen kapkodva és fogyatékosan oldja meg.

Ott van tehát csak igazi nemzeti közösség, ahol a szociális igazságosság eleven erővel és intézményes formában foglalja egységbe az egész társadalmat. Az eleven erő a keresztény lelkiismeretből, a felvilágosodott és kiművelt nemzeti érzésből meg a kölcsönös felelősség szükségességének tudatából fakad. De ha minden magyarban meg volna is ez a felelősségtudat, a mai helyzeten lényegesen nem változtatna kellő szervezettség nélkül. A bajok és hibák, sőt a bűn maga is ma intézményesen, nem egyszer szervezett formában jelentkeznek és rombolnak, tehát velük szemben az egyének jóakarata, még a millióké is fegyvertelen. Ezért van szükség a hivatásrendiségre mint a társadalom közjogi alapon álló alkotmányára, amely a szociális jogrend erejével szerez érvényt a szociális igazságosság törvényének és ezzel megteremti az emberileg elérhető tökéletes nemzeti közösséget. Ha pedig a kölcsönös közöny még az egyes osztályokon belül is annyira általános, mint ma látjuk, kétszeresen sürgető a hivatásrendi reform végrehajtása, hogy az a kisebbség, amelyben eleven a közösségi érzés, a szervezeten keresztül alakítsa át az egész társadalmat. Adjon neki mélyebb éleslátást, ébresszen benne tiszta szenvedélyeket, sugározzon bele új erkölcsi erőt és ezzel több boldogságot, és ízleltesse meg vele a szívügyonban gazdagabb élet örömét, hogy a magyar kultúra egészen magas emberi kultúra legyen.

Ha a mai magyar élet bajait leltározzuk, nyomban kiderül, hogy azok túlnyomórészt a szociális szervezettség hiányaiból fakadnak. Ezért az állam kénytelen biztosítani a társadalmat is, mert az a mai szétesettségben nem képes intézni a maga életbevágó ügyeit. Nem csoda, ha azután a fából nem lesz vaskarika és az új cipő nem sokkal jobb, mint a lyukastalpú régi. Mi a hivatásrendiség, jóllehet ma elég sokat hallanak és olvashatnak róla,

a legtöbben legföljebb alaposan félreértik, de valójában nem ismerik.

Ma a társadalom csak osztályérdek szerint tagozódik szervezetekbe. Több ezek közül szétszórtsága miatt, mint pl. a kisgazdák, a cselédek és földmunkások, még szervezve sincs. Az ilyen szervezetek azonban szétbontják a társadalmat és önmagukban sem közösségek, mert első-sorban a másik osztállyal szemben főnnálló érdekellentét tömöríti őket egybe, de nem az egész nemzeti érdek szolgálata. Márpedig a munkaadó és munkavállaló között a dolgok természeténél fogva sokkal több az érdekazonosság, mint az ellentét. Másszóval a mai társadalom természetellenes, idültlen beteg állapotban van, mivel itt majdnem mindenki csak valaki ellen szervezkedik. Innen van, hogy az emberek állandóan feszült, ingerült, dühös, támadásra kész, verekedő hangulatban vannak. A szociális rendiség célja visszaadni a társadalomnak a normális, egészséges, a természetes állapotot. Ámde ez csak úgy lehetséges, hogy a mai osztályok az érdekharc választófalat ledöntve a hivatás alapján rendi közösségekben egyesülnek. Ezekben pedig az uralkodó törvény lesz: mindenki egyért és egy mindenkéért; mert az egész rend felelősséget vállal mindenegyes tagjáért, de ugyanakkor megköveteli tőlük, — és hatalma is lesz e követelést végrehajtani — hogy a rendi közösség érdekeit mindnyájan erejükhöz képest szolgálják. Ezzel a proletár magyar teljesjogú tagja lesz a társadalomnak, és a bajba-jutott ember nem vergődik gyámoltalanul, mint a kocsi-útra hullott madárfiók. A rendi önkormányzat a helyi, járási, megyei és országos kamarák útján intézi a testület közigazgatását, a kamarákban pedig az összes érdekeltek egyenlő jogú képviselket nyernek. Ez a sokat emlegetett nemzetszervezés lényege, vagyis a magyar közösség, a nemzeti felelősség hatalmi szervezete, amelyben a magyarságunk szeretete mint állandóan segítő és alkotó cselekvés, egy gyökerestül megújult népet állít a történelembe. Akkor majd szegény Kovács János dorozsmai kubikus gyilkos gondok nélkül vonulhat bármelyik határra fegyvert fogni az ősi jussért, mert tudja;

hogy az otthonmaradottak nyomban gondjukba veszik a kereső nélkül maradt családot. Tudja, hogy a község nemcsak egy földrajzi hely vagy politikai képlet, hanem egy darab magyar közösség is, és ez a legfontosabb.

Ez a megváltó felelősségtudat erősen él ma is száz-
ezrekben, nagyszerű ifjúsági mozgalmaink tagjaiban, csak
ezeknek kell most sietve kezet fogniok egymással úgy,
mint a Magyar Szociális Népmozgalom példája mutatja.
Kisgazdák és napszámosok, vasmunkások, papok, ügy-
védek és tanárok, ezrek és tízezrek találtak már egymásra
és elszánták magukat új honfoglalásra, amely minden
magyarnak új otthont szerez a régi hazában. Ha milliók
akadtak már, akik meghaltak ezért a népért és hazáért,
bizonyára lesznek még néhány ezren férfiak, akik élni
és cselekedni is tudnak, hogy ez a nép végre boldoguljon
is a maga hazájában.

Az álláshalmozás mint erkölcsi kérdés

Valamikor a „régi” világban egyenesen erénynek
és elismerésre méltó érdemnek tekintették, hogy valaki
egyszerre több állást is be tud tölteni, vagy hogy akkor
is dolgozik még, amikor már joga és alkalma lenne pi-
henni. A munka ilyen fanatikusaitól senki sem irigyelte
a többszörös fizetést. Ma megfordult a kocka és ezen a
ponton is gyökeres ártértékelésnek vagyunk kénytelenek
helyet adni. A kenyérhiány és egy új osztályharc: a
korosztályok harca, még több embert tesz egymás köl-
csönös ellenségévé.

Sajnos, a közvélemény a kérdés lényegét még most
sem látja tisztán és a hivatalos körök is csak politikai
szempontból foglalkoznak vele. Akik az ifjúság pártján
állnak, a jövőtlen és nyomorgó fiatalok iránt érzett
szánalomból kívánják és sürgetik minden komoly siker
nélkül a kettős és hármas állások megszüntetését. Az
álláshalmozók kivételével mindenki úgy érzi, hogy nem
méltányos és nem helyes az, hogy amíg sokan kenyér
nélkül lődörögnek, addig mások gondtalan bőségben él-

nek egyszerre több helyről húzott fizetéseikből. Az utóbbiak magatartását kissé önzőnek bélyegezzük, hangoztatjuk, hogy hiányzik bennük az áldozatkészség, a megértés, a figyelmesség, de azt már nem merjük kimondani, hogy — vétenek a természetjog alapján kötelező hazaszeretet ellen is. A méltányosság és nagylelkűség ugyanis csak az erkölcsi tökéletesség kívánalmái, amelyek magukban véve nem kötelezők. Az a kérdés, vajjon a jog és igazságosság is követeli-e, hogy akik több állást foglalnak el, lemondjanak arról, amelynek jövedelme számukra már fölöslegesnek tekinthető, és átengedjék azt kereset nélkül álló embertársuknak.

Első tekintetre nyilvánvaló, hogy az individuális nagy kiegyenlítő igazságosság parancsáról e kérdésben szó sem lehet, mert nem két kölcsönösen független fizikai vagy jogi személy áll egymással szemben, sem pedig a jog és köteleesség alanyai nincsenek pontosan meghatározva. Tehát az egész probléma a szociális igazságosság alkalmazásának egyik gyakorlati esete. Ez ad a nemzeti szolidaritás erkölcsi törvényének igazi tartalmát és mint a közösség szellemi köteléke világosan meghatározott jogokat és köteleességeket foglal magában. Isten akarata szerint ugyanis a földi javaknak, tehát a nemzeti jövedelemnek is elsőleges rendeltetése, hogy minden nemzettag számára lehetővé tegyék a megélhetést. Ez a törvény érvényes akkor is, amikor a javak már mind magántulajdonban vannak. Minthogy a nemzet önálló közgazdasági egységet alkot, a szociális igazságosság azt követeli, hogy ez a zárt közösség gondoskodjék a társadalmilag helyes fölosztásról. Minél kisebb a nemzet összvagyonra és jövedelme, annál sürgetőbb és kényesebb ez a feladat is. Ha egy nép szegény lesz, akkor a társadalom vagyonosabb osztályának erkölcsi köteleessége igényeit annyira leszállítani, hogy a nincstelenek is emberi módon megélhessenek. Ez a hazaszeretetnek mint isteni parancsnak félre nem érthető követelménye, amely természetesen lelkiismeretben is kötelezi azokat, akik fölösleggel rendelkeznek. E köteleesség

közelebbi meghatározása több mozzanat megfontolását teszi szükségessé.

Először tudnunk kell azt, hogy mit tartunk fölöslegnek. Minden embernek joga és kötelessége gondoskodni, hogy a maga és családja megélhetését állandóan biztosítsa. Ami ezen fölül van, az egyszerű megélhetés szempontjából fölöslegnek tekinthető. Ámde nemcsak ahhoz van joga mindenkinek, hogy életét fönntartsa, hanem ahhoz is, hogy állásának megfelelő jólétben éljen. Erről a jólétről csak akkor kell lemondania, ha igen súlyos szükségben levő felebarátján kell segitenie. A pusztá megélhetéshez szükséges jövedelem nagysága a mindenkori piaci árak alapján számszerűleg is elég pontosan megállapítható. Sokkal nehezebb a második esetben meghatározni, hol kezdődik a fölösleg.

Nem lehet célunk, hogy itt részletes statisztikai fölvétel nélkül megközelítő összegekkel dolgozzunk, pusztán az elvi probléma megvilágítása kedvéért ragadjunk ki egy-két általános jellegű adatot a mai életből. Természetesen itt a békebeli viszonyokat tartjuk szem előtt. Egészen egyszerű emberek bevallása alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy havi 130-150 P jövedelemből vidéken már elég tisztességesen el lehet tartani egy 4—5 tagú munkáscsaládot. Hogy azonban minden kifogással számoljunk, vegyünk 200 P-t. Akinak tehát a közterhekből 500—600 P fizetése vagy nyugdíja van, bizonyára nem szűkölködik, hanem társadalmi rangjának megfelelő jómódban élhet a mai magyar viszonyok közt. Nem szabad ugyanis az életszínvonal mértékének a nyugati gazdag népekét venni, mert nálunk mindenkinek tudnia kell, hogy a magyar sors egész nemzetünket hosszú nagybőjtre és kemény aszkézisre kényszerítette, amelynek terhét mindenkinek viselnie kellene, aki nemcsak nyelviileg és politikailag, hanem lelke szerint is ennek a népcsaládnak tagja. Ha mármost elfogadjuk azt, hogy a havi 500—600 P jövedelem ranghoz illő és „tűrhető” jólétet biztosít mindenkinek, nyilvánvaló, hogy az ilyen egyének más állást nem foglalhatnak el akkor, amikor fiataljaink ezrei havi 80 P-höz sem juthatnak.

Ez az igazságosság eltérően a kiegyenlítő igazságosságtól, általában véve nem határozza meg a szociális jog és kötelesség alanyait személy szerint is. Hanem csak a rászoruló és a fölösleggel rendelkezők csoportjait állítja egymással szembe. Ez pedig annyit jelent a mi esetünkben, hogy az állástalanok közül senki sem léphet föl tisztán a természetjog alapján jogi keresettel valamely álláshalmazóval szemben, mert ez nagy zavart és bizonytalanságot idézne elő a társadalom életében, főleg ha a szociális kérdés egész területén alkalmaznák. Azért ennek a jognak érvényesítése az államhatalomnak és a törvényhozásnak kötelessége. A pozitív törvény állapítja meg, milyen eseteket kell álláshalmazásnak tekinteni és írja elő azokat a részletes normákat, amelyeket a konkrét elbírálásban mérvadóknak kell tekinteni, nehogy a meglevő igazságtalanságot újabbal akarjuk orvosolni. Elsősorban ugyanis az állam, mint a közjó hivatalos őre, köteles a szociális igazságosságnak a nemzeti élet egész területén érvényt szerezni. Aztán pedig a gazdálkodó közösség, ha ebből a szempontból kielégítően meg van szervezve. Mivel ez a szervezés nálunk még meg sem kezdődött, a meglevő szervezetek tisztán magánérdekű vagy monopóljellegű alakulatok lévén, minden ilyenmű föladat szükségképpen az államra hárul. Az államnak, ill. közösségnek még akkor is kötelessége hasonló esetekben akcióba lépni, ha a népnek oly elenyésző kis része kerül is nyomorba, amelynek pusztulását az egész egyáltalán nem érzi meg. Még súlyosabb lesz e kötelesség, ha a nemzeti lét folytatójának, az ifjúság tekintélyes részének megmentéséről van szó.

Lesznek bizonyára, akik ezt az okfejtést nem találják annyira világosnak és meggyőzőnek, hogy abból az egyesekre is vonatkozó súlyos természetjogi kötelezettséget lehessen megállapítani. Az első nehézség az, hogy egy álláshalmazás még nem veszélyezteti súlyosan a közérdeket, márpedig a szociális igazságosság lényegénél fogva a közjó biztosítását szolgáló erkölcsi törvény. A szociális igazságosság nem egy esetben pozitív törvény

nélkül is tisztán a természetjog erejénél fogva súlyosan kötelezi nemcsak a felsőbbiséget, hanem az alattvalókat is.

Másik komoly ellenvetés lehet, hogy amíg a törvény nem intézkedik, nem biztos az, hogy éppen egy kenyérnélküli jut ahhoz az álláshoz, amelyről valaki lemond. Sőt nagyon valószínű, hogy a mai förtelmes protekciós módszer ezt egyenesen kizárja. Márpedig akkor nincs értelme a nagylelkűségnek, ha teljesen eredménytelen marad. Ez érvelésből azonban csak az következik, hogy a másik álláshalmazó is igazságtalanul jár el, és a törvény nem szűnik meg akkor sem törvény lenni, ha annak várható eredményét más lelkiismeretlennül meghiusítja. Ha valakit e válaszok nem elégitenek ki, azt mindenesetre meg kell engednie, hogy a törvényhozás mulasztást követ el, amíg a kérdést megfelelő módon nem rendezi, s ha egyszer a rendezés megtörtént, mindenki lelkiismeretben is köteles lesz a törvénynek engedelmeskedni, mert az nem egyszerű büntetőtörvény lesz, hanem a természetjog parancsának az adott viszonyokra alkalmazott pontosabb körülírása.

Említést alig érdemel az a kifogás, hogy ha a főlősleg határát megközelítően megvonjuk, akkor a nem álláshalmazók nagyobb jövedelmeit is e határig kell csökkenteni. Nem helytálló ez a megjegyzés, mert egyrészt a jövedelem fokozódása társadalmilag szükséges, másrészt pedig csak az következik belőle logikusan, hogy akinek pl. 2000 P havi fizetése van, még kevésbé jogosult egy másik állást is elfoglalni. Szükségesnek tartjuk itt külön megjegyezni, hogy tételünk elsősorban közszolgálatban levő egyénekre vonatkozik, mert ők a közterhekből, tehát a szó szoros értelmében vett közös nemzeti tőkéből élnek, amelynek igazságos fölosztása kimondottan társadalometikai követelmény. Ha ennek az eljárásnak az lesz esetleg a következménye, hogy sokan inkább a szabadfoglalkozási ágakban próbálnak elhelyezkedni, mivel ott több reményük lesz a gyorsabb meggazdagodásra és nagyobb jövedelemre, a magyar társadalom ezzel csak nyerne minden tekintetben. Magától értetődik, hogy ezt ki kell terjeszteni a magánvállala-

tokra is, ha a szükség úgy kívánja, figyelembe véve azoknak sajátos természetét és közgazdasági szerepét.

Bizonyos, hogy e gondolatok a naív merészség és túlzás színében játszanak, ha azokat a mai, erkölcsi szempontból megdöbbenően rosszul informált közvélemény szemüvegén keresztül nézzük. Azonban nem szabad megfélemedezni arról sem, hogy a szociális igazságosság tanának részletes bölcséleti és hittudományi földolgozása most van folyamatban, tehát nem csoda, hogy e tekintetben a katolikus lelkiismeret is egyelőre alaposan tájékozatlan. Ez „új” igazságok belátásának és elfogadásának másik akadályja az, hogy a hívek legnagyobb része még teljesen foglya a liberális társadalom-szemléletnek, és az annyit hangoztatott, de ritkán megmagyarázott szeretetparancsnak legelemibb követelményeivel sincs tisztában.

A legnagyobb baj az, hogy az iskola és a sajtó, amíg egyrészt tudatosan fejleszti a nemzeti érzést, a hazaszeretet etikáját teljesen elhanyagolja. Így aztán ez a nagyszerű indulat még ott is, ahol betegesen érzékeny szenvedélyre fokozódik, rendesen megelégszik azzal, hogy lendületes jelszavakban és színes, ünnepi hangulatokban beszéljen magáról. Jóformán csak arra jó, hogy időről-időre egy érzéshullámmal árássa el a lelkek felszínét. A liberális nacionalizmus pusztán azt követelte, hogy kívülről jövő támadás esetén mindenki kész legyen a hazáért életét is föláldozni. Ez volt hosszú időn át a hazafiság kódexének majdnem egyetlen konkrét cikkelye. Lassanként aztán szépen elfelejtettük, hogy a nemzeti szolidaritás törvénye a hétköznapiaknak is szóló kemény és fönséges isteni parancs, amely nagyon sok „aprólékos” kötelmet tartalmaz. Elfelejtettük, hogy a haza első-sorban az élő, dolgozó és szenvedő nemzet és nem valami elvont, gyönyörű eszmény, amelyet csak úgy általánosságban szeretni inkább szinpadi deklamálás, mint komoly vonzalom. Nem akarjuk még most sem belátni, hogy nem lehet az egésztest igazán szeretni, ha a tagokkal szemben hidegek, vagy kíméletlenül önzők maradunk. Pedig régi igazság, hogy sokkal nehezebb

hosszú éveken át élni a hazáért, mint egyszer tüzes lendülettel meghalni érte. Ne beszéljenek tehát hazaszeretetről azok, akik 600 P havi nyugdíjukhoz még egy 150 pengős kis állást is kerítenek maguknak, hogy legyen miből megédesíteni életük alkonyát, nem törődve azzal, hogy tízezreknek nincsen honuk e hazában.

Az állam értéke

Udvösségi szempontból egyáltalán nem fontos, van-e villanyvilágítás egy községben vagy nincs. Közvetlenül az sem érinti a lelki érdeket, van-e jó bekötőútjuk a faluknak, bár az ilyen merőben világi, műszaki ügyeknek is majdnem mindig van érintkezésük az erkölcsi törvénnyel és a lelkiismerettel. Ha ugyanis például egy vidék nyomorát csak bekötőút építésével lehet megszüntetni, a megye és állam vezetőire ebből súlyos felelősség hárullik. Azonban mélyebb, sőt egészen lényeges kapcsolat áll fenn a vallás és államrendszer között, de ennek jelentőségét a keresztény társadalom nagyrésze még mindig nem látja s azért sodródik ma annyi hívő lélek keserves válságba, míg a névleges keresztények ellenállás nélkül merülnek el benne. Korszakváltásban élünk s ilyenkor nagyon sok tétel újból probléma és sok alapvető igazság kérdés lesz az új jelszavaktól meg új dogmáktól felbolygatott lelkekben. Főleg akkor van ez így, mikor egy új hittel megigézett tömegek fölkelése végleges megváltást ígér a válságtól halálra gyötört millióknak. Ilyenkor minden keresztény embert olyan szigorlatra kényszerít az élet, amely könnyen végzetes lehet mindazokra, akiknek szellemi fegyverzete hiányos.

Az államról határozott és világos tanítása van az Egyháznak s ezt hitbeli tévedés nélkül nem vonhatja kétségbe, aki Krisztus közösségéhez akar tartozni. Mivel pedig ma a politikum áll az érdeklődés tengelyében és az állami lét legfőbb kérdéseit újra felülvizsgálja az európai társadalom, keresztény embernek ezekre keresztény választ kell adnia, akkor is, ha e válasz miatt igen

súlyos következményekkel járó ellentétbe kerül másokkal. A római polgár szemében a birodalmi polgárjog volt az élet legfőbb java, nélküle és kívül az egyéni életet haszontalan kacatnak, sőt egyenesen kárhozatnak tekintette. Következően, hite szerint a birodalom volt a lét teljessége, a legfőbb jó, vagyis maga az istenség. Ebből érthető, hogy a császárt, aki a birodalmat képviselte és személyesítette, isteni méltósággal ruházták föl és mint ilyent tisztelték. Mi szánakozva mosolygunk ezen a tévedésen, pedig még jöhet idő, amikor az emberiség minden haladás ellenére ismét valami hasonló vallásban fog álmegnyugvást keresni. A római logikusan gondolkozott, csak az alaptétel volt téves, amiből kiindult. Ma is valami hasonló jelenségnek vagyunk tanúi. Az isteni valóságtól elszakadt ember keres egy valóságot, amely hatalmasabb, gazdagabb, maradandóbb, mint ő maga. A vallási érzést nem bírja kiölni magából és a végtelen vágya korbácsolja. Érzí, hogy elvesztett valamit, de már nem tudja, mit; legmélyebb sóvárgása céltalanul feszül benne valami emberfölötti felé, azért menekül az államba, amivel az elvesztett Istent helyettesíti. Ezért tört be az állam céljának kérdése a vallásos élet világába és új gonddal terheli azokat, akik a lelkek irányítására hivatottak.

Napjainkban a közvélemény ugyan egyetemesen elítéli a gazdasági liberalizmust és számos országban le-döntötték a szabadellvú politikai rendet is, de a liberalizmus mint világnézet, ez a vallástalan vallás oly mélyen beleette magát a lelkekbe, hogy a legtöbbben ma sem tudnak szabadulni tőle. Hiába mondja Carl Schmitt, hogy a semleges államnak bealkonyodott, mert a totális állam hívei között nagyon sokan a liberális világnézet hívei. Ez a szellemi áramlat ugyan a gondolat szabadságát és a föltétlen vallási türelmet írta zászlájára, a valóságban azonban nagyon is türelmetlen volt mindenkivel szemben, aki nem tartozott a szabadgondolkodók szektájához. Legfőképen ellensége volt a kereszténységnek, mert lényege annak tagadása volt. Tagadta Isten létét, az emberi lélek szellemiségét, tagadta a megváltást, Krisztus istenségét, az örök életet és oktalannak tartotta az evan-

gélium erkölcsstanát. Kiszakította az embert az isteni világrendből és elhitette vele, hogy teljesen elég önmagának, mert az ember a mindenség fejlődésének csúcspontja. Legtöbben, akik ma a liberalizmusra átkot szórnak, annyira telítve vannak a szabadelvű életlátással, hogy az új rendet is erre építik fel, csak egyén helyett mindig társadalmat, közösséget, népet és államot mondanak. Nem hisznek az észben, de annál inkább bíznak az ösztönök csálhatatlan igazságában. Az ösztön parancsa a természet igazolásra nem szoruló bölcsesége, tehát az egyetlen igazság. Ebből tudják, hogy az egyén önmagának nem elég s csak mint tömegember, mint az államgépezet alkatrésze élhet teljes életet. Amit mi keresztények teremtet világnak tartunk, a kollektív ember hite szerint az egyetlen, teremtetlen valóság, vagyis ha úgy tetszik, maga az istenség, amely kollektív társadalomban éri el fejlődése tetőpontját. Az alkotmányban a nemzet uralkodó világnézete merevedik jogrenddé, mert az erkölcs és a jog szükségképen függvénye a dogmának. A szabadelvű állam megállt a félúton, de a kollektív, szocialista állam levonja a szabadgondolat végső következményeit és törvénybe iktatja a materialista erkölcsöt. Amit tegnap szélteben hirdettek egyetemi katedrákról, ma kötelező vallása minden pékinasnak.

Bővebb bizonyításra nem szorul, mekkora súllyal nehezedik és milyen hatással van az állam világnézete és erkölcsisége az egyes polgárookra. Amennyire igaz, hogy a nemzet hozza létre a maga államát, éppen annyira bizonyos az is, hogy az állam viszont hihetetlen könnyűséggel tudja a maga vallása szerint saját képére formálni a nemzet lelkét. Ezért nem lehet soha közömbös a kereszténység szemében az állam alkotmánya.

E helyen nem bonthatjuk ki, milyen változásokon ment át a keresztény államszemlélet Szent Páltól napjainkig. Századról-századra egyre teljesebb lett, árnyalódott és mélyült, amint a teológiai megismerés szüntelenül gazdagodott s amint a politikai élet állandóan bonyolultabb lett. Ma kisebb baj az, hogy az állam értékéről vallott téves nézetek vadul burjánzanak; sokkal nagyobb szeren-

csétlensége Európának, hogy a keresztény társadalom a maga államtanát alig vagy egyáltalán nem ismeri és az ellenség tételeit szajkózza minden kritika nélkül. Renge-
teg hívó és jóhiszemű tudatlan ember meg van győződve,
hogy teljesen rendben van a nemzet szénája, ha az állam
biztosítja a közrendet és békét. Azt hiszik, ez merőben
világi ügy, amivel az Egyháznak csakúgy nem kell törő-
dnie, akár egy ipari nagyüzem szervezésével. Sem maguk-
tól, sem az Egyháztól nem kérdezik ezek a derék emberek,
vajjon akármilyen rend és béke összhangban van-e az
egyének, a család és az egész nép üdvösségi érdekével.
A rend és béke ugyanis nem önmagában álló jó, mert csak
eszköz valami célnak, rossznak vagy jónak megvalósítá-
sára. A szabadkőműves világszövetségben is volt rend
meg fegyelem, akárcsak az orosz kommunista pártban és
a szövetség tagjai ezzel bizonyára meg is voltak elégedve,
mivel roppant erőt adott nekik Egyházzal és társadalom-
mal szemben. De azt nem lehet mondani, hogy ez a rend
hasznos és értékes lett volna, mert a cél maga: a szabad-
gondolat, az anyagelvű világnézet terjesztése rossz volt.
A kommunisták nyíltan bevallották, hogy pártjuk szer-
vezésében és államuk felépítésében a jezsuita rend alkot-
mányát vették mintának, pedig a kommunista vallás nem
nagyon hasonlít a jezsuiták hitéhez.

Még világosabb lesz a tétel, ha tüzetesebben vizsgál-
juk az állami rend mibenlétét. Ez ugyan elsősorban jog-
rend, vagyis merőben a külső cselekedetet nézi és nem
törődik az ember belső érzésével, mert a belsőről nem
ítél a bíró. Ámde a jogrend természeténél fogva az erköl-
csi törvényben gyökerezik és az uralkodó erkölcsi fel-
fogást vagy a hatalmon lévő párt erkölcsiségét mondja
ki kötelező törvény formájában. Ezért szükségképen más
a szovjet jogrendje, mint a keresztény államé. Magában
foglalja ugyanis pl. a házasságjogot, a családjogot, a mun-
kajogot, meghatározza a polgárok viszonyát az államhoz
és az állam kötelességeit a nemzettel, az Egyházzal és
egyénekkel szemben. Márpedig mindez közvetlen közel-
ről érinti az erkölcsi törvényt s annak őrét, az Egyházat.
Ha az állam erkölcsi normája ellenkezik a keresztény fel-

fogással, keresztény ember nem lehet vele szemben közömbös, még kevésbé fogadhatja el meggyőződésének tagadása és súlyos lelki károsodás nélkül. Lenin tanítása szerint erkölcsileg jó mindaz, ami a proletárság forradalmát előmozdítja, és rossz, ami azt hátráltatja. Ilyen alapon kifogástalan lehet akármilyen hitványság, ha előbbre viszi a forradalom ügyét. Bizonyos értelemben hasonló kell mondani a szabadelvű alkotmányról is, amely minden vallással szemben teljesen semleges ugyan, de e semlegessége valójában látszólagos, mert az állam célját függetleníti az isteni világrendtől és a népföltség elve alapján az embert teszi meg a mindenség középpontjának. Így aztán a tárgyi érdek helyett a mindenkori közvélemény és pártérdek szabja meg az alkotmány tartalmát, ami természetesen igen ritkán egyezik a nemzet valódi érdekeivel.

Van azonban még ennél is mélyebb kapcsolat a politika és a kereszténység között. Az anarchistákat és szélsőséges liberálisokat kivéve, mindenki egyetért abban, hogy az állam célja a közjó biztosítása. Általánosságban a közjó ama javak összessége, amelyek szükségeseink ahhoz, hogy mindenegyik ember a maga földi boldogságát tökéletesen elérje. E javakat azonban egyesek, sőt nagyobb csoportok sem tudják a maguk erejéből létrehozni, mert ahhoz az egész nemzet összes anyagi és szellemi erőinek együttműködése szükséges. Ebben rejlik a közösség értelme, mivel sokan együtt lényegesen többet tudnak elérni, mint bármennyire tehetséges egyének külön-külön. A munkafelosztás, szervezettség és egységes irányítás a dolog természeténél fogva hatalmasan fokozza az egyén képességeit. Három ember egyenként nem tud egy megrekedt szekeret kiemelni a kátyúból, de hárman egyszerre nekifeküdve, játszva lódítják azt szarazra. Amilyen könnyen belátják ez igazságát az emberek, éppen olyan nehezen értenek egyet akkor, amikor a közjó tartalmának megállapításáról van szó. A mai emberek nagyrésze hazátlan és gyökértelen, mert elszakadt a létforrástól. Először az Egyháztól szakadtak el, aztán Krisztustól, végül pedig az Istentől. Ennek következtében ma-

gukat is félreismerik. Az embert tartják a mindenség középpontjának s e miatt vesztik el önmagukat is, mert az élet teljességét és értelmét magukban megtalálni mégsem tudják. Valótlan világban élnek, mert tudatosan elszigetelték magukat a teljes valóságtól: Istentől. Sokkal inkább hazátlan nép ez, mint a politikai száműzött, akit egy egész nemzet vetett ki magából. Fa, amelynek minden gyökere elszakadt a talajtól, pedig csak abból lehet élnie. Szíve, jelleme, gondolkodása és akarása mint gazdátlan jószág kóborol, mert elvesztette a célt és már azt sem tudja, hol keresse azt. Egy fajtája ez a tébolynak és ma egészen általános. Élnek, mert élnek, de nem tudják, miért. Farnak maguknak új istenségeket, de ezek mind beteg hóbortok és vad eszmék, mint a szocialista állam, népfőlség, technika, a csordultig telt vályú gyönyöre és a hatalmi örület mámore. Mivel nem látják az élet embernek való célját, az államét sem tudják meghatározni. Márpedig az állam feladata nem lehet pusztán az egyenlő szabadság biztosítása, mint a liberális világ hirdette, mert a szabadság jóra és rosszra egyaránt használható, sőt nagyon sokan csak rosszul tudnak vele élni. Nem lehet az államcél maga az állam sem, mert az állam rendeltetése és egyetlen értelme a nemzeti jólét szolgálata. Ebből önként következik, hogy az állam célja nem független az egyéni jóléttől, amelyre minden polgárnak törekednie kell. Ennek pedig legfőbb eleme az erkölcsi jólét, a lelki egészség, ami egyenesen függvénye a vallásnak. Esztelen lenne az a szülő, aki azt mondaná, hogy neki nem feladata gyermekét az örök életbe vezetni s azért csak tökéletes embert akar formálni belőle, aki a földi életben jól boldogul. Így aztán nem is törődik a gyermek erkölcsi és vallási nevelésével. Európa azért vergődik ma halálos rosszul, mert a mult nemzedékek államvezetői, szülőinek, tanárainak és neveletlen nevelőinek nagy többsége ilyen örületen gondolkozott a nép neveléséről. A közjónak tehát legfőbb alkotóeleme a polgárok erkölcsi jóléte, s ha ez hiányzik, a többi javak, bármilyen bőségben vannak is, mind nem elegendők arra, hogy a nemzet fennmaradását és egészségét fejlődését biztosítsák.

Természetesen az államnak más feladatai is vannak, mint pl. a közbiztonság, a közegészség, a honvédelem és a gazdasági jólét, de a legfontosabb csak az erkölcsi jólét előmozdítása lehet. Ne mondja senki, hogy a lelki javak csak az örök élet szempontjából fontosak s az államnak ezekkel nem kell törődnie, mert a célja merőben evilági, időbeli és földi. E megjegyzésnek csak akkor volna értelme, ha az embernek üdvösségét nem itt a földön kellene munkálnia, hogy érdemes legyen az örök életre. Azonfelül a nemzet lelki jóléte olyan szoros és belső kapcsolatban van az állam többi érdekeivel, s főleg annak hiánya annyira végzetes lehet az államra nézve, hogy felvilágosult és okos államférfi sohasem lehet vele szemben közömbös. Rendkívül szükségesek a jó utak, a kitűnő csendőrség, a fejlett mezőgazdaság, az egészségügyi szolgálat, de mindez alig ér valamit, ha a polgárok maguk selejtes emberek, ha a házasságuk romlott, a család intézménye meglazul, a nemi élet elfajul és szabadon virágzik az uzsora. Mit ér, ha minden ötödik embernek van gépkocsija, de minden ötödik kocsiban egy uzsorás, magzat-elhajtó vagy betörő ül! A népek pedig mindig azért zül- lenek le, mert az állam a lelki jólét gondozását elhanyagolja. Ha bizonyos államok nem adtak volna egyetemi tanszéket azoknak, akik nyíltan támadták a kereszténységet, a természetjogot és az erkölcsi világrendet, ha a hitvalló keresztényeket nem zárták volna ki a közéletből, ha a sajtót nem engedték volna teljesen a szabadgondolkodók kezébe csúszni, ha nem tűrték volna, hogy a tanítók tízezrei már az elemi iskolában megrontsák a fiatalság lelkét, bizonyára nem szakadt volna ránk a válságok sorozata, s amennyiben jöttek volna ilyenek, azokat meg is oldottuk volna. A harsogva magasztalt haladás vége az lett, hogy a hatalom az erkölcsi rend ellen lázadók kezébe került olyan országokban is, ahol valamikor szentek vére öntözte az isteni kultúra vetését.

Más kérdés az, mi módon kell az államnak az erkölcsi és vallási kultúra fenntartásáról és fejlesztéséről gondoskodnia és az Egyházzal teljes összhangban együttműködni. Most főleg az a fontos, hogy az elvet magát

tegyük elevenen tudatossá a hívekben, mert legtöbben ezt egyáltalán nem tekintik lelkiismereti ügynek. Keresztény ember csak keresztény államot akarhat, s aki ezt nem fogadja el, nem tartozik a krisztusi közösséghez. E tekintetben pedig jelenleg roppant veszélyes kísértés környékezi a lelkeket. A totális államtan bizonyos apostolai ugyanis szóról-szóra ugyanazt tanítják az állam és vallás viszonyáról, mint a liberalizmus: az Egyház maradjon a templomban és sekrestyében, mert a vallás mindenkinek magánügye. Iskolához, törvényhez, közélethez semmi köze, s azért az állam ügyeibe bele nem szólhat. E tévedést szinte ellenállás nélkül fogadják el jó, de hitben járatlan keresztények, mert az új próféták ádáz harcot hirdetnek a baloldali destrukció ellen és a szociális igazságosság meg a munkaállam ígézetes jelszavait harsojják szüntelenül a világba. Mivel pedig az Egyház szociális tanítását úgy-ahogy mindenki ismeri és a tájékozatlan ember csak a szavak hasonló hangzására ügyel, nem veszi észre a szédelgést, amelyet a közönséges kalandorok vagy megszállottak űznek jól csengő szavakkal. Nem veszik észre, milyen veszedelmes és végzetes minden szociális újítás, amely semmibe veszi az emberi életet, a személyes szabadságot, az igazságot, az adott szó szentségét és az emberi méltóságot. Emberileg alig mérhető fel annak a nyomornak mélysége, amelyben ma Európa vergődik. E társadalom nagyrésze meg van győződve, hogy a kereszténység pusztulása a szociális jólét első feltétele. Azt a kultúrát akarják kiirtani, amely Európát naggyá és világvezetővé tette. Pedig sorsa a kereszténységhez van kötve s ha elszakad tőle, menthetetlenül olyan barbárságba zuhan vissza, amelyből nehezebb kiemelkedni, mint bármilyen pogányságból.

Ember az államban

Ma ugyan minden nagy gondot a második vonalra szorít a legnagyobb: a háború és a béke gondja, mindamellett nem szabad figyelmen kívül hagynunk azokat a

változásokat, amelyek a mai forrongástól elindítva az élet egyes területein végbemennek és a holnapi létformák kezdeteit jelentik. A közvélemény még mindig felszíni kérdésekkel és megoldásokkal bajlódik és a gyökerproblémák komolysága iránt az átlagembernek nincs semmi érzéke. Egyre jobban foglalkoztatja a közönséget az egyén és állam viszonyának újjárendezése és kétségtelenül ebben is valami jobbat keresnek, sőt a végleges és tökéletes megoldást kutatják, de a szóvivőkben minden képesség hiányzik arra, hogy a helyeset és igazit megtalálják. Jelszavak és ötletek, ábrándok és tudálékos dajkamesék burjánzanak a fejekben a gondolat helyett, mert az önálló gondolkodás kötelessége ismeretlen a legtöbbek előtt. Egészen kész, házhoz szállított szellemi árucikket akarnak csak, amely az uralkodó hangulat ízlésének megfelel.

Azt sem veszik észre, milyen helytelenül teszik fel már a kérdést is, mert hiszen kortársaink legtöbbje, a nagyok éppúgy, mint a kicsinyek, még megközelítően helyes fogalmat sem szereztek maguknak se az emberről, se az államról. Pedig ma már valóban elérkezett a súlyos és kényszerítő idő, hogy a legfőbb emberi ügyekben a gondolat a lét gyökereibe hatoljon. A mai állam válsága ugyanis csak azért annyira fenyegető, mert az egész államrend merőben téves emberlátásra épült. A behemót képződménynek egészen rossz a fundamentuma. Besüppedt az aljzat, megrepedtek a falak és lecsúszott a tetőzet. A törvények, a házasság, a család, a munka és vagyon jogrendje, a nevelés és oktatás egy valótlan, mesebeli emberfigurára vannak szabva. A szabadelvű állam alkotmánya angyaloknak készült, a kollektív államé meg valami állatcsordának, pedig az ember se nem angyal, se nem állat. Újból elénk mered tehát a szorító kérdés, amely a politikum lényegének újragondolását sürgeti: bajtól korbácsolt emberek mit ítélnék az emberről?

A hittudósok és filozófusok mellett, akikre a mai szellemtelen korszellem nem is tud kíváncsi lenni, a természettudománynak egyre több kiválósága fordul az egész emberi probléma felé, mert egyrészt belátják, hogy a természettudomány nem tudja megfejteti az emberi lét titkát,

másrészt az is nyilvánvaló, hogy új kultúrát, teljesebbet és mélyebbet az ember kultúrája nélkül létrehozni nem lehet. Mikor fajtánk legértékesebb képviselőit egész alkultúránk felbomlásának látványa gyötri, cirkuszi bohózatnál nem egyéb az a hangos közéleti üzérkedés divatos szólamokkal, megváltást ígérő közhelyekkel, amelyek egyedül az utca emberének megbűvölésére készültek. Apáinkat az akkori szóbűvészek azzal ejtették meg, hogy a szabad egyén a mindenség koronája és az állam csak a szükséges rossz; a mostani nemzedéket viszont azzal kábítják, hogy az egyén önmagában semmi és csak annyiban ér valamit, amennyiben az államérdeket tekinti élete egyetlen céljának és egész lényével feloldódik benne. Míg az apák minden isteni és emberi tekintélyt tagadtak, a fiak és unokák szentül meg vannak győződve, hogy parancsoló tekintély és vak meghódolás nélkül nem élhetnek. Azt hiszik, megtalálták az igazságot, ha az egyik hazugságot az ellentétesen hangzó és minél egyszerűbben kimondott hazugsággal cserélik fel. Ennek a mindent megromító és fejetetejére állító megtévedésnek végső oka, hogy az emberi személyiség mivoltáról és méltóságáról legtöbb kortársunknak már alig van halvány fogalma s ezért nem tudunk sem közösséget alkotni, sem embernek való államot építeni.

Az elénk meredő gyakorlati feladat azért is hallhatlanul nehéz, mert a mai emberek nagyrésze nem is kíván többé személyiség és egyéniség lenni, de ugyanakkor meg van győződve, hogy a kollektív államban a legjobb államot építi fel magának. Márpedig jó államszervezetet csak azok tudnak létrehozni, akik teljesen tudatában vannak az emberiség igazi nagyságának és értékének.

Európa igazi kultúrája, amelynek vezető szerepét köszönheti a többi világrészekkel szemben, a személyiség kultúrája volt. Amint az európai társadalom lemond erről a mély kultúráról, elveszti uralkodó szerepét is a többiek fölött és a jövőben nem lesz több, mint Ázsiának egy nagy félszigete. Ha ezenfelül önmagát marcangolva gazdasági és népi erejét forradalmakban és háborúkban szüntelenül fogyasztja, még technikai fölénye is megszűnik. Erkölcsi

tekintélyünket a „színes” népek előtt már a mult háborúban elvesztettük. Ezek akkor a vesénkbe láttak és felfedezték, hogy emberségben sem vagyunk különbek, mint ők. Akinek módja volt a háború utáni években indusokkal, japánokkal, kínáival vagy akár négerrel és arabbal bizalmasan tárgyalni erről a dologról, lépten-nyomon tapasztalhatta bennük a megítélés és magatartás gyökeres változását az európai emberrel szemben. Nyugodtan megnéztek és aztán lenéztek, sőt egyenesen megvetettek bennünket, mint a bukott nagyságot szokás.

A személyiség az a valami, ami a legtöbb és legfőbb az emberben, vagyis ami az embert emberré teszi. A látható mindenségben egyedül az ember személyiség s azért fejezi ki a nyelv is ezt a sajátos tényt azzal, hogy minden mást tárgynak, dolognak, valaminek mond, míg az emberről mint valakiről beszél. Maga a nyelv felhívja figyelmünket erre a roppant jelentőségű éles különbségre az ember és világ között. Az ember az életnek és létnek mérhetetlenül magasabb fokán áll, mint a többi akár élő, akár élettelen értéke a földnek. E ténynek mélyebb magyarázata az ember szellemi voltában gyökerezik, aminek a tudata ma már annyira elhalványodott az európai közvéleményben. Nyugodtan és túlzás nélkül mondhatjuk azért, hogy ma a legkevésbé ismert valóság az ember maga. Annyira ismeretlen, hogy már rejtélynek és titoknak sem érzik a legtöbben. Azért is bánnak vele helytelenül és megrontóan, mert már az sem érdekli őket, mi is tulajdonképpen az ember. Az öntudat és éntudat mint szellemi voltunk megnyilvánulásai merő jelentéktelenség ott, ahol milliók menekülnek az értelem kínzó világossága elől az ösztönélet homályába állati megnyugvásért. Egy összeomló és beteg kultúra jele ez, amikor a művelt ember megkívánja a barlanglakó ősök meg a biztos ösztönű állat belső gondtalanságát, és öntudatának birodalmát azoknak a keveseknek, akik érzése szerint boldogabb holnap felé vezetik, fenntartás nélkül bérbeadja. Az értelem az a képességünk, amely az érzékelhetőnél szilárdabb és gazdagabb valóságba vezet el, egészen a minden élet és minden lét végső forrásáig és kapcsolatot teremti

köztünk és a legfőbb személyiség, a Teremtő között. Aki-
nek azonban nem kell több, mint arasznyi idő anyagi gon-
doktól mentes kényelemben, annak az értelem kereső
nyugalansága egyenesen nyomasztó teher. Az ilyen em-
berben teljesen felbomlik a személyiség.

Az értelemmel szükségképen együtt jár a belső kény-
szertől mentes akarás és elhatározás szabadsága s ezzel
együtt a felelősség is. Ez a másik lényeges vonása a sze-
mélyiségnek, hogy amit jónak vagy rossznak lát, azt sza-
badon szeresse vagy gyűlölje. Így jön létre bennünk az
erkölcsi érték vagy értéktelenség. A személyiség vagy
felelősség annyira valóságok, hogy azoknak tudatát sem-
miféle mesterkedéssel sem lehet egészen kiölni az embe-
rekből. Szellemi voltunk alapján vagyunk hasonlóak az
Istenséghez s azért az ember sajátos értékét nem a hasz-
nosság határozza meg, hanem a személyiségben gyöke-
redő erkölcsi méltóság. Az állatot csak bántani lehet,
de az embert egy sértő szóval jobban lehet megbántani,
mint akár fegyverrel vagy anyagi károsodással. E méltó-
ságnak tudata jut kifejezésre a jogos emberi önérzetben,
amit még a bűnözőkben is megtalálunk, habár ezek a be-
csületre valójában nem tarthatnak igényt. Ezért az embert
nem szabad eszköznek tekinteni és merőben hasznossági
szempontból értékelni. Aki ezt teszi, önmagát jobban le-
aljasítja, mint amennyire a másikat megalázza.

Jellemző e tekintetben az igazságszolgáltatás gyakor-
lata is. Az egyetemeken a pozitivista jogbölcselet divat-
jának hódolva szélteben-hosszában tanították és tanítják
ma is, hogy akaratunknak nincs az a szabadsága, amelyet
a kereszténység hirdet, de ugyanakkor, főleg a bűnügyi
bíráskodásban kénytelenek foglalkozni a beszámíthatóság
kérdésével. Elméletben rengeteg jogász és bíró tagadja
vagy kétségbe vonja akaratunk szabadságát, gyakorlat-
ban azonban az élmény világossága kényszeríti őket meg-
hajolni a tények ereje előtt. A személyiség nagyságának
tisztelőtét parancsolja a valóság hatalma azokra is, akik
szellemtelen álokoskodással igyekeznek félremagyarázni
az öntudat világos bizonyosságát. Egész erkölcsi kultúránk,
amennyiben van még, erre a tényre van építve, mert ha

nincs egyéni felelősség, bárgyú komédia minden igazságszolgáltatás s ahol viszont ez megszűnik, szükségképen vége a jogrendnek, és helyébe vagy a teljes anarchia vagy pedig a korlátlan önkényuralom lép. Könnyű azt is elképzelni, milyen szörnyűséggé torzul ilyen társadalomban a házasság, a család, a nevelés, a munkaviszony, az államélet. A szovjet csak következetesen törvénybe iktatja, amit a művelt Nyugat főiskoláin bomlott agyú áltudósok már régóta hirdettek. E tekintetben a bolsevizmus kevésbé volt képmutató, mint a polgári világ és gondolkozó emberek előtt csak nyilvánvalóbbá tette, mennyire bolsevizálódott már az egész közvélemény. A személyiség tagadása és lerombolása tette szabaddá az utat a szocialista forradalmak előtt.

Azonban a személyiség sajátos értékének sejtése még mindig teljes eleveenséggel él a nép köztudatában. Ez abból tűnik ki legvilágosabban, hogy amikor egy emberről, akár nagyról, akár kicsinyről véleményt, értékelő ítéletet mondanak a többiek, erkölcsi értékét is rendesen kiméltetlenül bírálják meg. Lehet valaki irigyelt pénzmágus, megcsodált államférfi vagy világhíres művész, még azok is megvetik, akik bármilyen érdekből hódolnak és tapsolnak neki, ha erkölcsi szempontból silánynak találhatik. A legfőbb tényező tehát, amely egy ember igazi értékét meghatározza, a jellem jósága vagy hitványsága. Ez pedig nem egyéb, mint elismerése annak, hogy az ember lényegénél fogva személyiség, aki értelmével világosan látja a jó és rossz közötti különbséget és cselekvéseinek feltétlen ura. Szorosan következik ebből az is, hogy tetteinek legfőbb gyakorlati normája csak a lelkiismeret lehet, mert benne lesznek tudatossá az erkölcsi világrend törvényei. S azért az állami törvénynek is csak akkor köteles magát alávetni az egyén, ha az emberi törvény nincs ellentétben a feltétlen érvényű isteni törvénnyel.

Mindez már azt is mutatja, hogy a személyiség révén szükségképen viszonyban vagyunk egy fölöttünk álló valósággal. Amint az ember nem lehet eszköze egy hozzá hasonlóknak, mert az önrendelkezés joga és kötelessége, éppúgy nem is lehet elegendő önmagának. Életünk értel-

mét, boldogságát, vagy másszóval a célját nem hordozzuk magunkban. Szellemi mivoltunknál fogva bizonyos értelemben a végtelenre vagyunk teremtve. Időben élve sorunk a halhatatlanság és végleges otthonunk csak a jónak teljessége, az Istenség lehet. Szívünknek csak az lehet elég, ami végtelenül több, mint ami vagyunk. Ámde a természettől és a Teremtőtől csak a pusztá létet kapjuk ajándékba és személyiségünket kívülről jövő segítséggel magunknak kell kialakítanunk. A léleknek Isten felé kell nőnie minden erejével, hogy életünk hiábavaló ne legyen. Igazában tehát csak az vétkezik önmaga ellen, aki a természetnek e legfőbb parancsát nem követi. Ezért az egész életet úgy kell megszerveznünk, hogy minden a személyiség teljes kibontakozását szolgálja. Ebből önként következik, hogy az állami lét nem legfelsőbb formája az emberi életnek, hanem a legfőbb értéknek maga is alá van rendelve. Az állam csak az időben él, az ember ideje az öröklét; az állam feladata a földi jólét megvalósítása, az emberé a halhatatlan jólét elérése. Mindebből nyilvánvaló, hogy a személyiség ebben az egész világban a legfőbb érték s azért ehhez a vezérlő igazsághoz kell igazodnia minden politikának, amely használni és nem ártani akar az embereknek. Vagyis a politika első törvényei a keresztény kátében foglaltak, s amely állam ezt nem ismeri, szükségképen csak rossz politikát csinálhat.

Ebből fakad az a nehézség, amelyet ma sokan ellentmondásnak éreznek, hogy a keresztény tanítás szerint egyrészt az egyén alá van rendelve az államnak, másrészt mint személyiség ugyanakkor messze fölötte áll annak. Az ellentmondás azonban merőben látszólagos. Teljesen igaz, hogy személyiségünket és létünket nem az államtól nyerjük, tehát nem az állam engedélye folytán bírjuk azokat a javakat sem, amelyek az élet teljes kifejtésére szükségesek. A természet jogán illeti meg az embert a tulajdon, a személyes szabadság és ezeket jogtiprás nélkül semmi hatalom el nem veheti tőle. Mivel az állam hivatása az elégséges földi jólét feltételeit nyújtani, egyrészt köteles a természetadta jogokat tiszteletben tartani, másrészt azoknak hatékony védelmét biztosítani.

Ez azonban csak akkor érhető el, ha a polgárok alárendelik magukat a tekintélynek és magukévá teszik az állam szándékait. Mivel a közjó általánosabb, tehát nagyobb jó, mint az egyéni, az egyesek szükségszerűen alattvalói a közjót szolgáló hatalomnak. A teljes engedelmesség és együttműködés azonban csak akkor lehetséges, ha a közjó teljes mértékben összhangban van a személyiség érdekeivel. Másszóval ez annyit jelent, hogy az államm cél tartalmát a személyiség érdekei határozzák meg, mert nem az ember van az államért, hanem az állam van az emberért. Úgy is lehet mondani tehát: mint egyén alá van vetve a közösségnek, de mint személyiség célja a közösségnek. Egyáltalán nem kisebbítjük azzal az állam jelentőségét és felségjogait nem nyirbáljuk meg, mivel a személyiség szolgálata legfőbb érdeke az államnak is. Végeredményben józan emberek előtt nem kell hosszasan bizonyítani, — mennyi még ma a józan ember, merő ténykérdés — hogy az állam jóléte elsősorban vezetőinek és polgárainak erkölcsi értékétől függ, vagyis másszóval attól, vajjon személyiséggé fejlődött emberek-e. Az évek száma szerint felnőttek ugyanis nem mindig azok erkölcsi önállóság tekintetében is. Tehát a hatalom feladata úgy megszervezni az államéletet, hogy abban minden személyiség tökéletes kifejlődését mozdítsa elő. Így azután, ha az egyén aláveti magát az államérdeknek, csak a maga egyéni célját szolgálja sokkal könnyebben, mint ha az életharcban egészen magára vagy a családra volna utalva. Minden félreértés elkerülése végett még tüzetesebben is meg tudjuk határozni az egyén és politikai közösség kölcsönös viszonyát.

Ha az ember lényegesen több, mint merő állampolgár, mert természeténél fogva két hazája van: az egyik a földi, a másik az isteni, a kettőnek érdeke elvben nem lehet ellentétben egymással. Más a helyzet a gyakorlatban. Bár az állam közvetlenül az egész nemzetért van és feladata csak a közjólét szolgálata, közvetve az egyesek és csoportok érdekeire is tekintettel kell lennie, mert a nemzet a családok, osztályok és rendek összessége, és ezeknek életfelfogása ma minden, csak nem azonos. Ezt jelenti

az a többször hangoztatott kijelentés, hogy Európa tulajdonképpen ma már csak földrajzi egység és semmi több, mert a lelki egysége teljesen összetört. Még a keresztények sem értenek egyet, a többiek meg annál kevésbbé. Márpedig, ahol a legfőbb életügyekben ellenkezik a nézetek, ott az ellenkezés szükségképpen politikai téren is érezteti hatását. Egy jó keresztény és egy „hívó” kommunista, mégha egy családból származik is, politikában távolabb vannak egymástól, mint egy jó katolikus Oszakában és egy buzgó templomjáró székel a Hargitáról. Mikor a nemzetek lélekben ennyire széthasadoznak, a kormányzás, az eredményes államvezetés majdnem teljesen lehetetlenné válik. A legjobbak valósággal magukat marcangolva keresik az egység felé az utat, de ma még félelmetesen messze vagyunk attól, hogy legalább azok egyet mondjanak, akik a felelősség és a feladat teljes súlyát érzik. A jövő titka, lesz-e még valaha egységes az európai államok világnézete, mert az sem lehetetlen, hogy egy időre valami korszerű valláspótlék hitelre talál a közvéleményben, ahol a kereszténységet úgy-ahogy teljesen sikerül megfojtani. Annyi azonban feltétlenül bizonyos, hogy az ilyenfajta megoldás politikai szempontból is végzetes tévedés lesz, mert a legjobb esetben is csak a hanyatlást fogja megszervezni és siettetni az általános felbomlást.

A másik nehézség, amelyet kifejtett tételünk ellen szoktak felhozni, az, hogy a személyiségnek ilyen politikai értékelése tulajdonképpen tagadása a közösségnek vagy legalább is jelentőségének elhalványítása. Akik így aggódnak a közösségért és a keresztény államtól féltik annak épségét, ebben a tárgyban teljesen járatlanok. Ötven évvel ezelőtt az egyéni szabadságot féltették tőlünk, azok, akik éppúgy nem ismerték sem az embert, sem az állam természetét, mint mostani ellenlábasaink. Az igazságot kereső ember ma már bizonyos értelemben igen kényelmes helyzetben van a többséggel szemben. A kor-szellemet ismerve és tudva, hogy mennyire telítve van ez hazugsággal, eleve nyugodtan mondhatjuk, hogy szükségképpen csak tévedés lehet, amit a többség hisz és kiabál.

Igy vagyunk a jelen esetben is. A közösség a társas életnek a legtökéletesebb formája, amelynek alkotó és eltető eleme a cselekvésben megvalósított igazság és szeretet. Ámde a személyiség teljessége éppen e két erény tökéletes gyakorlásában nyilvánkozik meg, mert e nélkül minden ember csak csökevényes, alig ember. A teológia nyelven beszélve olyan értéktelenség, mint a semmi, amit Szent Pál oly klasszikus erővel fejt ki a korinthusiakhoz írt első levelében. Ne a személyiség főségét hirdető keresztény gondolattól féltsük tehát az államközösséget, hanem azoktól, akik az álmessianizmus beteg hevületében a társadalom megváltását attól a történelmi folyamattól várják, amely minden embert a csordaállat szintjére süllyeszt. Ennek tekintetéből kialszik a személyiség öntudatának isteni fénye, hiányzik az egyéni felelősség főséges komolysága és a megváltás megélésének emberfeletti, erős öröme.

A mi feladatunk pedig ma az, hogy a teljes szellemi sötétbe zuhant vándortársakat ráébresszük az ember ropant nagyságának tudatára. Ez ma a szeretetnek legsürgősebb parancsa és a legfőbb politikai cselekvés.

Egy mozgalom elindulásához

Megszűnt a magyar lelkek végzetessé válható ájultsága és egy év óta hatalmasan meggyorsult a nemzet életirama. Amint az ország határai nőnek és katonai ereje fokozódik, mindeniben gyökeret ver és izmosodik a remény, hogy a magasabb szintű és többet érő élet útjában álló akadályokat is le fogjuk törni. Két ilyen félelmetes akadály mered elénk s egyik a másiknak függvénye. Az első valami idült erkölcsi rosszullét, amely abban nyilvánul meg, hogy a közvélemény hol a pattanásig feszült ingerültség, hol pedig a dermedt fásultság hangulatának rabja lett, mert a nép sem a teendőket nem látta világosan, sem az erőt nem érezte magában a feltorlódt bajok leküzdésére. Másszóval hiányzott az a belső kötelék, amely az összes akaratokat egységbe fogta volna, hiány-

zott a helyes látás és egyöntetű állásfoglalás a leg súlyosabb létkérdésekben. Ebben az időben indult el alulról, a népi lélek talajából egy mozgalom, névtelen fiatalok vezetésével társadalmunk több rétegében egyszerre, hogy a nemzeti élet egészséges kibontakozásának legnagyobb kerékkötőjét, a magyar szociális kérdés megoldását dűlőre vigye. Alapelvük az a félreismert igazság volt, hogy egyoldalú vállalkozások nem vezethetnek sikerre, mivel pl. a munkáskérdés nem egyedül a munkásokra tartozik, hanem az egész társadalomra és ennek egyetemes hozzájárulása nélkül nem is rendezhető. Az EMSzO és KALOT meg a hasonló szellemű értelmiségi fiatalok a hitbeli közösség egyesítő erejére támaszkodtak működésükben, de már kezdettől fogva abban a tudatban, hogy ezen túlmenve felveszik a kapcsolatot mindazokkal, akik az egyetemes magyar életcélok szolgálatában velük máris egyetértenek vagy egyet fognak érteni. Így alakult ki, mint logikus folytatás és követelmény a hivatásszervezeti mozgalom, amely az előbbiektől teljesen függetlenül társadalompolitikai mozgalom egyének, osztályok és vallási közösségek fölött álló eszmekörrel és munkatervvel.

E mozgalom feladata lesz teljesen tagjainak belső erőforrásaira építve kidolgozni az élet valóságos igényeinek megfelelő közvéleményt és legyőzni a második nagy akadályt: társadalmunk szervezatlenségét. Kiindulópontja az a nyilvánvaló és talán éppen azért teljesen ismeretlen igazság, hogy a társadalmi kérdés elsősorban a társadalom ügye és nem az államé. Nem önmagáért van a mozgalom és azon a napon meg fog szűnni, amikor feladatát, a szociális rendiség felépítését magyar földön elvégezte. E programm részletes kibontását tartalmazza a Magyar Cél című munka. Legrövidebben úgy lehetne összefoglalni az egészet, hogy ez a valódi nemzeti önérdék szolgálatának kátéja. Vezérelve, amely minden tételéből szikrázva világít, Széchenyi halhatatlan dogmája: új életet és korszakot csak új emberek tudnak építeni, akik minden rontó hazugságot és előítéletet kiirtanak gondolataikból éppúgy, mint jellemükből. Cselekvést parancsoló és miliókat reménylázba tüzelő hangsúlyt ad e tételnek az a

lenyűgöző tény, hogy ez ma már nem pusztá nyomtatott betű és zengő szó, de másfélszázezer fiatalnak hitvallása, amelyben minden akarásukat, szenvedésüket és szenvedélyüket, seregléseik diadalmas mámorát és hétköznapijaik minden észrevétlen áldozatát kimondják. Kimondják, hogy addig nem akarnak megöregedni és elmúlni, amíg a pusztító nemzeti bűnök hatalmát meg nem törik, főleg a vezető osztályban. Ezért meghatározza a Magyar Cél, milyen tisztviselőket kíván a kis falvakba éppúgy, mint a legfőbb közigazgatási fórumokra a nép érdeke. Ennek nevében indul könnyörtelen harcba a mozgalom minden közéleti basáskodás és élődsiség ellen.

Mivel e program az életben gyökerező elmélet, középpontjában az igazi életforrás, a család jogainak védelme áll. A család jogrendje, amelyet a polgári világ és a szocializmus elsikkasztott, teljesen új társadalmi és gazdasági rendszert követel. Majdnem minden családnak a munkából kell megélnie, azért a gazdaságban a munka főségét kell biztosítani. Erre szolgál a szociális rendiség, amely a gazdálkodó nemzet önkormányzata. Az okszerű közzgazdálkodás ma lehetetlen, mivel a megfelelő intéző szervek még hiányzanak, s ezek lesznek a rendek. Ám a rendiség sem hozza az igazi megoldást, ha a közérdekű gazdaságpolitika mellett nem szünteti meg egyúttal az osztályharcot is. Amikor azonban vállalkozót, tisztviselőt, szakmunkást és napszámost a teljes emberi egyenjogúság alapján egyetlen alkotó és szolgáló közösségbe tömörít, megteremti a nemzet legmélyebb erkölcsi egységét és eléri az emberi művelődés legmagasabb fokát.

Ez a program azonban csak nagy elvek pompás gyűjteménye lenne, ha nem terjeszkednék ki közéletünk megoldást sürgető minden fontosabb kérdésére és mindegyiküknek az orvoslást tömören, de teljes szakszerűséggel fogalmazva nyújtja. Amint az általános irányelvek egyszerűen az élet következményei, ezekből levezetett gyakorlati javaslatait a gazdasági fejlődés is feltűnően igazolja. Régóta vajdó ügye közzgazdaságunknak a cukorkérdés. Elszántan hirdették a kartell és csatlósai, hogy az árakat csökkenteni nem lehet, éppen azért, mert cukor-

termelő állam vagyunk. Az ősszel a program javaslatára szerint lényegesen mérsékeltek az árakat és a fogyasztás annyira emelkedett, hogy kiviteli feleslegünk már nem is lesz, holott most esetleg megfelelő áron lehetne értékesíteni Svájcban. Első olvasásra ugyancsak radikálisan hangzik a birtokpolitikai javaslat is, de a kormánzatnak is előbb-utóbb ez irányban kell tájékozódnia. Ezzel kapcsolatban felmerül szükségképpen a népesedés problémája is, amit a mozgalom a magyarság létkérdésének tekint és erre vonatkozó munkatervét külön tanulmányban fogja előterjesztetni, mert eddig működvelő vállalkozásokon kívül semmi egyéb nem történt.

Ujságszerűen hat a munkában a Szent Korona tanának továbbépítése, pedig ez sem egyéb, mint a helyes államfilozófia lefordítása a magyar politikai szemlélet nyelvére. Ha az állam maga nem gazdálkodik, mert nem ez a feladata, egy más hatalmi szervezetről, önkormányzatról kell gondoskodni, amely a nemzeti közérdek igényeit érvényesíti a dolog természete szerint merőben részérdek szerint igazodó erőkkel szemben. Ez a szociális rendiség, ami nem egyéb, mint a mozgalom határozott bizalmatlansági szavazata az ország mai gazdasági rendszerének vezérkara ellen. A vezérkar ugyanis napnál világosabban bebizonyította, hogy nem ért a mesterséghez és amily görcsösen ragaszkodik hanyatló hatalmához, éppoly kevéssé tud azzal élni, hiszen a rendszer szervi fogyatkozásai még a legjobb szándékú reformtörekvéseket is megbénítják.

A program minden olvasójában szükségképpen felmerül a kétely, vajjon egy merőben társadalmi mozgalom elég lesz-e ahhoz, hogy a bennfoglalt emberfölötti arányú fordulatot létrehívja? Kétkedőnek csak azt felelhetjük, hogy igazán mélyreható változások mindig népmozgalmak útján mennek végbe. A szociális rendiség, vagyis a dolgozó nemzet társadalmi önkormányzata pedig természeténél fogva követeli ezt, mert az egész nép cselekvő közreműködése nélkül egyáltalán meg sem valósítható. Azonfelül a közvélemény ma annyira kivételes parancsoló mindenütt, hogy annak erejével szemben minden ellen-

állás eredménytelen. Fontos csak az, hogy a hivatásszerkezeti mozgalom számos kimult magyar elődjének módszerét ne kövesse, hanem az egyedül megváltó cselekvés útjára lépjen, legfőképpen azzal, hogy a bérmozgalmak útján a munkásság életlehetőségeit bővíti.

A harmadik álláspont

A magyar társadalom túlnyomó többsége ma kereszténynek és nemzetinek vallja magát. Egyetemesen elfogadott és kötelező hitvallása ez a kormányoknak, a közvéleménynek és sajtónak az összeomlás óta. Az untalan hangoztatott lelki egység azonban csak látszólagos, mert a szavakban ugyan egyezünk, de a fogalmi tartalomban annál nagyobb köztünk az eltérés. A nézetek villongása pedig távolról sem merőben elméleti, sőt egyáltalán nem is lehet az, mert a mindennapi életben az egyéni és közösségi magatartást elsősorban az határozza meg, miképpen értelmezzük a kereszténység és magyarság fogalmát. E tekintetben akkor a zűrzavar, hogy az önállóan tájékozódni nem tudó közönség zömét teljesen megtéveszti a jelszavak azonossága és mesésen jó lelkiismeretet csinál azoknak, akik a gondolatot csak eszüknek tekintik vágyaik igazolására, amelyeket a jól értesült lelkiismeret ítélőszéke előtt nem tudnának igazolni.

A sok kisebb-nagyobb, egyelőre kevésbé jelentékeny csoport mellett két nagy tábor áll egymással szemben: az egyik konzervatívnak mondja magát, a másik forradalmi kísérletektől sem irtózik, hogy a hatalom birtokába jutva üdvöztse a magyarságot. Mindkettő kétségtelenül súlyos szerepet játszik a közéletben és olyan feszültségben tartja, amely végzetes megrendülések forrása lehet. Megegyeznek abban, hogy egyik sem eredeti, mert csak ősrégi politikai jelenségek korszerűen festett változatai és a kereszténységet mindegyik tökéletesen félreérti vagy jobban mondva egyáltalán nem ismeri. Az egyik szerzett előjogait védelmezi, a másik ezeket akarja

magának megszerezni. Saját osztályának és pártjának érdekét mindkettő kételkedés nélkül azonosnak tekinti a nemzetével, jóllehet a valóságban az egészen más- valami. A terméketlen és áldatlan küzdelem azonban, amelyet erkölcsileg igazolni nem lehet, roppant feszültséget idéz elő és megszüntetni egyik fél sem tudja a kellő erkölcsi erők hiánya miatt, legkevésbé akkor, ha valamelyik győztesként kerül ki a harcból. A magyar helyzet csak egyik sajátos tünete az európai kultúra egyetemes válságának, amennyiben az európai társadalom a maga eredeti kultúrájának lényegét megtagadta és hűtlen lett a küldetéshez, amely neki a történelemben osztályrészül jutott. Mint Spengler jól kifejezte, egész létünk, minden törekvésünk és alkotásunk értelmét veszítette s a „főnséges céltalanság” iszonyú sivatagába kerültünk, ahol a hasztalan vergődéstől örületbe bomlik a lélek.

A háború csak egyik külső megnyilatkozása a belső felbomlásnak s borzalmasan, de egyúttal jótékonyan napfényre hozza azt a szellemi nyomort, amelybe egymással versenyezve rohantunk. A társadalmi és nemzeti-közi összeütközések okai meg nem oldott erkölcsi problémák, de ezeknek megoldásához a legtöbb emberben még az egészséges erkölcsi-érzék is hiányzik, még inkább a magasabb keresztény műveltség. Ezért nem tudják sokan, hova tegyék azt a harmadik nagy csoportot, amely mint szerves, építő mozgalom a magyar közösség jegyében, alulról indulva, embert formáló csendes munkával, párt-politikát mellőzve toborozza tagjait. Nem konzervatív és nem forradalmár, olyanfajta emberekből áll, amilyeneket eddig egységbe gyűjtve mint társadalmi alakulást és erőt nem látott a közönség. A konzervatívok forradalmárnak sejtik őket, a forradalmárok meg a fönnálló rend őrcsapatait látják bennük. Pedig álláspontjuk az egyedül elfogadható, az egyedül kívánatos, vagyis radikálisan magyar és radikálisan keresztény egyszerre. E kettő ugyanis mind történelmi, mind tárgyi szempontból teljesen egy és azonos. Ezt a harmadik álláspontot csak az értheti meg, aki a kereszténység eredeti tartalmát ismeri és a magyar lét önálló értékét mint személyes életvagyon

hordja magában. A nem keresztény és nem magyar szükségképen értelmetlenül áll e különös jelenség előtt és pusztá romantikának tekinti, amely tájékozatlan fiatalok álmaiból született.

Vaskosan téved, aki a kereszténységet olyan értelemben tekinti konzervatívnak, amint azt a szót ma általában használni szokták. Lényegesen több ugyanis, mint örökérvényű igazságok rendszere, mert az emberi életet újjáteremtő hatalom, amely a tudományt magát is közvetlenül az élet szolgálatába állítja. A hittudósok határozottan beszélnek még a dogmák fejlődéséről is, amennyiben idők folyamán az egyes dogmák megértése és kibontása egyre teljesebb lesz, természetesen lényegi tartalmuk változása nélkül. Az Egyház csakugyan konzervatív, mivel állandóan és változatlanul hirdeti az egyetlen igazságot, amelyet az isteni Tanító reá bízott. Emberfölötti eredetének és a benne most is elevenen működő isteni elemnek ez a tántoríthatatlan hűség egyik nyilvánvaló bizonyítéka. Ugyanakkor és éppen ezért a kereszténység természeténél fogva maga a nyugalanság, a háttartalan életvágy, a szüntelen reform, a megállást nem ismerő szellemi egészség nyugalansága. Bár az Egyház alkotmánya szintén változatlan és tiszta monarchikus elv alapján áll, de ez sem jelenti még azt, mintha a szó közhasználatú értelmében volna konzervatív. Kivételes isteni intézkedés hozta létre ezt a sajátos alkotmányt, amely a hatalom teljességét egyetlen emberre ruházza és a demokratikus elvet kizárja. A totális állam hívei tehát egészen tévesen hivatkoznak az Egyházra, mert benne természetfölötti jogrend uralkodik és a tanítóhivatal csálhatatlanságát nem emberi tehetség és erkölcsi kiválóság biztosítja, hanem a megígért különös isteni örökös. Abból is kiviláglik, mennyire kivételes politikai jelenség ez, hogy az Egyházban kialakult nagy szerzetesi közösségek alkotmányaiban a demokratikus elv teljes mértékben érvényesül, még a sokat emlegetett jezsuita rendben is. Ezek a szempontok azonban mind másodrangúak abban a kérdésben, amellyel foglalkozunk.

A konzervatív álláspont azért helytelen, mert vi-

szonylagos értékeket föltétlennek tekint s ezzel akadály lesz minden haladásnak. Bizonyos tagozódása a társadalomnak szükségszerű lehetett a barokk korban, de ma már teljesen helytelen lenne a lényegesen megváltozott körülmények miatt. Ha valamikor helyes volt a vezető osztály kiválasztása a születés alapján, ma egyenesen káros lenne az egész nemzetre. A külterjes gazdálkodás idején jó volt a mezőgazdasági óriásüzem, de ma már mind közgazdasági, mind társadalompolitikai szempontból célszerűtlen, tehát erkölcsileg sem igazolható a nálunk fönnálló birtokmegosztás. A közvélemény e tekintetben hivatalosan is egységes ugyan, de csak az elvet illetőleg, mert a gyakorlatban még jórészt a régen elavult kategóriák érvényesülnek. A meglevő birtokrendszerhez az érdekeltek természetesen mindig a nemzeti érdekre hivatkozva makacsul ragaszkodnak és a vezetők kiválasztásában sem a tehetség, hanem főleg a családi összeköttetés játszik döntő szerepet.

A kereszténység a tökéletesebb emberi lét nyugtalanjainak vallása, amint ez legjobb képviselőinek magatartásában állandóan megnyilvánul. A szó szoros értelmében az embernek isteni kultúrája, mert részesedés az isteni természetben a kegyelem révén. Az élet feladata kialakítani magunkban Krisztus emberi jellemének tökéletességét, akiben megjelent közöttünk Isten jósága és emberszeretete. A személyiség kultúrája ez, amely munkába veszi és újjáteremti egész szellemi valónkat. A mindenség isteni látását közli velünk a hitben és erőt ad, hogy az igazságot cselekedjük szeretetben. Szent Pál hangja szinte forradalmi csengésű lesz, amikor erről az új világteremtésről beszél és ír. Multat temet és az élet diadalát harsonázza egy haldokló társadalom fülébe. Nova creatura, az új teremtmény, az istenfajta ember lép Krisztus nyomában a történelembe és erjedésbe hozza az emberiség rothadó masszáját. Vágyai, reményei és lehetőségei a végtelenbe tágulnak; csak egy törvényt, egy fegyelmet ismer, azt, amelyet a szeretet parancsol neki. Ezért semmi véges értékben nem tud megnyugodni, folyton elégedetlen önmagával és könyörtelen bírása a maga bűneinek és fogyatkozásainak. Minden dolgot valós

értéke szerint mér és a föld javait csak eszköznek tekinti a legfőbb cél szolgálatában, hogy minél teljesebb legyen az egyén belső értéke.

Az igazi keresztény az Úr szavai szerint éhezi és szomjúhozza a több igazságot és a minél bőségesebb életet Istenben s azért akarja az igazságosság és béke rendjét a társadalomban is. A keresztény élet törvénye tehát minden időben ugyanaz, de lényegénél fogva szüntelen haladást parancsol és gyökeres reformot ott, ahol az igazságosság elemi követelményei nem érvényesülnek. A magyar társadalom, mivel hivatalosan kereszténynek vallja magát, elvben ugyan elismeri, hogy minden magyarnak Istentől nyert joga van az egyszerű emberi léthez és legalább annyira biztos megélhetéshez, amilyent az igavonó állatnak is nyújtunk. Az elvben elfogadott isteni jogrendet ez a társadalom gyakorlatban még mindig nem hajlandó elismerni. Tehát minden kereszténynek kötelessége az isteni jogrend uralmáért következetesen küzdeni. A felvilágosult keresztény azt is tudja, hogy a forradalom ehhez túlságosan kevés, sőt egyenesen hátráltatja a megoldást, még akkor is, ha átmenetileg több igazságot tesz is az emberek között, mivel lerontja a lelkekben az erkölcsi rend tiszteletét s ezzel aláássa a társadalmi béke egyetlen szilárd fundamentumát. Azért a forradalom rendesen újabb forradalmat idéz föl, mert törvényesíti az erőszakot és nem tud véglegesen úrrá lenni a nekivadult szenvedélyeken.

A szélsőséges konzervatív álláspont hívei állandóan arra hivatkoznak, hogy az emberi természet mindig ugyanaz marad s azért a történelemben minden változás csak névleges. Lényeges javulás csak akkor jönne, ha sikerülne az emberi természetet magát gyökeresen megváltoztatni. Mivel pedig erre semmi reményünk nincs, károsnak, sőt vétkesnek tartanak minden olyan mozgalmat, amely egy gyökeresen jobb világ hiú ábrándjával zaklatja föl a tudatlan népet. Ha az ilyen mozgalom vezetőire nem tudják rásütni a politikai törtetés vádbélyegét, egyszerűen beteglelkű megszállottnak minősítik őket, akiket mint közveszélyes egyéneket erőlyesen el kell

némítani. Az ilyen konzervatív magatartás azonban szöges ellentétben áll a kereszténységgel, mert tagadja annak lényegét, a megváltás és újjászületés dogmáját. Maga a történelem igazolja, hogy a kereszténység valóban egészen új erőkkkel, az igazságosság és jóság hatalmával fegyverzett embert állított a világba és lényegesen megváltoztatta a föld színét. A dolog természeténél fogva nem tudta elérni azt, hogy végleges és tökéletes rendet teremtsen, mert nem irthatta ki a lélek fizikai szabadságát. A krisztusi kultúra pedig a személyiség kultúrája, amelyben az emberi tökéletesség telje a szeretet. A középkor megnyitója, Szent Ágoston és egész iskolája, Nursiai Benedek és hatalmas rendje, VII. Gergely és Szent Bernát, Domonkos és Szent Ferenc az emberi kultúra olyan magaslatait jelentik, amelyeket az ókor legjobbjai még gondolatban sem tudtak megközelíteni. Emberfölötti nagyságok vonzókörébe került az egész társadalom és a kereszténységgel szemben elfogultak is kénytelenek elismerni, hogy a 13. század jogrendje, közerkölcsisége, családi élete, szellemi műveltsége lényegesen különb volt, mint a római birodalomé Augustus, Traján vagy Hadrián idejében. Márpedig a kereszténység belső életereje ma is éppen oly teljes, mint bármikor volt s akik ezt magukban megélik, joggal hisznek abban, hogy a nagy aposztázia csődje után, amelyben most vergődik Európa lelke, ismét egy magas kultúra korszaka köszönthet ránk. Ennek előkészítője az a fiatalság, amely a keresztény világ minden részében, főleg Európában és Amerikában és nem utolsó sorban Magyarországon is a kegyelem hívását fölismerve szívósan szervezkedik. Ezek elsősorban magukkal szemben támasztanak magas igényeket, maguk akarnak radikálisan keresztények lenni és a pogány-korszellem ellen úgy küzdenek, hogy a teljes kereszténység nagyszerűségét állítják szembe ennek reménytelen sivatágával. Nem sokat vitatkoznak, cáfolnak és bírálnak, hanem egyszerűen megmutatják az újjászületés útját, mert biztosan tudják, mi az élet értéke, mi a család jelentősége, hogyan kell békét teremteni a gazdaságban tőke és munka között, és miként kell az államhatalmat visszaadni felsőbbrendű hivatásának.

Nálunk ez a társaság radikálisan magyar, mert világosan látja a magyarság küldetését és nemzeti létünk sajátos önálló nagyságát. Tudjuk, hogy a magyar életnek elsősorban teológiai értelme van. Védőpajzs és bástyafok vagyunk Nyugat határán, az ostromokat viselő őrtállás népe, hogy mögöttünk békében alkossanak az előbb érkezett szerencsések. A keresztény kultúra őrsége vagyunk, de tudjuk, hogy ezért hálát nem várhatunk a többiektől. A megváltó akarat parancsának engedelmeskedünk és legnagyobb alkotásunk, a keményen viselt szenvedés, és egyetlen politikai célunk a megmaradás. Nemzeti örökségünk és sorsunk a fegyveres istenszolgálat meg a határvidék népének hosszútűró vértanúsága. Különös és jellemző a mai időkre, hogy ezt a roppant tényt és történelmi törvényt mennyire nem látják még azok sem, akik ma a magyar lét értelmét kutatják.

Vérvesztésre és ellenállásra, nem hódításra és építő alkotásra hívott nép vagyunk, azért mélyebb, következetesebb és hősből az életünk, mint sok nagy nemzeté. Ezért is maradtunk hívebbek Európa eredeti nagyságához és a krisztusi kultúra örökségéhez, mint mások. Nálunk a kereszténység, ha nem is annyira kiművelt, mint egyes nyugati országok kisebb csoportjaiban, politikai tényező is, tehát egész nemzeti létünk lényege, alkotóeleme, történelmi életforma. Innen van többek közt az is, hogy nemzeti ünnepeink liturgiája nagyrészt vallási liturgia, amelyet még azok is kötelezőnek tartanak, akik lélekben már kiszakadtak a krisztusi közösségből. Szinte azt kell mondanunk, hogy a kereszténység Magyarországon csak a nemzettel együtt fog elpusztulni s aki ezt nem tartja magátólértetődő valóságnak, nem tartozik többé egészen hozzánk és magyar szempontból is hit-hagyónak, idegennek tekintjük.

Azonfelül ez a magyar lét egészen önállóan fejlődött szellemi életforma, mint életnézés, nyelv, irodalom, jogrend, politikai akarat és jellemstílus egyedül a mienk és második természetünk, amelyet levetni csak annak sikerül, akinél az egész csak járulék, de nem életigény volt. Mindezek együtt határozzák meg a magyarság mindenkori céljait, mint annakidején Zrínyi és Széchenyi végle-

gesen megfogalmazták. Ezeket a célokat a magyar ember szinte a vérében hordja, mert életének sarkalatos dogmái és nélkülük az élet maga értelmét és célját veszti előtte s azért, ha kell, inkább lemond az életről, semhogy annak éltető értékeit feláldozza. Öntudatos magyarok között tehát a célok tekintetében kételkedés vagy nézeteltérés sohasem lehet. Aki a magyar lét céljait: a nemzeti önállóság, a keresztény műveltség, a nyelv, a hagyományos államforma, az állampolgári szabadság, a személyiség sérthetetlen voltát biztosító jogrend és a nép minden tagjának emberi megélhetést nyújtó gazdasági rendszer megtartását, illetőleg kifejtését nem érzi személyes életigénynek, aki nem akarja mintegy ösztönösen és belső kényszerből, vagy sohasem tartozott egészen hozzánk vagy már kiszakadt a magyarságból: idegen lett köztünk, sőt nem egyszer ellenségünk. Ez a radikálisan magyar álláspont.

Fiatalságunk egyre nagyobb tömegei tömörülnek most egy népi mozgalomba, amely sokkal több akar lenni, mint valami párt, azért mellőzi is a pártpolitikát. A társadalom minden osztályából toborozza tagjait, hogy teljesebb és magasabbrendű közösségbe olvassza az egész nemzetet. A társadalmi reformot sürgetőbbnek és fontosabbnak tartja, mint a politikait, mert meg van győződve, hogy csak egészséges társadalmat lehet jól kormányozni. Roppant újságot jelent a magyar közéletben és nem csoda, ha annyi jószándékú ember is félreérti, jóllehet ez a tábor nem akar mást, mint radikálisan magyar és keresztény életet az egyénben és az államban egyaránt. Bizton reméljük, hogy a sors nem lesz hozzájuk mostoha és a jószágban fogant tiszta szándék valóságra váltja az örök magyar célokat.

A nagy per (Magyarok és zsidók.)

A forradalmak utáni aránylag csendesebb esztendőkhöz alatt lett volna idő, hogy szenvedély és harag nélkül készítsük elő annak a gyötrelmes kérdésnek megoldását,

amely most ismét előtérbe nyomulva hallatlan feszültséggel telítette a magyar közvéleményt. Vádakat emelni bárki ellen is, ma már késő és hasztalan lenne, de egy-két jelenségre rá kell mutatni, hogy némileg világosan lássunk, mert erre különösen szükség van akkor, amikor a vak nyugtalanság zsarnokká hatalmasodva még a leg-
elemibb megfontolást és felelősségtudatot is el szokta némitani. A magyar zsidóság viszonya a nemzethez rendezetlen maradt a főiskolai zártszám bevezetése után is. Akik e fölött napirendre tértek, valószínűleg arra hivatkoznak, hogy a nemzetközi légkör kedvezőtlen volt az érdemleges rendezés elindításához. Egy másik, mélyebben fekvő ok az átlagember lelki magatartásában rejlik. Ezt az emberfajtát csak a tények foglalkoztatják, mert a nagy elvek jelentőségében és valóságértékében nem hisz. Pedig a tények embere nagyon gyakran éppen a helyes elvek ismeretének hiánya miatt nem tud megbirkózni a tényekkel. Ilyen körülmények között hatványozottan nehéz azok helyzete, akik a lét örök törvényeinek szolgálatában állnak és hivatásuk a lelkek kenyerét keresni: az igazságot és a békét.

Nagymértékben súlyosbította a már önmagában is túlságosan bonyolult helyzetet egy fajelmélet alapján álló politikai világnézet, amelynek azért van oly nagy vonzóereje, mert legalább részben alátámasztani látszik a nálunk már régóta meglevő és hasonló irányú törekvéseket. Az első nagy kétely, amelyet ez a világnézet beledobott a lelkekbe, a különféle fajokhoz tartozó egyének értékelésére vonatkozik. Erre a kételyre a kereszténység félre nem érthető választ ad. Hogy ennek tárgyilagossága senkit fölöslegesen meg ne zavarjon, különösen hangsúlyoznunk kell egy magától értetődő igazságot. Az erkölcsi érték minden más fölött áll. Ez a világnézetnek a Teremtő akaratában és lényegében gyökerező léttörvénye és mind az egyén, mind a nemzet végzetes kárt szenved, ha vele szembehelyezkedik. Másszóval nem szolgálhatja igazi érdekét egyetlen nemzetnek sem olyan világnézet, amely az Isten nézetével ellenkezik. A keresztény tanítás pedig nem ismer el semmiféle lényeges különbséget ember és ember között a természetet illető-

leg, mert mindnyájan egy szülőpártól eredünk, és mindnyájunknak halhatatlan lelkét ugyanaz a Teremtő hozza létre. Továbbá kétségtelen tény, hogy Krisztus mindnyájunkat egyformán megváltott és ugyanarra a természetfölötti boldogságra hív. E tekintetben tehát nincs különbség úri és nem úri népek, műveltek és barbárok között. Nehezen érthető tehát, miként állítja némileg fölvilágosult keresztény, hogy a zsidón nem fog a megváltó szentség kegyelmi ereje. Ez az általános alapelv azonban önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a kérdés minden részletét helyesen megvilágítsuk.

Egy rövid írás keretében nem vizsgálhatjuk végig a zsidókérdés összes gyökérszárait. Senki józanul kétségbe nem vonhatja, hogy van ilyen kérdés legalábbis magyar földön. Amilyen könnyű ezt megállapítani, éppen oly körülményes mibenlétét szabatosan meghatározni. Legegyszerűbb megnyilvánulása bizonyos lelki feszültség, idegenkedés, sokszor a gyűlöletig fokozódó megvetés Júda népének tagjaival szemben. Mennyi írható ebből az évezredek előítélet vagy a zsidókkal való érintkezésben szerzett kellemetlen tapasztalatok számlájára, nehéz megmondani. A közvélemény a zsidót egyszerűen fölösleges, kényelmetlen, sőt veszedelmes és eltávolítandó idegennek tekinti. Ez a lényeg és most tárgyilagosan kell megvizsgálni, mennyiben jogosult az ilyen érzület. Ha e kérdésre megfelelő választ találunk, a gyakorlati megoldás irányelveit is könnyű megjelölni. Eleve hangsúlyoznunk kell, hogy a mindenkire kötelező szeretet törvényét vajmi kevesen értik és alkalmazzák helyesen. Ez a szeretet nem azonos a mindent elnéző, mindenre szemet hunyó gyengeséggel; aki elnéző a rosszal szemben, ellensége a jónak. A rossz gyűlölete egyenesen a jóság parancsa. Jogtalan támadással szemben mindenkinek szabad, sőt gyakran kell is védekeznie.

A zsidók szerepét a magyar életben többféle szempontból kell tekintenünk. Mint vallást a magyar alkotmány megengedettnek tekinti, vagyis a zsidóság hagyományos világnézete és erkölcstana, valamint annak hívei teljes szabadságot élveznek, bár a kereszténység ezt a

vallást tévesnek tartja a megváltás visszautasítása miatt. Mivel azonban a keresztény vallás az ószövetséget szentnek tekinti, és mert annak erkölcstana lényegében azonos a természettörvénnyel, nincs közöttük olyan ellentét, amely a két vallás híveinek együttélését lehetetlenné tenné. Nem is ebben van a nagy nehézség. Amikor egyrészt hangsúlyozzuk, hogy az egyes fajok közt nincs lényeges különbség a természetben, ugyanakkor bizonyos tényeket nem lehet félreismernünk. Egy nép vagy faj szellemét a környezet és történelmi fejlődés alakítja ki. Minthogy a zsidóság történelme valósággal egyedülálló és egészen sajátos valami, a faj szellemi életére is döntő hatással volt. Sokan foglalkoztak már ennek a jellegzetesen zsidó életérzésnek meghatározásával több-kevesebb eredménnyel. A múlt században bekövetkezett fordulat az egész nyugati társadalomban győzelemre vitte a polgári szabadság és egyenlőség elvét s ez a zsidóságban is nagy belső bomlást idézett elő. A reformzsidók szemben az ortodoxokkal, minden módon igyekeztek belevgyülni a gazdanépek társadalmába, népi és hagyományos életformáikat elhagyták, sőt egy tekintélyes részük, főleg a nagyvárosi gazdag és főiskolát végzett réteg teljesen szakított vallásával és a szabadgondolat, a racionalista anyagelvűség előharcosa lett. Szellemi téren különösen ez a lelkileg hazátlan elem élezte ki annyira a zsidókérdést, főleg Közép-Európában, ahol hatalmas félelmetes arányokat öltött, úgyhogy az antiszemitizmus mint a megtámadottak védelmi mozgalma, szükségképpen kifejlődött. A zsidó lélekvilágban uralkodó szerepe volt mindig a messiáshitnek, de teljesen evilági értelemben és a törvény megtartásában látták a vallás lényegét. E messzianizmusból fakad a zsidóra annyira jellemző nyugtalanság, lázas újitási ösztön és forradalmiság. Bazin szerint még a hitetlen franciában is van egy csepp katolikus vér, s a mellett szellemi otthona a francia kultúra, mely a nemzeti hagyományokat akarva, nem akarva határozott formákhoz és értékekhez köti. Mindez a legtöbb reformzsidóból hiányzik, mert nem tudott teljesen áthasonulni a gazdanéphez s mind ennek, mind pedig

önmagának végzete lőn. Ezért játszottak a zsidók oly sokszor erősen tevékeny szerepet a forradalmakban. A bomlasztás, a szélsőséges radikalizmus, a nemzetköziség tehát valamiképen a zsidóság lényegéből fakad. Ők képviselik a vallási vonatkozásból kiszakított humanizmus eszméjét, ami pl. a kommunizmusnak is alapja. Ha ehhez még számbavesszük, hogy a létért folytatott hosszú és sokszor kegyetlen harc a zsidóság képességeit a kiválasztódás révén rendkívüli módon fölfokozta, a kérdés egyik része világosan kirajzolódik előttünk.

Valami szertelen, gátlást nem ismerő, démoni mohósággal aknázza ki ez a társaság a demokrácia és a polgári szabadság korlátlan lehetőségeit az érvényesülésre. Pár évtized alatt akarta mindazt elérni, amiről apáik hasztalan álmodoztak háromezer éven keresztül. Rávetették magukat az eszmetérjesztés minden eszközére. Valósággal kisajátították a sajtót, a könyvkiadást, a színházat, a moziipart és a tömegszórakoztatás üzemait. E téren minden újdonságot, divatot szenvedélyesen fölkaroltak és nem az értéket, hanem a sikert tekintették a legfőbb zsinórmértéknek. A bűn pedig minden számítása mellett is mindig rövidlátó. Így aztán ez a forradalmi zsidóság a maga vakságának lett áldozata, amint ezt a legutóbbi belpolitikai események a Szovjetbirodalomban mutatják. A forradalom fölfalta tulajdon szülőit.

A keresztény és nemzeti társadalomnak elemi kötelessége e rontó erőket letörni és megsemmisíteni minden rendelkezésre álló megengedett eszközzel. Ezt a konzervatív és teljesen nemzeti érzésű vagy őszintén kereszténnyé lett zsidóság nem tekintheti a faj ellen irányuló és erkölcsi alap nélküli támadásnak, annál kevésbbé, mert hiszen következetesen azokat az „árjákat” és nemzsidókat is éri, akik ugyanannak a bomlasztó szellemnek hordozói. Sőt az ilyen értelemben vett antiszemitizmus egyenesen erkölcsi kötelessége minden nemzetnek és a létfenntartás elemi parancsa. Ilyen értelemben fogalmazva, nem nagyon ismeretes és közkedvelt még a kimondottan zsidóellenes körökben sem. Amennyiben ugyanis a szemitizmus durva anyagiasságot vagy finomabb, gúnyo-

san fölényeskedő szabadgondolatot és erkölcsi léhaságot jelent, ami a legmagasabb rendű nemzeti értékeket rombolja, vele szemben csak az a társadalom vagy mozgalom szállhat eredményesen síkra, amelyik a kereszténységet radikális következetességgel érvényesíti mind a magán-, mind pedig a közéletben. Teljesen egyremegy ugyanis, hogy a lélekrontást fajvédők vagy zsidók csinálják, az eredmény mindkét esetben egyforma. Csak abban lesz a különbség, hogy a belőle fakadó anyagi előnyöket nem zsidók, hanem kifogástalan anyakönyvi kivonattal büszkélkedő nemzethű egyének élvezik.

Sokkal tudatosabb az antiszemitizmus a gazdasági téren. Tudományosan még nincs kimutatva, mekkora szerepük volt a zsidóknak az újkori kapitalizmus kifejlődésében. Az eredeti hazájában egykor földművelő zsidóság szétszórátása után kereskedő néppé lett. Kivételes jogi helyzete miatt a középkorban is erre a foglalkozásra volt kényszerítve, ami annyit jelent, hogy bizonyos értelemben rákényszerítették a meggazdagodásra, főleg abban az időben, amikor a pénzgazdálkodás jelentősége napról-napra nőtt. Minél közelebb van ugyanis egy kereseti ág a piachoz, annál nagyobb haszonnal dolgozik. Márpedig a hitel- és pénzüzlet a piacok piaca. Ennek révén lett a zsidóság a legújabb korban és főleg az utóbbi évtizedekben a világ legnagyobb gazdasági hatalma nemcsak egyes országokban, hanem a világgazdaságban is. Faji és családi összeköttetései által a föld egész gazdasági életének irányítását és ellenőrzését megszerezte magának, és ezzel a politikában is döntő szerepet játszott. Csak a legnagyobb nyereséget és hatalmat jelentő üzletágak érdekelték őket, bár nem lehet tagadni, hogy olyan vezető egyének is akadtak közöttük, akik nagy érdemeket szereztek hazájuk szolgálatában, mint pl. Rathenau Németországban. Mint a gazdasági liberalizmus vakbuzgó hívei a gazdaság és tőke öncélúságát valóságos dogmának tekintették és a nagy nemzeti érdekek iránt vajmi csekély megértést mutattak. A mezőgazdaságot mint kevésbé jövedelmező termelési ágat elhanyagolták. Mindez egy szóval annyit jelent, hogy a zsidóság számarányát

tekintve ugyan kisebbség, gazdasági téren azonban többségbe került, és a keresztény nemzetek szorultak vele szemben kisebbségbe. E fölényüket egyszerűen nemzeti szempontból meg kell és lehet szüntetni a gazdaságnak érdekképviseleti és önkormányzati alapon végrehajtott átszervezése által, ami a dolgozó nemzet főségét biztosítani fogja a tökével szemben, és az utóbbit természetesen a közérdek szolgálatára kényszeríti. Ahol alkotmányos formában a munka élvezi a többség előnyeit, ott a zsidóság kétségtelenül nagy veszélyt jelentő gazdasági fölénye megtörik. Példa kedvéért elég egyetlen jelenségre rámutatnunk. A magyar gazdaságtörténetnek egyik legizgatóbb fejezete a gazdahitelek és adósságok története. Mikor egyik bankember társaságban hevesen bírálta a kormány gazdákat mentő intézkedéseit, nagy zavarba került az illető, amikor egyik hallgatója megkérdezte, vajjon a bankvilág a maga részéről milyen javaslatot dolgozott ki a kétségbeejtő helyzetbe jutott gazdanép megmentésére? Elveihez híven azt is felelhetette volna, hogy ez nem hozzájuk tartozik, ez a kormány feladata, de nagyon bölcsen tanácsosabbnak tartotta a hallgatást. Miután a tájékozatlan kiscgazdákra valósággal rátukmálták a hallatlanul drága dollárkölcsonöket, amelyeknek kamatszolgáltatását a földművelő üzem csak egészen kivételes konjunktúra idején bírja el, mihelyt bajba jutottak, érvényesítették velük szemben a hitelező jogait.

A magyar zsidókérdés az ország mai súlyos helyzetében különösen kínos jelenség a nemzet életében. Hogy ennyire elmergesedett, azért természetesen nemcsak a zsidók felelősek. Akárhogyan is szépítgetjük és magyarázzuk a tényeket, kétségtelen marad, hogy könnyelműek voltunk, mikor olyan nagy tömegben fogadtuk be a keleti jövevényeket és ugyanakkor elnéztük, hogy saját kenyértelen népünk kivándorlásából sokan busás hasznot hajtó üzletágot teremtsenek. Ezt a szörnyű tévedést aligha sikerül majd jóvátenni és kár is lenne siránkozással tölteni az időt. Kétségtelennek látszik, hogy végső szükség esetén nagyon súlyos természetű politikai műtét is

megengedhető, de mindig csak a szükségesnek megfelelő mértékben. Egy népnek joga és kötelessége először a maga gyermekeinek kenyerét biztosítani azokkal szemben is, akiket mint későbbi jövevényeket befogadott. Ez nem egyéb, mint a jogos önszeretet és szociális igazságosság parancsának érvényesítése. Joga van továbbá eltávolítani mindazokat, akik törvénytelen módon telepedtek le az országban. A zsidókérdés megoldását illetően két teljesen kezdetleges és keresztül nem vihető elgondolást mindenképen vissza kell utasítani. Egyesek ugyanis úgy akarják a kérdést elintézni, hogy a zsidókat egyszerűen kizárják az országból, mások viszont a teljes beolvadást sürgetik. Mindkét út több szempontból egészen járhatatlan. Minden népnek a maga sajátos viszonyait tekintetbe véve kell az összhangot megteremtenie. Ez a szásrétű probléma azonban nagy igazságszeretettől áthatott, nem közönséges politikai tehetségeket kíván mind az előkészítésben, mind pedig a végrehajtásban. Lényegesen könnyebb volna a helyzet, ha a zsidóság maga is hajlandó volna saját álláspontját felülvizsgálni, súlyos eltévelyedéseit belátni, amire legjobbjai oly sokszor hasztalanul intették. Ez a nép a maga igazi prófétáit folyton üldözte és megkövezte, de hamis csillagok után könnyelműen vetette magát. Minden azon fordul meg, vajjon ezekben a nehéz időkben találatnak-e még nagy vezérei Izraelnek. A nagy rendezés tehát csak akkor remélhető, ha a perben álló két fél mindegyike hajlandó a peranyagot tiszta elvek alapján végiggondolni, mert bíraskodni csak annak van joga a másik fölött, aki teljesen feddhetetlen. A zsidókérdés pedig mindaddig nyílt kérdés és nyílt seb marad, amíg emberi létünk örök törvényeihez a mindent parancsoló közvélemény vissza nem tér.

A MAGYAR LÉTKÉRDÉS

A család az állam életében

Közkeletű lett az államot mint a nemzet politikai szervezetét épülethez hasonlítani. Ezt az eléggé szemléletes gondolatképet könnyű elemezni és kiszínezni, sokszor nem csekély rovására a tárgyi igazságnak. Azt szokták mondani, hogy az állam az a sajátságos épület, amelynek födele alatt meghúzódik és falai között éli le életét a nemzet. Amint a mai ember sietve rombolja le a múlt század bérházait, palotáit és szállodáit, hogy kényelmesebb, tökéletesebb építményeket állítson helyükre, éppen úgy igyekszik az állam házát is igényeinek megfelelő újjal fölcserélni. A politikai házbontás és építés vérmes kedvű konjunktúrája köszöntött ránk és mint ilyen alkalmakkor az ipar terén is tapasztalható, a felelőtlen vállalkozók nagyon könnyen magukhoz ragadják a vezetést. A mérnöki szakma stílusa átragadt a gondolkozásra és az egész közélet e stílus szerint kezd alakulni. Van valami megkapó összefüggés a kettő között. A mai mérnök vasból és betonból soha nem látott gyorsasággal emel felhőkarcolót, és a politikai mozgalmak a rohamcsapatok acéljából meg a megbüvölt embertömeg betonjából máról-holnapra vadonatúj államot építenek a régi helyén. Kár arról vitatkozni, mennyire bölcs eljárás a társadalmi élet folytonosságát oly vakmerően megtörni, mint az ma történik vagy holnap történni fog a szenvedély erejének vad nyomása alatt. Sokkal végzetesebb az, hogy a nagy reformnak teljesen hazug tartalmat adnak, félreismerve az állam természetét és a nép igazi érdekét.

Nálunk közvetlenül nem a marxizmus veszélye fenyeget, bár a láthatárról még korántsem tűnt le annyira, mint egyesek gondolják, hanem az a szellem, amely a tudást gúnyolva, a kritikát megvetve, az értelmet száműzve az ösztönt tekinti az élet, a cselekvés, kultúra és

politika egyetlen irányító elvének. Az ész ebben az új világnézetben csak mint „der sogenannte Verstand“, a lelki sötétség, a korlátoltság jelképe és jelzője szerepel; a tudatlanság és tévedés bálványa, amely vaksággal veri meg minden hívét. A professzorok, a kutatók, a tudósok és gondolkodók alkonya ez, amelyet a „csalhatatlan“ ösztön szikrázva tündöklő napja vált föl. Pedig ez is csak elmélet, a tudatos és hanyatló barbárság filozófiája, amely mint visszahatás egészen érthető, de semmiképen nem menthető. Képzelőtehetség nélkül előre sejteni lehet, mi lesz a következmény, ha a legpolitikusabb kor embere szándékosan elutasítja magától a politikai tudást és a szakértelem hiányával dicsekszik. Minél mélyebben hatolunk be a mindenség titkainak ismeretébe, amire az ösztön sohasem képesít bennünket, annál világosabb lesz előttünk, hogy minden valóság telítve van értelemmel és a teremtő gondolat tökéletes kifejezése káprázatos változatossággal. Ide tartozik az ember is a maga életének minden váltakozásában, tehát úgyis mint társas és államalkotó lény. Az állam az emberrel született meg. Benne van a vérünkben, igényeinkben; mint valami ös-szükséglet, amelyet a belátás diktál és a kultúrát szom-jazó akarat valósít meg. Kívüle és nélküle teljes értékű életünk nem lehet és egyéni tökéletességünket csak benne érhetjük el. Ezért a hívő ember, akiben az Írás szerint az Úr értelme vagyon, szükségképpen állampárti. Ha nehéz belső életünkben hiánytalanul tette váltani a Teremtő célgondolatát, még nehezebb a közösségi életet e szerint berendezni. Az a politikai robbanásokban, pusztító kitörésekben megnyilatkozó nyugtalanság, amely az utóbbi évtizedekben állandósult, csak arra mutat, hogy elhatal-masodott a társadalmi szervezetben a rendellenesség, vagyis a vezetőknél és a népnek metafizikát megtagadó s azért szükségképpen államellenes szemlélete és magatartása. A metafizika törvényei még a politika terén is erősebbek, mint az emberi akarat, és előbb-utóbb a fegy-verre támaszkodó önkényt is meghajlásra kényszerítik, de méginkább a folytonos alkudozással bajlódó és választási fogásokból tengődő demokráciát. A közjónak, a

hatalom és jogrend, állam és társadalom kölcsönös viszonyának kezdetleges ismerete is kiveszett már a köztudatból és helyette a párt- és osztályérdeket palástoló, hangulatot korbácsoló szellemtelen jelszavak uralkodnak. Tehát csak az a reformmozgalom vezet célhoz és hozza vissza a rendet, amely a társadalmi lét metafizikájából indul ki, amely annak végső értelmét mutatja meg. A metafizika révén jutunk el ugyanis a lényeg megismeréséhez, amelyből aztán a gyakorlati cselekvés törvényeit vezetjük le.

Amennyiben liberális államtanról beszélhetünk, mert hiszen ez az iskola az államot jóformán csak szükséges rossznak tartotta, annyit el kell ismernünk, hogy volt benne egy értékes igazságtöredék, mivel az embert, pontosabban az egyént és személyiséget állította a társadalmi lét középpontjába, de azt már nem látta meg, mennyire csonka és értéktelen az a személyiség, amely nem tud a közösség hordozója lenni. Ezért kellett ennek a korszaknak forradalomba hanyatlania. Ma viszont az ellenkező végtet jön divatba, hogy így a kavarodás teljes legyen. Sajnos, a katolikus közönség és főleg szociális mozgalmaink a kellő világos látás hiánya miatt meglehetősen tájékozatlanul állnak a nagy események és a rájuk váró nagy feladat előtt. Elsősorban ez a körülmény jelent föl nem mérhető veszteséget meg veszélyt mind az Egyházra, mind az emberi kultúrára. Nem az ostobák hangoskodása, hanem a bölcsek megzavarodása és tétlensége minden társadalmi katasztrófa igazi oka, amit a történelem mindennél világosabban igazol.

Az első nagy módszertani hiba, ami a tiszta látást akadályozza és a fejetlenséget egyre fokozza, az elvont fogalmak és jelszavak garázda tombolása mind a forradalmi, mind a reformért harcoló mozgalmakban, pedig a társadalmi lét nem általános fogalmi képletekből, hanem nagyon is konkrét valóságokból áll. Természetesen e valóságok egymáshoz való viszonyát és rangsorát megállapítani a tudomány hivatása, csakhogy a tudomány e téren uralkodó pozitivistá szellem hatása alatt túlságosan is egyoldalú függésbe került az élettel, mert pusztán a

tények és törvényszerűségek kutatására szorítkozott, elvből irtózva minden értékítélettől, aminek következtében a normák keresése elől elzárkózott. A helyes módszert és érzéket jóformán csak a katolikus tudomány képviselte, de a zsarnoki uralmat gyakorló előítéletek miatt az európai szellemi élet fórumán csak lassan tudja kiharcolni magának azt a helyet, amely belső értékénél fogva megilleti. Minden kollektivistá hóborttal szemben, akár nemzetközi, akár nemzeti legyen az, mindig megdönthetetlen tény marad, hogy a földön a legnagyobb érték az ember személyisége mint az egész kultúra hordozója, amit Loyolai Szent Ignác a lelkigyakorlat fundamentumában így szövegezett meg klasszikus tömörséggel: *cetera autem omnia, super faciem terrae sita, creata sunt propter hominem*, azaz: minden egyéb, ami az emberen kívül a földön van, az emberért teremtetett. Ez olyan hatalmas tény, amely minden tagadással szemben a bennünk levő szellemi erők fölényénél fogva újra meg újra kikényszeríti magának az elismerést. A tényekkel szemben pedig hiábavaló minden tudálékos elmélet, mert a szellem fölénye nemcsak filozófiai tétel, hanem fizikai adottság, tehát az állam reformjának is e tény elismeréséből kell elindulnia. Onkéntelenül megérezte ezt a marxizmus is, mert a proletárság parancsuralmát csak átmeneti jelenségnek tekintette és az eszményi társadalmat államnélküli együttélésnek képzelte, ahol mindenki törvény és kényszer nélkül fogja tenni, amit a törvény követel. Elismeri e hatalmas tényt a mai totális forradalom is, amikor hangosan hirdeti, hogy az új világ új embert követel, s azért a nép, de főleg az ifjúság nevelését tekinti első feladatának, jól tudván, hogy ez az egyetlen mód, amely fennmaradását biztosíthatja. Államnak és alkotmánynak a polgárok lelkében kell gyökeret vernie, különben meghal az állam, még a totális, erős állam is. Nem is e ponton van az igazi nehézség.

Végső oka a társadalom bomlásának az egyéni politikai műveltségnek hiánya; vannak természetesen közvetlen okok is, de mivel azok többé-kevésbé tudottak vagy könnyen felismerhetők, taglalásukat e helyen mel-

lőzzük. A politikai műveltség a tudás, de főképp a jellem kérdése. Amikor az egyén megtagadja a közösségi köteleket, a maga részéről lényegében már megcsinálta a forradalmat. A terület, a származás, a kultúra és a sors közösségéből születik a nemzet, de mindez még nem elég ahhoz, hogy a nemzet fenn is maradjon és fejlődni tudjon. Csak akkor lesz erős és „örök”, ha tagjai a közösség terheit is bírják és akarják vállalni, amiből önként folyik a kérdés, melyik az a szellemi műhely, amelyben ezt a politikailag értékes emberfajta teljes sikerrel lehet formálni? Végtelen bölcseséggel gondoskodott erről is a Teremtő, de mivel eszes és felelős lénynek alkotta az embert, úgy akarta, hogy tudatosan és szabadon helyezkedjék bele az Ő gondolatába. Ez az isteni gondoskodás a család intézményében jutott tökéletes kifejezésre. A legmélyebb műveltségnek melegágya és iskolája ez. Benne érvényesül ugyanis a legtökéletesebb formában a szolidaritás törvénye, mert itt az egyén teljesen beleolvad a jószág nagyszerű közösségébe és mindenki a szív parancsát követve hordja a másik terhét. Egy mindenkiért és mindenki egyért, ez a családi közösségnek alkotmánya, amelyet a szív táblájába vésett a Teremtő lángelméje. Szülőket és gyermekeket az életadó és életet köszönő szenvedélyes szeretet kapcsolja össze. Ennél mélyebb közösség emberek között el sem gondolható, mert az érzelem összhangja a vér azonosságából is árad, amelyet a közös gondok, közös fájdalmak és örömek erősítenek csodálatosan tiszta jóssággá. Itt a szolgálat a lélek mindennapi igénye és a szív hajlama megelőzi a kötelesség parancsát és valóban mindenki törvény nélkül cselekszi a törvényt. Minthogy pedig a szeretet az Írás szerint a tökéletesség köteleke, egyúttal a kultúrának is telje, amihez viszonyítva minden más érték csak járulék vagy kiegészítés. A családi élet tehát a szociális műveltséget nem írással, katedrális tudós előadásokkal, egyesületi szervezkedéssel, hanem a Teremtő Jószág ősi gazdagságából, szinte egyenesen isteni bőségből merítve közvetíti tagjainak, s ezért lesz a nemzet erkölcsi vagyonának legfőbb forrása. Itt lesz a gyermekben a közösség jellemet alakító élmény,

mielőtt annak fogalmát megismerné. Megtanulja az erős fegyelmet, a tekintélynek kijáró tiszteletet, a testvérekért való lemondást, a figyelmet, gyengédséget, együttérzést a többiekkel. Mivel továbbá minden háztartás egy kis gazdaság, ha azt jól vezetik, az okos gazdálkodás érzékét is beleoltja a fiatalságba, amire sehol másutt nem tehet szert. A nélkül, hogy az iskola vagy jó egyesület értékét lebecsülnők, túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ez intézmények soha nem pótolják a család nevelő munkáját. Mindig tudatában van ennek az Egyház is, azért védelmezi oly féltő éberséggel a családot, mint legfőbb szövetségését az üdvözítés művében. Sőt a tényeket ismerve, azt is le kell szögeznünk, hogy az Egyház sem érhet el teljes eredményt a lelkek megszentelése terén a keresztény szülők közreműködése nélkül, mert ha ők nem felelnek meg isteni hivatásuknak gyermekeikkel szemben, a pap fáradozása is vajmi gyakran gyümölcstelen marad.

Tudományos szabatosság tekintetében is rendkívül szerencsés ötlet volt a családot a nemzet sejtjének nevezni. A nemzet ugyan minőségileg más és bizonyos mértékben feltétlenül több, mint a családok számszerű összege, de két vonatkozásban is függőségi viszonyban van ezekkel. Létében és fejlődése szempontjából teljesen rájuk van utalva, mert a nemzet csak akkor maradhat erős és akkor bírja a versenyt a többiekkel, ha számban és tagjainak egyéni értékében folyton gyarapszik. Az állam maga mint hatalmi és jogi szervezet, bármennyire szükséges is, csak másodlagos szerepet tölt be, minthogy közvetlenül nem tud életet teremteni. Az élet forrása és hordozója elsősorban a sejt, amelynek erőbőségétől és egészségétől függ a politikai szervezet sorsa, tehát az állam csak úgy tölti be hivatását, ha a sejteket szolgálja. Továbbá bizonyításra nem szoruló tény, hogy a család előbb volt, mint az állam, mert ez a családok és törzsek egyesüléséből keletkezett. Ha pedig ezek hozták létre az államot érdekeik hatékonyabb szolgálatára, akkor nyilvánvaló, hogy a nemzetért van az állam és nem fordítva. Senki félre ne értsen bennünket! Nem az állam főségét vagy természetes jogait akarjuk ezzel kisebbiteni, csak a

helyét óhajtjuk megjelölni a társadalmi értékek rangsorában, amire ma, a fogalmak bábeli zavarában kétszeresen szükség van. A közjó, minthogy egyetemes, mindig fölötte áll a magánérdeknek, amennyiben csak ideiglenes javakról van szó, viszont a nemzet összességének java, vagyis az általános jólét magasabbrendű érték, mint a közjó, s azért az utóbbi, tehát az állam is mint annak képviselője és hordozója ennek alá van rendelve.

Nem szabad elhanyagolnunk a közgazdasági szempontot sem. Bizonyára nem egy oka van a gazdasági válságnak, amelyet a kapitalizmus híveinek heves apológiái sem képesek legyőzni, még kevésbbé a most tapasztalható átmeneti enyhülés. Nehéz mesterség a válság forrásait mind felkutatni és jelentőségüket lemérni, de annyi bizonyos, hogy a nyugati országokban bekövetkezett rohamos csökkenése a szaporodásnak benne vezetőszerpet játszik. Amíg csak a fogyasztó és kereső rétegek természetes számaránya ismét helyre nem áll, több mint valószínű, hogy komoly és maradandó megoldást sem fognak találni. A család forradalmát nem egyedül a helytelen gazdaságpolitika és az alapjaiban téves rendszer idézte elő, hanem az erkölcsi erőket intézményesen romboló korszellem, amely a mostani gazdasági rendszert is bevezette a világba. Másszóval itt is a kölcsönhatások jelenségével állunk szemben, ami annyit jelent, hogy az erkölcsi megújulás az intézmények megfelelő reformja nélkül sem a kívánt célt nem fogja elérni, sem meg nem valósulhat. Az összes osztályok megegyeznek abban, természetesen mindegyikük kizárólagosan a maga érdekét tartva szem előtt, hogy az erős államra szüksége van, de a családi kultúra sorsdöntő jelentőségéről fogalmuk sincs. Abban a hatalomért folyó vad csatában, amely az egyes osztályok között dúl, a gazdasági kérdés áll előtérben, mivel ezen az alapvető értéksíkon érezhető legdurvábban a társadalmi egység és a jogrend felbomlása. Értelmes voltunk bizonyos külső erkölcsi szeméremre kényszerít bennünket, amiért is minden párt a közjó tetszetős jelszava mögé rejtje a maga önös céljait, a nélkül hogy a közjó valódi értelmével sokat törődnék. Ha nagyon őszintén akarunk

beszélni, úgy is mondhatnók: a képmutatás társadalmilag kötelező törvény lett. Semmi sem igazolja ezt jobban, mint a kapitalizmus és szocializmus magatartása a családdal szemben. Mindkét iskola a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb jóléte érdekében „fárad” és követeli magának a vezetést. Valójában pedig mindegyik pusztítja a családot. A kapitalizmus intézményesen irtotta, amikor a munkaerőt piaci árunak minősítette és a termelési költség csökkentése címén a nőt otthonából, természetes hivatásából kiszakítva, a munkapad mellé kényszerítette, míg a szocializmus elvben is tagadja már a családot a nő felszabadítását hangoztatva, mert a tulajdon és család szoros összefüggését világosan felismerte. Mind a kettőt polgári intézménynek bélyegzi és szívós kitartással támadja. Ezen a ponton lesz teljesen nyilvánvaló, milyen éles az ellentét a kereszténység és a mi korunk úgynevezett kultúrája között és mennyire hiányzik a szellem, a teremtményesség a szocialista forradalomból. A kapitalizmus természetes gyermeke gyűlöli ugyan atyját, de semmivel sem különb nála. Senkit se tévesszen meg a szocializmus érzékeny lírája, amely a munkásapa és proletárgyermek embertelen sorsáról énekel sokszor gyönyörű verseket. Ha ez a líra őszinte, akkor következtelen, ha csak balekfogásra készült, utálatosan hazug.

Ha a család a legmélyebb műveltség iskolája, amelyet a Teremtő maga alapított, ahol a teljes értékű személyiség formálódik; ha a család a nemzeti lét és az erős állam alapja, ha ősforrása az életnek és mintaképe minden emberi közösségnek, ha belőle született maga az állam is, akkor e tényekből és igazságokból önként következik egy politikai dogma: csak az a reform vezet az igazi célhoz, csak az fogja felemelni és a történelmi nagyság útjára állítani a nemzetet, amelynek alkotmányát, törvényeit és minden cselekvését a család sarkalatos jelentőségének tudata hatja át. Azt mondják, az ország fundamentuma az igazságosság, mégpedig a szociális igazságosság, csak-hogy ez üres szó, elvont, értelmetlen tétel marad, amíg bele tartalmat nem ad a család királyi szerepének felismerése a nemzet életében. Ha ezt valaki egyszer igazán

felfogta, gyötrően éles világosságban fogja látni egész mai társadalmi és gazdasági szervezetünk, jogrendünk és erkölcsünk borzalmas barbárságát a műveltség mázának megtévesztő külszíne alatt, és látni fogja a kollektív bűnök gyilkos zsarnokságát, amelyet letörni csak egy könnyörtelenül radikális és szeplőtelenül tiszta akcióval lehet. Ez akciónak elsősorban szellemi mozgalomnak kell lennie, amelyet a lét törvényeinek mélységes megértése sugalmaz és nem a szellemtelen ösztönök s amely nem a demagógia újszerű fogásaival bódítja és bolondítja a tömeget, de minden eszközt megragad, hogy a jóság és igazság tiszta, de erős szenvedélyét szítsa fel a szívekben.

Minthogy a mai gazdasági életben annak tárgyi értelme nem érvényesült, ez lett a forradalmi erők gócpontja. Éppen azért a reformnak elsősorban arra kell irányulnia, hogy az állam és gazdálkodó társadalom viszonyát szabályozza s ezzel a gazdaságot eredeti céljának visszaadja. A nyereségvágy mint vállalkozásra sarkalló indíték, magában véve még nem esik kifogás alá, csak a szükségletellátást mint tárgyi célt háttérbe ne szorítsa, pedig ez az eltévelyedés jelenleg törvényesen megtűrt rendszerré vált. Még végzetesebb bajokat zúdítana ránk olyan reform, amely szocialista csapáson haladva az államkapitalizmus felé sodorna bennünket. Tudvalevő ugyanis, hogy a szocializmus eszménye csak ebben a formában közelíthető meg némileg, ami természetesen az eszmény bukását is jelenti. A közgazdaság is erkölcsi szervezet s ennél fogva alá van vetve a jogrendnek. Hogy fontos szerepét a nemzet életében betöltse, megfelelő alkotmányt kell neki adni. Ha mármost nyilvánvaló a család elsőrendű jelentősége a társadalomban és ha az egyúttal gazdasági közösség is, nem kétes, honnan mérítsük az új alkotmány alapelveit. A család gazdasági szükségletei határozzák meg a gazdasági jogrend elemeit is. Idetartozik: a családi bér vagy átmenetileg a családi pótlék, a vagyonszerzési lehetőség biztosítása a munkás-apa részére, a lakáskérdés megoldása, ezzel kapcsolatban az építési politika gyökeres reformja meg a tulajdonrendszer átalakítása, mivel a kereset mellett a tulaj-

don a család nyugodt fejlődésének szükséges létalapja. Így sikerül majd azt a szégyenletes nomádságot megszüntetni, amelybe a „civilizált” társadalom taszítja a sokgyermekes szülőt. Természetesen csak törvényekkel és rendeletek útján e hatalmas munkát elvégezni nem lehet, azért kell sürgősen a gazdaság rendi szervezésének előkészítését megindítani, mert a termelés, a munka, a forgalom és főleg a piac hullámzó életét nem bírjuk a törvény merev korlátai közé szorítani a nélkül, hogy meg ne bénítanók.

A nemzetet züllesztő forradalom vad iramban és ijesztő sikerrel folyik, szellemtelen ötletekkel és nyomorúságos kis politikai fogásokkal csak növeljük vakmerőségét és legfeljebb pár órával késleltetjük végső győzelmét, amely a nemzetek halálát jelenti. Ide most az egész problémát átfogó nagyvonalú elgondolás kell, amelynek velejét megtaláljuk a családról szóló keresztény tanításban. Az a szociális dogma ez, amelyre támaszkodva a forradalmi világot kiemelhetjük sarkaiból és félelmetes halál-sáncain keresztül utakat vághatunk a teremtmény élet számára. Előbb azonban ennek az új rendnek tudományát kell megalkotni, ami egy szellemi vezérkar szakértő munkájára vár, mert e tudományt eddig tökéletesen elhanyagoltuk. Magyar népünknek az a része pedig, amely még akarja a családot, a gyermeket és az erős államot, fönséges igennel fog válaszolni azoknak, akik bölcsek és bátrak lesznek erre az építő nagy harcra felszólítani, mert első szóra meg fogja érteni benne az életfakasztó értelmet.

A család szociális jogai a társadalomban

Hosszú másfél századon át az európai népek csak egyéni és állami jogrendet ismertek. Mivel az államot sem tekintették a szó igazi értelmében közösségnek, a többi közösségek jelentőségét és jogi igényeit alig vagy egyáltalán nem vették tekintetbe sem a törvényhozásban, sem a gazdaságpolitikában. Az uralkodó közvélemény nyíltan vagy burkoltan vallástalan volt, s azért az állam

vezetői, a pártok és társadalmi szervezetek karöltve arra törekedtek, hogy a legfőbb vallási közösséget, az Egyházat a közéletből teljesen kiszorítsák. A hitvallással együtt elavultnak és tévesnek mondták a keresztény erkölcsiséget és társadalmi szemléletet is. Ezzel újból bebizonyosodott, hogy aki ellensége az Egyháznak, szükségképpen ellensége a társadalomnak, az embernek és a családnak is. A keresztény tanítás szerint ugyanis az Egyház a legfőbb természetfeletti közösség, míg a természet rendjében az állam mellett más közösségek is vannak, amelyek nélkül az emberi élet teljessége el nem érhető. Amint az Egyház hatóköre szűkült a társadalomban, úgy ernyedtek el a közösséget fenntartó erők is. A forradalmi nyugtalanság, amely a tömegeken úrrá lett, széttörölte a családi szervezet szilárd kereteit is. Miként az egymást követő nemzedékekben egyre mélyebb gyökeret vert a meggyőződés, hogy a közélet súlyos jogi kérdéseit csak erőszak alkalmazásával lehet elintézni, hasonlóképpen általánossá lett a lázadás a családi élet keresztény fegyelme ellen is. Mivel az eszmény, a Teremtőtől elgondolt családi élet nagyszerűségének, boldogságának és belső gazdagságának tudata elhalványult a lelkekben, nyűgösnek, sőt gyűlöletesnek érezték a törvényeket is, amelyek Isten akaratából a szeretetnek ezt az eleven szentélyét körülbástyázták. Miután pedig a szentély beomlott, isteni jogrendje is feledésbe ment.

Az Egyház lényegében nem egyéb, mint a megváltó és engesztelő isteni szeretet titkának közössége, de ugyanakkor nagyon sok embert csak a pusztá üdvösségért aggódó szolgai félelem fűz hozzá. Az állam ereje is abban rejlik, hogy a hazát szerető polgárok politikai hatalommá szervezkednek, de e mellett számos érdek is fontos szerepet játszik az államok életében. A család azonban egész mivolta szerint a szeretet bensőséges közössége, ahol az egyetlen önérdek csak a magát felejtő és szüntelenül adakozó szolgálat boldogsága lehet. Ezért lett a család minden más természetes közösség alapja és eszménye. A keresztény család ezen felül szentségi, azaz kegyelmi, természetfölötti közösség is, vagyis az üdvösségre érde-

mes életnek, az ember isteni életének egyik forrása és legfőbb iskolája.

Mivel a család a mély kultúra első kútfeje, az igazi jólét és nemzeti nagyság alapja, a Teremtő olyan jogokkal ruházta fel, amelyek minden más társadalmi és állami jogigényt megelőznek. A történelmi rendben előbb volt, mint az állam, mert ez a családok és törzsek szövetségéből állt elő. Továbbá az is kétségtelen, hogy az állam a nemzetért, tehát az egyének és családok összességének javáért van és nem fordítva. Az államnak egyik elsőrendű, lényegét meghatározó feladata a jogrend védelme, még-hozzá elsősorban azé a jogrendé, amelynek gyökere a család természetében van, vagyis közvetlenül a Teremtő akaratából fakad. XIII. Leó ezt a Rerum Novarumban így fogalmazza meg: „Valamint az állam, úgy a család is, a szó teljes értelmében társaság, amely sajátos hatalma, az apai hatalom által kormányoztatik; miért is szem előtt tartva természetesen a legközelebbi célja által szabott határokat mindannak megválasztásában és alkalmazásában, ami fennmaradásához és méltányos szabadságához szükséges, legalábbis annyi joggal bír, mint az állam. Mondjuk, hogy „legalábbis annyi” — abból ugyanis, hogy a családi élet, akár elvontan, akár történelmi alapon tekintjük azt, előbbrevaló az állami szövetkezésnél, következik, hogy jogai és kötelességei is előbbrevalók és természetesebbek. Ha a polgárok és családok állammá egyesülvén segély helyett sérelmeket, a jog oltalma helyett annak csorbitását nyernék, akkor az állami köteleket inkább kerülni, mint óhajtani kellene.” — A mai nagyon megtévedt korszellem hatása következtében egészen nyilvánvaló igazságok is elhomályosultak a köztudatban, azért minden félreértés elkerülése végett nyomban hangsúlyozzuk, — ami az idézett szövegből napnál világosabban kitűnik — hogy az államnak nem helyettesítenie, hanem támogatni kell a családot, mert nem függesztheti fel és nem törölheti el a családnak Istentől nyert jogait, amilyenek: a családalapítás szabadsága, a szülői hatalom a gyermekek fölött, a házasság termékenysége, a gyermeknevelés és az otthon megszervezése. Maga alatt vágja a

fát és saját létének alapjait rombolja szét az állam, ha ezeket a sérthetetlen jogokat nem tartja tiszteletben. Az államszocializmus ugyanis nem kisebb eltévelyedés, mint a liberalizmus, annál kevésbbé, mert az utóbbinak egyenesen természetes szülőtte.

Egy másik félreértésre még erősebben rá kell világítanunk. Minden jognak a dolog természete szerint megfelelő a vele arányban álló kötelezettség. A család jogrendje tehát megköveteli a többiektől, egyénektől, családoktól, társadalomtól és államtól, hogy az ennek alapján rájuk háruló kötelezettségeket vállalják és teljesítsék. Különösen aláhúzzuk a társadalom szerepét e téren, mert az uralkodó közfelfogás e tekintetben egészen téves. A család vérségi és erkölcsi közösség és egyúttal háztartás, azaz gazdasági egység is, amely bizonyos anyagi jólét nélkül sem fennmaradni, sem fejlődni nem képes. Márpedig a nemzetgazdaság birtokosa elsősorban és túlnyomó részben nem az állam, hanem a társadalom. A társadalom műveli a földet, űzi az ipart, gyűjti a vagyont és nem az állam, sőt az állam maga is teljesen gazdálkodó nemzetből él. Amikor tehát a család gazdasági megsegítéséről van szó, az ilyenirányú kötelezettség a társadalmat terheli. Amennyiben az állam maga is munkaadó, — még hozzá olyan jelentős, mint ma — közvetlenül felelős a szolgáltatásban állók családjainak anyagi jólétéért, a többiekért csak közvetve. Másszóval, köteles a társadalmat kényszeríteni, hogy a család jogos igényeinek megfelelő gazdaságpolitikát folytasson. Mivel az ilyen gazdaságvezetés a társadalom kellő, hivatásrendi szervezete nélkül el sem gondolható, az állam első teendője e téren a hivatásrendiség megszervezését előmozdítani és végrehajtani, különben menthetetlenül hajótörést szenved az államszocializmus zátonyán. Amikor tehát a család jogait kutatjuk és elismerésükért harcolunk a mai téves közfelfogással szemben, amely minden segítséget az államtól vár és ezzel az amúgy is nehéz helyzetet még súlyosabbá teszi, nyomban ugyanakkorra eréllyel hangoztassuk a társadalom felelősségét is.

Az Egyház mindenkori tanítása szerint az embernek

egyik elsőrendű személyi joga, hogy családot alapítson, amikor érett megfontolás után a neki való élettársat megtalálta. Ugyancsak régi és mély emberismeretből fakadó tanítás az is, hogy a házasságnak bár nem első, de kétségtelenül fontos célja a nemi ösztön fegyelmezése. A házasság, mint a teológusok mondják, remedium concupiscentiae, amit magyarra talán úgy lehetne fordítani: az ösztönnek erkölcsileg helyes kiélése és a szenvedélyek egyetlen természetes levezetése. Mérhetetlen sok erkölcsi botlásnak, lelki szerencsétlenségnek elejét lehetne venni, ha a fiatalok kellő időben köthetnének házasságot. Termékenység szempontjából meg egyáltalán nem kívánatosak a kései házasságok, mert amikor már mindkét fél jóval túl van a fiatalkoron, vagy nem születik gyermek vagy legfeljebb egy-kettő jön a világra a szülők előrehaladott kora miatt. Tehát mind természetjogi, mind erkölcsi és népegészségügyi, mind pedig nemzetpolitikai szempontból egyaránt szükséges, hogy a fiatalok megfelelő korban és nagyobb akadály nélkül köthessenek házasságokat. Népünk rohamos előregeedésének egyik oka kétségtelenül abban rejlik, hogy az utóbbi húsz év alatt valósággal hősiességet kívánó és nyaktörő vállalkozás volt 25—30 éves korban alapítani családot, mert a fiatalság vagy nem tudott idejében és megfelelő módon elhelyezkedni, vagy ha kapott állást és munkát, a fizetés oly nevetségesen csekély volt, hogy abból legfeljebb csak nyomorogni, de megélni nem tudtak. E tekintetben az utóbbi évek során lényeges javulás állt be, de újabb nehézségek is támadtak a rendkívüli politikai helyzet miatt. A mérnöki, katonai és még néhány pályán elég könnyű a jó elhelyezkedés, de a tanítók, tanárok, orvosok, tisztviselők, közalkalmazottak, vasutasok és a munkások nagyrészeének jövedelme még ma is oly kevés, hogy arra családot alapítani emberileg alig lehet. Legjobb esetben akkor gondolhatnak rá, ha a leány a házasság után is megmarad állásában, ill. munkahelyén, és a két keresetből valahogy tengődnek, erősen óvakodva a gyermekáldástól.

Amely társadalomban csak az öregebbek boldogulnak és a fiatalok sorsa hosszú évekig tartó, oktalan szociális

gátfutás, ott a társadalom szervezete súlyosan beteg és mélyreható gyógyításra szorul. Pedig ezt a kérdést egyáltalán nem lehetetlen megoldani. Ha másképpen nem megy, akkor úgy kell a mai rendszert megváltoztatni, hogy a kezdő fizetéseket lényegesen emeljék és a későbbi emeléseket csökkentsék, hogy az államháztartást és az üzemeket ne kelljen ugrásszerűen megterhelni. A valóban elégséges családi pótlék juttatását pedig általánosan be kell vezetni a magánvállalatokban éppúgy, mint a közületeknél.

Az isteni törvény szerint, amelyet a Casti connubii körlevélben ünnepélyesen újból meghirdetett XI. Pius pápa, a fogamzás megakadályozása a természet ellen elkövetett bűn és egyúttal súlyos kihágás az isteni törvény ellen is. A keresztény házaspárak tehát kötelesek a házasság élvezetének gyermekáldásban jelentkező következményét vállalni. Számtalanszor kifejtették, sőt politikai jelszóvá tették Magyarországon a nemzetet pusztulással fenyegető egykézű elleni küzdelmet. Ebben a mozgalomban nincs semmi túlzás, mert a magyarság megmaradása a születések rohamos csökkenése miatt napjainkban már valóban kérdésessé lett, amint az A. C. tavalyi kiadványainak egyikében részletesen megmutattuk. Ez pedig annyit jelent, hogy az erkölcsi törvény megtartása a nemzetnek létkérdése lett. Jól tudjuk, ez a kérdés elsősorban erkölcsi ügy és nem gazdasági, mert tapasztalat szerint a legmódosabb családokban van legkevesebb gyerek és szegények házasságai ma is termékenyebbek, mint a gazdagokéi. Tudjuk, hogy az egyke kórokozója az erkölcsi egészség megrendülése, a helytelen életfelfogás és ennek következtében a nemzeti életerő megroppanása és elernyedése. A minél több élvezet és minél nagyobb kényelem utáni eszeveszett hajsza, az a bután együgyű önámítás, aminek következtében a természetellenes, boldogságot gyilkoló és életet roncsoló életgyakorlat magától értetődő lesz, elsőszámú közellensége a házasság termékenységének.

Ennek a termékenységnek vannak azonban gazdasági és társadalmi feltételei is, amelyeknek hiánya letöri még

a jószándékú emberekben is az erkölcsi erőt, ha nem éri el a szó szoros értelmében vett hősiesség fokát. Egykéző társadalomban ugyanis a bűn szociális hatalommá szervezkedik és valóságos zsarnoki rémuralommal akadályozza meg az isteni élettörvény érvényesülését. Az ilyen társaság a sokgyermekes szülőket lenézéssel, megvetéssel sújtja, gúnnyal üldözi és gazdasági téren háttérbe szorítja. Márpedig az első, amihez a sokgyermekes szülőnek joga van, a társadalmi megbecsülés a rengeteg lemondásért, a hatványozott munkáért, hiszen az ilyen szülők nappal és éjjel szüntelenül szolgálatban vannak: valósággal felőrlődnek a család szolgálatában s szüntelenül roskadoznak a sokszoros gond terhe alatt. Szent joguk van ahhoz, hogy a közhatalom és a közvélemény elnémítson minden hangot, amely őket kisebbitené vagy egyenesen nevetségessé tenné. Az államnak kötelessége megakadályozni minden olyan nyomtatvány megjelenését és minden előadást megakadályozni és büntetéssel sújtani, amely a születések szabályozását akármilyen formában ajánlja és népszerűsíti.

Olyan társadalomban, ahol az egykézés iratlan törvény lett, a sokgyermekes család sorsa az enyhülést és irgalmat nem ismerő vesszőfutás gazdasági téren is, mert az egykézők igényei szerint igazodik természetszerűleg az egész gazdaságpolitika: a termelés, a piac, a jövedelemmegosztás, a birtokpolitika, az örökösödési gyakorlat és az adórendszer. Teljes világosság kedvéért csak néhány szembeszökő tényt említünk fel, bár ezeken ma már senki sem ütközik meg, annyira természetesnek találják a természetellenes visszaéléseket. Az egykéző családnak könnyen van feleslege, amiből bőven jut fényűzésre is. A fényűzési igényt kielégítő vállalatokba tódul a tőke, és az elsőrendű szükségleteket kielégítő üzemek, termelési ágak vagy drágán vagy egyáltalán nem jutnak tőkéhez és ennek folytán a megélhetés lényegesen nehezebb lesz ott, ahol csak az elsőrendű szükségletekre futja a jövedelemből. Mikor partfürdők építésére könnyebb akár milliós kölcsönöket kapni, mint talajjavításra vagy a tejgazdaságok fejlesztésére, akkor a gazdasági rendszernek

már nemcsak kinövésai vannak, de egyenesen súlyos szervi baja van, mert a gazdaságpolitika az élet, a nemzet, a család és gyermek ellen fordult.

Tudjuk, a közvetett adókra, amilyen a fogyasztási és forgalmi adó, ma feltétlenül szüksége van az államnak, de az is tény, hogy a mai adópolitika, akárcsak az örökösödési rendszer, valósággal bünteti a sokgyermekes szülőt és jutalmazza az egykézőket. Erre vonatkozólag mondja XI. Pius: „Mivel az Isten parancsainak megtartása és a házasság tisztességének megóvása sokszor azért ütközik nehézségekbe, mert a házastársak szűkös viszonyok közt élnek vagy éppen nyomorúságban sínylődnek, amennyire csak lehet, szükségükre segíteni kell. Először is minden erővel arra kell törekedni, — mint már elődünk, XIII. Leó pápa, bölcsen megállapította — hogy az államokban a gazdasági és társadalmi viszonyok úgy alakuljanak, hogy minden családapára maga, felesége és gyermekei tisztességes eltartásához szükséges bért megkereshesse, mert „méltó a munkás az ő bérére”. Ezt megtagadni vagy a méltányosnál kevesebbet adni nagy igazságtalanság és a Szentírás szerint égbekiáltó bűn. Tilos olyan alacsony béreket megállapítani, amelyek a mindenkori viszonyok között elégtelenek a család eltartására.”

„Ha ugyanis — folytatja tovább a pápa — a családoknak, különösen a többgyermekes családoknak nincs rendes lakásuk, ha a családfő munkát és keresetet nem talál; ha a mindennapi szükségletek drágák; ha még a családjára is — a család nem kis kárára — a saját munkájával kénytelen pénzt keresni, vagy az anyaság rendes és rendkívüli terhei idején megfelelő élelem, gyógyszer, orvosi segítség és minden egyéb nélkül marad, akkor természetesen a házastársak könnyen elcsüggednek, mivel nehéz számukra a családi élet és Isten törvényeinek megtartása; a közbiztonság, az állam és jólét veszedelembé kerül, mert az ilyen emberek könnyen úgy kétségbeesnek, hogy semmi veszténivalójuk nem lévén, esetleg csak jobbat remélhetnek az államnak és minden rendnek felforgatásából.”

„Azért az államélet és a közjó hivatott őrei a csa-

ládok és házastársak megsegítését nem hanyagolhatják el a nélkül, hogy az államnak és a közjónak ne ártsanak. Tehát a törvényalkotásnál és az állami költségvetés megállapításánál a nyomorgó családok támogatásáról úgy gondoskodjanak, mint akik az ilyen gondoskodást legelső kötelességeik közé számítják.” (Casti Connubii.)

Hasonlóképen szól a Quadragesimo anno körlevélben: „Szégyenletes és mindenáron kiirtandó visszaélés az, hogy családanyák az apa elégtelen munkabére miatt a házi teendők és különösen a gyermeknevelés elhanyagolásával bér munkába menni kényszerülnek. Tehát mindenképpen azon kell lenni, hogy a családapák munkabére az egész háztartás költségeit fedezhesse. Ha ez a mai viszonyok mellett minden esetben még nem lehetséges, akkor a társadalmi igazságosság követeli az állapotoknak olyan újraszabályozását, hogy minden felnőtt munkás az említett mértékben kaphasson bért.”

Teljes egészükben idéztük e szövegeket, mert amikor tartalmukat hirdetjük, felháborítóan tájékozatlan katolikusok még mindig azt hiszik, hogy ezek a természetjogi és erkölcsi követelmények néhány túlfűtött agyú fiatal papnak az elméletei. Többek között ezért is oly tragikus a keresztény szociális mozgalmak sorsa. Elsősorban saját táborunkban gáncsolják el őket, mert híveink nagyrésze, nem egyszer éppen azok, akik jelentős szerepet visznek a közéletben, a kereszténység legelemibb parancsait sem hajlandók tudomásul venni, ha azok érdekeikkel ellenkeznek. E miatt panaszkodik a pápa a Divini Redemptoris körlevélben, ahol többek között megemlíti, hogy egyes katolikus munkaadók a Quadragesimo anno felolvasását is megtiltották saját kegyúri templomaikban. Azért még részletesebben kifejti a szociális igazságosság törvényének mibenlétét: „A szorosan vett kiegyenlítő igazságosságon kívül van társadalmi igazságosság is és a belőle folyó kötelességek alól munkaadó és munkavállalók nem vonhatják ki magukat. Lényeges vonása a társadalmi igazságosságnak, hogy amint az élő szervezetről csak úgy törtenhetik hiánytalan gondoskodás, ha az egyes szervek és tagok mindazt megkapják, amire szervi működésük tel-

jesítéséhez szükségük van, ugyanúgy a társadalmi szervezetben is a közjót kifogástalanul csak akkor biztosíthatják, ha az egyes részeknek és tagoknak megadjuk a társadalmi hivatásuk betöltéséhez szükségeseket.

A szociális igazságosságnak pedig eleget nem tettünk, amíg a munkabér a munkásnak és a családnak fenntartását nem biztosítja."

Ilyen világos kijelentéssel szemben félreértésnek és mellébeszélésnek többé helye nem lehet. Az egyén és állam mellett a család olyan önálló, sajátos valóság, amelyet másból levezetni vagy másba felolvasztani nem lehet. A család életforrás, minden művelődés és nemzeti nagyság alapja, önálló kis gazdasági közösség és azért nélküle teljes emberi élet el sem képzelhető. Ez az önálló, sajátos léte neki megfelelő jogrend forrása, s ahol ezt a jogrendet nem tartják tiszteletben, ott a család intézménye felbomlik. Ha azt akarjuk, hogy erős legyen a nemzet, akkor előbb erőssé kell tenni a családot; ha egészséges népet akarunk, előbb meg kell szilárdítanunk a családi szervezet egységét; ha a nemzet fejlődését kívánjuk, előbb virágzó családi életet kell teremtenünk; ha állandósítani akarjuk a társadalmi békét, akkor biztosítanunk kell a családi jólétet. Az állam és egyén, mindkettő önmagát védi, amikor az intézményes családvédelmet minden erejükkel előmozdítják. Ennek pedig egyik elemi parancsa a családi bér rendszeresítése a dolgozó nemzet minden rétegében, a szellemi és testi munka egész területén.

Egyes szakemberek nevetséges aggodalmakat támasztanak e követeléssel kapcsolatban. Nincs helyünk, hogy a közismert érvek hadseregét vonultassuk fel e sötétben látó bölcsekkel szemben s a hosszas bizonyítás helyett egyetlen megjegyzéssel válaszolunk nekik. Ha századokkal ezelőtt igen kezdetleges gazdálkodás mellett, amikor még nem ismerték az egykét, mindenütt megélték a nagyon népes családok, igazán nem értjük, hogy a mai halatlatlanul tökéletes termelés mellett miért nem tudnának minden dolgozó apának családi bért fizetni. Ha a nemzet számára létkérdés a népesség szaporodása, akkor kötelessége ennek anyagi, gazdasági előfeltételeit is biztosí-

tani. Az elmúlt és a mostani háború olyan költségeket emészt föl, amelyekből a szociális kérdést megoldani gyerekjáték lenne. Az a közgazdaság, amely háború idején ilyen teljesítményre képes, békében sokkal kevessebbre minden aggodalom nélkül vállalkozhat.

Magától értetődik, hogy ez a nemzetpolitikai és erkölcsi követelmény merő egyéni kezdeményezéssel nem teljesíthető, mert a közgazdaság egész szervezetét a keresztény erkölccsel homlokegyenest ellenkező elvek irányítják. Aki tehát családi jogrendet, családi bérrendszert mond, a maitól lényegesen különböző közgazdaságot is követel, amit csak az egész társadalmi élet újjáépítésével lehet megvalósítani. A keresztény hivatásrendiség hozza majd ezt az átalakulást, mert annak keretében a dolgozók minden rendje egyetemesen vállalja a felelősséget minden tagjáért és így nem szenvednek semmi hátrányt, akik az isteni törvényt a gazdaság világában is meg akarják tartani. A kapitalista gazdaság ugyanis a családot egyszerűen nemlétezőnek tekintette, a szocializmus meg egyenesen elvből ellenségévé szegődött. Nem csoda tehát, hogy ez a két oldalról jövő, de teljesen egyértelmű tagadás, amely hallatlan erővel nehezedett a közvéleményre, a nagytömegek lelkéből teljesen kiölte az isteni gondolatot, az embereket kiforgatta minden józanságból és ellenállás nélkül kergette őket a társadalmi, nemzeti és erkölcsi öngyilkosságba. Ebből is sejthető, milyen emberfeletti munkába fog kerülni a társadalom keresztény újjáépítése és miért nem vár a keresztény gondolkodó semmi komoly eredményt az ú. n. korszakalkotó forradalmaktól.

Amikor pedig az egyke már országos gyakorlat és csapás lett, és a természetes erkölcs meg a keresztény felelősségtudat helyébe a kényelem számító önzése lépett, ha komoly eredményt akarunk elérni, akkor a gazdasági családvédelemben addig meg nem állhatunk, amíg a sokgyermekes családokat előnyösebb helyzetbe nem juttatjuk, mint amilyent az egykések élveznek.

Az élet természetes rendjében a nevelés joga és kötelessége teljesen a szülőket illeti. Az államnak csak az a kötelessége, hogy a szülőket ebben a nagyfontosságú

munkában segítse. Természetfölötti életrendben, vagyis keresztény társadalomban, a lelki nevelés feladata elsősorban az Egyházra tartozik, természetesen a szülők és iskola bensőséges közreműködését feltételezve. „Mivel a gyermek bizonyos értelemben egy része a szülőnek, valamije az apának és anyának, de nem mint tárgy, hanem mint személyiség. Ezért természeti jogon alapszik, hogy a fiú eszének használata előtt az atya gondoskodása alatt álljon. Tehát a természeti igazság ellen volna, ha a gyermeket eszének használata előtt kivonnák a szülők gondjai alól, vagy vele bármi módon rendelkeznének a szülők akarata ellen. Mivel pedig a szülők kötelezettsége folytatódik egészen addig, amíg a gyermek nem tud önmagáról gondoskodni, megmarad a szülőknek ez a törhetetlen nevelői joga is. A család tehát közvetlenül a Teremtőtől nyerte a megbízást és ennél fogva a jogot is, hogy a gyermeket nevelje; és ez elidegeníthetetlen jog, mert elválaszthatatlanul összefügg a szigorú kötelességgel; olyan jog ez, amely megelőzi a polgári társadalom bármiféle jogát és ezért sérthetetlen bármely földi hatalom részéről.” (Divini Illius Magistri.)

Ime ismét itt áll előttünk a súlyos kötelesség, mint egy el nem idegeníthető jog alapja! Ha a szülőknek joguk van arra, hogy gyermekeiket tisztességesen felneveljék és ha ebben a társadalom vagy állam támogatására szorulnak, akkor ezek kötelesek a támogatást megadni. A természet rendje szerint az első a testi nevelés, ami főleg megfelelő táplálkozást, ruházkodást és lakást jelent. A dolgozó apának kijáró családi bér csak akkor elegendő, ha rátermett anyja vezeti a háztartást, ezt az alapvető gazdasági üzemet, ahol a munka gyümölcse az egészséges, jól fejlett gyermekereg, s ahol ez a háztartás nincs rendben, ott a busás kereset is kevés a család eltartására. Merőben ez a gazdasági szempont is tiltja, hogy a család-anyja, férje jövedelmének elégtelensége miatt, a házon kívül legyen kénytelen munkát vállalni. Fölösleges részletezni, mekkora veszteség éri ezzel mind a családot, mind a társadalmat. Az ilyen szülők gyermekei rosszul tápláltak, rongyosak, rendetlenek, elhanyagoltak és otthonuk

inkább csak éjjeli menedékhely, mint családi fészek. A jó családvédelmi politikának egyik sarkalatos követelménye, hogy visszaadja az édesanyát a családnak. Részleges tanulmányokból, aztán a dolgozó nép bérjövendelmének és a megélhetési költségeknek összevetéséből megállapíthatjuk, hogy a magyar gyermekek nagyrésze kellő és elegendő táplálék nélkül nő fel. Ezen csak helyes gazdaságpolitika segíthet, amint az előbbeni fejezetben megmutattuk.

A családanyának a gyermekek testi gondozása mellett kötelessége a lélek nevelése is. A nyelvet, a gondolkozást, a jó modort, az erkölcsi fegyelmet, a vallásosságot, szóval a műveltség velejét mindenki elsősorban anyjától tanulja meg. Az édesanya természeténél, hivatásánál, lelki alkatánál fogva mindenekelőtt a szeretet művésze. Minden nép első tanárai az édesanyák, mert az élet legfőbb tudományára, a szeretetre ők oktatnak bennünket. Szülejétől tanulja meg a gyermek Isten és a kereszténység elemeinek megismerését is, méghozzá nem elvontan, hanem életszerűen, amint a megélt evangélium szívből szívbe, lélekből lélekbe ömlik át az állandó, bensőséges együttlétben. Egyik legnagyobb kegyelem ez, ami embernek osztályrészül juthat.

Mivel tehát mind a testi, mind a lelki és szellemi nevelés terén ilyen királyi szerepe van a családnak és benne az édesanyának, és mivel ez a fonséges hivatás, ha annak egészen meg akar felelni, minden idejét és erejét teljesen igénybe veszi, az a társadalom nem méltó a keresztény névre, amely nem követ el mindent, hogy a gyárban, bányában és bárhol dolgozó édesanyát visszaadják Istentől rendelt egyetlen hivatásának.

XIII. Leó pápa egyik súlyos érve, amellyel a tulajdon intézményét védelmezi a szocialistákkal szemben, a család szükségleteinek megfontolásából ered. „E szerint a tulajdonjog, melyet a természet az egyeseknek adott, átruházandó az emberre is, amennyiben a család feje; sőt a jog annál érvényesebb, minél többet képviseli az embert, aki egyúttal családátya is. A természet szent törvénye, hogy az apa gyermekeit minden szükségessel ellássa, s

e törvényt maga a természet oda magyarázza, hogy az atya gyermekeinek, kik személyét szinte megsokszorosítják és életét mintegy halála után is folytatják, annyit iparkodjék szerezni, hogy magukat az élet kétes folyásában a nyomortól tisztességesen megóvhassák. Ezt pedig csak gyümölcsöző, és gyermekeire örökségképen hagyott birtok által teheti." (Rerum Novarum.) Ha az Egyház tanítása szerint a természet követelménye ez, akkor még inkább követeli, hogy minden családnak emberhez méltó otthona legyen, mert a család egészséges fejlődése, békéje és biztonsága e nélkül el sem képzelhető. Ha a proletárok roppant tömegei a társadalom bizonytalan rendjét állandóan megsemmisüléssel fenyegetik, és ha tudják, hogy a proletársorsot megszüntetni gyökeresen csak magántulajdon juttatásával lehet, akkor a családokat otthonokba telepíteni elsőrendű politikai érdek parancsa. XI. Pius a földmunkások számára legalább egy darabka földet követel, hogy a nyomorból ki tudjanak emelkedni. (Quadragesimo anno.) Az otthon hiánya miatt a legutóbbi időkig, míg a lakásforgalmat a háborús fendelet meg nem kötötte, nálunk a sokgyermekes családok állandóan költözködésre voltak kényszerítve. A háztulajdonosok és a többi lakók úgy irtóztak tőlük, mintha belpoklosok vagy politikai üldözöttek lettek volna.

Aki tehát a családi intézmény fontosságát megérti és mai válságát, végzetessé lett bomlását látja, ha még kereszténynek és az Egyház fiának tudja magát, az egyetemes emberi kultúra, a magyar nemzet és vallásunk megmentése érdekében mélyrehatóbbat és sürgetőbbet alig tehet, mint amit az ismertetett pápai körlevelek mindnyájunknak parancsolnak. Ahol ugyanis a család intézménye veszendőbe megy, ott az emberek földi boldogsága és örök üdvössége egyaránt reménytelenül lesz.

Nem nehéz továbbá elgondolni, mennyire másképp alakult volna az utóbbi évtizedek történelme, ha mi, katolikusok teljes egyetértéssel és elszántsággal magunkévá tettük volna a Vatikán tanítását a család jogairól és a társadalom szociális felelősségéről. Szinte önmagunkat kell meggyűlölnünk, amikor eszünkbe jut, mennyi gaz-

ságot, örült merényletet, vérontást és borzalmas pusztulást akadályozhattunk volna meg, ha Rómának férfiasan engedelmeskedünk és nem szökünk a felelősség elől. A ránk zúdult rémségeknél csak a bűnös és semmi módon nem menthető mulasztásunk rémségesebb, mert hagytuk, hogy az emberek a világosság mellett eltévedjenek, a telt asztal mellett éhenhaljanak, a forrás mellett szomjanyvesszenek és meggyűlöljék miattuk a Kálvária Istenét.

Magyarból a sok is kevés!

Az elmúlt két trianoni évtized hosszú gyötrelmében nemzeti létünk és megmaradásunk fő kérdéseit nagy szenvedéllyel vizsgáltuk és tárgyaltuk végig halk beszélgetésekben csakúgy, mint a legszélesebb nyilvánosság előtt. A magyar föltámadás köteleességszerű reménye mellett minden gondolkodó magyar lelkébe befészkelte magát a nemzethalál látomása, megsejtése a sírnak, hol nemzet sülyed el. Ettől marcangoltan kutattuk föl gyöngeségünk összes okait, köztük a legnagyobb politikai problémát: a nemzet szaporodásának ügyét is. Írások és előadások özöne árasztotta el a magyar glóbuszt, amelyek könyörtelenül bebizonyították nekünk, hogy pusztuló nép vagyunk, éveink nagyon meg vannak már számlálva. Közhely lett, hogy a magyarság az iparszerűen űzött magzatelhajtás és a fogamzás elleni védekezés következtében minden három vagy két esztendő leforgása alatt annyi embert veszít, mint a világháború alatt. Beláttuk: teljesen felesleges, hogy ellenség irtson ki bennünket, mert mi magunk is derekasán elvégezzük ezt a műveletet és biztosabban irtjuk ki magunkat, mint bárki más tehetné.

És mi lett a belátás, az őszinte önvizsgálat eredménye? A tudatlanok tudókká lettek, a közvélemény felhőrdült néha, egy-egy órára megrendültek a szívek és feljajdult az elnémított lelkiismeret, de komoly javulás nem következett, sőt a születési arányszám azóta is állandóan és rohamosan zsugorodott, mert 23·2 ezrelék-

ről 195-re zuhant 1930-tól 1940-ig. Sem a gazdasági és politikai helyzet jobbrafordulása, sem a sokgyermekes családok megsegítését célzó szociális törvényhozás, sem a csecsemőgondozás tökéletesedése, sem az erdélyi területek lényegesen magasabb szaporodása nem hozta meg a sokaktól remélt komoly változást, amint az 1941. év első öt hónapjának adataiból látható. Ha tehát a kétségtelenül meglevő nemzeti érzés sem tudja felfokozni népünkben az életakaratot, akkor nyíltan ki kell mondanunk, hogy egyrészt ez a nemzeti érzés roppant fogyatékos, egyáltalán nem tudatosított és kiművelt, másrészt pedig a magyarság erkölcsi egészsége végzetesen megrendült és a halált hozó kór teljesen elhatalmasodott a nemzet egész szervezetén. Erkölcsi bajon csak erkölcsi gyógyítás segíthet, semmi más, mert nálunk éppen azokban a rétegekben legkevesebb a gyermek, ahol megvan az anyagi mód, hogy könnyen eltartsanak akármilyen népes családot. Az erkölcs egyetlen alapja a vallás s ezért az erkölcsi gyógyulás csak a vallási műveltség emelésével érhető el. Annyit már elértünk ugyan, hogy a legtöbbben tudják, vagy sejtik, hogy a magzatelhajtás és a fogamzás megakadályozása bűn az isteni törvény ellen, de vajmi kevesen látják be, milyen súlyos véték ez és miért annyira tilos, mint az Egyház tanítja. Főlösképpen lenne részleteznünk, hogy az egész lelkipásztorkodás és minden vallási gyakorlat teljesen hiábavaló, amíg a hívek a házasságukban egészen a korszellemnek hódolnak és a vallásban nem látnak egyebet, mint kegyeletes hagyományt és az élet gyászos vagy örvendetes alkalmaira ünnepi keretet nyújtó vállalatot. Első feladatunk tehát tudatosítani a hívőkben az élet Teremtőjének szent parancsát, felzaklatni bennük az alvó lelkiismeretet, ráébreszteni őket a felelősségre, amellyel Istennek és hazájuknak tartoznak, és megismertetni velük a nemzetgyilkos bűn nagyságát, hogy amit eddig könnyelműen elkövettek, attól felvilágosítva visszarettenjenek. Lehetetlen, hogy jobb belátásra ne térjenek, akikben van még némi okosság, némi ragaszkodás az édes hazához és némi gond az örök üd-

vösség iránt, ha egyszer megértik, hogy ennek a nemzeti öngyilkosságnak nem lehet semmi mentsége se Isten, se a lelkiismeret, se a történelem előtt.

*A házasság életforrás —
a Teremtő munkatársai.*

A házasság intézményét Isten maga alapította akkor, amikor az embert kétnemű lénynek, férfinak és nőnek teremtette. A természet lényegét tekintve mindkettő egyformán ember, egész ember testben és lélekben egyaránt, de mindkettőnek vannak olyan tehetségei, amelyek a másokban nincsenek meg és kiegészítik egymást. Mindkettő kenyérkereső a maga módján: a férfi a mesterségében, a nő a háztartás vezetésében. A nő vallási hajlama erősebb, mint a férfié, mert többet kell szenvednie és önzetlenebb természeténél fogva, mint a férfi. Mindketten a legbensőbb közösségre vannak teremtve, amelynek egyetlen törvénye a szeretet és a másikért önmagát feledő szolgálat. Végül testük és lelkük egyaránt arra van rendelve, hogy ketten együtt egyetlen életforrás legyenek, amelyből új nemzedék léte és boldogsága fakad. Az ember a házasságban munkatársa lesz a Teremtőnek, mert az új ember teste a fogamzás után az anyai szervezetben fejlődik csírasejtből egész magzattá. És ezt a fejlődést teljesen az új lélek irányítja, amelyet Isten a fogamzáskor teremt és egyesít a magzat testének már meglevő anyagával. Csak testünk anyagát kapjuk tehát a szülőktől, a lelket közvetlenül a teremtő Szeretet hozza létre. Azért a házasság az isteni Jóságnak egyik legcsodálatosabb alkotása. Isten kétségtelenül megtehetné, hogy minden embert egészen maga teremt. A mostani világrendben azonban úgy akarta, hogy az emberek munkatársai legyenek a teremtésben. Ez is bölcsességének és jóságának különös megnyilvánulása, mert a gyermekben a szülők saját életük folytatását látják: a gyermek szerelmük végleges pecsétje lesz és egyesülésüknek boldog termése. Így lesz a házasságból család: minden mély kultúrának ősforrása. Az egymásért és a gyermekért

való gond neveli naggyá a szülőket, mert a gyermek áldás és fönséges teher egyszerre. Minél nagyobb a teher, annál nagyobb lesz súlya alatt a szeretet, a tökéletesség köteléke, az élet legfőbb vagyona. Kétségtelen, hogy a házasságnak nem egyetlen célja a gyermek nemzése és nevelése, de az is bizonyos, hogy a gyermekáldás akarása és vállalása nélkül a házasság legfőbb csak élvezeti vagy kereseti részvénytársaság kettesben. Az a házassági szerződés, amelyet azzal a szándékkal kötnek a felek, hogy gyermeket nem akarnak, még ha az állami törvény szerint érvényesnek számít is, a természet törvénye szerint és Isten előtt semmis. Az ilyen házasság a dolog természeténél fogva merő törvénytelen együttélés, vagyis ágyasság. Intézményes lázadás az élet Istene ellen azok részéről, akiket arra rendelt, hogy munkatársai legyenek a teremtésben.

A kemény törvény

Mivel a házasság a szeretet közössége és életforrás, benne az ember különös módon bensőséges viszonyba kerül Istennel, azért már a természet rendjében, a szentségi jelleg nélkül is szent dolog és erős isteni törvény szabályozza a házasságjog gyakorlását. A legtöbb embernek sorsa és útja az üdvösségre a házaselet anynyira, hogy a házasságon kívül legtöbben csak igen nagy nehézséggel tudnák megtartani az erkölcsi törvényt. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy sem a természet, sem különös isteni parancs nem kötelez minden egyes embert házasságra. Magasabb jó érdekében, amilyen a lelkek, a haza, az emberiség szolgálata vagy az evangéliumi tökéletesség, szabad lemondani a házasságról. Számosan vannak, akik a rossz gazdasági viszonyok, családi körülmények, egészségi állapotuk miatt vagy mert nem találhatnak nekik való élettársat, kénytelenek legalább ideiglenesen lemondani, de akkor is meg kell tartaniuk a hatodik parancsot, mert a házasságon kívül minden nemi élet tilos, bármilyen nehéz is ilyen esetben az önmegtartóztatás. Vannak továbbá, akik merő önzésből, féltékenységből, kényelemből és gyávaságból

nem házasodnak. Az ilyen magatartás azonban erkölcsileg semmiképen nem igazolható, mert indítóoka pusztán erkölcsi gyengeség.

Aki pedig meggyőződéssel azt meri állítani, hogy a nemi megtartóztatás lehetetlen az embernek, tagadja az erkölcsi élet egyik alaptörvényét és lélekben nem tartozik Krisztus közösségéhez, mert megtagadja a hitet. Mindez mutatja, milyen szent dolognak tekintti Isten a házasságot és a házasságjog élvezetét férjnek és feleségnek csak akkor engedi meg, ha annak esetleges következményét, a gyermekáldást is készségesen vállalják. A természet és Isten önmagával kerülne ellentmondásba, ha megengedné, hogy ne teremjen a föld, amelybe életmagot vetett. Isten lenne a legrosszabb gazda, aki nem veszi komolyan a maga munkáját. Azért adott olyan őserőjű vonzalmat a nő és férfi szívébe egymás iránt, azért lett a házasság olyan bőforrású örömkút mindkettőnek, hogy életszövetségük súlyos következményeit és terheit elbírók. Aki az életet tiszta szenvedéllyel szolgálja, olyan erős szeretete legyen, mint a halál, olyan, mint a Krisztusé volt a Kálvária útján és a Golgotán. Igen, az igazi házaselet az élet csodálatos szeretetének állapota, kereszthordozás nagy örömben és sok sírásban egyszerre. A több élet akarása és szolgálata szövetségben minden élet mindenható Urával. A velejáró élvezet mámore csak kísérő jelenség; nemes bor a szívnek, hogy bátran és könnyen állja a szenvedés tűzpróbáját. Azért csak annak van joga hozzá, aki a Teremtő jóság szándékaival akaratban teljesen egybe-forr.

A mai társadalom nagyrésze ezt a kemény törvényt vagy nem ismeri már vagy tudva azt, merő léhaságból nem törődik vele. Amit Isten egybekötött, szentségtörő könnyelműséggel elválasztják. Főnséges céljától elszakítják az élvezetet, csak az örömet akarják, de a tehertől menekülnek. Erőszakot követnek el a természet ellen, gyalázatos fogásokkal és találmányokkal kijátsszák. Házaseletük állandó visszaélés a Teremtő főnséges adományával azon a címen, hogy a fiatalságot és az egész-

séget megőrizték az erkölcsi egészség pusztulása árán. Az isteni törvény csak két lehetőséget enged meg: vagy önmegtartóztatást vagy termékenységet, de ők megtalálják a harmadikat: élnek a házassággal és elhárítják annak természetes és törvényes következményeit.

Józan fővel elvi alapon ezt a gyakorlatot mentesíteni és igazolni semmiképpen nem lehet. Ez annyi lenne, mint a bűnt erkölccsé és a gazságot erénnyé avatni. Akik ezt megteszik, szükségképpen tagadják a természet minden bölcsességét; tagadják Isten tekintélyét; tagadják az egész erkölcsi világrendet és az erkölcsi bolsevizmus karjaiba vetik magukat. Nálunk főleg irodalmi hírességek képviselték és képviselik ezt a felfogást, amely az érzéki élvezetet tekinti az élet legfőbb javának. Évezet kell nekik mindenáron s a szennyes izgalom utáni hajszában tagadják a felelősséget, megtörik a hűséget, kigúnyolják a tisztességet és irtóznak minden áldozattól, de csak későn veszik észre, hogy egész életük egy örült áldozat volt, mivel a buta kéj démonjának odadobták mindent, ami nagyszerűség csak van az emberi életben. Valami erkölcsi vesztettségben vergődnek ezek és tajtékzó dühvel terjesztik a halálos kórt. Szörnyűbb ez minden elmebajnál és a társadalom fertőzöttségére vall, hogy ezeket a nagy rothasztókat nem tudja kivetni magából, sőt egyenesen tapsol nekik és fényesen eltartja őket.

Az élettörvény nem tűr kivételt

Ezért igen sokan, jóhiszeműséggel és még nagyobb járatlansággal elismerik ugyan, hogy a fogamzás megakadályozása elvben föltétlenül tilos és mind erkölcsi, mind politikai és egyéb szempontból súlyos eltévelyedés, azonban kivételes esetekben megengedhetőnek tartják, amikor igen komoly okok javallják, sőt szerintük parancsolják akár a megelőző óvakodást, akár a magzatelhajtást. Pedig ez a törvény nem tűr meg semmi kivételt, mert a dolog természeténél fogva a kivétel megengedése tág kaput nyitna minden visszaélésnek. Hatás-

talanná tenné, sőt jóformán eltörölné a törvényt; lerontaná az egész nemi erkölcsöt és az egész társadalmi életet megbontaná. Akik a kivétel mellett kardoskodnak, elfelejtik, milyen sikamlós ez a talaj és olajozott a lejtő, amely a teljes romlásba visz. A mentő okok, amelyeket fölhoznak: a túlságosan nagy gyermeklétszám, a megélhetés nehézségei és az életveszély nehéz szülésben. De ki fogja megállapítani, mennyi gyermek elegendő a nemzet fennmaradásához és fejlődéséhez? Ki fogja meghatározni, mikor zavarja meg egy család gazdasági egyensúlyát egy újabb gyermek születése vagy az anya egészségi állapota, mikor nem bírja el tovább a terhességet? Vajjon az érdekeltek mások véleményére fognak hallgatni ezekben a kényes ügyekben? Ha pedig egyedül a szülők döntenék el, mikor áll fenn kivételes eset, az emberi gyöngeség mesés ürügyeket talál arra, hogy fölmentve érezze magát a törvény alól. Ha ezen a téren a természettörvény és végső fokon Isten kivételt engedne meg, maga a törvény tenné lehetővé, hogy az emberiség végzetes romlás örvényébe csússzék. Másszóval maga a törvény adna alkalmat az állandó törvényszegésre és Isten nevetségessé lenne mindenki előtt.

Az ösztön az élet szolgálatában

Tudjuk, hogy ez a törvény, amely a nemi élvezetet a házasság keretében is csak akkor engedi meg, ha a házasfelek annak minden következményét vállalják, rendkívül kemény és szigorú. Ha azonban meggondoljuk, milyen pusztulást idéz elő és milyen romlást hoz egyénre és társadalomra a születek mesterséges korlátozása, áldanunk kell ezt a szigorúságot, nem pedig túlzónak és embertelennek tartani a törvényt.

Az éhségnél is erőszakosabb és követelődőbb a nemi ösztön, mert az éhséget az evés egy-kettőre lecsillapítja, úgyhogy a nagyon jóllakott ember, mint a magyarok mondják, rá sem tud többet nézni az ételre. A korlátlan élvezet a testi vágyat állandóan fokozza, az egész embert teljesen a test rabszolgájává teszi.

Márpedig az ember kultúrája, a nevelés lényege éppen abban áll, hogy a természeténél fogva szertelen inohóságú ösztönt az értelem és az akarat uralma alá hajtja és az élet fősséges céljainak szolgálatába állítsa. Mert az ösztön önmagában véve jó, ha a törvény korlátai között marad, olyan áldás, mint a Duna medrében hömpölygő roppant víztömegek ereje. Ha azonban a partok gyöngék és beszakadnak vagy hiányoznak a gátak, a hajót hordozó, vizet adó, malmot hajtó, földet öntöző folyam gyilkos áradattá vadul és temetővé tesz egész országreszereket. Így vagyunk a nemi ösztönnel is. Ha az apaság és anyaság nagyszerű gondja, a szülői felelősség szent komolysága, a jellem érettsége nem uralodik az ösztön felett, ha a testi vágy hatalmasabb lesz, mint az erkölcsi erő, az ösztön elveszti magasabb értelmét és erkölcsi szörnyeteggé vagy nyomorékká aljasítja az embert. Az ilyen lélek egész érdeklődése a testi élvezetre szegeződik, állandó káprázat és bűvölet rabja lesz, minden félelem és mérték nélkül adja át magát a hangulat és izgalom vonzásának és benne látja az élet egész értékét és célját.

Az állat győzelme ez az ember fölött. A nekivadult szenvedély tüzében meghal a szeretet és becsületérzés, míg az értelem és felelősségtudat elhomályosul. Az ilyen ember minden dologban megbízhatatlan lesz, mert erkölcsi érzéke eltompul. Ahol pedig a szenvedély nem ilyen erős vagy a jó nevelés hatása fékezi, ott a kényelem és megalkuvás csendes zsarnoksága roncsolja szét a jellem egészségét. Ott megszületik egy vagy a legjobb esetben két gyermek. Mivel csak egy van, a szétől is óvják, agyondédelgetik, minden kívánságát ellessik, hibáit, bűneit elnézik, mentegetik, sőt rendesen még ki is szolgálják, nehogy valamiben kedvét szegjék. Az okatlan szülőktől mindent megkap, amit szeme-szája kíván, csak éppen a legfontosabbat nem: a komoly nevelést. A jellem keménysége, az akaraterő, a következetesség, a gondolkozás komolysága, a munkakedv, a türelem nem az ő kenyere; szóval mindené hiányzik, ami az élet nehéz küzdelmében győzelemre segíti az

ember gyermekét, mert a neveletlen szülők fia, lánya is csak neveletlen puhány lehet. Amikor majd jó későn, élete roncsain összeomlva hasztalan kesereg az ilyen szerencsétlen, elsősorban balga szüleit fogja átkozni úgy, amint a papnak mondotta egyik: Uram, ne korholjon engem, mert az ön kutyája különb nevelést kapott, mint én.

Ha azonban az apát és anyát egy egész kis nép veszi körül, amely nőni, enni, öltözködni, játszani és tanulni kíván és a család gondja napról-napra gyarapszik, a szülők kénytelenek minden erejüket megfeszítve iparkodni, hogy a szükségest előteremtsék a gyermek-hadnak. Ez a nagyszerű, de egyáltalán nem olyan sötét gond, mint azt a magyar úri társaság nagy többsége ostobán képzei, jellemben naggyá neveli a szülőket is. A lemondás, az áldozatosság, a türelem, a tökéletesedés, az életkomolyság, a szorgalom, egyszóval a szeretet, vagyis a tiszta és erős boldogság isteni iskolája lesz nekik a szülői küldetés. Ezekre áll, amit Ágoston páratlan művészettel mond: ahol szeretet van, ott nincs fáradtság és szenvedés, és ha mégis van, akkor azt is, mint édes terhet szeretik. (Ubi amatur, non laboratur, vel si laboratur, labor ipse amatur.)

A nemi erkölcs pusztulása

A házasságjoggal üzőtt visszaélés lerontja a nemi élet egész erkölcsi rendjét. Ha ugyanis az élvezet kedvéért szabad az élet folytatását megakadályozni, miért nem lehet igazolni a nemi fegyelem ellen elkövetett többi bűnököt is? Akkor a fiatalság is hivatkozhat arra, hogy őt is gyötri a nemi éhség és nem tud ellenállni az ösztön zsarnoki parancsának. Akkor a férj vagy feleség is mehet bárhová kielégülést keresni, ha a másik fél egészségi állapota kíméletet követel. Akkor minden házasságot és családot szét lehet bontani, mihelyt úgy érzik az érdekeltek, hogy a régi lángolás lelohadt, és mint előkelő, irodalmi nyelven elsírni szokták ma: a szerelem köztük meghalt már. Pedig a valóságban csak arról van szó, hogy az új izgalmak után lihegnek és a

buta bűnhöz új cinkostársat találtak, mert túlságosan hitványak ahhoz, hogy az igazi szerelem magasságába felküzdjék magukat.

Az élvezet vallásának hírhedt prófétái nem is haboznak elismerni és hirdetni, hogy mindez szorosan következik az ő elveikből s azért csak a korlátlan nemi szabadosságot tekintik az embert megillető teljes szabadságnak. Nem kötelesség többé a tisztaság a házasság előtt, nem kötelező a házasság azokra nézve, akik nem akarják vagy nem tudják magukat megtartóztatni, nem kötelező a hűség magában a házasságban, s ezzel az embernek minden értékét elnyeli a nagy mocsár, amelyből szabadulni emberi erővel többé nem lehet.

E bűnnek következményei mélyebben mérgezik a nő életét, mint a férfiét. Az anyaság terhétől és a velejáró kockázattól megszabadul ugyan, de a testi halál semmi ahhoz a veszteséghez képest, amelyet lelkében szenved. Merő élvezeti cikk és szégyenteljes játékszer lesz a férfi szemében, aki nem keres nála mást, mint féktelen vágya kielégülését. Micsoda keserűség, milyen pokoli gyötrelem lesz az élete, amikor már kora és egészségi állapota miatt nem nyújthatja a férfi durva kívánságának, amit az könnyörtelenül követel tőle! Akkor látnia kell vigasztalan kínban, hogyan távolodik el tőle a férj és menekül máshoz, akinél a lelketlen gyönyört újra megtalálja. Ő pedig magára marad, mint az elköpött játékszer vagy az elapadt kút, amelyből nem lehet többé meríteni. Nem marad neki más, mint egy kiégett szív tele önváddal, lázas gyűlölettel vagy halálos fásultsággal, mert a női és anyai szív legmélyebb igényeit hosszú éveken át elfojtotta és férjét sohasem igyekezett az erkölcsi fertőből felemelni. Mikor pedig a bűn életcél és elemi szükséglet lesz, a kárhozat már itt a földön elkezdődik.

A társadalom felbomlása

Még kézzelfoghatóbb ennek a bűnnek rombolása a társadalom életében. Minden némileg gondolkozó ember tudja, hogy az erkölcsi törvény az ember javát célozza.

A törvény megtartása egyszerűen elemi érdeke a társadalomnak, mert ahol a nagy erkölcsi parancsokat nem tartják tiszteletben, szükségképen bomlásnak indul az egész élet és összeroskad az állam. Ezt fejezi ki a közmondás: minden bűn magában hordja büntetését. Ha az erkölcsiség alapjai elpusztulnak a lelkekben, nincs az a politikai lángelme, amely a nemzet pusztulását el tudná hárítani.

A fogamzás elleni védekezés következtében állandóan és egyre gyorsabban csökken a születések száma. Amint a köztudatban gyökeret ver és bevett szokás lesz ez a visszaélés a természettel, nincs az a meggon-dolás, amely gátat vetne neki. Hiába hivatkozunk az ilyen nép előtt a nemzeti érzésre és a haza érdekére; talán megkönnyezik néhanapján a veszendő hazát, de a bűnt el nem hagyják. Ahol általános lesz ez a bűnös gyakorlat, mint valami láthatatlan zsarnok terpeszkedik rá a lelkekre és megbénítja az akarat minden ellenálló erejét. Mint valami hallatlanul makacs erkölcsi fertőzet keríti hatalmába a lelkeket és valósággal csak emberfeletti erő birtokában lehet eredményesen megküzdeni vele, ahogy alább majd kifejtjük.

Első tekintetre ellentmondásnak látszik az a kijelentés, hogy a népesség és szaporodás csökkenése gazdasági téren is elszegényedéshez vezet. Pedig a valóság mégis az. Két századdal ezelőtt Malthus anglikán lelkész azt hirdette, hogy a népesség sokkal gyorsabban növekszik, mint a termelés eredménye s ha okos politikával bele nem avatkozunk, — a bűnös beavatkozást Malthus határozottan elítélte — az emberiség általános nyomorba fog süllyedni. Azóta a tények nevetségessé tették a jó lelkész úr aggodalmait. A termelési technika haladása ugyanis sokkal gyorsabb volt, mint a szükségletek és a vásárló erő növekedése. A legutóbbi világ gazdasági válság legfőbb oka éppen a túltermelés volt, mert a fogyasztás nem tudott lépést tartani a termelés gyorsaságával. A szociális és gazdaságpolitika nem volt összhangban a termeléssel; ez okozta elsősorban a válságot. A fogyasztás volt hiányos, de a piac agyon volt zsú-

folva árucikkkel. Egyrészt igaz, hogy a munkabérek túlságosan alacsonyak voltak, de másrészt az is igaz, hogy a legfőbb fogyasztó tömeg is hiányzott: a meg nem született gyermekek milliói. A nyugati társadalom ugyanis rohamosan öregedik, az átlagos életkor emelkedik, míg a fiatalság létszáma állandóan csökken. Vagyis sokkal több aránylag is a munkaképes felnőtt, mint valaha, míg a csak fogyasztók, a gyermekek és a fiatalság arányszáma megdöbbentően alacsony. Egyes területeken, pl. Franciaország déli részén a népesség ritkulásának hatása már egészen szembeszökő. Ott a mezőgazdasági üzemekben, mint a Rhone völgyében, mind a munkaerő, mind az örökös hiányzik. Parlaggá lesznek a földek és vadászterületté változnak a nemrég virágzó kertek és mesésen művelt szántóföldek. A kevés gyermeket, az egykét a szülők nem munkára és a küzdelmes életre, hanem kényelemre és élvezésre nevelik. Nincsen bennük vállalkozó kedv, se munkakészség, se edzett akarat, tehát a gazdasági versenyt nem is bírhatják. Azért gyermekben szegény népek vagyonban is hamar elszegényednek és kénytelenek átengedni helyüket az erősebbeknek.

Ahol viszont megvan a természetes szaporodás, állandó erőfeszítésre és szorgos munkára sarkallja a népet és biztosítja a gazdasági fejlődést is. Úgy hisszük, nem tévedünk, amikor azt a szokatlan kijelentést tesszük, hogy a termelési technika mai fejlődése egyenesen követeli a népek gyors szaporodását, különben a gazdasági élet fog szükségképpen összezsugorodni és visszafejlődni, mivel nem lesz sem elegendő munkás, sem elég fogyasztó, hogy az óriási gazdasági szervezetet és felszerelést üzemben tudják tartani.

A minőség csökkenése

De a társadalom életében a szám és tömeg még nem minden, mert a minőség legalábbis olyan fontos, mint a mennyiség. Márpedig ahol a születések száma alacsony, ott a tehetség is lényegesen kevesebb, hiszen egyáltalán nem valószínű, hogy az egyke a legkiválóbb a többiekhez

mérten, akik sohasem jönnek a világra. Arra már rámutattunk, hogy erkölcsi szempontból milyen súlyos értékű ember lesz az elkényeztetett egy-gyermek. Ma ugyan a merőben anyagelvű emberlét és testkultúra századában ez a szempont a legtöbbször előtt keveset vagy semmit sem számít, de annál többet beszélnek a fajvédelem és faj-nemesítés szükségességéről. Annnyira világosan egyértelmű ez a szándék, hogy némelyek egyenesen emberménest emlegetnek, mintha az ember is csak valami tenyészállat lenne. A mai nemzedéket súlyosnak és korcsnak találják és kidolgoztak egy új tudományt, neve eugenika, s ennek segítségével akarják fajtánk minőségét megjavítani. Meg kell akadályozni, mondják, a korcsok további születését és csak azok a párok hozhatnak világra gyermeket, akiket a szakértők a szaporításra alkalmasnak találnak. Felesleges lenne sok szót vesztegetni, hogy ezt a legújabb szellemi bomlásterméket tüzetesebben bíráljuk. Önmagában hordja ítéletét, mert akkora eltévelyedés ez, amelyre csak lelkében halálosan beteg nemzedék vetemedhet. Talán azt gondolják ezek a bölcsek, hogy a kiválasztott párok az ő kedvükért lemondanak majd az eddigi bűnös gyakorlatról, amely idegzetük egészségét teljesen megrontja és vele együtt az egész szervezetet legyöngíti? Talán azt hiszik, hogy az ilyenek ivadékai mind makkegészséges, öserőtől duzzadó, szép testű vasemberek lesznek? Gyálázatos mesterkedéssel ki akarnak fogni a természetben és Isten bölcseségén, aki az embert eszes és erkölcsös „állatnak” teremtette. Ha állat, akkor is erkölcsös állat és azért erkölcsi egészség nélkül testi jóléte is több, mint bizonytalan, sőt egyenesen pusztulásra van ítélve. A természet ugyanis könyörtelenül bosszút áll azokon, akik parancsait ki akarják játszani. Vagy elfelejtik talán azt az egyszerű kis igazságot, hogy a korcsok és nyomorékok sohasem rontják le a minőséget, ha a többiek mind világra jönnek, akiknek a természet rendje szerint meg kellene születniök, ha a gonoszság és gyengeség nem állana útjukba. És hányan voltak és vannak a legnagyobbak és a legjobbak között, akiknek gyenge, törekeny testében lángelme, óriási lélek lakozik! Ezeknek mind tilos lenne megszület-

niök? Könnyű elgondolni, hova züllene és szegényedne az emberiség az eugenetika mestereinek kezében, akik ilyen módszerrel akarják feljavítani az emberfaj minőségét.

A lelki romlás

Az embernek két hazája van: a földi és az örökkévaló. Az Isten országában polgárjogot csak az nyerhet, aki mocsoktalan szívvel kér oda bebocsátást és az isteni igazság mérlegén arra méltónak találtatik. Márpedig a mai emberek, sőt a keresztények nagyrésze is állandóan a súlyos bűn állapotában van a házassággal üzőtt visszaélés miatt. Ha a bűnről nem akarnak lemondani, nem járulhatnak a szentségekhez, visszautasítják a kegyelmeket, hadilábon állanak Istennel, második természetük lesz a bűn, vagyis olyan parancsoló szükséglet, ami nélkül már élni sem tudnak. Vajjon józanul fel lehet-e tenni, hogy az ilyen lelkek Isten különös kegyelme nélkül üdvözülhetnek? Lehet-e remélni, hogy a kivételes, nagy segítséget a döntő órában megnyerik? Ezeknek az üdvössége tehát nagyon is bizonytalan, sőt emberileg véve majdnem reménytelen. Isten továbbá úgy akarta, hogy a világ üdvözítésében emberek legyenek munkatársai. Márpedig a mai társadalomban nemsokára még a világi állások betöltésére sem lesz elegendő gyermek, tehát a papi hivatásra még kevesebb jut, holott egyre több kellene, mert az egykézű társadalomban sokkal nehezebb az apostoli munka, mint a pogányok között. Ez talán a legsúlyosabb büntetés, amellyel Isten a természet szent törvénye ellen lázadó népeket sújtja. Ahol a legtöbb kiváló papra volna szükség, ott legkevesebb a papi hivatás.

Politikai következmények

A legtöbb nyugati állam életében a születések csökkenése ma a fő politikai és katonai probléma is. Bármennyire fejlődött ugyanis a hadi technika, a hadsereg létszáma és minősége mindig döntő tényező marad. Még a kivételes előnyben levő Anglia is súlyosan érzi már az

elhatalmasodott egyke fenyegető következményeit. A népek roppant versenyében tehát a jövő nagy csatákat elsősorban a szülőanyák vívják meg és döntenek el, és nem az államférfiak és hadvezérek. Nálunk e kérdés jelentősége még súlyosabb, mint bárhol másutt, mert nekünk még békeidőben is élet-halálharcot kell vívnunk a pusztá létünkért. Földrajzi helyzetünk politikai szempontból több, mint kényelmetlen. Messze vagyunk a tengertől, s azért minden oldalról körül vagyunk zárva. Amióta a nemzeti-ségek lélekben kiszakadtak a magyar államegységből, régi jó határaink sem nyújtanak többé semmi védelmet, mert az ellenség a határokon belül tanyázik, és Trianonban a földet is elvette tőlünk, amelyet megszállva tartott, sőt annál jóval többet. Azért is nehéz a helyzetünk, mert jóformán minden szomszédnak útjában vagyunk. Honfoglaló őseink bizonyára nem sejtették, hogy valósággal egy történelmi országútra telepedtek. Átjáró lettünk, ahol századok óta népek és hadak vonultak és most is vonulnak nagy politikai és hadi vállalkozásokra. Ha meg akarunk maradni a Kárpát-medencében, ahol állandóan feszültséggel van tele a politikai légkör, minden erőnket meg kell feszítenünk, hogy a nagy viharok valamelyike végül is teljesen el ne söpörjön bennünket a föld színéről. Körülöttünk majdnem valamennyi szomszéd sokkal erősebben szaporodik, mint mi, pedig a jövőben csak azt a földet tudjuk megtartani magunknak, amelyet népes családdal szálltunk meg. Az öt székely megye még a román uralom alatt is a mienk maradt, mert a székely anyák erősebben tudták védeni a sok gyermekkel a székely földet, mint a legjobb magyar ezredek.

A magyar anyák többsége ma már annyi gyermeket sem hoz világra, hogy mai nyelvterületünket meg tudjuk a jövőben is tartani, holott sürgősen terjesztenünk kellene. De mit lehet várni attól a néptől, amely a gyermekáldást átoknak tekinti és a harmadik és negyedik gyermektől jobban irtózik, mint a megszálló ellenségtől? Szánalmasan és nevetségesen hat ennek a nemzedéknek ajkán az állandó hivatkozás az ezeréves történelmi jogokra. Nem látják ezek a szerencsétlenek, hogy éppen a tör-

ténelem nem ismer történelmi jogokat, amikor egy nemzet az élethez való jogát vak könnyelműséggel eljuttatja. Élni pedig csak azoknak van joguk, akik az életet szolgálják. Ez a föld az erős és mindig fiatal népek küzdőtere, nem pedig a harctól irtózó kényelmesek mulatóhelye. Micsoda rövidlátással verte meg ez a bűn a magyar társadalmat! Azért nem akartak több gyermeket, mert jövőjüket nem látták biztosítva, s az eredmény máris az, hogy kevesebb van, mint kellene. Akik azt hitték, okosan számítottak, teljesen elszámították magukat. A megfogyatkozott holnapi nemzedék a megmaradt országot még nehezebben fogja megtartani, mint a mostani, mert hiányozni fog nekik az elegendő munkatárs a békében és a sok szükséges bajtárs a háborúban, amikor a sok ember is mindig kevés. Tehát a magyar állam sorsa a mai magyar szülők kezébe van téve, s azért nagyon félő, hogy igen rossz ellenséges kezekben van. Isten az élet Istene, aki minél bőségesebb életet akar a földön, tehát nem lehet a bűntől elgyöngült, sorvadó népek pártfogója. Hogyan számíthat segítségére olyan nép, amely állandóan lábbal tiporja az élet szent törvényeit? Nemzetünk legfőbb ellensége a magyar szívekben tanyázik, s azért isteni segítségre csak akkor számíthatunk, ha mindenekelőtt arra kérjük a történelem Urát, hogy ezt a népünket irtó, megrögzött bűnt irtsa ki szívéből. Minden más nemzeti imádság önámítás és ostoba komédiázás Isten előtt.

A Teremtő azt akarja, hogy országa tele legyen néppel, és minél többen legyenek, akik az élet és üdvösség boldogságában részesülnek. Ezt a célt Isten a házasságban akarja megvalósítani, hogy az élet gyarapításában az emberek munkatársai legyenek. Ezért a házasság természeténél fogva parancs és kötelesség, de egyúttal a legnagyobb dolog egyike, amit az ember végbevihet: világra hozni és erős, boldog egyéniséggé növelni egy új embert, az isteni és emberi szeretet remekművét. Mivel ilyen fontos érdekről és halhatatlan értékről van szó a házasságban, a házasság élvezete is teljesen ennek van alárendelve. Akik tehát házasságban akarnak élni, de a gyermekáldást nem vállalják, fellázadnak a természet törvénye

és a Teremtő akarata ellen. Meggyalázzák a házasságot és a testet és lealjasítják szívüket, amikor a Teremtő csodálatos adományait a szennyes önzés eszközévé teszik.

Ezért a természet iszonyatos bosszút áll rajtuk: a bűnben megromlik a szívük, a test nyomorult rabszolgái lesznek, akaratuk és jellemük elsorvad, az egyetlen gyermeket is tönkre teszik s ha az is meghal, mint gyümölcstelen átkozott fát vágja ki őket a halál az élet földjéből; amikor pedig a bűn általános szokás lesz, ellenség prédája lesz az ország, amely a természet ellen vétkezett. Jól mondja a magyar: Isten nem ver bottal, és a természet bizonyára azért bünteti oly borzalmasan ezt a bűnt, mert az élet szent törvényét sérti, Isten fönséges tervét hiúsítja meg számító gonoszszaggal, buta önzésből.

A magzatgyilkolás

Ha pedig mégis bekövetkezik a fogamzás és új élet kezd lüktetni az anyai szív alatt, és szerető gondozást kér és megszületni sóvárog, és új, tiszta boldogságot ígér anyának, apának, rengeteg magyar anya, a szakértők szerint évente több százezer, hitvány gyilkosa lesz édes magzatának. Csak Isten a tudója, milyen halálos sebet kap ettől az anyai szív. Csak egy kis műtét az egész; azután a kis emberbimbónak sem fáj, mert nem érez, nem gondolkodik még; a szegény orvosok és szülésznők is keresnek valamit; egyensúlyban marad a háztartás és a káromkodó férj is megnyugszik, a családi béke helyreáll. De irgalmatlan vádat kiált a lelkiismeret és álmatlan éjtszakákon fojtogatja a meggyötört szívet. És a láthatatlan hóhértól szabadulni többé nem lehet, mert véres, feketén égő betűkkel egy édes gyermeknevet ír az emlékezés világos falára: Irmát és Lajcsikát az édesanyja ölte meg. Megdermed a lelkünk, amikor ráeszmélünk, hogy ma már gyilkos anyákkal, apákkal, gyilkos orvosokkal és bábákkal van tele Magyarország, és nincsen emberi erő, amely a bűnnek gátat tudna vetni. Hungária fiai és leányai összeesküdtek, hogy véget vetnek a magyar történelemnek. Gyalázat lenne akár egy pillanatra is szóba állni azokkal, akik még ezt a gatszágot is mentgetni, igazolni próbál-

ják. Isten fog ítélni a nép fölött, amely már annyira sem ragaszkodik az élethez, hogy a saját gyilkosait elítélne.

A kinyilatkoztatás és az Egyház tanítása

Amit a természet törvénye tanít a házasság termékenységéről, az isteni kinyilatkoztatás megerősíti és szentesíti. Jellemző, hogy ez a bűn a nevét is a Szentírásból nyerte, a Teremtés könyvében olvassuk, hogy Onan nem akart gyermeket attól az asszonytól, akit az akkori jogszokás szerint el kellett vennie. Együtt élt feleségével, de a gyermekáldást megakadályozta. Útálatos dolgot cselekedett, mondja az Írás, s azért Isten halállal büntette. Amikor az Egyház a római birodalomba lépett, ott egy velejéig romlott társadalmat talált, amely pusztulóban volt a házassági onánia miatt. A szentatyáknak és az egész kereszténységnek főleg e visszaélés ellen kellett emberfeletti küzdelmet vívniok. Tertullian maró szavakkal osztorozta kortársaiban ezt a bűnt: Az ilyen házaselet — írja — a természet ellen van. Gyűlöletes még kéjnkben is, annál inkább a feleségben. A házasság méltósága megköveteli, hogy a házasfelek hűségesen megadják egymásnak, amivel a test szerint tartoznak és tisztasága megkívánja, hogy termékeny legyen. Szent Ágoston szerint, akik e bűnben élnek, lehetnek névszerint házastársak, de a valóságban nem azok és a tisztesség cégére alá rejtik gyalázatukat.

A tridenti zsinat kátéja határozottan kijelenti, hogy akik megakadályozzák a gyermekáldást, nagy bűnt követnek el!

Az erkölctan nagy doktora, Liguori Szent Alfonz ugyanezt tanítja: ezt a bűnt nem lehet sem a szegénységre, sem az egészségre hivatkozva menteni, mert megíúsítja a házasság lényeges célját.

XV. Benedek gonoszságnak nevezi ezt a visszaélést, amely a házasságban csak élvezetet keresve kijátssza a természet törvényét, elapasztja az emberi élet forrását és gyalázattal mocskolja be a házaselet szent tisztaságát.

Mivel a baj azóta rohamosan nőtt, XI. Pius újból meg-

hirdette az Egyház mindenkori tanítását a keresztyén házasságról kiadott apostoli levélben: „Miután egyesek a kezdettől fogva hirdetett és soha el nem hagyott keresztyén tantól eltérve újabban nyíltan más tanítást hirdetnek ebben a tárgyban, a katolikus Egyház, akire maga Isten az erkölcsök épségének és tisztaságának védelmét és tanítását bízta, az erkölcsi züllöttségnek ebben a korában, hogy a házasság tisztaságát ettől a rút szennytől megóvjá, isteni küldetésére hivatkozva általunk felemeli hangos szavát és újólag kinyilvánítja: a házassági jognak olyan használata, amely azt a gyermeknemzés természetes hatásától szándékosan megfosztja, Isten és a természet törvényének megsértése és mindazok, akik ilyesmit tesznek, súlyos bűnt követnek el.

Legfőbb apostoli tekintélyünknel fogva és a gondjainkra bízott lelkek üdvéért való aggodalomból figyelmeztetjük a gyóntató és lelkipásztorkodással foglalkozó papokat, hogy híveiket Istennek e súlyos törvénye felől ne hagyják tudatlanságban, maguk pedig óvakodjanak effajta hamis vélekedésektől s azokkal semmiképen egyet ne értsenek. Ha pedig — amitől Isten őrizzen — valamilyen gyóntató vagy lelkipásztor a reábízott híveket maga viszi bele a tévedésekbe, vagy legalábbis helyesléssel, illetőleg hallgatással őket bennök megerősíti, tudja meg, hogy a legfőbb Bírónak szigorú számadással tartozik hivatásának elárulása miatt, és vonatkoztassa magára Krisztusnak szavait: Vakok ők és vakok vezetői. Ha pedig a vak vakot vezet, mindketten verembe esnek.”

Ez a csálhatatlan tanítóhivatal végleges és meg nem fellebbezhető elvi kijelentése, amely minden kételyt kizár és minden félremagyarázást lehetetlenné tesz. Az Egyház ebben az ünnepélyes és mindenkit lelkiismeretben kötelező nyilatkozatában csak a természet törvényt és Isten parancsait hirdette ki újból, s aki ezt el nem fogadja, hitében hajótörést szenved és szántsándékkal elszakad Krisztus közösségétől. Győzelmes öröm és szent büszkeség fog el bennünket, amikor a tanító Egyház e páratlan szellemi fölényét érezzük; amikor látjuk, hogyan emelkedik a mi igazságunk töretlen sziklája a világ hazugsá-

gainak kavargó tengere fölé, és hogyan hirdeti egy pusztuló, halálosan beteg civilizáció alkonyán is az erős élet törvényeit, a természet nevetséges imádóival szemben a természet fenséges parancsait.

•

A szociális és politikai forradalmak, amelyeket csak a hatalmi vagy kenyérkérdés szít, merőben átmeneti és felszíni jelenségek a népek életében. A házasság és a családi élet lassú forradalma azonban szinte észrevétlenül roncsolja szét a nemzet életerejét. A nép egészségét velejében támadja meg, és eddig még nem ismerünk példát, hogy egy nép ebből a sorvadásból kigyógyult volna.

A görög nép végzete

A görögöknél a születések korlátozása elsősorban politikai érdekből történt, csakúgy, mint a mult század közepéig a japánoknál, bár a két eset nem teljesen hasonló. Közöttük a legnagyobb szellemek, mint Platon és Aristoteles hirdették ennek szükséges voltát, hogy a társadalmi béke szilárd maradjon. Úgy hitték, az anyagi javak mennyisége nem növekszik, és ha a népesség száma túlságosan megnő, állandósul a forrongás a vagyon és jövedelem újabb felosztása végett. Jóllehet a szociális zavarokat akarták elkerülni, a következő korszakban ezek mégis állandósultak, nem annyira a nyomor, mint inkább a bőség következtében. Görögország végül is kimúlt vérszegénységben, holott a túlnépesedéstől féltették bölcsei. Miután népessége felére csökkent, önként adta meg magát a római hódítónak. A zavartalan jólét ára az ország léte és szabadsága lett.

Ehhez teljesen hasonló volt

a római birodalom sorsa.

Augusztus császár korában a birodalom magva, Itália már erősen elnéptelenedett. Ennek egyik oka a szerencsétlen birtokpolitika volt, amely a parasztságot valósággal elűzte a földről, és a sok kisbirtokból roppant uradalmakat csi-

nált, amelyeket rabszolgákkal műveltek. Az államalkotó nép száma azonban főképp az egyke következtében apadt szakadatlanul. Augusztus erkölcsi tekintetben ugyan egyáltalán nem volt kifogástalan, a közerkölcsiséget javítani iparkodott, mert látta, milyen veszedelem fenyegeti a családi élet romlása miatt az államot. A család védelmére hozta a híres Papia-Poppea-törvényt, de jellemző, hogy a két konzul is agglegény volt, akikről elnevezték a törvényt. Azt hitte, egy jó törvénnyel újra benépesítheti Itáliát és házasságra kényszerítheti az embereket. A törvény valóban jó is volt, és úgy rendelkezett, hogy minden örökség fele a kincstáré lesz, ha a férj 25 és a feleség 20 évet meghaladó korban gyermek nélkül hal meg. A konzulok közül azé az elsőség, akinek több gyermeke van. Akinek Rómában három, Itáliában négy és a tartományokban öt gyermeke volt, megszabadult a közterhektől. Három szülés után a latin nő római polgárjogot nyert és a római nő felszabadult férjének gyámsága alól. Kitüntette azokat, akik a törvény szerint cselekedtek és nyilvánosan megbélyegezte a többieket. Mindez azonban semmit sem segített már. A római nép a pusztulás lejtőjén nem akart többé megállni. Valósággal gyűlölték a házasságot, jól lehet az elválás szerfölött könnyű volt. Ha házasodtak, csak örökséget akartak, de gyermeket nem. Nem fájt nekik a politikai szabadság elvesztése, de az erkölcsi reformnak nyakasan ellenálltak. A törvényt ezer mesterkedéssel játszották ki, míg végül is Tiberius kénytelen volt annak szigorúságát enyhíteni, annyi zavar keletkezett nyomában, mert a törvénynek erkölcsi és vallási alapja nem volt. Ennek folytán a birodalom népessége, amely Augusztus korában még 70 millió volt, Diokletian idejében már 50 millióra csökkent és ezt elsősorban az államfenntartó római nép kipusztulása okozta. A negyedik században Róma parasztjai, katonái, hivatalnokai és miniszterei jó részt mind a barbárokból kerültek ki. Barbár zsoldosvezérek választották már régóta a származás árnyékcsászárokat, míg végre Odoaker az utolsó császárt is elűzte. A római birodalmat a római nép vitte sírba, mert jobban

irtózott a gyermekáldástól, mint a vandálok és gótok gyilkos támadásaitól.

A francia tragédia

A legújabb korban a nemzetirtó bűnnek első áldozata az a francia nép lett, amely századokon át az európai kultúra élén haladt és hatalmas birodalmat teremtett magának. A század eleje óta, amikor a baj már az egész országban elhatalmasodott, mint vészharang kongása, úgy sírt és jajgatott a nemzethez a legjobbak figyelmeztető és reformot sürgető szava, de mindhiába. Államférfiak, hit-szónokok, politikusok, írók, sőt még üzletemberek is állandóan a nagy veszélyt emlegették hasztalanul. A család és az ország tovább pusztult, mert a nemzet elszánta magát az öngyilkosságra. Lássuk számokban is ezt a borzalmas tényt. 1861-ben a születések száma: 1.005.000; 1876-ban 966,000; 1891-ben 866,000; 1901-ben 857,000; 1906-ban 806,000; 1911-ben 742,000; azután valamit emelkedik, 1920-ban 834,000, de 1923-ban már ismét csak 700,000 kerek számokban. 1920-ban születési arányszám 21.3, 1928-ban 18.2 ezer lélekre számítva. 11 millió családból csak 3 és fél milliónak volt kettőnél több gyermeke, de másfélmillió házasságban egyáltalán nem volt gyermek. A társadalom minden rétegében egyforma volt a helyzet, de leginkább szembetűnő a falvak elnéptelenedése. Míg a 19. század elején a francia nép 76 %-a lakott falun, 1920 körül már csak 38 %. Ennek oka egyrészt az elvándorlás volt, másrészt pedig az egyke. Ötvenkint egy megye lakosságát veszítette el így Franciaország.

A mezőgazdasági üzemekben nem volt béres és nap-számos, olaszokat, lengyeleket kellett befogadni, hogy műveljék a francia földet. A bányákban nem volt bányász, a gyárakban munkás, a tengerentúli hatalmas területeken elég gyarmatos, a piacokon vásárlóközönség és a kaszárnyákban katona. S aztán jött a borzalmas összeomlás. Ügylátszik, kellett nekik ez a példátlan vereség és megaláztatás, hogy a szabadgondolkodó francia életbölcse-ség teljes csődjét belássák és a természet törvényét ismét tisztelni tanulják.

A magyarság pusztulása

Magyarországon 1914 előtt az egyke főleg a kálvinista magyarságot fogyasztotta szakadatlanul, több mint egy századon keresztül, míg a katolikusok a török hódoltságban elpusztult Alföld igen nagy részét megszállták és megtöltötték magyarral. A katolikus népterületek szaporasága hallatlan nagy volt, és a század elején is 45 volt a születési arányszám. A bőséges népfölösleg szétrajzott, amerre csak települési helyet látott. Így jutott a székelyekből Moldvába és Bukovinába is rengeteg, úgyhogy a romániai magyarság száma ma már talán a 300,000-et is meghaladja. 1907-ben az egész ország általános születési arányszáma 36.7 és 1913-ban 34.3 volt. A trianoni békében megmaradt területen, tehát a csonkaországi részen, ahol a magyarság legnagyobb tömege él, a születési arányszám 1911-ben 34.2; 1912-ben 35; 1913-ban 33.8; 1914-ben 34.2 volt. A háborús években érthető okból 16.3-ra csökkent, de 1919-ben már 27.6 és 1920-ban 31.9-re emelkedett. Ebben az évben elveszületett 249,458. A trianoni nyomorúságban megroppant a magyarság életerejére és olyan döbbenetes lehanyatlás következett be, amelyhez hasonlót csak egy-két népnél találunk. Jóllehet abban az évtizedben is voltak jó gazdasági esztendőik, a születések csökkenése mégis olyan rohamos volt, hogy azt merőben a gazdasági helyzettel magyarázni nem lehet.

1921-ben az arányszám	31.8
1922	30.8
1923	29.2
1924	26.8
1925	28.3
1926	27.4
1927	25.8
1928	26.4
1929	25.1
1930	25.4
1931	23.7

Ijesztő arányú erkölcsi letörésről tesznek bizonyosságot ezek a számok, pedig abban az időben állítólagos keresz-

tény megújulás lett volna Magyarországon. A helyett, hogy a veszteséget megmaradt erőink felfokozásával igyekeztünk volna némileg pótolni, még egy Trianont csináltunk önszántunkból, pedig a házasságkötések száma jóval magasabb volt ugyanezen a területen, mint a háború előtt. Mint valami szellemi járvány, szinte egyik napról a másikra terjedt el és lett általános a baj. Bár az elmúlt évtizedben a pusztulás irama lassúbb lett, az arányszám következetesen tovább csökkent.

	1932-ben 1000 lélekre esett	23	születés
1933	" "	" "	21.5 "
1934	" "	" "	21.5 "
1935	" "	" "	20.8 "
1936	" "	" "	20 "
1937	" "	" "	19.8 "
1938	" "	" "	19.5 "
1939	" "	" "	19 "
1940	" "	" "	19.5 "

1941-ben a magas kárpátaljai és erdélyi arányszám ellenére sem tudtuk májusig a 20 ezreléket elérni. A múlt évtized eleje óta már csak látszólag volt természetes szaporulatunk, a valóságban az újszülöttek száma már nem volt elegendő a meglevő népesség állományának pótlására. A lassú kihalás folyamata makacsul erősödött és már több, mint kérdéses, vajjon az új nemzedék el tudja-e foglalni az elődök minden örhélyét. Az élők száma nőtt ez idő alatt is, de csak azért, mert a halálozás csökkent. Ennek következtében népünk korösszetétele egyre rosszabbodik. Vénülő nép lettünk. Az öregek arányszáma emelkedik, míg a fiatalságé folyton süllyed. Egy bizonyos: 1930-tól kezdve valóságos szaporodásról többé nem lehet beszélni. Leginkább megdöbbentő azonban az a körülmény, hogy nekünk mindössze két évtized kellett, hogy oda jussunk, ahová a franciák csak 80 év alatt tudtak süllyedni.

Majd ha a legutolsó népszámlálás adatait feldolgozzák, pontosan ki fog tűnni az is, hogy katolikusok és protestánsok között egyke dolgában már alig van különbség, mert értesülésünk szerint az uradalmi cselédséget is

kikezdte az a nemzeti járvány, pedig eddig ez a réteg teljesen érintetlen volt.

Nincs mentő ok!

A tények megállapításánál fontosabb az okok felde-
ritése, amelyek ezt a végzetes hanyatlást előidézték. Szá-
mos ilyen okot szoktak felhozni, de ha a dolgok mélyére
nézünk, meg kell győződünk, hogy ezek végső fokon
mind egyetlenegyre vezetők vissza, és ez: a nemzet
erkölcsi egészségének súlyos megfogyatkozása. A kálvi-
nista paraszt egykézett, mert nem akarta birtokát több
gyermek között eldarabolni, nehogy utódai rosszabb sorba
kerüljenek, mint szüleik. Aztán a falusi nép igényei ro-
hamosan megnöttek és anyagi tehetsége ezekkel nem volt
arányban, főleg a nagy gazdasági válság óta. A középosz-
tályt teljesen hatalmába kerítette a bizonytalan jövőtől
való aggodás, a nehéz előmenetel és a szellemi munka-
nélküliség rémképe. Főleg igényeihez mértén jövedelme
ijesztően kevés volt, s az egy gyermek taníttatása is kínos
teher volt neki. „Minek hozzam a világra, mikor úgysem
lesz állása” — mondta egyszer klasszikus tömörséggel
egy úriasszony százezrek nevében. Ahol pedig megvolt
a jómód és játszva tudtak volna öt gyermeket is úri mó-
don felnevelni, igen gyakran a fényűzés és a kényelem
állta útját a több magyar életnek. Valami vak rettegés
és bénító reménytelenség verte bilincsbe a magyar nép
lelkét. Szóval ugyan mondta, de valójában nem remélt
szabadulást a trianoni börtönből; revíziót követelt, de azt
elő nem készítette. Azután bekövetkezett az alig remélt
csoda, és most nincs elég ujonc a hadseregbe, nincs elég
tanító az iskolákba, orvos a rendelőkbe, tanár a katedrára,
bíró a törvényszékre, tisztviselő a hivatalokba, és tíz év
mulva még kevesebb lesz. Közben pedig a mérvadó körök
hanyagsága miatt félelmetes hatalommá nőtt a modern
idők koronázatlan zsarnoka, a névtelen császár: az egykét
diktáló közvélemény. Jaj annak, — falun és városon egy-
aránt — aki nem hódol meg engedelmesen a vészes szájú
kényúr előtt! Kinevetik, lesajnálják, kigúnyolják, meghur-
colják, sőt üldözik azt, aki nem úgy csinálja, mint a többi.

Az ostoba, műveletlen, elmaradt, rövidlátó, nem ismeri az életet. Se divatban, se életmódban nem bírja a versenyt, kiesik a társaságból, megpenészedik a főzőkanál mellett, és főleg nem kap sehol lakást, mert négy vagy öt gyermeke van. Mint a kolerától, úgy irtóznak tőle a háziurak, és dühös megvetéssel néznek rá a többiek, mert az öt gyermektől féltik a ház úri csendjét; mert az a család állandó szemrehányás, folytonos vád, zaklatója a lelkiismeretnek és ébrentartja a felvilágosult úri és nem úri gyilkosok bűntudatát. Igen, vértanúk hősiessége kell ma annak, aki Magyarországon igaz keresztény és igaz magyar akar lenni.

És a sírt, hol nemzet süllyed el, népek veszik körül, de szemükben nem gyászkonny ül, mint jó Vörösmarty álmodta, hanem kacagó káröröm, hogy önként félreállt, aki útban volt, és szabad préda lett a magyarok öröksége.

Ez a rettenetes igazság, de kérdés, használ-e még azoknak, akik másoktól ugyan követelik a teljes magyar élet jogát, de a születni akaró kis magyaroknak nem adják meg azt.

Mi a teendő?

A magyarság léte és megmaradása történelmünk folyamán többször volt már kétséges, de a kalandozások gyászos végén a roppant kimerülés, a tatárjárás, a török-dúlás, a két nagy szabadságharc elvesztése és a trianoni összeomlás együttevén nem hoztak a nemzetre és az államra akkora veszedelmet, mint a nép erőinek az egykézis nyomán bekövetkezett halálos meggyengülés. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy még sohasem álltunk szemben ekkora bajjal, mert most nem kívülről tör ránk a pusztító ellenség, hanem alattomosan a magyar szívekbe vert tanyát, és bennük talált mindenre kész szövetségest. A reménytelenség zsibbasztó kísértése környékezi meg akaratomkat, amikor a konok ellenség erejét és a pusztulás arányait felmérjük. Ekkora nehézség, ilyen feladat még sohasem tornyosult elénk. De a kezünket ölbe rakni nem lehet és meg fogjuk kísérelni a lehetetlent is. Most mindent kell mernünk, mert mindenünk kockán forog.

A kérdésnek minden komoly ismerője egyetért abban, hogy az egyke elsősorban és majdnem kizárólagosan erkölcsi betegség, és ennek következtében gyógyítható. A sok gyermek, a nagy család vállalása, főleg ma, a súlyosan fertőzött környezetben, amelyet egy gyökerig rothadt kultúra teremtett, a szülőktől sokszor a hősiességig fokozott erkölcsi érettséget követel. Kifejlett családi érzés, utódok utáni vágy, a mély és tiszta életöröm megkívánása, a nagy eszmények tisztelete, a készséges lemondás szelleme kell ehhez, de mindezt egyedül az ösztönösen mély vagy tudatosan művelt vallásosság adja meg és semmi más. A bűnös önzést és a gyávaságot, az egykezés kórokozóját csak olyan hatalom képes legyőzni, amely valóságos elemi erővel ragadja meg a lelket, felrázza és gyötrő nyugalanságba hajtja az elkábított lelkiismeretben a felelősség tudatát. Amde a mai idők szellemi bomlásában egyedül a katolikus vallás állta meg a helyét, mert az isteni élet-erő benne most is folytatkoztalan, amilyen az ősegházban volt; mert egyedül a katolikus erkölcsstan megbonthatatlan, zárt rendszere és kibúvót nem tűrő logikája kényszeríti az embert a szükséges önmegtagadásra és az élet törvényeinek hűséges megtartására. Franciaországban, Németországban, Angliában, Amerikában és nálunk is tárgyilagos szakemberek, igen gyakran protestánsok állapították meg, hogy a katolikusok születési arányszáma még akkor is jobb, ha az egyke már általánosan elterjedt. A vallást komolyan élő és gyakorló családokban pedig a gyermekek száma mindenütt lényegesen nagyobb, mint a többiekben. Annyira a lelkiismeret és lélekigondozás ügye ez, hogy nem egy helyen a nép missziós gyerekeknek nevezi azokat a kis magyarokat, akik egy jól sikerült népmissziónak köszönhetik születésüket. Minden népmisszióban, lelkigyakorlatban ez legyen most egyik vezértétel, hogy senki se mentegesse magát jóhiszemű tudatlansággal. Ne könyörtelenül, de ha kell, kemény figyelemzetetéssel tagadják meg a feloldozást mindenkinek, aki e bűntől nem akar tágitani. Még ennél is fontosabb a ser-

dült fiatalság felvilágosult nevelése egészen öntudatos vallásosságra és nemzeti érzésre.

Gazdaságpolitika a család érdekében

A szegénység önmagában nem oka a születések csökkenésének, mert rendszeren a szegény családokban mindenütt sok a gyermek, de a szegénységtől való félelem annál inkább. Amint a vagyon és a jólét emelkedik, egyre kevesebb lesz a gyermek. A szegény ember könnyebben tart el sok gyermeket, mint a gazdag. Bár ellentmondásnak látszik, mégis ez az igazság, amit a tapasztalat mindennap bőven igazol, mert az anyagi jólét megeszi a népet, ha a gazdasági fejlődéssel nem tart lépést az erkölcsi műveltség haladása. Mégha sokan megbotránkoznak is rajta, nyugodtan merjük kimondani: ha erkölcsileg nem tudjuk felemelni népünket, inkább maradjon szegény a magyar, csak legyen szapora és erős. Ámde főleg ma a vagyonosodás folyamatát megállítani nem lehet, azért egyrészt a vallási és erkölcsi műveltséget kell lényegesen emelni, másrészt olyan gazdaságpolitikát bevezetni, amely a sokgyermekes családok előnyben részesíti az egykézőkkel szemben. Ahol ugyanis az egykés családok vannak többségben, ott az egész gazdasági és társadalmi rendszer ezeknek életmódjához és igényeihez alkalmazkodik, s e miatt a sokgyermekes családok életterhe szinte elviselhetetlen lesz. Innen van aztán, hogy igen sok, egyébként tisztességes ember is rabja lesz az egykének, mivel nem akar az elért társadalmi és vagyoni színvonalról lecsúszni. Ezért kell az örökösödési és adórendszerünket gyökeresen megváltoztatni az egykések elevebe vágó hátrányára. Ez a feladat elsősorban a törvényhozásra hárul, de a reformot csak akkor tudja végrehajtani, ha bátorsága lesz a nemzet érdekében szembefordulni a téves nemzeti közvéleménnyel, amely erről egyelőre hallani sem akar. E helyen nem lehet célunk részletes javaslatokat tenni, de hangsúlyoznunk kell, hogy a reform csak radikális lehet, ha komoly hatást akarunk elérni. Például a törvény bátran rendelheti el, hogy egy gyermek csak a vagyon negyed-részt örökölheti és a négygyermekes család, hacsak

nincs jelentékeny nagy vagyona, minden adótól mentes legyen, de annál jobban kell megterhelni a többieket.

Hasonló elvet kell alkalmazni a bérpolitikában is, akár tisztviselőkről, akár munkásokról van szó, hogy a családi pótlék valóban lényegesen enyhítse a sokgyermekes szülők gondjait. Ettől a politikától is nagyon komoly eredményeket várhatunk, amint az eddig szerzett tapasztalatok igazolják. Csak egy franciaországi esetet említünk fel a sok közül. A híres Michelin-üzemekben öt gyermek után havonta 675 frank családi pótlékot fizettek, négy után 540 frankot. 1924-ben ezekben a családokban a születési arányszám 25.1 volt, míg a vidék többi családjában csak 14.6. 1927-ben ez a szám 29.8-ra emelkedett, illetőleg 11.9-re süllyedt. A Michelin-családokban két és félszer több gyermek született, mint a környék más családjaiban. A kérdés gazdasági részét azonban az egész országra kiterjedően és intézményesen csak akkor lehet megoldani, ha a magyar közgazdaság új hivatásrendi szervezetet nyer, amely önkormányzati alapon csinál családvédelmi politikát.

Új közvéleményt kell teremteni

Ennek előfeltétele azonban az erkölcsi légkör, az egész beteg közvélemény gyökeres megváltozása. Valóságos szellemi hadjáratot kell indítanunk az egyke ellen az erős magyar család eszményének egyetemes tisztelete érdekében a lélekformálás minden eszközével. Szolgálatába kell állítanunk a rádiót, a sajtót, az irodalmat és a meggyőző szó erejét. Az államtól is támogatott társadalmi szervezet irányítsa az egész mozgalmat, mert ha a közvélemény megváltozik, a szokások is változnak. De ezt már nem szabad többé a nálunk közismert műkedvelő módon vagy még annál is silányabban megcsinálni. Van is már családvédelmi egyesületünk egykettő, és dícséretes munkát is végeznek, de országos mozgalommá, amely állandóan foglalkoztatná a nemzet figyelmét, nem tudtak lenni. Ide most olyan erőközpont kell, amely meggyőzi az egész magyarságot, hogy ennél fontosabb politikai kérdése nincs és komoly cselekvésre

sarkallja még az örök kétkedőket is. Van nálunk elszórtan rengeteg jóakarát és van számtalan hőse és vértelen vértanúja a magyar fajfőnntartást parancsoló felelősségnek, de ezek mind magukra vannak maradvá, a háttérben vannak, míg a nagy nyilvánosság előtt vajmi gyakran olyanok szerepelnek és vezetnek, kiktől e tekintetben elhatározó lépést, döntő hatású cselekvést sohasem várhatunk. Ha nem akarunk szembekötősdit játszani, őszintén meg kell mondanunk, hogy a feladat rendkívüli embereket kíván, akik a próféták elszántságával és lángolásával vezetnek könnyörtelen harcot a több magyar életért a halálos magyar könnyelműség ellen, s akiknek élete világító példa és a legnagyobb bizonyíték szavuk igazsága mellett. Papok és világiak között többen, sőt számosan vannak ilyenek, de most már sietve egymásra kell találniuk, mert minden óra drága, amikor életet kell menteni. Milyen nagyszerű lenne, ha az egyke elleni szervezett hadjáratot a Katolikus Akció indítaná meg. A protestánsok bizonyosan követnék a példát, és talán még együtt is lehetne velük dolgozni. Hozzá kell még tennünk, hogy meggyőződésünk szerint a legsúlyosabb mulasztást követik el, akik nem tesznek meg minden tőlük telhetőt, amikor a nemzet léte forog kockán. Az egyházi és világi vezetők felelőssége annál nagyobb, mert a feladat megoldására minden lehetőség és eszköz a kezünkben van. Nem kell hozzá semmi más, csak világos látás és gyors cselekvés. Ha nem akarjuk, hogy egy emberöltő múlva lezáruljon a magyar történelem, gondoskodnunk kell, hogy bőven legyenek magyarok, akik azt folytatják. Ezért pedig Isten és a történelem előtt elsősorban a nemzet vezetői felelősek, de egyúttal bűnösök a többiek is mind, mert családot alapíthatnának és nem teszik, vagy pedig házaseletük egyetlen lázadás Isten és az élet törvénye ellen.

A hivatásos sötéten látók, az örök vészmadarak már szinte kórusban káromgák, hogy hagyjunk föl minden reménnyel, mert rajtunk már csak a csoda segíthet, az pedig valószínűtlen. Igen, itt most csodának kell történnie, amely páratlan lesz és világgraszoló. Mi tudjuk,

hogy e csoda lehetséges, mivel Isten karja ma sem rövidült meg, és bizton reméljük, hogy az igazak kedvéért, akik egy züllött és gyilkos nemzedék közepette ma is szentek és hősök tudnak lenni, irgalmat nyerhet a nép, amelyet eddig is egyedül Isten ereje őrzött és tartott meg. Emberi számítás szerint valószínűtlen, hogy még ma is magyar nemzet és állam vagyunk, azért merjük hinni, hogy minden valószínűség ellenére tovább is leszünk.

Az ország sorsát most a magyar anyák szíve őrzi, lehetetlen, hogy ők mondják ki a halál ítéletét a nemzet fölött.

Tartalom

I. A FORRADALOMMAL SZEMBEN

A kereszténység mint szociális hatalom (Magyar Kultúra 1939) — — — — —	5
Evangelium és forradalom (Magyar Kultúra 1937)	14
A Rerum Novarum évfordulóján — — — — —	23
Fölösleges kérdések? (Magyar Kultúra 1937) — —	28
Tartozunk a munkásságnak! (Magyar Kultúra 1937)	36
Magyar muzsikok a Tiszaháton (Magy. Kult. 1936)	39
Gazdagok és szegények, akik nem tudnak találkozni	40
Mozgolódás a bolsevizmus ellen (Magy. Kult. 1936)	42
Az új vörös taktika tanulsága (Magyar Kultúra 1936)	50

II. KERESZTÉNYEK ÉS SZOCIALISTÁK

A szocializmus eredményei — — — — —	53
A szocializmus a tudomány mérlegén — — — — —	59
A szocialista világnézet és a kereszténység — —	65
A szocializmus erkölcsisége — — — — —	70
A jövő társadalma — — — — —	75
A kapitalizmus végleges bírálata — — — — —	81
A szakszervezetek igazi hivatása — — — — —	86
A keresztény társadalom felelőssége — — — — —	92

•III. TÁRSADALOM ÉS GAZDASÁG

Az igazságos ár a mai közgazdaságban (Magyar Kultúra 1941) — — — — —	97
Közigazgatástudomány és államreform (Magyar Kultúra 1938) — — — — —	109
Magyar közösség szervezése a háborúban (Uj Nemzedék 1941) — — — — —	119

Az álláshalmazás mint erkölcsi kérdés (Magyar Kultúra 1938)	— — — — —	123
Az állam értéke (Egyházi Lapok 1941)	— — —	129
Ember az államban (Magyar Kultúra 1941)	— —	136
Egy mozgalom elindulásához (Magyar Kultúra 1940)		145
A harmadik álláspont (Magyar Kultúra 1941)	— —	149
A nagy per (Magyar Kultúra, 1938)	— — — —	156

IV. A MAGYAR LÉTKÉRDÉS

A család az állam életében (Magyar Kultúra 1937)		167
A család szociális jogai a társadalomban	— — —	176
Magyarból a sok is kevés!	— — — — —	190

